

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANA BİLİM DALI

İSTANBUL KENTSEL BÖLGESİNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME BAĞLAMINDA
HAVZA PLANLAMA VE YÖNETİM YAKLAŞIMI:
KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Hale MAMUNLU (Yüksek Şehir Plancısı)
DANIŞMAN: Prof. Dr. Aykut KARAMAN

İstanbul, Nisan 2009

**İSTANBUL KENTSEL BÖLGESİNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME BAĞLAMINDA
HAVZA PLANLAMA VE YÖNETİM YAKLAŞIMI:
KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI ÖRNEĞİ**

İçindekiler	i
Özet	iii
Summary	vi
Şekil Listesi	x
Tablo Listesi	xi
Grafik Listesi	xii
Harita Listesi	xii
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	1
Araştırmanın Kapsamı	3
Araştırmanın Yöntemi	5
Bölüm I: Sürdürülebilir Gelişme	6
1.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Gelişme Kavramsal Açıklamalar	6
1.2. Sürdürülebilir Gelişme ve Mekânsal Planlama İlişkisi	15
1.2.1. Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımlarının Uygulanması	17
Bölüm I Sonucu	30
Bölüm II: Kentsel Bölgeler	32
2.1. Dünyada Değişen-Dönüşen Kır ve Kent İlişkisi	32
2.2. Kentsel Bölge Kavramının Gelişen Anlamı	36
2.3. Kentsel Bölgelerde Planlama ve Yönetim Arayışları	42
Bölüm II Sonucu	47
Bölüm III: Havza Planlama ve Yönetimi	49
3.1. Havzaların Stratejik Önemi	49
3.1.1. Küresel Ölçekte Su Kaynaklarının Artan Değeri	50
3.1.1.1. Sulak Alanların Değeri	60
3.2. Havzalara Yönelik Planlama ve Yönetim Yaklaşımları	66
3.2.1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Havza Planlama ve Yönetim Yaklaşımları	72

3.3. Mekânsal Planlama Perspektifinden Havza Planlama ve Yönetiminin İrdelenmesi	81
3.3.1. Ekolojik Merkezli Planlama	81
3.3.2. Mekânsal Planlamada Yenilikçi Yaklaşımlar	86
3.3.2.1. Stratejik Mekânsal Planlama	91
3.3.2.2. Yönetim Kavramından Yönetişim Kavramına Geçiş	95
3.3.2.2.1. Mekânsal Sistemler Bağlamında Yönetişim Kavramı	101
3.3.2.2.1.1. Mekânsal Yönetişim	106
3.3.2.3. Alan Yönetim Planlarının Gerekliliği	110
3.3.2.3.1. Doğal Alanlar İçin Yönetim Planı	114
3.3.2.3.1.1. Sulak Alanlar ve Havzalar İçin Yönetim Planı	117
Bölüm III Sonucu	122
Bölüm IV: İstanbul Kentsel Bölgesinin Mekânsal Gelişme ve Planlama Süreci	
İçerisinde Küçükçekmece Göl Havzası	126
4.1. İstanbul Kentsel Bölgesinin Ülke İçerisindeki Genel Konumu	126
4.2. İstanbul Kentsel Bölgesinin Mekânsal Gelişme ve Planlama Süreci	132
4.2.1. İstanbul Kentsel Bölge Gelişme Sürecinin Su Havzaları Üzerindeki Etkileri	138
4.3. İstanbul Kentsel Bölgesinde Yasal-Yönetimsel Yapı	145
4.3.1. Kamu Yönetiminin Genel Örgütsel Yapısı	145
4.3.2. Planlama Sistemi	154
4.3.3. Su Havzalarında Planlama ve Yönetim Yapısı	162
4.4. Küçükçekmece Göl Havzası Örneği	167
4.4.1. Küçükçekmece Göl Havzasında Kentsel Gelişme Dinamikleri	168
4.4.2. Küçükçekmece Göl Havzasındaki Doğal Alanların Durumu	181
4.4.3. Küçükçekmece Göl Havzasının Planlama Süreci	188
4.4.3.1. Üst Ölçekli Plan Kararları	188
4.4.3.2. Yerel Yönetimlerin Planlama Yaklaşımları	198
Bölüm IV Sonucu	205
Genel Değerlendirme ve Küçükçekmece Göl Havzası Planlama ve Yönetim	
Yaklaşımına Yönelik Öneriler	210
Kaynakça	234
Özgeçmiş	245

Özet

Günümüzde küresel ölçekte yaşanan en önemli sorunların başında insan kaynaklı gelişmelerin doğal çevre üzerinde yarattığı baskı ve olumsuz etkileri gelmektedir. Bilimsel araştırmalar özellikle son 30 yıldır insanoğlunun doğa üzerinde yarattığı "*ekolojik ayak izi*" büyüklüğünün dünyanın biyo kapasitesinin üzerinde olduğuna ve başta su kaynakları olmak üzere doğal kaynaklarımızın bir daha yerine getirilemez biçimde tüketildiğine dikkat çekmektedir. Aynı zamanda doğal döngülerde küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık vb. değişimlerin yaşanmaya başlaması ile birlikte küresel ölçekte sürdürülebilirlik kaygıları giderek artmaktadır. Bu bağlamda tüm canlıların temel yaşam kaynağı olan su ve dolayısıyla su havzaları sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik stratejik bir birim olarak öne çıkmakta, "*havza ölçeğinde planlama ve yönetim*" yaklaşımı son derece önem kazanmaktadır. Ekolojik merkezli planlama temeline oturan bu yaklaşım, su kaynakları planlamasının ötesinde, doğal kaynakların her bir disiplin tarafından tek tek ve parçacıl olarak ele alınmasının aksine, sürdürülebilir gelişme hedefinde, doğal sistemlerle, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemleri bir arada değerlendiren bütünlükçü planlanması ve yönetilmesine yöneliktir.

Ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı İstanbul kentsel bölgesi hızlı nüfus artışıyla beraber, kimi zaman plan kararları dâhilinde, kimi zaman plan kararları haricinde başta su havzaları, orman alanları, doğal ve kültürel sit alanları olmak üzere yakın kırsal alanları içine katarak ve idari sınırlarının dışına doğru taşarak alansal olarak hızla büyümektedir. Bu kentsel gelişme sürecinde doğal kaynaklar ve çok hassas ekosistemler olan su havzaları, kentsel gelişme dinamikleri karşısında mevcut planlama sistemi ile korunamamaktadır. Mekânsal planlama ve yönetim yapısı bu alanlarda hızlı ve dinamik bir şekilde gelişen ve dönüşen kentsel gelişmeler karşısında koruma-kullanma dengesini sağlayabilecek, ortaya çıkan sorunlara çözüm üretebilecek ve gelişmeleri yönlendirebilecek kapasitede değildir. Havzalarda klasik planlama yaklaşımlarıyla, parçacıl ve tepkisel olarak, İSKİ yönetmelik standartları çerçevesinde, tüm havzalar için tek tip hazırlanmış, imar planı niteliğinde, sosyo-ekonomik süreçleri içermeyen, fiziksel planların üretilmesi, uygulamalarda izleme, geri besleme vb. süreçlerin bulunmaması nedeniyle plan kararlarının değerlendirilememesi, kontrol ve yaptırım eksiklikleri ve yaşayan yerel halkın planlama sürecine dahil edilememesi vb. nedenlerden dolayı üretilen bu planlar çoğu kez kentsel gelişme dinamiklerinin gerisinde kalan birer teknik doküman olmanın ötesine geçememektedir. Doğal çevrenin korunmasına ilişkin kamu yönetim sistemimizden kaynaklanan ve planlama sistemimize yansıyan merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlar arası eşgüdümsüz ve koordinasyonsuz çalışma, yetki karmaşası vb. nedenler durumu daha da karmaşıklaştırmaktadır. Bu durum genellikle doğal

kaynakların yitilmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla planlama ve yönetim yapısı kendini çağın gereksinimleri doğrultusunda yenilemek ve geliştirmek durumundadır.

Çalışmada İstanbul kentsel bölgesinde yer alan ve içme suyu niteliğini yitirdiğinden dolayı 25.05.2006 tarihli İSKİ içme suyu havza yönetmeliği ile koruma kapsamından çıkartılan Küçükçekmece gölü havzası örnek alan olarak seçilmiştir. 1980li yıllarda kent çeperinde yer alan gölün çevresi zamanla kısmen plansız gelişmiş, kısmen de planlı olarak kent merkezinden çıkarılan sanayi vb. fonksiyonları barındırmak zorunda kalmıştır. Marmara Denizi'ne kıyısı bulunan ve Dünya Doğay Koruma Vakfı'nın son yıllarda yaptığı çalışmalarla, İstanbul'un iki yakasında doğanın korunması açısından en önemli yerlerden biri sayılan Küçükçekmece Gölü, dünyada ki var olan iki lagün gölünden birisidir. Batı İstanbul Meraları Önemli Bitki Alanı içinde kalan, nadir bitki türlerini barındıran, kuş göç yolları üzerinde bulunan ve Türkiye'nin uluslararası öneme sahip sayılı sulak alanlarından biri olan son derece değerli bu ekosistem, hassas doğal yapısını göz ardı eden uygulamalar sonucu kirlenerek, Ramsar alanı koruma statüsünden de çıkarılmıştır. Günümüzde hiçbir koruma statüsü bulunmayan göl havzası, kamu ve özel kuruluşlar tarafından büyük kentsel projeler vb. yeni yatırımlarla doğal taşıma kapasitesinin üzerinde, hızla ve yoğun bir şekilde adeta yağmalanmaktadır. Yaşanan bu sorunsala yönelik çözüm arayışı, araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışmada havzanın doğal yapısının nasıl geri kazanılabileceği sorgulanmakla beraber, mekânsal planlama ve yönetim yapısının havzalarda nasıl bir metodolojiyle işlerlik ve etkinlik kazanabileceğine yönelik bir çözüm üretilmek istenmektedir. Bu doğrultu da başlayan araştırma, çalışma işleyişinde gerek Küçükçekmece göl havzasına ilişkin yapılan incelemelerdeki bulgular ışığında, gerekse kuramsal yapının oluşturulması sürecinde şekillenmiştir. Küçükçekmece göl havzası içinde bulunduğu İstanbul kentsel bölgesi bütününde yorumlanmaya çalışılmıştır. İstanbul kentsel bölgesiyle bütünleşmiş, uyumlu ve aynı zamanda kendi yerel potansiyelini koruyarak gelişmiş bir Küçükçekmece gölü havzasının varlığı, sürdürülebilir gelişme bağlamında hem kendisi, hem de İstanbul kentsel bölgesi açısından için son derece önemlidir.

Araştırma ağırlıklı olarak kuramsal bir çalışmadır. Gelişmiş ülke deneyimleri, uluslar arası anlaşmalar ve bilimsel gelişmelere ilişkin literatür taraması sonucunda çalışmada; Küçükçekmece göl havzasının sürdürülebilir gelişmesine yönelik çağdaş planlama yaklaşımlarını içeren daha esnek, yerelin kendi içinden gelişen potansiyellerinin tüm sistem içerisinde değerlendirilmesine imkân tanıyan, müzakere ortamında karar alma sürecine dayanan, ekolojik konsept bazlı "*stratejik planlama*" yaklaşımıyla ele alınması ve bu süreci destekleyecek "*mekânsal yönetim*" yapısının geliştirilmesinin gerekliliği savunulmaktadır. Son yıllarda planlama literatürüne giren mekânsal yönetim yaklaşımı, birçok aktörün bir

arada paylaştığı mekânın özellikle kendine has yerel özelliklerinin korunarak, özgün karakterinin ortaya çıkarılması ve çevresiyle uyumlu bir şekilde gelişmesi amacıyla uzlaşma ortamı ve işbirlikçi süreçleri içeren, daha esnek ölçekli yeni bir yönetim yapısını tanımlamasıyla önem kazanmıştır. Bu bağlamda stratejik planlama ve mekansal yönetim yaklaşımlarının ikisinin birlikte hayata geçirilmesine imkan tanıyan ve yenilikçi bir araç olarak genellikle doğal, tarihi ve kültürel alanların korunarak, turizm, rekreasyon vb. faaliyetlerle sürdürülebilir gelişmesine yönelik üretilen "*Alan Yönetim Planları*"nın havza ölçeğinde hazırlanmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde doğal kaynakların korunmasına yönelik Avrupa Birliği Habitat Direktifi ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ile birlikte alan yönetim planlarının öneminin bilinci artmıştır. Ayrıca İspanya'da yapılan 8. Taraflar Konferansı'nda sulak alanların biyolojik çeşitliliklerinin dünya ölçeğinde korunmasını, akılcı ve sürdürülebilir kullanımını amaçlayan ve planlama aşamasında, planlayıcılara ve uygulayıcılara kolaylık sağlayacak "*Sulak Alanlarda Yönetim Planlaması Rehberi*" kabul edilmiştir. Bu rehberde önemle üzerinde durulan sulak alanların korunmasına yönelik hazırlanacak olan yönetim planlarının özellikle havza bazında ele alınmasının gerekliliğidir. 2005 yılında ülkemizde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından imzalanan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nde de alan yönetim planlarının hazırlanmasını öngörmektedir.

Küçükçekmece göl havzası örneğinde bu planlama süreci yaklaşımı tasarlanmaktadır. Bu yaklaşım havzanın sürdürülebilir gelişmesine yönelik planlama ve yönetim sürecine rehberlik edecek bir yol haritası niteliğindedir. Bu bağlamda uygulamaya yönelik araştırma bulgularına dayanarak planlama mevzuat ve örgütlenme yapımıza ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Geliştirilen yenilikçi bir yaklaşımın gerek İstanbul kentsel bölgesinde yer alan ve gerekse diğer havzaların ekolojik, sosyo- ekonomik ve kültürel açıdan sürdürülebilir gelişiminin sağlanması amacıyla karar alma, hayata geçirme ve uygulama süreçlerinde karşılaşılabilecek sorunları azaltmaya yönelik süreci tanımlayan örnek bir çalışma olması istenmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Sürdürülebilir Gelişme

Kentsel Bölgeler

Havza Planlama ve Yönetimi

Stratejik Mekânsal Planlama

Mekânsal Yönetişim

Alan Yönetim Planı

Summary

The leading problem for the most important matters that is encountered in the global scale nowadays is the pressure and the negative effects of the human related developments on the environment. The scientific researches point out to the issue that the size of the “*ecological foot print*”, which has been created by the human beings for the last 30 years especially, is over the bio capacity of the world and our natural resources, water sources being the leading one, are being consumed in a way that they could not be replaced in any more. At the same time, concern about global scale sustainability is continuously increasing with the start of the changes in the global warming, climate change, drought during the natural cycles. In this sense, the water and the water basins in relation, which is the basic source of life for all creatures, becomes the leading issue as the strategic element in relation to enabling of the sustainable developments and the approach of “*planning and management in the basin scale*” becomes extremely important. This approach, which is based on the ecologically centered planning, is directed beyond the planning of the water sources towards the integrated planning and management, which evaluates the natural systems and the social, economic and cultural systems all together for the target of sustainability, rather than handling the natural resources individually and in part by each of the disciplines.

The Istanbul urban region, where the economical activities are intense, is growing rapidly regionally with the increase in the population by integrating the nearby rural areas, where the water basins, forest lands, cultural site areas as being the mostly integrated ones, and over flow from the administrative borders within planned rulings occasionally and by not obeying the planned rulings sometimes. During this urban development process, the natural resources and the water basins, which are very sensitive eco systems, can not be protected against the urban development dynamics with the present planning system. The spatial planning and management structure does not have the capacity, which can provide the balance between protection-use against the urban developments that develops and transforms in rapid and dynamic way in these areas, which can provide solution for the problems that take place and which can divert the developments. These produced plans can not go beyond the fact that they are only available as the technical documents that stay behind urban development dynamics in many cases, since these plans are produced within the ISKI (Istanbul Water and Canalization Department) regulation standards in uniform preparation style for all of the basins with classical planning approach individually and in an reaction way and as development plans and since the produced physical plans does not contain socio-economic processes and since the decisions of the plans can not be evaluated because of the fact that they do not contain monitoring, feed back, etc processes for the

application and since they have shortcomings in the issues of control and enforcement and since the local people is not included for the planning process. The reasons like, uncoordinated work between central and local establishments and institutions, which arise from the public management system in relation to the protection of the environment and which is reflected to the planning system, confusion for the authorization, etc, make the situation even more confusing. This situation generally ends up with the expiration of the natural resources. Therefore, the planning and the management structure should modernize and develop itself in relation to the requirements of the current times.

The Küçükçekmece lake basin, which is situated inside of the Istanbul urban region and which is excluded from the scope of protection with the ISKI drinking water regulation, dated on 25.05.2006, since it lost its eligibility for the availability as drinking water, has been chosen as an area of example. The surrounding of the lake, which was situated on the perimeter of the city during the 1980's, has partly developed without planning and had to accommodate functions like industry, etc, which had to leave the center of the city according to the planning, in part. The Küçükçekmece lake, which has its shores on the Marmara Sea and which is counted as one of the most important places on both sides of Istanbul in relation to protection of the environment in works that the World Protection Fund has carried out recently, is one of the lagoon lakes of the two that are present in the world. This rather valuable ecosystem, which is situated in the West Istanbul Meadows Important Vegetation Area and which contains scarce vegetation types and situated on the flow of migration of birds and which is one of the important wetland that have international importance, has been contaminated due to the applications, which did not consider its sensitive natural structure and has also been excluded from the Ramsar protected area status. The lake basin, which does not have any kind of protection status today, is virtually looted in rapid and intense way by public and private institutions with large urban projects and with new investments over its natural bearing capacity.

The search for solution related to this problematic issue that is on hand has created the starting point of the research. In this context, it is required that a solution should be created in relation to what kind of methodology can provide functionality and effectiveness with territorial planning and management structure as well as how the natural composition of the basin can be reclaimed. The research, which has started in this way, has taken the shape both in light of the findings that have been obtained during the investigation in relation to the Küçükçekmece lake basin and during the process of creating the notional structure. The Küçükçekmece lake basin has been tried to be commented within the whole of the Istanbul urban region that it is contained in. The presence of the Küçükçekmece lake basin, which

has integrated with the Istanbul urban region, which is coherent and developed by keeping its local potential at the same time, is rather important in the sense of the sustainable development for both itself and for the Istanbul urban region as well. The research is a theoretical work mainly. It is argued in the work as the consequence of the literature scan in relation to the experiences of the developed countries, international agreements and scientific developments that; there is a need for the development for the territorial governance structure, which will contain more flexible modern planning approaches in relation to the sustainable development of the Küçükçekmece lake basin, which will make possible the evaluation of the potential that develop within the local itself inside of the whole system, which is reasoned with the decision taking process within the discussions, which will be handled with the ecological concept based strategic planning approach and which will support this process.

The territorial governance approach, which has entered in the planning literature recently, has gained its importance since it contains the conciliation environment and the collaborative processes in order to bring out distinctive characteristic and to develop it in coherent way with its neighborhood by protecting especially the local features of the territory that are unique to it, where it is shared by many actors together and with its definition of the new managerial structure with more flexible scale. In this sense, it is emphasized that, it should be the requirement to prepare the "Site Management Plans", which make it possible to accomplish both the strategic planning and the territorial governance approach together and which is produced in relation to the sustainable development of it with the tourism, recreational, etc activities by protecting its natural, historical and cultural areas in general as an innovative tool, with basin scale. The consciousness of the importance of the region management plans has increased in the member countries of the European Union with European Union Habitat Directives and Biodiversity Charter in relation to the protection of the natural resources. In addition, the "Guide for Management Planning in Wetlands", which aims to protect the biological diversification of the wetlands world wide and which aims the use of them in rational and sustainable way and which makes life easy for the planners during the planning phase and for the applicators, has been accepted. The issue that has been emphasized in this guide is the entailment of taking the management plans, which shall be prepared in relation to the protection of the wetlands, should be based on the basin especially. The preparation of the management plans is foreseen in the Regulation for the Protection of the Wetlands, which has been signed by the Ministry of Environment and Forest in 2005 in our country.

This planning process approach is being designed for the Küçükçekmece lake basin example. This approach is a kind of road map, which can guide the planning and management process in relation to the sustainable development of the basin. In this sense, suggestions are made in relation to the planning regulations and to organizational structure by basing them on the findings of the research in relation to the application. It is hoped that a innovative approach, which will be developed, would be a case study, which will define the process in relation to the problems that can be met during the decision, accomplishment and application processes in order to provide for the sustainable development of the basins that are situated both in the Istanbul urban region and the other basins as well in terms of ecological, socio economical and cultural matters.

Key Words:

Sustainable Development

Urban Regions

Basin Planning and Management

Strategic Spatial Planning

Territorial Governance

Site Management Plan

Şekil Listesi**Sayfa No:**

Şekil 1: Araştırmada Havza Planlama ve Yönetimi Yaklaşımı	4
Şekil 2: Sürdürülebilir Gelişme Süreci	9
Şekil 3: Sürdürülebilirlik Konseptleri	10
Şekil 4: Sürdürülebilirlik Çiçeği	11
Şekil 5: Yeni Sürdürülebilirlik Üçgeni	13
Şekil 6: Üç Öncelik ve Üç Çatışma Alanı	14
Şekil 7: Uygulamaya Yönelik İkili Strateji	17
Şekil 8: Katmanlar Modeli	20
Şekil 9: Sürdürülebilir Gelişme Planlamasının Unsurları	25
Şekil10: Bütünsel ve Amaca Yönelik Ele Alış Olarak Yerel Gündem 21 Süreci	27
Şekil 11: Etkin Bir Yerel Sürdürülebilir Gelişmenin Sağlanmasına Yönelik Yeni Halk, İlgi Grupları ve Resmi Makamlar Arasında İşbirliği Biçimi	28
Şekil 12: Kentsel Bölge	37
Şekil 13: Yeraltı Sularının Kirlenme Nedenleri	56
Şekil 14: Havza Amenajmanı Uygulamalarının Etki ve Faydaları	67
Şekil 15: Entegre Su Kaynakları Yönetiminin Ana Yapısı	70
Şekil 16: Sürdürülebilir Gelişmede Bir Araç olarak Mekânsal Planlama	83
Şekil 17: Planlama Anlayışının Değişiminin Aşamaları ve Sırası	88
Şekil 18: Klasik Planlama Yaklaşımı	90
Şekil 19: İşbirliğine Dayalı Yenilikçi Yaklaşım	90
Şekil 20: İşbirliğine Dayalı Yenilikçi Yaklaşım Süreci	90
Şekil 21: Planlama Sürecinin İdeal Temsili	91
Şekil 22: İyi Yönetişim	100
Şekil 23: Metropolitan Yönetişime Geçişte Öğelerin Değişim Süreçleri	104
Şekil 24: Havza Planlama-Uygulama Sürecinin Adımları ve Havza Yönetim Planı	120
Şekil 25: Türk Kamu Yönetiminin Genel Örgütsel Yapısı	149
Şekil 26: Türk Mevzuatında Plan Türleri, Planlar Sıradüzeni ve Planlamada Yetki	157
Şekil 27: Su Kaynakları Yönetiminin Kurumsal Yapısı	166
Şekil 28: Küçükçekmece Göl Havzası Yönetim Modeli Önerisi	215
Şekil 29: Havza Ölçeğinde Alan Yönetim Planlarının Planlama Sistemimizdeki Yeri	218
Şekil 30: Alan Yönetim Planı Hazırlama Birimleri Önerisi	219
Şekil 31: Uzlaşma Yoluyla Amaçları Belirleme Adımları	225
Şekil 32: Küçükçekmece Göl Havzası Alan Yönetim Planı Vizyon-Amaç Geliştirme Aşamaları	227
Şekil 33: Yönetim Planının Yeniden Gözden Geçirilmesi Süreci	231
Şekil 34: Havza Ölçeğinde Alan Yönetim Planı Rapor Yazım Taslağı	232

Tablo Listesi**Sayfa No:**

Tablo 1: Çalışma Düzlemi Olarak Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları	19
Tablo 2: Gündem 21'in Bölüm Başlıkları	23
Tablo 3: Birleşmiş Milletler Tarafından Geliştirilen Sürdürülebilir Gelişme Göstergeleri	29
Tablo 4: Dünyada Kişi Başına Düşen Kullanılabilir Su Miktarı	55
Tablo 5:Türkiye'nin Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi	64
Tablo 6: Avrupa Birliği Dışındaki Ülkelerde Havza Düzeyinde Kurumsal Yapılanma	72
Tablo 7: AB Ülkeleri ve Havza Düzeyindeki Kurumsal Yapı	76
Tablo 8: Amerika'da Planlama Kavramının Gelişimi	87
Tablo 9: Stratejik Mekânsal Planlamanın Üç Temel Boyutu	92
Tablo 10:Stratejik Mekânsal Planlamaya İlişkin Anahtar Kavramlar	94
Tablo 11:Yönetim-Yönetişim	98
Tablo 12: Yönetişim Kalitesi Yönünden Ülkeler	101
Tablo 13: Türkiye ve İstanbul ili Karşılaştırması	127
Tablo 14: Marmara Bölgesi'ndeki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	127
Tablo 15: Türkiye ve İstanbul İli Sektörler Karşılaştırması	128
Tablo 16: Türkiye ve İstanbul Nüfus Değerleri	129
Tablo 17: 1985-2007 Yılları Arası İstanbul İlçeler Bazında Kır ve Kent Nüfusları	131
Tablo 18: İstanbul Derelerinin Kirlenme Nedenleri	141
Tablo 19: İstanbul Göllerinin Kirlenme Nedenleri	141
Tablo 20: Küçükçekmece Göl Havzası Arazi Kullanım Yapısındaki Değişimler	170
Tablo 21: Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Yerleşmelerin Nüfusu	171
Tablo 22: İstanbul' da İlçe Bazında İşyeri Sayısı ve Çalışanlar Ortalaması	172
Tablo 23: Eylem Planı İçin Kullanılacak Tablo Örneği	229

Grafik Listesi**Sayfa No:**

Grafik 1:Su Temini ve Kanalizasyon Hizmetlerinden Yoksun Nüfusun Kıtalara Dağılımı	51
Grafik 2: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri ve Su Tüketimi Dağılımları	52
Grafik 3 : İstanbul Toplam Nüfusu İçerisinde Kent ve Kır Nüfus Oranları	130
Grafik 4: Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Yerleşmelerin Nüfusu	171
Grafik 5: İstanbul İlinde İlçelerin İşyeri Sayısı ve Çalışanların Ortalamaları	173
Grafik 6: Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Yerleşmelerin Ekonomik Faaliyetleri	174

Harita Listesi**Sayfa No:**

Harita 1:Ulusal Sürdürülebilir Gelişme Stratejileri (USGS) Olan Ülkeler (2008)	18
Harita 2: Su Kaynaklarının Mevcudiyetinin Kıtasal Dağılımı ve Nüfus Oranları	50
Harita 3: Dünyanın Başlıca Su Havzaları	53
Harita 4:1995 Yılı Nehir Havzalarında Kişi Başına Temin Edilen Senelik Yenilenebilir Su	54
Harita 5:Nehir Havzalarında Kentsel ve Endüstriyel Kullanım Oranı	55
Harita 6 : İstanbul'un Su Havzaları	139
Harita 7: Türkiye'nin Hidrolojik Su Havzaları	162
Harita 8: Küçükçekmece Göl Havzası İçerisinde Yer alan Belediyeler	168
Harita 9: Küçükçekmece Göl Havzası Arazi Kullanım Yapısındaki Değişimler	169
Harita 10 : Küçükçekmece Göl Havzası Arazi Kullanım	184
Harita 11:Havza Zemin Etüdü	187
Harita 12:İstanbul'un Ekolojik Koridorları	195
Harita 13: İstanbul'un Özel Proje Alanları	198
Harita 14: Küçükçekmece Göl Havzası Plan Mozaiği (2008)	199
Harita 15: Küçükçekmece İlçesi1/1000 ölçekli İmar Planlarına Ait Plan Mozaik Paftası	200

Araştırmanın her aşamasında büyük emek vererek bilgi ve deneyimleri ile beni çalışmamda yönlendiren danışmanım Prof. Dr. Aykut Karaman'a, değerli ve yapıcı eleştirileriyle tezimin gelişmesine yardımcı olan Prof. Dr. Güzin Konuk'a, Doç. Dr. Tüzin Baycan Levent'e, olumlu katkılarıyla Prof. Dr. Deniz İncedayı'ya, Yrd. Doç. Dr. Teoman Tekkkoğlu'na, Yrd. Doç. Dr. A. Erdem Erbaş'a, bu süreci benimle kalben paylaşan ve destekleyen anneme, babama ve yardımcı olan herkese gönülden teşekkür ediyorum.

Giriş

Araştırmanın Amacı

İstanbul kentsel bölgesinin hızlı mekansal gelişme süreci kent çeperlerinde ve aynı zamanda kentsel bölge bütününde başta ekolojik olmak üzere sosyal, kültürel, ekonomik ve idari yapılarda hızlı bir değişime ve beraberinde toplumun tümünü etkileyen sorunlara neden olmaktadır. Ağırlıklı olarak ekonomik faaliyetlerin etkisinde kalan İstanbul kentsel bölgesinde ihmal edilen ve zayıflayan daha çok sürdürülebilirliğin ekolojik boyutu olmaktadır. Kentsel bölge bütününde doğal çevre dengesi bozulmakta, sürdürülebilirlik eşikleri tehdit edilmektedir. Bu bağlamda kentsel bölge bütününde ekolojik merkezli planlama yaklaşımlarına ve araçlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Alansal olarak yayılan ve büyüyen kentte bir ölçek sorunu yaşanmaktadır. Büyüyen ve değişen kentin devingen yapısı, politik ve yönetsel olarak yetki ve koordinasyon karmaşasının artmasına sebep olmaktadır. İstanbul kentsel bölgesinde mevcut planlama ve yönetim sistemi, kentsel gelişme dinamikleri karşısında özellikle su havzaları başta olmak üzere, ekolojik değerlerin korunmasında yetersiz kalmaktadır. Araştırmada, eşsiz güzellikte bir doğal yapıya sahip olan İstanbul kentsel bölgesinde sürdürülebilir gelişmenin sağlanması hedefinde, ekolojik bir birim olan havzaların öncelikle ve stratejik olarak yenilikçi yaklaşımlarla planlanması ve yönetiminin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Araştırmanın çıkış noktasını oluşturan ve son yıllarda koruma statüsünden çıkarılan Küçükçekmece gölü havzası çalışmada örnek alan olarak seçilmiştir. Bu alan günümüzde hızlı ve denetimsiz kentsel gelişmelerden en çok etkilenen bölgedir. Küçükçekmece göl havzasının içinde yer aldığı bölge TEM ve E-5 karayolu başta olmak üzere önemli ana ulaşım aksları üzerinde ve erişilebilirliği yüksek bir konumda yer almaktadır. Özellikle TEM Otoyolu'nun açılması, eskiden E-5 olarak adlandırılan D-100 (Londra Asfaltı) ile TEM Otoyolu'nu birbirine bağlayan yolun yapılması, yol boyunca birçok sanayi tesisinin yerleşmesine ve bölgedeki nüfusun hızla artmasına neden olmuştur. Sanayi tesislerinin yakın çevresi planlı ve plansız bir biçimde yapılaşmıştır. Bu bölgede İstanbul metropolünün kimlik alanları ve önemli büyük kentsel projeler (Olimpiyat Parkı, Hava Alanı, İkitelli Organize Küçük Sanayi Bölgesi, Halkalı Konutları, Toptan Ticaret Alanları vb.) yer almaktadır. Ayrıca Küçükçekmece Gölü'nün temel kirlilik kaynaklarından biri olan Hadımköy ilk kademe Belediyesi; endüstri, lojistik faaliyetleri ile artan nüfusu ve yapılaşma ile dikkat çeken bir alan olarak Küçükçekmece göl havzası sınırları içinde yer almaktadır. İstanbul İstihdam Raporu (2007) İstanbul'da ilçeler bazında TUİK'in 2002 genel sanayi ve işyerleri sayımı geçici anketleri sonuçları kullanılarak yapılan çalışma sonuçlarına göre; il içinde işyeri sayısına

göre; havza içinde yer alan Küçükçekmece ilçesi üçüncü sırada, çalışan sayısına göreyse ikinci sırada bulunan en yüksek değere sahip ilçelerin başında gelmektedir. Bu durum, hem işyeri sayısı ve hem de çalışan sayısı ortalamaları incelendiğinde de kent merkezinde yer alan ve eski yerleşmelerden Eminönü ve Şişli ilçelerinin ardından kent çeperinde yer alan Küçükçekmece ilçesinin önemli bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Küçükçekmece gölü havzası yakın çevresinde yer alan Büyükçekmece ve Çatalca ilçelerinin de bu bağlamda önemli ağırlığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bölge; özellikle 1980'li yıllardan sonra hızla gelişen, nüfusu artan ve yapılaşan bir alandır. Mekânsal planlama ve yönetim yapısı, bu havzanın hassas ekolojisini göz ardı eden yaklaşımıyla, korunmasında yetersiz kalmıştır. Günümüzde havza koruma statüsünden çıkartılarak, doğal taşıma kapasitesinin üzerinde yapılaşmaya maruz hale getirilmiştir. Bu nedenle havzanın öncelikle ve acilen korunması gerekmektedir. Küçükçekmece göl havzasının yitirmekte olan hassas ekolojik değerlerini ve özgün kimliğini koruyan, aynı zamanda ekolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda sürdürülebilir gelişmesini ve oluşan bu alt bölgenin rekabet edebilirliğini destekleyen bir planlama ve yönetim yaklaşımına gereksinim bulunmaktadır.

Bu bağlamda araştırmamızın temel sorunsalı; *“İstanbul kentsel bölgesi içerisinde yer alan Küçükçekmece gölü havzasında mekânsal planlama ve yönetim yapısı nasıl bir metodolojiyle etkin kılınabilir? ”* şeklinde belirlenebilir. Araştırmamızın hazırlanması sürecinde bilimsel ve kuramsal bilgiler ışığında geri beslemelerle geliştirilen çalışmamızın hipotezi (varsayım); *“Küçükçekmece göl havzasının sürdürülebilir gelişmesinin sağlanması hedefinde stratejik mekânsal planlama ve bu sürece eşlik edecek, tamamlayıcı bir mekânsal yönetim yapısına gereksinim bulunmaktadır. Bu yapı havza ölçeğinde hazırlanacak olan “Alan Yönetim Planları” rehberliğinde oluşturulabilecektir”*.

Günümüzde başta su ve toprak olmak üzere, doğal kaynakların ve insan kullanımlarının bütüncül planlanması ve yönetiminin esasen *“toplumun örgütlenme yapısının”* bir konusu olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda stratejik planlama prensipleriyle bu örgütlenme yapısını tarif eden ve mekânsal yönetimin uygulanmasına yönelik bir araç olarak *“alan yönetim planları”*nın hazırlanması önem kazanmaktadır. Gelişmiş ülke deneyimleri incelendiğinde alan yönetim planları alanın doğal, tarihi ve kültürel vb. yapısının korunarak, geliştirilmesine yönelik planlama sürecine rehberlik etmesi amacıyla farklı ölçeklerde ve alt başlıklarda üretilebilmektedir. Esasen ülkemizde ekolojik ve doğal kaynakların önemi imzalanan uluslar arası anlaşmalar vb. yollarla kavranmış durumdadır, ancak uygulamalarda bu iyi niyetli amaçların karar mekanizmalarında ele alınması ve eyleme dönüştürülmesi gerçekleşmemektedir. Bu durum planlamada üst ve alt ölçekli kararların uygulanmasındaki araçların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Alan yönetim planları uygulamada bu eksikliği

kapatmaya yönelik uygun, çağdaş bir araçtır. İstanbul kentsel bölgesi içerisinde yer alan havzaların standart ve tek tipte planlanması ve yönetilmesinin aksine, her havzanın kendi yerel özgün karakteristiklerini öne çıkararak ve kendi içinden gelişen potansiyelleri değerlendiren bu yaklaşım kısa sürede ve tek başına gerçekleştirilecek, noktasal bir proje olarak algılanmamalıdır. Aksine uzun vadede, etaplar halinde, sürdürülebilirlik stratejisi içerisinde, ülke yönetim kademelenmesinden (hatta ulus üstü ve özellikle Avrupa Birliği'ne katılım ve uyum sürecini göz önünde bulunduran), yerele inen, yatayda ve düşeyde ilişkileri kuran, disiplinler arası çalışmayı gerektiren geniş kapsamlı planlama ve örgütlenme biçiminin ele alınışıdır.

Bu bağlamda İstanbul kentsel bölgesi içerisinde öncelikle ve stratejik olarak ele alınması gereken Küçükçekmece gölü havzasında bu süreç tasarlanarak, öneriler geliştirilecektir. Küçükçekmece gölü havzası örneğinde geliştirilecek olan yaklaşımın, ülkemizde havza planlaması ve yönetimi ele almasına yenilikçi bir yaklaşım getirerek, gerek İstanbul kentsel bölgesinde yer alan ve gerekse benzer yapıdaki havzaların sosyo- ekonomik ve ekolojik sürdürülebilir gelişiminin sağlanması amacıyla karar alma, hayata geçirme ve uygulama süreçlerinde karşılaşılabilecek sorunları azaltmaya yönelik süreci tanımlayan örnek bir çalışma olması istenmektedir.

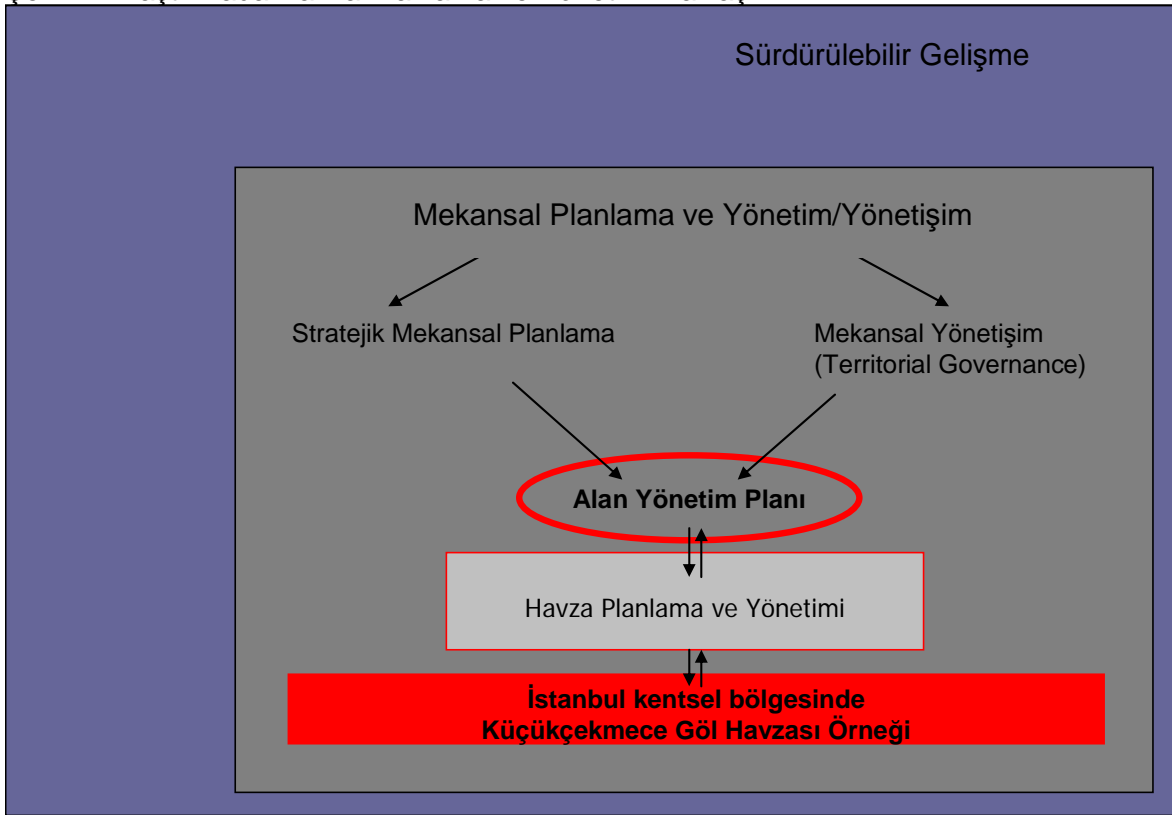
Araştırmanın Kapsamı:

Araştırma kuramsal olarak sürdürülebilir gelişme temeline dayanmaktadır. Birinci bölümde kuramsal olarak sürdürülebilir gelişmenin gelişen içeriği ve bu bağlamda mekânsal planlama disiplininin kazanımları güncel yaklaşımlarla irdelenmek istenmektedir. Bu bölümde disiplinler arası ortak çalışma prensibine dayanan mekânsal planlamanın rolü ve önemi ortaya konmak istenmektedir. İkinci bölümde, İstanbul kentsel bölgesinin gelişme dinamikleri ve devingen yapısı karşısında sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik planlama koşullarının karmaşıklığını ve zorluklarını açıklayabilmek bağlamında, genel olarak kentsel bölgelerin gelişen anlamı ve bu alanlarda planlama ve yönetim arayışları üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde, küresel ölçekte stratejik önem taşıyan su ve su havzalarının planlamasına ilişkin kuramsal yaklaşımlar irdelenmektedir. Doğal kaynakların planlanması ve yönetimi konusunun esasen mekânsal planlamanın gelişen kapsamında ele alınması gerekliliği kavramsal açıklamalarla irdelenmektedir. Sürdürülebilir gelişme söylemleriyle günümüzde önemi son derece artan havza ölçeğinde planlama ve yönetimi konusu mekânsal planlama disiplininin gelişen anlamı içerisinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda havza planlaması ve

yönetimi mekânsal planlamanın bir alt kolu olarak ekolojik merkezli planlama yaklaşımı olarak yorumlanmaktadır.

Günümüzde havza ölçeğinde bütüncül ve bütünlük planlama yaklaşımı ve bu sürece eşlik edecek ve tamamlayacak bir yönetim/yönetişim yapısının gerekliliği bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. Bu bağlamda araştırmada havza ölçeğinde önerilen çağdaş ve güncel yaklaşımlardan stratejik planlama, mekânsal yönetim ve bu yaklaşımların birlikte uygulanmasına imkân tanıyan alan yönetim planlarının gelişen önemi üzerinde durulmaktadır.

Şekil 1: Araştırmada Havza Planlama ve Yönetimi Yaklaşımı:

Hale Mamunlu tarafından geliştirilmiştir.

Dördüncü bölümde, İstanbul kentsel bölgesinin özellikle Cumhuriyet dönemi sonrası mekânsal gelişme ve planlama sürecinin sürdürülebilirliğin ekolojik boyutu ve özellikle su havzaları üzerindeki etkileri nedenleriyle ortaya konmaktadır. İstanbul kentsel bölgesinde ortaya konan genel çerçeve ışığında, araştırma alanı olan Küçükçekmece göl havzası daha detaylı incelenmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında İstanbul kentsel bölgesinde yer alan havzaların planlanması ve yönetilmesine yönelik bir yaklaşım Küçükçekmece göl havzası ölçeğinde geliştirilerek, önerilerde bulunmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma ağırlıklı olarak kuramsal bir çalışmadır. Araştırmada mekansal planlama bakış açısıyla sürdürülebilir gelişme, kentsel bölgeler, havza planlama ve yönetimi üzerine literatür taraması yapılarak, bu kavramların mekansal planlama disiplini ile olan etkileşimleri irdelenmektedir. Hazırlanan bu araştırma yeni bir bakış açısı getirmek ve bilimsel açıdan katkıda bulunmak amacıyla taşımaktadır. Bu bağlamda havzalarda sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik mekansal planlama disiplininin artan önemi ve rolü ortaya konmak istenmekte ve ağırlıklı olarak ülkemizde uygulamaya yönelik bir metodoloji geliştirmek üzere çağdaş uygulama araçlarından olan “alan yönetim planları”nın havza ölçeğinde hazırlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Ortaya konan bilimsel ve kuramsal çerçeveye ışığında; araştırmanın hedefine yönelik Küçükçekmece göl havzası örnek alanının yakın geçmiş planlama süreci, mekansal gelişme dinamikleri, yönetim yapısı ve doğal kaynakların durumu alana ilişkin bilimsel araştırmalardan, istatistikî çalışmalardan, planlama çalışmalarından vb. dokümanlardan yararlanılarak irdelenmektedir. Küçükçekmece göl havzası içerisinde yer aldığı İstanbul kentsel bölge koşulları bağlamında yorumlanmıştır. Araştırma sürecinde Nisan 2008 tarihinde İstanbul il sınırları içinde 5747 sayılı kanun kapsamında ilçe sınırlarında değişiklik yapılmıştır. Ancak araştırma gerek bu tarihten önce başlamış olması, gerek tüm resmi ve istatistikî verilerin halen eski ilçe sınırlarına göre hazırlanmış olmasından dolayı, eski ilçe sınırlarına göre hazırlanmıştır.

Bu bağlamda analizler ışığında ve araştırma bulgularına dayanarak genel değerlendirme yaparak, Küçükçekmece göl havzası örneğinde uygulamaya yönelik bir planlama ve yönetim süreci geliştirilmekte ve mevzuat ve örgütlenme yapımıza ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Geliştirilen yaklaşım; havzaların planlanmasında karmaşık gözükken ilişkileri daha basite indirgeyerek aktörleri belirleme, öncelikleri ayırt edebilme ve belirleme, mevcut sistem içerisinde aktif olmayan veya tanımsız durumları ortaya çıkarma, ortak bir planlama dili yaratma ve havza bazında yapılanmanın anlam ve önemini vurgulamaya yöneliktir.

Bölüm I: Sürdürülebilir Gelişme

Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun "sürdürülebilir gelişme" kavramını 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" (*Our Common Future*) adlı rapor hazırlıkları sırasında gündeme getirmesiyle birlikte, kavramın varlığının gerekliliği her alanda ve kademedede kabul edilmiştir. Günümüzde sürdürülebilir gelişenin içeriği gelişmekle beraber, uygulanmasına yönelik birçok yaklaşım bulunmaktadır. Konunun önemi çağın gelişen koşulları ve küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık vb. yeni sorunlarının ortaya çıkması ile birlikte artmakta ve üzerinde daha detaylı düşünülerek çalışılmasını gerektirmektedir.

Bu bölümde sürdürülebilir gelişmenin gelişen anlamı bağlamında mekânsal planlama disiplininin rolünü ve önemini ortaya koymak ve aynı zamanda birbiriyle olan etkileşimi güncel yaklaşımlarla irdelenmek istenmektedir.

1.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Gelişme Kavramsal Açıklamalar

İnsan yaşamının yerküre üzerindeki olumsuz etkilerinin tartışılması Petrol Krizi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte 1970'li yıllardan itibaren hız kazanmış, dünyanın doğal dengesinin bozulmakta olduğuna dikkat çekilmiştir. Doğal çevreye duyarlılık, kaynakların sınırlılığı gibi konular giderek tartışılmaya başlanmış, doğal çevre ve mekânsal kullanımlar arası uzlaşmazlıkların çözümü gündeme gelmiştir.

Çevre sorunlarının çağdaş toplumun geleceğini tehlikeye soktuğu görüşünü paylaşan birçok sanayici, işadama ve aydın birleşerek 1968 yılında Roma Kulübü'nü kurmuş ve 1970 yılında MIT (Massachusetts Institute of Technology)'den bir gruptan, çevrenin kalkınmayla ilişkilerini inceleyen, geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunmayı içeren bir yazanak istemişlerdir. Dünya kamuoyuna 1972 yılında "*Büyümenin Sınırları*" (*Limits to Growth*) adıyla açıklanan bu rapor, insanlığın geleceği için karanlık bir tablo çiziyordu. Bu rapora göre, doğal kaynaklar nüfusun hızlı artışına yetmeyecek ve içinde yaşadığımız çevre, 150 yıla varmadan yaşanabilirlik niteliklerini yitirecektir. Bu nedenle çevreyi korumak ve geliştirmek amaçlanıyorsa gelişme hızı yavaşlatılmalı, durdurulmalıdır. Çünkü gelişme, uygarlaşma insanlığı acı bir sona doğru yaklaştırmaktadır. "*Sıfır Büyüme*" (*Zero Growth*) diye bilinen bu abartmalı tanı ve öneri geniş tepkilere yol açmıştır. Roma Kulübü'nün raporuna az gelişmiş ülkelerin kalkınma girişimlerini kösteklemek için bir tuzak gözüyle bakılmıştır. Ancak kamuoyunun ilgisini çevre sorunlarına çekmek, güncel tartışma konusu yapmak bakımından yararı olmuştur. Birleşmiş Milletler uluslar arası düzeyde çevre konusunda yapılan ilk büyük değerlendirme olan "Çevre

Konferansı" 5 Haziran 1972'de Stockholm'de düzenlemiştir. Konferansa aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 113 ülke katılmıştır. Konferans sonunda yayınlanan bildirmede insan çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, ülkelerin iktisadi gelişme sorunlarına, yaşam koşullarının geliştirilmesine, uluslar arası örgütlere ve hukuka değinilmiş ve özellikle uluslar arası işbirliği ve dayanışmanın altı çizilmiştir. Daha sonra Roma Kulübü "*Büyümenin Sınırları*" adlı yazanağa ek olarak yaptırdığı yeni bir çalışmanın sonuçlarını 1976 yılında yayımlatmıştır. İkinci yazanakta yer alan görüşler şöyle özetlenebilir.

- a) Günümüzün bunalımı geçici değildir.
- b) Bu bunalımın çözümü, en iyi biçimde, küresel bir bağlam içinde gerçekleştirilebilir.
- c) Bunalımın çözümüne geleneksel araçlarla ulaşmak olanağı yoktur.
- d) Bunları çatışma yoluyla değil, işbirliği yoluyla giderebiliriz.

Bu ikinci yazanakta ortaya atılan '*organik büyüme*' kavramı, dünyayı birbirine bağlı ve uyumlu bir biçimde çalışan; ekonomik koşullar, kaynak ve kültür gibi çeşitli parçalardan oluşan, bir küresel sistem olarak ele almayı ve uzun dönemli bir gelişme politikasına konu yapmayı amaçlamaktadır. Bu gelişmeler ışığında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1983 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'na değişmenin küresel gündemini hazırlama görevi vermiştir (Keleş,R.;Hamamcı,C.,2005:27-235). Bu gelişmeleri takiben 1987 yılında Norveçli başkan Gro Harlem Bruntland başkanlığında toplanan Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (WCED), "*Ortak Geleceğimiz*" raporunu hazırlayarak ilk defa sürdürülebilir gelişme kavramından bahsetmiştir. Bu rapora göre sürdürülebilir gelişme; "*gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama becerisini tehlikeye atmadan, günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan gelişmenin sağlanması*" olarak tanımlanmıştır. Bu toplantıyı takiben sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme kavramları güncel bir konu olarak tüm toplumların gündemine oturmuştur.

Esasen "*sürdürülebilirlik*" kavramının ana prensipleri ilk olarak Hans Carl von Carlowitz'in 1713 yılında ormancılık üzerine yazdığı "*Sylvicultura Oeconomica*" adlı kitabına dayanmaktadır (Keiner,M.,2005;Majer H.,2004;Schmid,A.W.,2003). Böylece bu kavram 270 yıl sonra tekrar gündeme gelmiştir. Carlowitz bu kitabında ağaçların aynen günlük besinimiz olan bir ekmek kadar değerli olduğunu ve bu ihtimamla kullanılmaları gerektiğini belirtmektedir. Ağaçların her kesilişten sonra tekrar ağaçlandırma yapılarak dengenin korunması gerektiğini ve böylelikle "*sürekli*", *devam eden* ve *daimiyet*" durumunun sağlanılabileceğini belirtmiştir. Hans Carl von Carlowitz'in zamanında Avrupa'da en başta ekonomik olmak üzere sorunlar yaşanmaktaydı. Giderek artan ahşap fiyatları Carlowitz'i ahşap kaynağını geliştirerek bakımına yönelten bir anlayışa sürüklemiştir. Ormancılık bilimiyle gündeme gelen bu kavram, bu disiplin içinde giderek gelişmiş ve ağaçların

ekonomik kaygılarla ele alınmasının yanı sıra, ekolojik ve sosyal yönleriyle de ele alınmasının önemine varılmıştır. Bu bağlamda ormanlar, ağaç temin etme görevinin yanı sıra, çok fonksiyonlu yapılarıyla (rekreatif, dinlenme alanları, canlıların yaşama alanları vb.) sunması sebebiyle doğanın sunmuş olduğu doğal bir güzellik olarak ele alınmaktadır (Keiner,M.,2005a).

1992 Haziranında Stockholm Konferansı'nın 20. yıldönümü nedeniyle Birleşmiş Milletler "*Dünya Çevre Konferansı*"nı hazırlamıştır. Rio'da toplanan Konferans Bildirgesi'nin başlangıç hükümlerinde, Stockholm Konferansı'nın ilkelerine bağlı kalındığı ve bunları gerçekleştirmek için devletler, toplumlar ve insanlar arasında olmak üzere her düzeyde işbirliği kurmak amacı taşındığı, insanların yuvası sayılan dünyayı ve herkesin ortak çıkarını koruyacak bir çevre-kalkınma dizgesi üzerinde uzlaşılmasının gereği vurgulanmıştır. Konferans çalışmaları sonucunda beş temel belge ortaya çıkmıştır. Bu belgeler: "*Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*"dir. 1972 ve 1992 Çevre Kalkınma Konferansları'na koşut olarak, Birleşmiş Milletler, 1976 ve 1996 yıllarında sırasıyla Vancouver ve İstanbul'da HABİTAT (İnsan Yerleşmeleri) I ve HABİTAT II toplantılarını düzenlemiştirler (Keleş, R.;Hamamcı,C.,2005:201).

6-8 Eylül 2000 tarihlerinde 147 devlet ve hükümet başkanının dâhil olduğu 189 ulusun temsilcileri, 55. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısı için New York'ta bir araya gelerek tarihi Milenyum Zirvesi'ni gerçekleştirmişlerdir. Bu zirvenin sonunda ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümü için tüm ülkelerin ortak çalışmasını öngören "*Milenyum Deklarasyonu*" kabul edilmiştir. Milenyum Deklarasyonu barış, güvenlik, kalkınma, çevre, yardıma muhtaç grupların korunması, insan hakları ve yönetim konularını kapsamaktadır. Deklarasyon birbiriyle ilintili bir dizi kalkınma hedefini küresel gündeme taşımıştır. Bu hedefler "*Binyıl Kalkınma Hedefleri*" olarak tayin edilmiştir. Her hedef 2015 yılında gerçekleştirilmesi planlanan belli amaçlara sahiptir. Bu zirvede taahhüt edilen 8 hedef bugün küresel gündemin en önemli konusunu oluşturmaktadır. Bu hedefler:

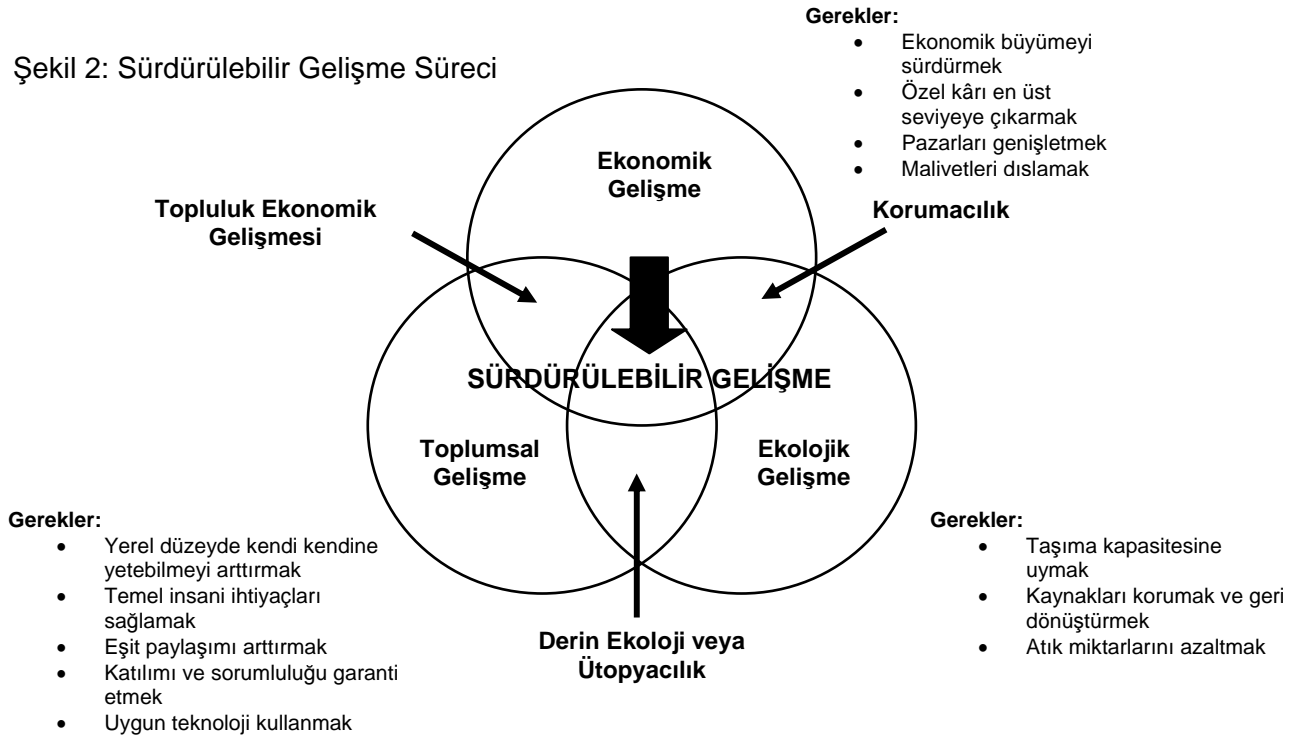
1. Mutlak yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak,
2. Herkesin temel eğitim almasını sağlamak,
3. Kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak,
4. Çocuk ölümlerini azaltmak,
5. Anne sağlığını iyileştirmek,
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmak,
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,
8. Kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmektir (UNDP,2005). 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihinde Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD),

Rio'dan sonraki 10 yılı gözden geçirip yeni hedefler belirleme fırsatını verdi. Zirvede, tüm katılan devletlerin ve uluslararası çok-tarafli örgütlerin, "Zirve Uygulama Planı"nın hedeflerine bağlılık sözünü taşıyan bir küresel karar alındı (UNDP,2008). Johannes Bildirgesi'nde göze çarpan en önemli özellik, küreselleşmenin etkilerine geniş olarak yer verilmesidir (Keleş,R.; Hamamcı,C.,2005:207).

Çağdaş kentsel gelişme dinamikleri arasında ele alınması gereken olgulardan biri olarak sürdürülebilirlik, yaptırım gücünü uluslar arası organizasyonların kararlarından alması ve sürdürülebilirlik kavramının ortaya atılmasına neden olan çevre sorunlarının ulusal sınır tanımayan küresel boyutta etkileri olması nedeni ile küreselleşme kavramı ile iç içe girmektedir (Ünsal,F.,2000:36). Günümüzde çevresel konular etkileri ve çözümleriyle küresel bir konu olarak görülmektedir. Çevresel sorunlar daha çok neoliberal ekonomiler ile çevrenin sürdürülebilirliği arasında uzlaşmazlıklar olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme söylemlerinin hem ekonomik, hem de ekolojik boyutları kurumsal değişimin önemini göstermektedir (HerrscheI,T.;Newmann,P.,2002).

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme kavramlarının günümüze değin kullanım biçimi ve içeriği incelendiğinde literatürde farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir gelişmeye yönelik tanım arayışları içerisinde Yerel Gündem 21 eylem planında geliştirilen yaklaşımda, karşımıza üç ana konu çıkmaktadır. Bunlar; ekonomik gelişme, toplumsal gelişme ve çevresel gelişmedir. Bu süreçlerin her biri kendine özgü gereklere sahiptir.

Şekil 2: Sürdürülebilir Gelişme Süreci

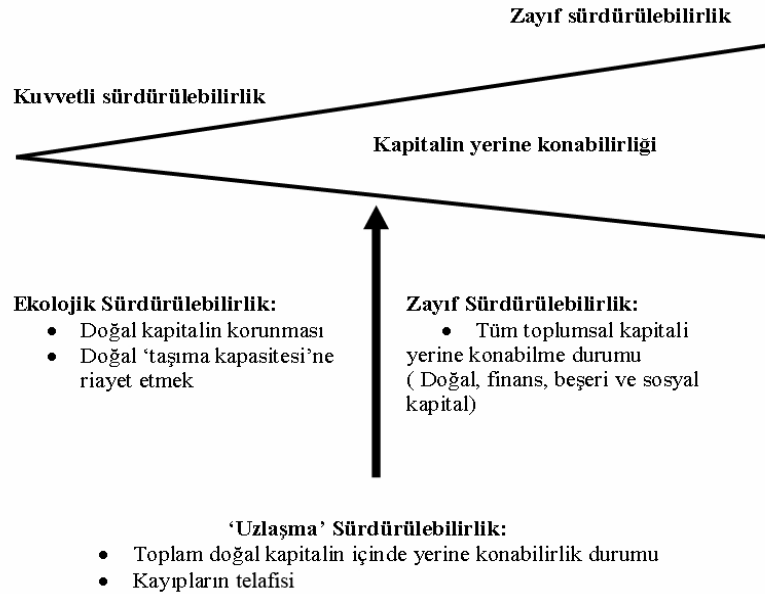

Kaynak: IULA-EMME,1999:2

Günümüz ekonomik sisteminin gelişme gerekleri, pazar genişlemesi, maliyetlerin dışlanması ve kalıcı özel kar doğrultusundadır. Toplumsal gelişmenin gerekleri insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak, toplumsal ve ekonomik eşit paylaşımı arttırmak ve topluma kendi kendine yetebilme olanağı yaratmaktadır. Ekolojik gelişmenin gerekleri ise doğanın düzeni içerisinde belirlenir. İnsanlar ekolojik gelişmeyi, doğal kaynakların tüketimini doğa tarafından yeniden üretilebilecek bir düzeyle sınırlandırarak ve atık oluşumunu doğal süreçlerce yok edilebilecek düzeylere indirgeyerek destekleyebilirler. Bu süreçlerin gerekleri çoğu zaman birbirleriyle çelişir. Sürdürülebilir gelişme; bu üç gelişme sürecini birbirleriyle dengede tutma sürecidir. Bundan dolayıdır ki, bir sürdürülebilir gelişme stratejisinin yürütülebilmesi, her üç gelişme sürecinde yer alan birincil çıkar grupları arasında uzlaşmayı içerir (IULA-EMME,1999:2).

Sürdürülebilir gelişme, daha sonra gelecek olan nesillerin aynı gelişim imkânları ve potansiyellere sahip olabilmeleri gerektiği bilinciyle bir "konsept" olarak nitelendirilebilir. Bu konsept farklı çeşitlerde, örnek bir yol, temel hak, sözleşme ve politik uzlaşma olarak yorumlanmaya müsaittir (Thierstein,A.;Manfred,M.,1996).

Şekil 3: Sürdürülebilirlik Konseptleri

Kaynak: Schmid, A ,W.,2003.

Sürdürülebilirlik ekolojik konsept ağırlıklı olarak "*kuvvetli sürdürülebilirlik*" (*strong sustainability*) ve sosyo-ekonomik konsept ağırlıklı olarak "*zayıf sürdürülebilirlik*" (*weak sustainability*) şeklinde ele alınabilir. Kuvvetli sürdürülebilirlik konseptinde, doğal kapitalin tüm öğelerinin muhafaza edilmesi öngörülmektedir. Doğal kapital yenilenebilir, yenilenemeyen

tüm kaynakları ve doğal "taşıma kapasitesi" konusunu kapsamaktadır. Bu konsept statik bir yaklaşımdır ve etkin ekonomik koşullarını içeren dinamik gelişmeyi göz önünde bulundurmamaktadır. Zayıf sürdürülebilirlik konseptinde, yerine konabilirlik sadece doğal kapital içinde değil, aksine tüm toplumsal kapital çerçevesinde değerlendirilmektedir. Toplumsal kapitalden anlaşılması gereken doğal kapitalin (kaynaklar, taşıma kapasitesi) ve insanlar yoluyla üretilen finans, beşeri ve sosyal kapitalin toplamıdır. Beşeri kapital ile kastedilen eğitimi, bilgisi ve esenliğiyle insanın kendisidir. Sosyal kapital ile de sosyal kurumlar, kültürel uyum ve enformasyon durumu kastedilmektedir. Bu tarz konseptlerin uygulanabilir olup olmadığını sorgulamak gerekirse, sürdürülebilirlik konseptinin doğrudan uygulanması mümkün değildir, çünkü tüm refahın sağlandığına dair eleştirel bir kriter eksik kalmaktadır. İnsan yaşama mekânlarının sürdürülebilirlik bağlamında gelecekteki gelişmesine yönelik bu konsept, tüm refahın artması ya da azalması şeklinde değerlendirilecektir. Toplam refah ve üç boyutlu (ekolojik, ekonomik ve sosyal öğelerle) sürdürülebilirlik konseptinin fonksiyonel birlikteliği üzerine olan bilgiler ışığında, insanların yaşama mekanlarına yönelik bu üç boyutun denge durumunda olmasıyla sürdürülebilirlik uygulanabilir hale gelmektedir. Sürdürülebilirlik "izafi" bir kavramdır. Bir yerin sürdürülebilirliği başka bir yere göre daha çok sürdürülebilir olabilir. Sonuç itibariyle sürdürülebilirliğin değerlendirilmesi, hangi uzlaşmaya varılacağı, hangi ve kaç kapitalin yerine konabilirliği gibi konularda karar verecek olan "toplumun değer yargılarıyla ilişkilidir" (Schmid,A.,W.,2003).

Şekil 4: Sürdürülebilirlik Çiçeği

Sürdürülebilirliğin Boyutları:

Amaçlar:

- Çevre boyutu
- Sosyal boyut
- Ekonomik boyut

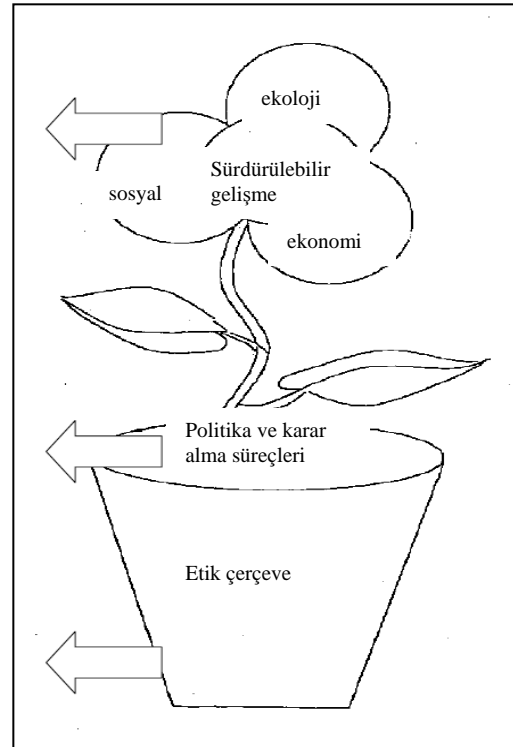
Organizasyon/Strüktür:

- Çeşitlilik
- Yerindenlik (subsidiarity)
- Ortaklıklar ve ağlar
- Katılım

Etkiler/Hakkaniyet:

- Bireyler arası hakkaniyet
- Bölgeler arası hakkaniyet
- Nesiller arası hakkaniyet

Kaynak: Thierstein,A.;Manfred,M.,1997

Thierstein,&Manfred (1997) sürdürülebilirliğin amaçlar, organizasyonel/yapısal ve etkiler/hakkaniyet boyutlarına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda;

1.Amaçlar:

- Çevre boyutu: Ekolojik prensiplerle doğal çevrenin zenginliği, potansiyelleri, ekosistemler ve biyoçeşitlilik korunarak, sahip çıkılmalıdır.
- Sosyal boyut: Bilim, yetenekler, değerler, çeşitli kültür ve organizasyon yapıları ve sosyo-kültürel potansiyeller korunmalı ve geliştirilmelidir.
- Ekonomik boyut: İnsani ihtiyaçlar ve taleplerin yerine getirilebilmesi gerekmektedir ve yaşam stiline hoşnut kılınmasına imkân vermelidir.

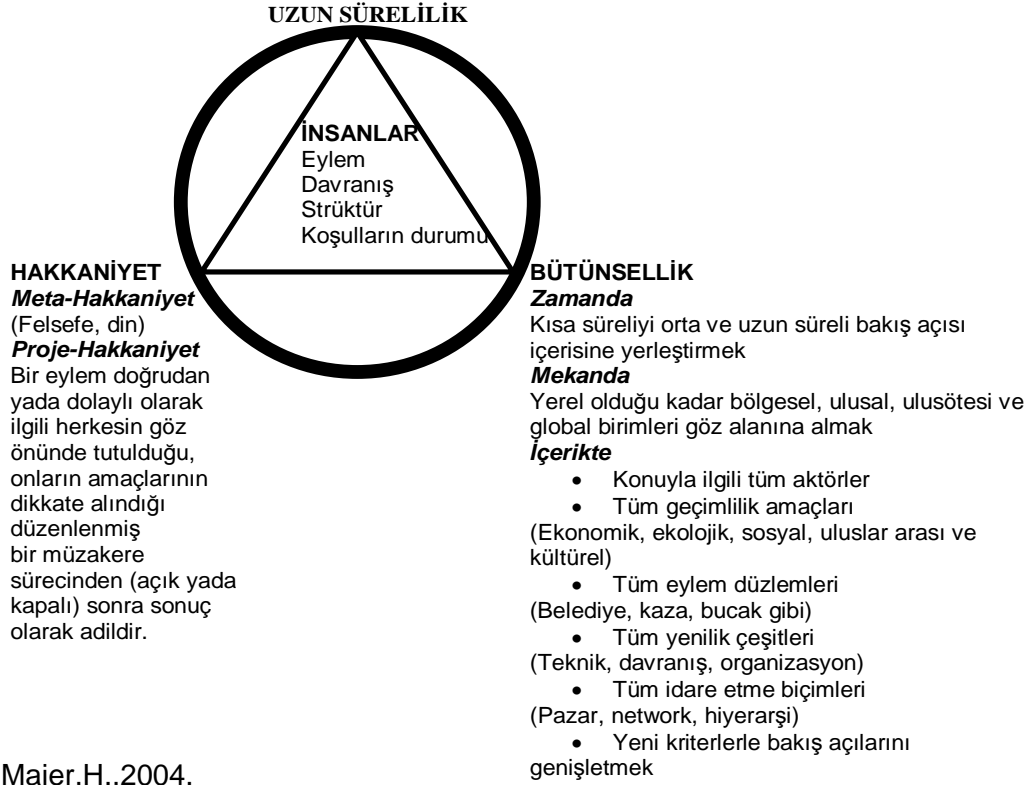
2. Organizasyonel/Yapısal:

- Çeşitlilik: Çeşitlilik her gelişimin temel prensibidir. Bu durum bir bölgenin değişen çevre koşullarına uymasını ve her sistemin yenilikçi yeteneğinin yükseltilmesini sağlar.
- Yerindenlik: Yerindenlik prensibi her görevin mümkün olduğunca "yerelden" gerçekleştirilebilmesi gerektiğini ve böylelikle her kararın mümkün olduğunca alt kademe tarafından alınması gerekliliğini belirtir. Yüksek kademeler bunu destekleyici ve kuvvetlendirici olarak kavramalı ve yardımcı olmalıdır.
- Ortaklıklar ve ağlar: Yatay ve hiyerarşik olmayan ilişkiler, ekonomik ve sosyal gelişimin temel başarı faktörleridir. Ağlar, ortak vizyonlar ve işbirliğinin her türlü biçimi sinerji etkisini mümkün kılmakta ve uzun süreli bakışta tüm yaşam boyunca öğrenmenin temelini oluşturmaktadır.
- Katılım: Sürdürülebilirliğin temel özelliği ilgililerin-sadece organize olmuş değil-motivasyonudur. Sosyo-kültürel sürdürülebilir bir gelişmenin oluşabilmesi için katılım temel anlam taşımaktadır ve bölgede çok çeşitli deneyim bilgilerinin kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

3. Etkiler/Hakkaniyet:

- Bireyler arası hakkaniyet: Bireyler arası hakkaniyet sürdürülebilirliğin temel prensibidir. Sosyal durumun etnik ve kültürel köken, cinsiyet rolleri vb. soruları içerir.
- Bölgeler arası hakkaniyet: Bölgeler arası hakkaniyetin farklı menzilleri bulunmaktadır. Bir ülkede ya da kıtada yer alan bölgelerin hakkaniyetini içermekle beraber, kuzey-güney ve doğu-batı arasındakini de ihtiva eder.
- Nesiller arası hakkaniyet: Sürdürülebilirliğin geleceğe odaklanmasını ifade eder (Thierstein, A.;Manfred, M.,1997).

Şekil 5: Yeni Sürdürülebilirlik Üçgeni

Kaynak: Majer,H.,2004.

Sürdürülebilirlik merkezinde "insan" bulunmakta ve tüm insanları kapsayan geniş bir bakış açısı içermektedir (Bkz. Şekil 5). Bu bağlamda sürdürülebilirlik her şeyden önce bütünselliğe bir bakış açısı açmaktır. Sürdürülebilirliğin birçok tanımı bulunmakla birlikte, bütün bu tanımlamalarda öne çıkan üç belirgin kavramın bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik her zaman için;

- Uzun süreli bir görüştür,
- Hakkaniyet kavramı ile birleşiktir,
- Bütünsel bir bakış açısı gerektirmektedir.

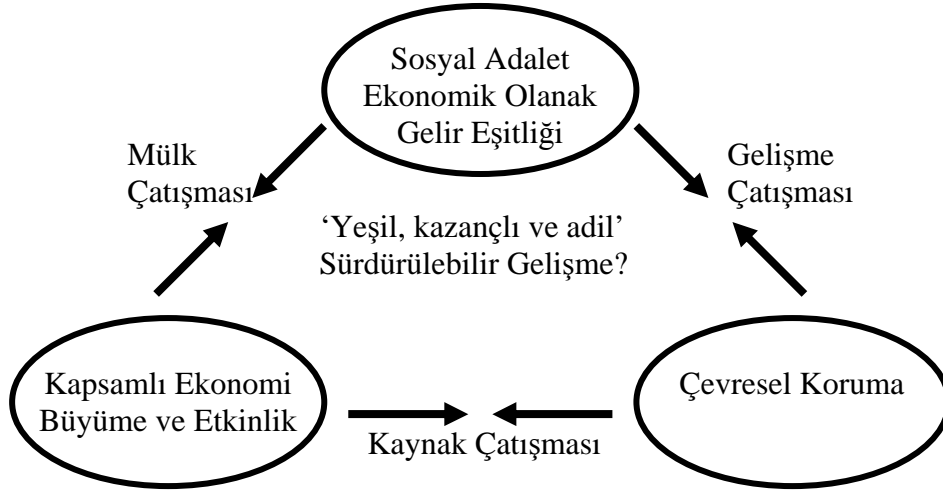
Genel olarak sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme, deneyim ufku, kültürel çevre, amaçlar ve bireysel aktörler ve aktörler gruplarından oluşan ilgililere göre farklı yorumlanabilir. Eylemleri uzun süreli, stratejik planlama ve uygulama şeklinde olmalıdır. Bununla beraber kısa ve orta süreli eylemleri uzun süre içinde konumlandırmayı gerektirir. Eylemler hakkaniyet kriterlerini gerçekleştirmelidir, ancak böylelikle sağlam temellere oturur. Yalnız ekonomik, ekoloji ve sosyal boyutlarıyla değil, aynı zamanda eylem düzlemleri, yenilik çeşitleri, idare etme imkanları vb. başka kriterleri kapsamalıdır (Majer,H.,2004).

Sürdürülebilirlik yaklaşımı her şeyden önce "düşüncede bir reform süreci"dir. Her düşünce süreci gibi, siyasal bir tercih ya da tavır gerektirir. Bugünün, çevre açısından sürdürülemez tüketim kalıpları, siyasal, ekonomik, kültürel temelde değişikliğe uğramadıkça, sürdürülebilir

bir çevre sorgulaması içi boşaltılmış bir hedef olarak kalacaktır. Sürecin mantığı en önemli belirleyicidir; o nedenle de toplumsal, ekonomik ve politik güçlerin bu dönüşüm ve yeniden üretim sürecinde kararlılıkla yer almaları, sorumluluk üstlenmeleri kaçınılmaz olmaktadır (İncedayı,D,2004).

Campbell,S.(1996) sürdürülebilirliğin ekonomik, ekolojik ve toplumsal boyutlarından oluşan üçgen içerisinde aynı zamanda “üç öncelik ve üç çatışma” alanının da bulunduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 6: Üç Öncelik ve Üç Çatışma Alanı

Kaynak: Campbell,S.,1996.

Bu anlamda ekonomik gelişme ve bu gelişmenin adaletli, eşit dağılımı ve bu süreçte ekosistemin niteliğini bozmamak amacıyla, plancının üç çatışma noktasında uzlaştırıcı bir konumda bulunması gerekmektedir. İdeal dünyada plancı bu üç amaca dengeli bir şekilde ulaşmasını amaçlamakla birlikte, uygulamada mesleki ve mali zorluklar güçlü bir şekilde etkili olarak plancıların hareket kabiliyetini kısıtlamaktadır. Bu üç önceliklerin üç tipi aynı zamanda kenti üç perspektife yöneltmektedir.

1. Ekonomik gelişme plancıları; kenti bir üretim, tüketim, dağıtım ve yenilik faaliyetlerinin yer aldığı bir mekân olarak görmektedir. Kent, diğer kentlerle pazara ve yeni endüstriyelere yönelik rekabet içindedir. Mekân; ana yollar, pazar alanı ve bireylerin çalışma ve ev yerleri arasındaki hareketliliklerinin bulunduğu ekonomik mekândır.
2. Çevre plancısı; kenti doğal kaynakları tüketici ve atıkların üreticisi olarak görmektedir. Kent doğanın nadir görülen değerli kaynakları ve toprak ile rekabet içindedir. Her zaman doğayı tehdit eden bir durumdadır. Mekan; yeşil yollar, nehir havzaları ve ekolojik nişlerle ekolojik mekandır.
3. Adalet plancısı; kenti kaynakların, servislerin ve olanakların dağıtımında çatışmaların olduğu bir mekân olarak görmektedir. Rekabet kentin kendisiyle ve farklı sosyal

gruplar arasındadır. Mekân toplum, mahalle/komşuluk organizasyonları ve işgücü bileşimlerini: erişim ve ayırım mekânı olarak sosyal mekândır.

Bu üç öncelik arasında üç çatışma durumu meydana gelmektedir. Bunlar;

1. Mülk Çatışması: Ekonomik büyüme ile adalet arasında çatışmadır. Mülk çatışması özel ilgi grupları ile kamusal yarar arasındadır.
2. Kaynak Çatışması: İktisadi faaliyetler doğanın sömürülmemesine yönelik düzenlemelere karşı direnmektedir, ancak aynı zamanda bu kaynakları gelecekte de kullanılabilmesi açısından bu düzenlemelere ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum kaynak çatışması olarak nitelendirilebilir.
3. Gelişme Çatışması: Tarifi zor olmakla beraber bu çatışma çevre koruma ile sosyal adalet arasında yer almaktadır. Gelişme çatışmasının vuku bulması, mülk çatışması ve kaynak çatışmasının aynı anda gerçekleştiği durumlarda meydana gelir.

Plancının rolü; içinde bulunduğu konumda sürdürülebilir gelişme ile ilgili oluşumları ikili ve etkileşimli stratejilerle birbirleriyle ilişkilendirmektir. Bu anlamda kısaca;

- Çatışmaları yönetme ve çözüm bulmak,
- Yaratıcı teknikler, mimari ve kurumsal çözümler geliştirmektir.

Plancı her iki durumda da müzakere etmeli ve sürdürülebilir gelişmeye yönelik vizyonlar geliştirmelidir. Sürdürülebilirlik konseptinde amaç çok uzakta ve işlevsel olarak holistiktir. Bu konsepti somutlaştırmanın kolay ve kısa sürede olmayacağı anlamına gelmektedir. Başlangıçta belirsiz ve zor bir konsept olsa dahi, zamanla dönüşerek ve artırılarak plancı için kullanılabilir olabilecektir (Campbell,S.,1996). Mekânsal planlama disiplini bu süreçte temelde çatışmaları çözümü ve uzlaşmanın sağlanabilmesi hedefinde yönlendirici olmalıdır.

1.2. Sürdürülebilir Gelişme ve Mekânsal Planlama İlişkisi

Sürdürülebilir gelişme kavramının hayata geçirilmesinde en önemli disiplinlerden birisi mekânsal planlamadır. Sürdürülebilir gelişme hangi konuda olursa olsun, mekândan bağımsız düşünülemez.

Sürdürülebilir ve dengeli gelişmenin sağlanabilmesi bazı müdahaleleri gerektirir. Bunlar mekânsal gelişme ve daha sınırlı olarak mekânsal planlama terimi altında gruplanabilir. Bu yaklaşım;

- Yaşam alanlarını (territories) ekonomik ve sosyal aktivitelerin desteklenmesi anlamında düzenlemek,
- Teknik altyapı ve kamusal hizmetlerin mekân boyunca coğrafi olarak yeniden dağıtılması,

- Mekânın içinde yer alan doğal ve kültürel kaynakların yönetiminin sağlanmasını içermektedir (OECD,2001:136).

Sürdürülebilir gelişme kavramı mekânsal planlama ve beraberinde mekânsal düzenleme konuları açısından son derece önemli yeni oluşumlara ve yeni mücadele alanlarına sebep olmaktadır. Sürdürülebilir gelişme ve mekânsal planlamanın her ikisinin de zamanla gelişen değişen anlamları, birbirlerini içerik olarak beslemekte ve zenginleştirmektedir.

Sürdürülebilir gelişme kavramı mekânsal planlama disiplinine birçok kazanımlar sağlamıştır.

Bunlar;

- Sürdürülebilir gelişme çevre, ekonomi ve toplumsal konulara bütünleşik bakış açısının gerekliliğini kuvvetlendirmektedir. Bu demektir ki, konuyla ilgili tüm mekânsal bakış açılarının bütünleşmesi ve oylanması yoluyla kapsamlı mekânsal planlamanın varlığı önemlidir.
- Sürdürülebilir gelişme küresel bakış açısıyla mekânsal planlamayı daha büyük bir mekânsal çerçeve içinde ele almaktadır.
- Sürdürülebilir gelişme uzun süreyi kapsayan vizyonlar ve eylemlerin üzerinde çalışılmasını gerektirmektedir.
- Sürdürülebilir gelişme esasen değer sorgulamalarıyla ilgilenir. Tüm yaşam alanları ve sorumlulukları her zaman için geniş kapsamlı ve zamanla ilişkili olarak ele alan, ağısal biçimde geliştiren bir anlayış önemlidir.
- Sürdürülebilir gelişme ilgili uzmanların karar vericilerle diyalog ortamı içerisinde geleceğe yön verebilmesi için politika ile yakınlığını gerektirmektedir.

Aynı zamanda mekânsal planlama ile sürdürülebilir gelişme, amaçları ve yaklaşımları açısından belirgin bir biçimde benzerlik göstermektedir.

- Mekânsal planlama sınırlı bir kaynak olan mekânla uğraşmaktadır.
- Mekânsal planlama gelecek nesiller tarafından sadece çok sınırlı olarak geriye alınabilen, uzun süreli ve genellikle geri döndürülemez değişiklik problemlerle karşı karşıya kalmaktadır.
- Mekânsal planlama ileriye yönelik uzun süreli bakış açısını gerektirmektedir.
- Mekânsal planlamanın sorunları çok çeşitli, karmaşıktır ve bu bağlamda zahmetli ve zor olan disiplinler arası ortak çalışmayı gerektirmektedir.
- Gerek sektörel politikaların mekânı ilgilendirmesi ve gerekse plana yönelik ilgi düzeyinin büyük ölçüde politik olması nedeniyle, mekânsal planlama politikayla sıkı bir yakınlıkta bulunmaktadır (Schneider,T.,2003; aktaran Keiner,M.,2005a:48).

Bu bağlamda sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik arayışlar mekânsal planlama ve düzenleme yaklaşımlarının içeriğini de etkilemiştir.

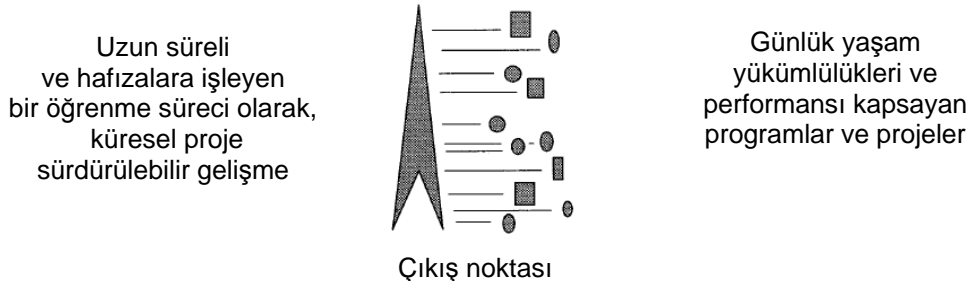
1.2.1. Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımlarının Uygulanması

Sürdürülebilirliğin uygulanmasına yönelik “stratejiler” önemlidir. Zira böylelikle aktörlere davranışları için anlaşılabilir bir çerçeve sunulacaktır. Bu bağlamda ikili (dual) strateji ile sürdürülebilir gelişme kavramının herkes için genel bir anlam taşımasının ötesinde, kullanılabilir bir araca dönüşmesi önerilmektedir (Bkz. Şekil 7). Bu ikili strateji; bireysel ve kurumsal stratejiler arasında uyumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik olmakla beraber, farklı politik düzlemler ve kendi düzey politik alanı arasında uyumsuzlukları göz önünde bulundurmaktadır. Burada;

1. Sürdürülebilir gelişme uzun dönemi kapsayan ve değer değişimlerini içeriğine alan bir küresel proje olarak anlaşılmalıdır. Sürdürülebilir gelişme hafızalara işleyen bir "öğrenme süreci"dir.
2. Sürdürülebilir gelişme projesi "eklentiler yoluyla" gelişerek, kısa süreli problemlerin yönetebilmesini eş zamanlı ve eş değerli olarak gerçekleştirecek ve küresel projelerin isteklerine de yol gösterecektir.

Bu bağlamda küresel proje olan sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için her şeyden önce birkaç nesli kapsayan bir zaman dilimine ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan eliyle oluşturulan iklim değişikliği, içme suyu problemi ya da sosyal ayrışma gibi küresel karakterli çeşitli problemler ileri düzeydedir ve çok acil olarak harekete geçilmesini gerekli kılmaktadır. Etkili problem çözümü ya da etkin icraat için her şeyden önce mümkün olduğunca ulus altı kademelere, yani bölgesel ve daha çok yerel düzeyde yerleştirilmesi gerekmektedir (Thierstein,A.;Walser,M.,1996).

Şekil 7: Uygulamaya Yönelik İkili Strateji

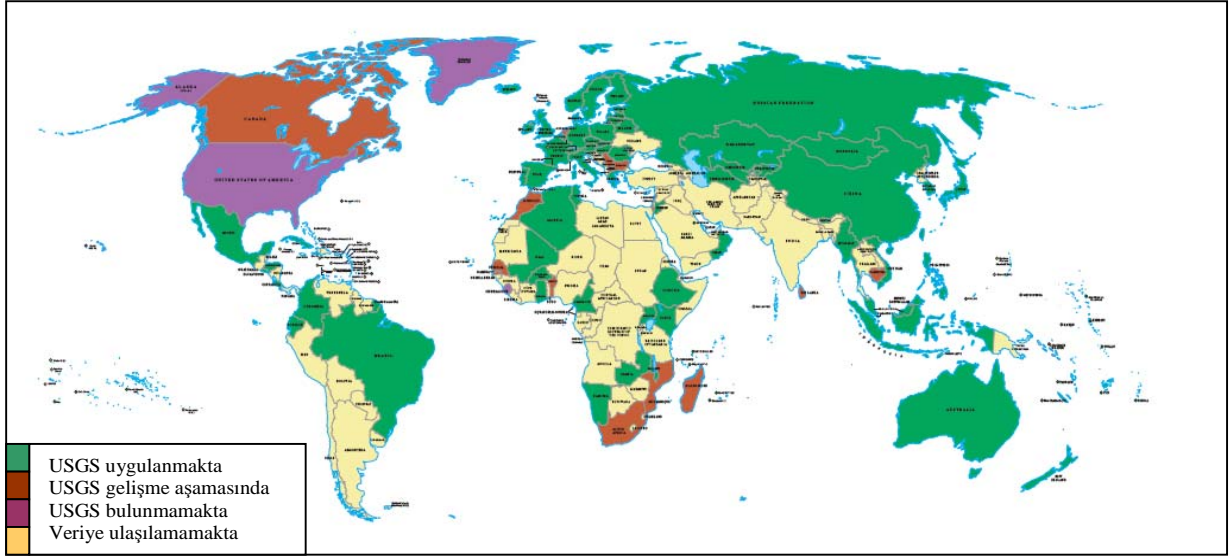

Kaynak: Thierstein,A.;Walser,M.,1996.

Ulusal ölçekten yerele inen sürdürülebilir gelişme stratejilerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Şekil 8'deki Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan haritada 2002 yılında Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD), sonrasında

ülkelerin sürdürülebilir gelişme yaklaşımını kendi ulusal stratejileri arasına alarak formüle etme ve uygulamadaki gelişme aşamalarını göstermektedir. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan bu harita düzenli olarak güncellenmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin sürdürülebilir gelişmeye yönelik ulusal strateji geliştirme hedefinde bir yapılanma içerisinde olup olmadığına ilişkin veriye ulaşılamamıştır.

Harita 1:Ulusal Sürdürülebilir Gelişme Stratejileri (USGS) Olan Ülkeler (2008)

Kaynak: UN, 2008

Küresel proje olan sürdürülebilir gelişmenin uygulanması için, bölgesel düzlemde de politik karar alma kurallarını gerektirmektedir. Sürdürülebilir gelişme konseptinin karmaşıklığı beraberinde kalıcı davranışlar, kendi mekânsal ve nesnel sınırlarının dışında analiz ve iş birliklerinin yapılmasını gerektirmektedir. Bununla beraber davranış düzlemlerinin birbirleriyle olan etkileşimini de hesaba katmak gerekir:

- Sürdürülebilir gelişmeye yönelik çerçeve koşullarının uluslar arası, ulusal ve ulus altı düzlemlere yayarak -burada politik yönlendirmenin tüm unsurları sayılabilir-geliştirmek.
- Toplumsal değerler sisteminde sürdürülebilir gelişmenin gereksinimi ve manasının bilincinde olmak, yasallaşmasının önünün açılmasına sebep olmaktadır.
- Konuyla ilgili motivasyon ve iletişim ortamı beraberinde katılım ve yerindenlik koşullarını oluşturur.

Sürdürülebilir gelişme konseptinin hayata geçirilmesi süreci akılcı, güvenilir ve inanılır reaksiyon ilmkleriyle bu üç davranış düzlemi arasında örülür. Aranılan esasen, sadece içerik olarak sürdürülebilir gelişme konseptinin adil olmasına yönelik değil, aynı zamanda birey, toplum ve kurumları göz önüne alan bir uygulama stratejisidir (Thierstein,A.; Walser,M.,1996).

Sürdürülebilir mekânsal planlama ve yönetimin sağlanmasında bölge ölçeği, mekânsal planlama ve düzenleme hiyerarşisinde üst ve alt ölçeklerle ilişkileri kurmasından dolayı önem taşımaktadır.

Tablo 1: Çalışma Düzlemi Olarak Bölgenin Avantaj ve Dezavantajları

Bölgesel Düzlemin Dezavantajları	Bölgesel Düzlemin Avantajları
<ul style="list-style-type: none"> • Bölgelerin rekabeti • Farklı bölgelerde, farklı başlangıç koşullarının olması • Sınır ötesi problemler ve iş birlikçi yaklaşımların gerekliliği • Problem çözümüne uygun ve yetkili durumun az olması eğilimi	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgelerin içinden büyüyen kaynaklar • Bölgesel düzlemin politika yönünden değerinin artması eğilimi • Özdeşleşme mekânı olarak bölge • Algılanabilir aktör mekânı olarak bölge

Kaynak: Fürst,D.,1993:302.

Yerel düzlemde benimsenen yenilikçi yaklaşımların hiç kuşkusuz bölgesel ve ülkesel planlama kademelerinde de oluşturulması, yenilikçi bu ele alışın sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Bölgenin eylem düzlemi olarak değerlendirilmesinden bahsedildiğinde, mekânın politika bilimi bakış açısıyla dört fonksiyonu anlaşılmaktadır.

- Küreselleşme nedeniyle klasik kaynakların (toprak, su vb.) etkisi ve teknik yenilikler anlam yitirmekle beraber, bölge bir kaynak mekânıdır. Yaşama mekânı olarak daha çok kendi içinden büyüyen gelişme potansiyelleri ve katı olmayan çevre faktörleri olan yapılaşma yeteneği merkezinde bulunmaktadır.
- Bölge bir üst kılıf düzlemi olarak devlet politikası için anlam kazanmaktadır. Bunun sorumlusu branş politikalarının bölgeselleşmesine yönelik eğilim ve ılımlı bir planlama süreci için kavranabilir bir arena gereksinimidir.
- Bölge kendi kurumsal sınırlandırmasıyla özdeşleşmeyi destekleyen bir güçtür. Aidiyet hissi bugün politik sınırların daha belirginleşmesini sağlamaktadır. Kamu yararına yönelim mevcut düzen içerisinde daha kolay olmaktadır, çünkü kamunun varlığı daha anlaşılabilir.
- Farklı toplumsal alan aktörlerinden oluşan ağsal bir kılıf mekânı olarak bölge, aynı zamanda belirsiz bir sınırlandırmadır ve güven ile beraber sıkı iletişimin mevcudiyetine bağlıdır (Fürst,D.,1993:302).

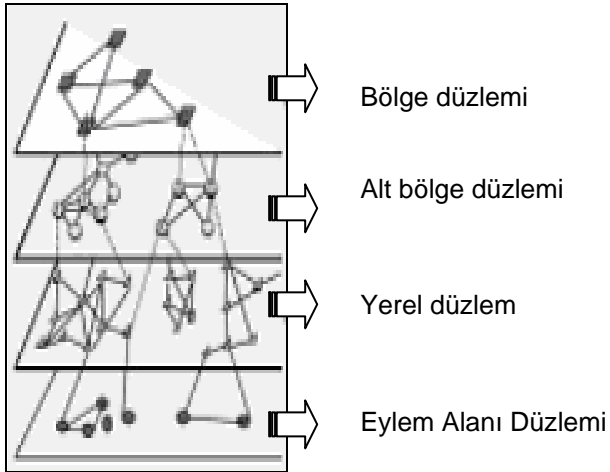
Kentlerin sürdürülebilir gelişmesine yönelik oluşturulacak vizyon ve stratejilerin, bölgesel sürdürülebilir gelişme amaçlarıyla ilişkili ve birlikte ele alınması son derece önemlidir. Sürdürülebilir gelişmenin hayata geçirilmesinde mutlaka mekânsal planlama prensiplerini ve politik sistemde doğrudan demokrasi koşullarını gerekmektedir. Bu bağlamda "*Katmanlar Modeli*" (Bkz. Şekil 8) düşünce yaklaşımı ile bu tarz bir uygulamanın gerçekleştirilebileceği

savunulmaktadır. Burada her katmanın birbiriyle etkileşim içerisinde olması önerilen uzlaşma sistemi düzlemsel olarak gösterilmektedir. Çok boyutlu konseptler ancak uzlaşma ortamında, mekansal-fonksiyonel iş bölümünün ve ekolojik fonksiyonel değiş-tokuşun mümkün olduğunca yaygınlaşarak uygulandığı zaman sürdürülebilir sistemler olacaktır. Bir yaklaşım olarak önerilen katmanlar modeli, etkili bir sürdürülebilir mekânsal planlamaya yönelik düşünce modeli olarak doğrudan uygulamada yeterli değildir. Özellikle eylem alternatiflerini sürdürülebilirlik bakımından değerlendirmeye yönelik açık ve net formüle edilmiş bir değer kriteri olarak refah tanımı bulunmamaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirliğin kriterlerle tahminen de olsa değerlendirilmesine olanak veren bir yaklaşıma da ihtiyaç bulunmaktadır. Bununla beraber sürdürülebilir gelişme ancak belli koşulların sağlanmasından sonra somutlaşarak uygulanabilecektir. Bunlar farklı mekânsal ve çevresel politika alanlarında düzenlemelerdir. Örneğin;

- Çevre politikası,
- Mekânsal düzenleme politikası,
- Bölgesel politikalar gibi politikaların bütünsel ve içeriksel olarak birbiriyle tutarlı bir

"sürdürülebilirlik politikası" oluşturularak bu başlık altında geliştirilmelidir. Bu bağlamda mekânsal planlamada sürdürülebilirlik üzerine gelişmeler incelendiğinde ve özellikle günümüz uygulamalarına bakıldığında sürdürülebilirlik mevcut bulunmamaktadır (Schmid, A., W.,2003).

Şekil 8: Katmanlar Modeli

Kaynak: Schmid, A.W., 2003.

Bu bağlamda ulus üstü güncel küresel gelişmelere eklenebilen, birbirleriyle tutarlı ve entegre sürdürülebilirlik stratejilerinin ulus, bölge, alt bölge, yerel ve daha alt ölçeklere inen tüm politik düzlemlerde benimsenmesi ve uygulanması önemlidir. Yerel düzlemde benimsenen yenilikçi yaklaşımların bölgesel ve ülkesel planlama kademelerinde de oluşturulması hiç kuşkusuz sürdürülebilirliği kuvvetlendirecektir.

Avrupa Vakfı (European Foundation), sürdürülebilirlik stratejisinin uygulanmasına yönelik özellikle politikalarla ilişkilendirilmenin önemini vurgulamaktadır. Kentsel sürdürülebilirlik stratejisi;

- Kentsel metabolizma, kaynak tüketimi
- Küresel değişim
- Sosyal adalet
- Çevresel ve sosyal harcamalar
- İstihdam
- Kentsel hareketlilik (mobility)
- Ekonomik büyüme
- Kentsel güvenlik
- Kamu sağlığı
- Kentin eksiklikleri (City Deficit)
- Yurttaş katılımı konularında politika geliştirmek zorundadır (Mega;Pedersen,1998:10).

Avrupa Komisyonu 2001-2004 yılları arasında gerçekleştirilen “Kentsel Sürdürülebilirlik İçin Kurumsal ve Sosyal Kapasite Geliştirme” adlı araştırmada, (DISCUS-Developing Institutional and Social Capacities for Urban Sustainability), sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması için etkin bir yönetişimin koşullarının neler olabileceğini tanımlamayı amaçlamıştır.

1. Kurum olarak öğrenmek,
2. Yerel yönetimler içinde birbirinden bağımsız “politika siloları” olmaktan uzaklaşmak,
3. Halkla ve diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak,
4. Süreçleri kolaylaştırmak ve güvenilir liderlik geliştirmek
5. Politika oluşturma süreçlerinde yaratıcılığı ve buluşçuluğu teşvik etmek,
6. Fark yaratmak için iletişim halinde olmak,
7. Çevreyle ilişkili duyarlılığı artırarak bu yönde eylemleri hızlandırmak ,
8. Uzun dönemli vizyona erişmek için taahhütleri sürdürmek,
9. Diğer kentlerle deneyimleri paylaşmak,
10. Her düzeydeki yönetim birimini etkilemek (Bayındırlık Bakanlığı,2007:13).

Sürdürülebilirlik kavramının mekânsal planlama ve düzenlemelerinde sebep olduğu başlıca oluşumlara örnek olan "*Gündem 21*" ve "*Yerel Gündem 21*" eylem planları birçok toplumun gündemine girmiştir. 1992 yılında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen Yeryüzü Zirvesi'nde, üye ülkeler tarafından 21. yüzyılın küresel hedefi olarak benimsenen ve temel dayanağı sürdürülebilir gelişme olan Gündem 21 başlıklı eylem planı tartışılmıştır. Sürdürülebilir gelişmenin uygulanmasına yönelik başlıca oluşumlardan biri olan Gündem 21 günümüzde tüm dünya ülkelerinin gündemine girmiştir. Gündem 21 sosyal ve ekonomik boyutlar, ortaklıkların geliştirilmesi, çevre koruma ve kaynak kullanımı ve uygulama araçlarından oluşan dört ana başlık ve bunu tamamlayıcı ek bildirme kısmıyla beraber toplam 40 bölümden oluşmaktadır.

Gündem 21 sürdürülebilir gelişmenin dünya ülkelerinde uygulanmasına yönelik temel dokümandır. Gündem 21, kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını hedefleyen "sürdürülebilir gelişme" kavramının yaşama geçirilmesine yönelik, küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olan bir eylem planıdır. Gündem 21'in başarıyla uygulanmasından öncelikle ve esas olarak hükümetlerin sorumlu olacağı belirtilmekle birlikte, bu sürece, halkın ve hükümet-dışı kuruluşlarla diğer grupların etkin bir biçimde katılımının sağlanması gereği vurgulanmaktadır. Gündem 21'in temel yaklaşımı, tüm program alanlarına yönelik finansman politikalarının belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin "*yerinden yönetim*" anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümetler ve hükümet-dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine bina edilmiştir. Katılımcı yaklaşımın, bu küresel eylem planının tamamına yansımış olduğu görülmektedir (IULA-EMME,2005). Yerel Gündem 21'in, Gündem 21 içerisinde kendisine yer bulması kolay olmamıştır. Rio Zirvesi öncesinde Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen hazırlık toplantılarında, yerel yönetimlerin ve konuya duyarlı sivil toplum kuruluşlarının çabalarına karşın, özellikle ulusal heyetlerde yer alan merkezi yönetim kuruluşlarının temsilcileri, 28. Bölüm'ün içeriğine karşı çıkmış ve Yerel Gündem 21'in taslağa alınmasına sıcak bakmamışlardır. Zirve'ye çok az bir süre kala Brezilya'nın bir başka kentinde, Curitiba'da toplanan yerel yönetimlerin ve bu girişimi destekleyen sivil toplum kuruluşlarının yoğun baskısı ve girişimleri sonucunda Yerel Gündem 21, Gündem 21 taslağı artık son biçimini alırken dâhil edilebilmiştir (IULA-EMME,2005). 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan ve Yeryüzü Zirvesi olarak adlandırılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda ele alınan sürdürülebilir gelişme konusu ile birlikte "*sürdürülebilir bölge kavramı*" da gündeme gelmiştir (DPT,2000). Gündem 21 başlıklı eylem planında "*bölge ölçeği*" esasen kaleme alınmamıştır. Bununla beraber birçok bölge Gündem 21'i bu anlamda bölge ölçeğinde uygulamaya başlamıştır (Keiner,M.,2005).

Tablo 2: Gündem 21'in Bölüm Başlıkları

KISIM I: SOSYAL VE EKONOMİK BOYUTLAR	
Bölüm 1:	Giriş
Bölüm 2:	Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir gelişmenin hızlandırılması için uluslararası işbirliği
Bölüm 3:	Yoksullukla mücadele
Bölüm 4:	Tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi
Bölüm 5:	Demografik dinamikler ve sürdürülebilirlik
Bölüm 6:	İnsan sağlığının korunması ve kollanması
Bölüm 7:	Sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişmesinin desteklenmesi
Bölüm 8:	Karar alma sürecinde çevre ve kalkınmanın bütünleştirilmesi
KISIM II: KALKINMA İÇİN KAYNAKLARIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ	
Bölüm 9:	Atmosferin korunması
Bölüm 10:	Toprak kaynaklarının planlanması ve yönetimine bütünlük yaklaşım
Bölüm 11:	Ormansızlaşma ile mücadele
Bölüm 12:	Hassas ekosistemlerin yönetimi: çölleşme ve kuraklık ile mücadele
Bölüm 13:	Hassas ekosistemlerin yönetimi: dağların sürdürülebilir gelişmesi
Bölüm 14:	Sürdürülebilir tarımın ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi
Bölüm 15:	Biyolojik çeşitliliğin korunması
Bölüm 16:	Biyoteknolojinin çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi
Bölüm 17:	Okyanusların, kapalı ve yarı-kapalı denizler her türlü denizin ve kıyı alanların korunması ve bunların canlı kaynaklarının korunması, rasyonel kullanımı ve geliştirilmesi
Bölüm 18:	Tatlı su kaynaklarının temini ve kalitesinin korunması: Su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında bütünlük yaklaşımların uygulanması
Bölüm 19:	Zehirli ve tehlikeli ürünlerin yasadışı uluslararası dolaşımı dahil olmak üzere, zehirli kimyasal maddelerin çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi
Bölüm 20:	Tehlikeli atıkların yasadışı uluslararası dolaşımı dahil olmak üzere, tehlikeli atıkların çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi
Bölüm 21:	Katı atıkların ve atıksuların çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi
Bölüm 22:	Radyoaktif atıkların güvenli ve çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde yönetimi
KISIM III: TEMEL GRUPLARIN ROLLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ	
Bölüm 23:	Başlangıç
Bölüm 24:	Sürdürülebilir ve hakkaniyetli gelişme yönünde kadınlar için küresel eylem
Bölüm 25:	Sürdürülebilir gelişmede çocuklar ve gençlik
Bölüm 26:	Yerli halkların ve toplulukların rollerinin tanınması ve güçlendirilmesi
Bölüm 27:	Hükümet-dışı kuruluşların rolünün güçlendirilmesi
Bölüm 28:	Gündem 21'in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri
Bölüm 29:	İşçilerin ve işçi sendikalarının rolünün güçlendirilmesi
Bölüm 30:	İş çevrelerinin ve sanayinin rolünün güçlendirilmesi
Bölüm 31:	Bilimsel ve teknolojik topluluk
Bölüm 32:	Çiftçilerin rolünün güçlendirilmesi
KISIM IV: UYGULAMA ARAÇLARI	
Bölüm 33:	Mali kaynaklar ve mekanizmalar
Bölüm 34:	Çevresel açıdan sağlıklı teknolojinin transferi, işbirliği ve kapasite geliştirilmesi
Bölüm 35:	Sürdürülebilir gelişme için bilim
Bölüm 36:	Öğretimin, kamu duyarlılığının ve eğitimin özendirilmesi
Bölüm 37:	Kapasite geliştirmeye yönelik ulusal mekanizmalar ve uluslararası işbirliği
Bölüm 38:	Uluslararası kurumsal düzenlemeler
Bölüm 39:	Uluslararası hukuki araçlar ve mekanizmalar
Bölüm 40:	Karar alma sürecinde bilgi

Ekler:

Sözleşmeler ve İlkelerin Açıklaması

Ormanların Korunmasına Yönelik Prensiplerin Çerçevesi

Birleşmiş Milletlerin İklim Değişiklikleri Üzerine Sözleşmelerin Çerçevesi

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

Kaynak: IULA-EMME,2005.;Keating,M.,1993

Gündem 21'in yerinden yönetim anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi ve sürdürülebilir gelişmenin yerel düzlemde de uygulanabilmesi için Yerel Gündem 21'in oluşturulması önem kazanmıştır. IULA-EMME tarafından yayınlanan Yerel Gündem 21 Planlama Rehberi, yerel yönetimlerin, kendi Yerel Gündem 21'lerini hazırlamalarına yönelik olarak planlama unsurları, metotları ve araçları hakkında harekete geçirmeye yönelik bir rehber olarak tasarlanmıştır.

Bu rehberde sunulan sürdürülebilir gelişme planlaması yaklaşımı, sürdürülebilir gelişmenin gereklerini yansıtan bir kamu sektörü ve stratejik planlama yaklaşımı yaratmayı amaçlayan

toplumsal ve çevresel planlamanın ilkelerini ve yöntemlerini bir araya getirmektedir. Sürdürülebilir gelişme planlama yaklaşımı topluluğa dayalı çevre ve planlama konularında işbirliği prensipleri ve metotlarını, halk sektörü ve sürdürülebilir gelişme için zorunlu gelişmeleri içeren "*stratejik planlama yaklaşımı*" oluşturulmasını içermektedir. Yerel halkı ve hizmetlerden yararlananların, yerel hizmet programlarını geliştirip yürütecek katılım süreçlerine yöneltmek için topluluğa dayalı planlama yoğun olarak kullanılmaktadır. Çevresel planlama ve bu planlamanın değişik değerlendirme yöntemleri, kalkınma projelerinde çevresel koşulların ve eğilimlerin dikkate alınmasını ve bu tür projelerin yöneticilerinin, bir kalkınma faaliyetlerinin belirli çevresel etkilerini azaltmaya çalışmalarını sağlamak için 1970'lerde gelişmiştir. Bu üç planlama geleneğinin bir karışımı olarak, sürdürülebilir gelişme;

- Ekonomik, toplumsal ve çevresel koşulları kalkınma projelerinin ve hizmet stratejilerinin şekillenmesinde eşit olarak ele almada;
- İlgili gruplarını ve özellikle hizmet kullanıcılarını, ihtiyaçlarını karşılayacak hizmet stratejileri geliştirmeye tam olarak yöneltmede;
- Uzun vadeli eğilim ve kısıtlamaları göz önünde bulunduran hizmet stratejileri geliştirmede yardımcı olabilmek için her üç geleneğinin yöntem ve araçlarından yararlanır.

Bu anlamda *sürdürülebilir gelişme planlaması*, yerel yönetim ve onun ortaklarına, halkın bilgi birikimini, fiziksel ve ekonomik kaynaklarını, istenilen bir geleceğe doğru yol almaları için destekleme ve yönlendirme imkânı tanıyan bir süreçtir (IULA-EMME, 1999:6-7).

Katılımcı bir planlama sürecini tarif eden Yerel Gündem 21 Planlama Rehberi aynı zamanda *Gündem 21*'in uygulanmasına oldukça büyük katkıda bulunacaktır. Sürdürülebilir Gelişme Planlaması'na başlamanın bir tek doğru yolu vardır dememekle beraber, aşağıdaki unsurlar uygun bir yerel planlama süreci yaratılmasına yöneliktir. Sürdürülebilir gelişme, başlıca çevresel, ekonomik ve sosyal hizmetlerin ve bu hizmetlerin bağımlı olduğu sistemlerin tümünün yaşamsallığını tehdit etmeksizin sağlanabilen gelişme sürecidir.

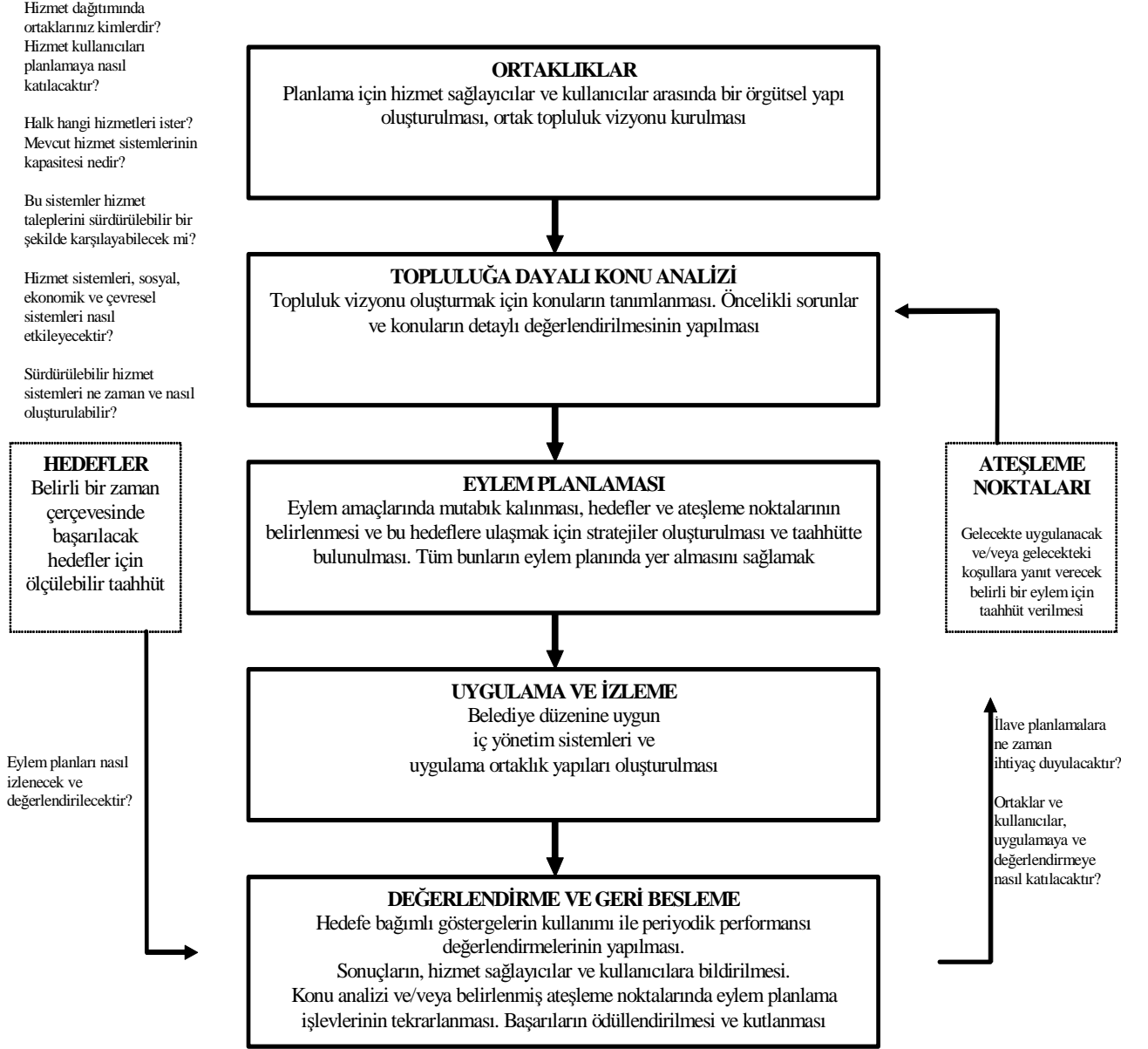
IULA-EMME tarafından yayınlanan Yerel Gündem 21 Planlama Rehberi'nde yer alan "Sürdürülebilir Gelişme Planlama" unsurlarının ana başlıklarını kısaca özetlemek gerekirse;

1. Ortaklıklar:

Sürdürülebilir gelişme, eylem planlarını uygulamada yerel halkı, başlıca kurumsal ortakları ve genellikle "*ilgi grupları*" olarak bilinen çıkar gruplarını görevlendirir. Planlama bu gruplarca topluluktaki çeşitli ilgi gruplarının, özellikle de yerel hizmet kullanıcılarının istek, değer ve ideallerini yansıtacak şekilde düzenlenir. Herhangi bir sürdürülebilir gelişme planlama çalışmasında planlamaya ilgi gruplarının katılımını koordine edecek ve yönetecek ilgili yapının ya da bir "*İlgi Grubu Birliği*"nin oluşturulması atılacak önemli bir ilk adımdır. Böyle bir

ilgi grubu birliğinin ilk önemli görevi, topluluğun ideal geleceğini ve sürdürülebilirliğin temel önkoşullarında uzlaşmayı ifade eden "*Topluluk Vizyonu*"nu belirlemek olacaktır.

Şekil 9: Sürdürülebilir Gelişme Planlamasının Unsurları

Kaynak: IULA-EMME,1999:8

2. Topluluğa Dayalı Konu Analizi:

Gelişmenin ve buna bağlı hizmet konularının analizine yerel topluluğu katmak sorunlara en uygun çözümleri bulmada çok büyük önem taşır. Topluluğa dayalı konu analizinin iki tipik bileşeni vardır. Bunlardan birincisi yerel halkın yöre koşulları hakkında bilgi ve görgüsünü alma ve tartışma süreci; ikincisi ise ilgi gruplarına, ellerinde mevcut olmayabilecek daha geniş bilgileri sağlamak için yapılan teknik değerlendirmedir. Daha sonra, halktan alınan

bilgiler ve teknik araştırma, ilgi gruplarınca gözden geçirilir. Bu bilgilerin ışığında, yerel sorunlar konusunda uzlaşma geliştirmek amaçlanmaktadır.

3. Eylem planlama:

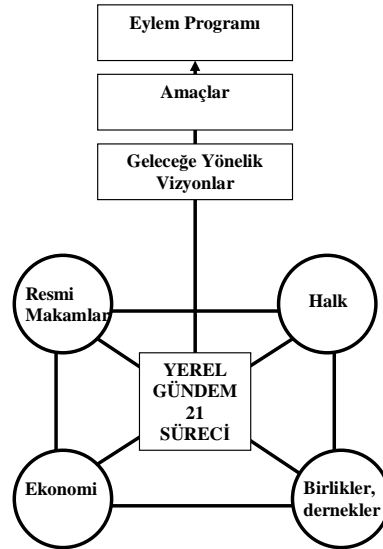
Öncelikli hizmet konularının belirlenmesi ve incelenmesinden sonra ortaklar eylem planları oluşturma süreci başlatabilirler. Eylem planlama sürecinin üç temel ögesi vardır:

- Eylem Amaçları: Eylem amaçları, topluluğun geleceği için belirlenmiş olan vizyona ulaşmak için üzerinde çalışılacak özellikli amaçlardır.
- Hedefler ve Ateşleme Noktaları: Eylem amaçları belirlendikten sonra profesyonel kadrolar ilgi gruplarıyla birlikte, belirli süreçlerde gerçekleştirilecek özellikli hedefleri tanımlamaya çalışırlar. Somut hedeflerin belirlenmesi planlama çalışmalarına oldukça yardım edecektir. Bu hedefler yöneticilere, ele alınan eylemler olduğu kadar, bir Eylem Planı'nın yürütülmesinde kaydedilen ilerlemeyi de değerlendirme olanağı sağlarlar. Ateşleme noktaları, hedeflerin ayrı bir biçimidir. Bunlar üzerinde anlaşmaya varılmış gelecek koşullardır. İlgi grupları bir sorunu ele alırken, bu koşullar daha ileri bir eylemi başlatmayı gerektirecektir.
- Eylem Stratejileri ve Anlaşmaları: Bir Eylem Planı'nda farklı ilgi gruplarının eylem stratejileri ve anlaşmalarının yer alması; ortaklaşa çalışılarak bir Eylem Planı'nı amaçlarına ulaştırmaları açısından çok önemlidir. Eylem strateji ve anlaşmaları çok kesin olmalı, belirli projeleri yürütmek için hazırlanacak zaman çizelgeleriyle para, zaman ve insan kaynaklarını tahsis etme taahhütlerini içermelidir. İdeal olan, bu eylem stratejilerinin hizmet kullanıcılarının uygulamaya katkı taahhütlerini de içermesidir.
- Uygulama ve İzleme: Ortaklığa dayalı eylem planlarının uygulanması, standart işleyiş yöntemlerinde düzenlemeler ve çoğu zaman kurumsal yeniden yapılandırılmaları gerektirir. Önceden var olan yönetim yöntemleri, belediyenin bölümler arasındaki görev ve dağılımı, anlaşma düzenlemeleri ve diğer uygulamalar hizmet kullanıcılarının ve ortak kurumların eylem planının yürütülmesine aktif katılımını sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır. Belediye, ortaklık yaklaşımını destekleyici iç reformları kurumsallaştırırken, dış projeler ve/veya hizmet ortaklıkları resmileştirmelidir. İzleme, uygulama aşamasından sonra değil, uygulama sırasında başlar. Eylem stratejilerinin, hizmet yaklaşımlarının ve bunların yerel koşullara etkilerinin değerlendirilebilmesi için, hem yürütme faaliyetlerinin hem de sonuçlarının kayıtları düzenli biçimde tutulmalıdır. İzleme, öncelikle kurum içi yönetim amaçları için kullanılır.
- Değerlendirme ve Geri Besleme: Değerlendirme ve geri besleme, hem iç hem de dış amaçlar için kullanılır. Belirli hedeflere ulaşmada nerede olunduğunu ve eylem planında ne zaman değişiklik yapılması gerektiğini kamuoyuna bildirmek için de kullanılmaktadır. Etkin bir değerlendirme ve geri besleme, hem hizmet üreticilerine hem de tüketicilerine yerel koşullarda ve hedeflere doğru gelişmede olabilecek değişiklikler hakkında düzenli bilgi akışı

sağlar. Bu bilgiyle taraflar kendi eylem ve tutumlarını düzenleyebilirler. Değerlendirmelerden elde edilen bilgi, planlama ve kaynak aktarımı süreçlerine de rehberlik eder. Böylece bu süreçlerin "Topluluk Vizyonu" ve bu vizyonun eylem amaçlarıyla üstlenilmiş olan sorumluluğu yerine getirmeyi sürdürmeleri sağlanır. Eğer bir eylem planı sorunları çözmede ya da öncelikli ihtiyaçlara cevap vermede zorlanıyorsa, geri besleme sistemi daha farklı bir planlama veya eyleme ateşleme noktası teşkil edebilir (IULA-EMME,1999:7-11). Gündem 21'in, 1992 Yerel Yönetimler Curitiba Bildirgesi esas alınarak hazırlanan 28. Bölümü'nde yerel yönetimlerin, halka en yakın yönetim kademesi olarak, sürdürülebilir kalkınma konusundaki yaşamsal konumlarının altı çizilmekte ve yerel yönetimlere yönelik hedefler ortaya konmaktadır. Yerel Gündem 21, öncelikli yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanması yoluyla yerel düzeyde Gündem 21'in hedeflerine ulaşılmasını amaçlayan katılımcı, çok-sektörlü bir süreçtir. Bu vurgusuyla Yerel Gündem 21 çeşitli katılımcı mekanizmaları içeren ve yerel ortaklıklara dayalı "yönetişim" (governance) anlayışının yaşama geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının; *demokrasi, insan hakları, katılımcılık, şeffaflık, etkinlik, hesap verme ve yerel yönetişimin* diğer vazgeçilmez kavramlarıyla birlikte anlam kazanmasından hareketle, Yerel Gündem 21'in şemsiyesi altındaki yerel eylem planlaması sürecinin aynı zamanda "yerel demokrasinin geliştirilmesi projesi" olduğu açıkça görülmektedir (IULA-EMME,2005).

Şekil 10: Bütünsel ve Amaca Yönelik Ele Alış Olarak Yerel Gündem 21 Süreci

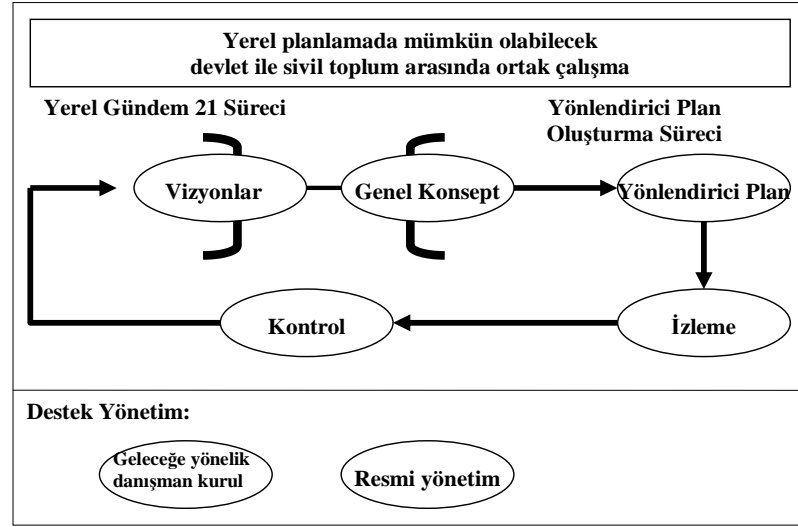

Kaynak: Keiner,M., 2001.

Sürdürülebilir gelişme prensibi bugün her alanı ve her türlü karar düzeyini ilgilendirmekte olan politika ve planlama paradigmasıdır. Ancak bu prensibin uygulanması henüz çok yeni bir evrededir. Sürdürülebilir gelişmenin çevre, ekonomi ve toplumsal alana ilişkin genel amaçları belirlenmiş olmakla beraber, yerel ve bölgesel düzeyde uygulanmasına ise az da

olsa başlanmıştır. Bu bağlamda geliştirilen örnek modelde (şekil 10); halk, sivil toplum kuruluşları, yöneticiler ve ekonomi çevresi ile tüm aktörlerin yerel gündem planlama sürecinin en başından itibaren eşit koşullarda katılarak oluşturdukları işbirliğinin temelinde esasen "uzlaşma ve şeffaflık kültürü" yatmaktadır (Keiner,M.,2001).

Şekil 11: Etkin Bir Yerel Sürdürülebilir Gelişmenin Sağlanmasına Yönelik Yeni Halk, İlgi Grupları ve Resmi Makamlar Arasında İşbirliği Biçimi

Kaynak: : Keiner,M.,2001.

Soyut sürdürülebilirlik konseptinin mekânsal planlama gündemine alınmasıyla beraber günümüzde eksik olan esasen uygulanmasına yönelik bilimin eksikliğidir. Konsept bazında, küresel, kıtasal ve ulusal düzeyde mekansal düzenlemeye yönelik farklı sürdürülebilir gelişme konsept ve stratejileri hazırlanmıştır. (Örneğin: Gündem 21, Avrupa Mekânsal Gelişme Konsepti, Avusturya Mekânsal Gelişme Konsepti, Almanya Mekânsal Düzenlemenin Adaptasyonu Çerçevesi ve Mekânsal Düzenleme Politikaları Eylem Çerçevesi, İsviçre Mekânsal Düzenleme Esasları ve İsviçre Sürdürülebilirlik Stratejisi). Bu genel sürdürülebilirlik amaçlarını mekânsal planlama içerisinde hayata geçirebilmek için, mekânsal planlamanın sürdürülebilirlik amaçlarının kendi içerisinde tutarlı bir şekilde amaç sistemlerinin oluşturulması ve bunun bir çıkarımının yapılması gerekmektedir. Beraberinde bunu destekleyecek olan yasal dayanağın varlığı ve kurumsal olarak uyumlu bir şekilde icra edilmesi önemlidir (Keiner,M.,2005). 1992 yılında Rio Deklarasyonu sonucunda Gündem 21'in 40 bölümü 4. satırında karar alma süreçlerinde bilgi başlığı altında; sürdürülebilir gelişme amacıyla her anlamda sağlam temellere oturan kararların alınmasının, kendi kendini yönetebilen bütünlük çevre ve gelişim sistemlerinin sağlanmasında göstergelerin geliştirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Tablo 3: Birleşmiş Milletler Tarafından Geliştirilen Sürdürülebilir Gelişme Göstergeleri

Konu	Alt Konu	Gösterge
SOSYAL		
Adalet	Yoksulluk	Yoksulluk sınırında yaşayan nüfusun oranı Gelir eşitsizliği endeksi (Gini) İşsizlik oranı
	Cinsiyet eşitliği	Kadın ve erkek ücretlerinin ortalamasının durumu
Sağlık	Beslenme durumu	Çocukların beslenme durumu
	Ölüm oranı	5 yaş altı ölüm oranı Tüm doğumları içeren ortalama ömür süresi
	Aritma	Uygun kanalizasyon sistemine sahip nüfusun oranı Atık madde tesisi
	İçme suyu	Güvenilir içme suyuna erişilebilir nüfus
	Sağlık hizmeti sunumu	Temel sağlık hizmeti olanaklarına erişilebilir nüfusun oranı Bulaşıcı çocuk hastalıklarına karşı aşılama Doğum kontrolünün yaygınlık oranı
Eğitim	Eğitim düzeyi	İlkokul beşinci sınıfa gelmiş öğrenci sayısı Lise mezunu seviyesi
	Okur – yazar durumu	Okur yazar yetişkin oranı
Konaklama	Yaşam koşulları	Kişi başına düşen iskan alanı
Güvenlik	Suç	100.000 kişi başına kayıt edilmiş olan suç sayısı
Nüfus	Nüfus değişimi	Nüfus artış oranı Yasal ve yasal olmayan kentsel yerleşmelerde yaşayan nüfus
ÇEVRESEL		
Konu	Alt Konu	Gösterge
Atmosfer	İklim değişikliği	Sera gazı emisyonları
	Ozon tabakasının incilmesi	Ozon tabakasının incelmeye sebep olan madde tüketimi
	Hava kalitesi	Kentsel alanlarda hava kirleticilerinin konsantrasyon çevresi
Toprak	Tarım	Tarım elverişi ve mutlak tarım ekim alanı Gübre kullanımı Tarımsal böcek ilacı kullanımı
	Orman	Orman alanının tüm toprak alanı içerisindeki oranı Odun toplama yoğunluğu
	Çölleşme	Çölleşmeye maruz kalan toprak
	Kentleşme	Yasal ve yasal olmayan kentsel yerleşme alanı
Okyanuslar, denizler ve kıyılar	Kıyı alanları	Kıyı sularında alglerin konsantrasyonu Kıyılarda yaşayan nüfusun tüm nüfusa oranı
	Balıkçılık	Başlıca türlerin senelik avlanması
Tatlı su	Su miktarı	Senelik kullanılan yeraltı ve yüzey sularının toplam erişilebilir sular içerisindeki oranı
	Su kalitesi	Su içinde bulunan biyolojik organizmaların oksijen tüketme hızı Koli bakterilerinin su içindeki konsantrasyonu
Çeşitlilik	Ekosistem	Seçilen anahtar ekosistemlerin alanı Korunan alanların toplam alan içerisindeki oranı
	Türler	Seçilmiş anahtar türlerin zenginliği
EKONOMİK		
Konu	Alt Konu	Gösterge
Ekonomik Yapı	Ekonomik performans	Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla Gayri safi yurt içi hâsıla içerisinde yatırım payı
	Ticaret	İmalat ve hizmet ticaretinde denge
	Finansal yapı	Toplam borcun gayri safi milli hâsılaya olan oranı Alınan veya verilen toplam dış yardımın gayri safi milli hâsılaya olan oranı
Tüketim ve üretim şekli	Materyal tüketim	Materyal kullanım yoğunluğu
	Enerji kullanımı	Senelik kişi başına düşen enerji tüketimi Yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketiminin paylaşımı Enerji kullanımı yoğunluğu
	Atık üretimi ve yönetimi	Endüstriyel ve evsel katı atık üretimi
		Tehlikeli atık üretimi
		Radyoaktif atık yönetimi
Nakliye	Atık geri dönüşümü ve yeniden kullanımı Kişi başına ve taşıma şekillerine göre katedilen mesafe	
KURUMSAL		
Konu	Alt Konu	Gösterge
Kurumsal yapı	Sürdürülebilir gelişmenin stratejik olarak uygulanması	Ulusal sürdürülebilir gelişme stratejisi
	Uluslar arası işbirliği	Onaylı küresel anlaşmaların uygulanması
Kurumsal kapasite	Bilgi erişimi	İnternete abone olan her 1000 kişi
	İletişim teknik altyapısı	Ana telefon hattına bağlı olan her 1000 kişi
	Bilim ve teknoloji	Gayri safi yurt içi hasıladan araştırmaya ve gelişmeye ayrılan gider oranı
	Afet durumu ve acil yanıt hazırlıkları	Doğal afetler sonucu oluşan can ve mal kaybı

Kaynak: UN, 2001:24

Planlama çalışmalarının izlenmesi, kontrolü ve değerlendirilmesine yönelik göstergelerden yararlanılması gerektiği uluslar arası düzeyde bilimsel olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda

1992 yılında Rio'daki UNO-Konferansında birçok göstergeler sistemi geliştirilmiştir. Bu bağlamda başlıca örnekler olarak, "OECD, 2000: Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesine Yönelik Taslak, Paris; UNCHS-Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (HABITAT),1997; Küresel Kentsel İnsan Yerleşimleri kentsel Göstergelerle Gözlem-İzleme, Kenya; Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, 2001: Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri: Taslak ve Metodoloji" çalışmaları gösterilebilir.

1900lü yılların başından beri etkin olan geleneksel ve parçacı göstergelerin yerine 1985 yılından sonra; geniş kapsamlı ve bütünleşik gösterge setleri kullanılmaya başlanmıştır.1985 yılına kadar kullanılmakta olan geleneksel ve parçacı gösterge setleri; yalnızca ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeleri içermektedir. Bu göstergeler genellikle uluslararası düzeyden başlayarak bölge düzeyine kadar uzanan bir ölçekte yalnızca nicel verileri kullanarak değerlendirilmektedir. Bu göstergelerin diğer özellikleri ise; yalnızca hükümetler tarafından desteklenmesi, yukarıdan aşağıya doğru işlemesi ve bu süreçte yalnızca teknokratların aktif olarak rol almasıdır. Buna karşılık günümüzde de geçerli olan geniş kapsamlı ve bütünleşik göstergeler; ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerin yanı sıra sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi gibi diğer göstergeleri de içermektedir. Bu göstergeler uluslararası düzeyden başlayarak kent mahalle düzeyine kadar uzanan bir ölçekte, nicel ve nitel veriler bir arada kullanılarak değerlendirilmektedir. Bu göstergelerin geleneksel ve parçacı göstergelerden farklı olan diğer özellikleri ise, hükümetler dışındaki diğer kuruluşlar ve topluluklar tarafından da desteklenmesi; işbirliği ve birlikte çalışma ile işlemesi ve bu süreçte yalnızca teknokratların değil, çok sayıda ilgili tarafın da aktif rol almasıdır (Seasons,M.,2003; aktaran: Eke,F.;Gürer,N.;Üçer,A.,2007:311). Sürdürülebilirlik göstergeleri; sürdürülebilir gelişme konseptinin uygulanmasına ve ileriye yönelik olarak sürecin izlenmesi, geri beslenmesi, bilimsel verilere dayalı olarak değerlendirilmesine, karşılaştırma yapılmasına ve tutarlı hareket edilmesine imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda ulusal, bölgesel ve yerel tüm ölçeklerde sosyo-kültürel, ekonomik ve ekolojik bütünsel veri tabanının oluşturulması önem taşımaktadır.

Bölüm I Sonucu

Geleceğe yönelik kaygıların artmasıyla beraber yaklaşık son çeyrek asırdan beri sürdürülebilir gelişme kavramı küresel bir söylem olarak tüm toplumların gündemine girmiştir. Genel olarak başta ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik alanda dengeli bir gelişmeyi öngören sürdürülebilir gelişme, zamanın koşullarına ve gereksinimlerine göre kendini geliştirmeye ve öğrenmeye açık bir süreç olarak algılanmalıdır. Esasen sürdürülebilir gelişme tüm

toplumların ortak stratejik hedefi olmak durumundadır. Zira sürdürülebilir gelişme küresel ölçekte erişilmek istenendir. Toplumdan topluma kültür, gelişmişlik düzeyi, değer yargılarındaki farklılıklara göre aralarında ince ayrımlar olabilmekle beraber, bu süreci herkesin öğrenmesi ve benimsemesi önemlidir. Bireylerin bu düşünme sistemini yaşam alışkanlıkları, üretim ve tüketim kalıplarına yansıtılmaları eğitim yoluyla sağlanmalıdır. Bu bağlamda her konuda kurumsal olarak yeniden yapılanma gerekmektedir.

Sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesi küresel düzeyde tartışılan ekonomik, ekolojik ve sosyal konuların ve stratejilerin bölgesel ve yerel düzeyde bütünleşik ele alınarak, uygulanmasını gerektirmektedir. Mekânsal planlamanın başlıca görevi disiplinler ve aktörler arası her düzlemde bütüncül ve eşgüdümlü bir ele alış ve uzlaş ortamını sağlamaktır. Bu bağlamda uygulamaya yönelik çevre politikası, mekânsal düzenleme politikası ve bölgesel politikalar vb. tüm politikaların birbiriyle tutarlı ve entegre bir şekilde ilişkilendirmesi önem taşımaktadır. Sürdürülebilir gelişme bu politikalara dayanan bir dizi eylemlerden oluşan belli bir süreci içerecektir. Sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik toplumun tüm bireylerinin ortak algılarının gelişmiş olması önemlidir. Bu bağlamda geleceğe yönelik hedeflerin geliştirilmesine yönelik ancak diyalog, uzlaş ve işbirliği ortamında sağlıklı temeller atılabilecektir. Çeşitli ilgi gruplarını ve görüşlerini içeren katılımcı, doğrudan demokrasiyi sağlayan, müzakere süreçlerine dayalı, yerindenlik prensipleriyle, başta hakkaniyete, sosyal adalete ve kamusal yarara yönelik olmak üzere bütünsel ele alış ve etik bir çerçeve içerisinde değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla uygun, demokratik bir politika ve karar alma süreci ortamının varlığı önemlidir. Bu bağlamda gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Sorunların çözümünde, önceliklerin belirlenmesinde, uzlaşmanın sağlanmasında ve farklı ilgi grupları arasında çatışmanın yönetilmesinde çağdaş ve yaratıcı araçlara gereksinim bulunmaktadır. Bu bağlamda başlıca oluşumlara örnek olarak Gündem 21 ve Yerel Gündem 21 eylem planları gösterilebilir. Ancak düzlemler arasında, yereli üst ölçeklerle birleştirecek ola bölge ölçeğinde de Gündem 21 vb. eylem planlarının oluşturulması gerekmektedir. Dünya ülkelerinin gündemine almaya başladığı bu eylem planları, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik stratejik planlama anlayışı ve bu bağlamda şeffaflık, katılım, iletişim, hesap verme, etkinlik, uzlaşma ortamı ve ortaklıklara dayalı yönetim yaklaşımının önemini de gündeme getirmişlerdir. Aynı zamanda yaşam mekanlarına ilişkin tüm aktörlerin katılımı ve işbirliği ile oluşturulan vizyon ve genel konsept kapsamında yönlendirici bir plan eşliğinde sürecin oluşturulması, izlenmesi, kontrolü ve sürdürülebilirlik göstergelerinin oluşturulması yöntemiyle değerlendirilerek, geri beslemelerle kendi kendini revize edebilmesi ve bu süreci destekleyen bir yönetim/yönetişim yapısının varlığı önem kazanmıştır.

Bölüm II: Kentsel Bölgeler

Genellikle başta nüfus artışına bağlı olmak üzere kentlerin yayılarak mekânsal büyümesi sonucu oluşan yerleşmeler literatürde kentsel bölgeler olarak tanımlanmakta, aralarında ince bir ayırım olmakla beraber, yığılma/yoğunlaşma, aglomerasyon ve metropoliten alanlarını nitelendiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum kentsel sistemlerin yapısını değiştirmekte ve planlama disiplininin bu oluşuma cevap verebilecek şekilde kendisini geliştirmesini gerekli kılmaktadır.

Bu bölümde yapılacak olan kavramsal açıklamaların İstanbul kentsel bölgesinin planlanma ve yönetim koşullarını aydınlatıcı olması istenmektedir. Bu bağlamda değişen kentsel sistemler içinde kır, kent ve kentsel bölge kavramlarının gelişen anlamları ve planlama disiplinine katkıları üzerinde durulacaktır.

2.1. Dünyada Değişen- Dönüşen Kır ve Kent İlişkisi

Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre kent; nüfusunun çoğunun ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanları olarak tanımlanmaktadır. Kır ise şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer olarak, kırsal alan ise üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan, hayvancılık yapılan, kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan olarak tanımlanmaktadır (TDK,2008). Çeşitli disiplinler kentsel ve kırsal yerleşmeler için farklı tanımlamalar yapmakla birlikte kent; tarımsal ve tarım dışı üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, ekonomisi bunu destekleyecek biçimde tarım dışı üretime dayanmış, teknolojik gelişmelerin getirdiği ihtisaslaşma, teşkilatlanma ve iş bölümünün en yüksek dereceye ulaştığı, büyüklüğüne ve yoğunluğuna erişmiş, karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın devamlı işlediği bir insan yerleşmesidir (Çubuk,M.,1996).

Kırsal alan kavramı aslında tanımlayıcı somut nesnel öğeleri bulunan bir mekândır.

1. Kırsal alanda yaşam ortamı ve ekonomik aktiviteler, önemli ölçüde doğal üretim kaynaklarının kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır.
2. Ekonomik-toplumsal-kültürel gelişim süreci, görece olarak yavaş işlemektedir.
3. Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansım oranının, görece olarak gecikmeli olduğu bir alandır
4. Gelenek ve törelerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücünün, yüksek olduğu alandır.
5. Yaşam biçimi ve tüketim kalıbı, görece gelenekseldir.

6. İnsan ilişkilerinde yüz yüzelik yaygındır (DPT,2000a:2).

En geniş anlamıyla kırsal alanlar, kırsal işlevlerin mutlak ya da çoğunlukla egemen olmasıyla karakterize olurlar. Bu işlevler kendilerini arazi kullanımında, kırsal nüfusun meslek yapısında, oturma-çalışma yeri bağlantısında, alanın karakterinde ve üretici ve hizmet kurumlarının çekim alanlarında göstermektedir. Kırsal mekânlarda bulunan tüm işlevler kırsal işlevler olarak kabul edilebilir. Bunlardan bazıları aynı zamanda şehirsal mekânlarda da bulunabilirler (ama oranlar farklıdır); ancak diğerleri özel bir karaktere sahiptirler ki yalnızca kırsal mekânlarda bulunurlar. Örneğin tarım, ormancılık, açık hava rekreasyon alanları, su depolama ve muhtemelen geniş mekanlar gerektiren diğer fonksiyonlar (Tümertekin, E., 1999:128). Kentlerde artan nüfusun doğurduğu kentsel arazi istemi, kırsal alanların yerleşmeye açılmasıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Kentsel büyümede çözüm olarak bu yolun benimsenmesi kırsal alanların yutulması kırsal-kent dengesinin bozulmasına neden olmaktadır (Çubuk,M.,1980:60). Kentleşme hareketlerinin kırsal alan üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

Türlü sorunlarıyla karşılaştığımız kentleşme olayı, bir yandan tarım ülkelerinden sanayi ülkelerine, öte yandan ülke içlerinde tarım alanlarından sanayi ve ticaret merkezlerine yoğun nüfus akımına neden olmaktadır. Genellikle ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkelerde kırdan kentlere akım vardır. Bu akım kırsal kesimde kentlerin sanayi ve ona bağlı kentsel fonksiyonlarla iş alanlarına sahip olmalarından doğar. Yerleşmeye yeni açılacak alanlara sahip ülkelerde ise iç göçlerin bu kez kırsala alanlara da yönelmiş olduğu görülür. Öte yandan, gelişmiş ekonomilerde kentlerden kentlere ya da kentlerden özellikle kırsal alanlara doğru olan göçlerde gittikçe önem kazanmaktadır. Gerçekten özellikle kentleşme oranının yüksek olduğu ülkelerde kentli nüfusunun hangi yönde olursa olsun, sürekli bir hareketlilik içinde olduğu gözlenmektedir (Tümertekin,E.,1985:53-54). Kentleşmenin hareketinde kentte yaşayan nüfus sayısında artış olduğu görülmektedir, ancak kentleşmenin tarifini yaparken başka boyutlardan da bahsetmek gerekir.

Çünkü kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekir. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını hesaba katan, geniş anlamda bir tanımı belki şudur; sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci.

Kentleşmenin önemli boyutlarından biri olan siyasal davranış değişikliklerini de, bu tanımın, kentlere özgü davranış değişiklikleri içinde bulmak olanağı vardır (Keleş,R.,2006:23-24).

1970'li yıllarda yaşanan büyük ekonomik krizlerden sonra dünya ve özellikle Batı dünyası önemli değişimlere sahne oldu. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ulus devletten küresel dünyaya ve modernist düşünceden post-modernist akımlara geçiş ortaya çıktı (Tekeli,İ.,2005; aktaran:Altaban,Ö.,2005). Günümüzde dünyanın yaşamakta olduğu büyük dönüşümü kavramakta değişik bilimsel disiplinlerin ilgi alanlarına göre değişen dört farklı senaryo ileri sürülmektedir. Senaryolardan birincisi ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya geçiş üzerinde durmaktadır. Haberleşme ve ulaşım alanındaki büyük teknolojik gelişmeler, her türlü toplumsal ilişkide uzaklığın caydırıcılığını azaltmış ve ülkelerin sınırları akım ilişkileri üzerindeki denetleyiciliklerini önemli ölçüde kaybetmiştir. Bir ülke içinde yaşayanların kaderleri üzerinde ülke dışından alınan kararların belirleyiciliği önemli ölçüde çoğalmıştır. İkinci senaryo ise sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş olarak tanımlanmaktadır. Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler bilgiyi üretim faktörlerinden biri haline getirmiştir. Bu gelişmeler insanın potansiyelini ve yapabilirliğini arttırmıştır. Sanayi devrimi insan kapasitesini kasları uzantısında arttırmışken, bilgi devrimi insan kapasitesini beynin uzantısında güçlendirmektedir. Üçüncü senaryo, üretimin örgütlenmesi üzerinde durmakta, Fordist üretimden Postfordist ya da esnek üretime geçiş olarak ifade edilmektedir. Belli bir üretimde uzmanlaşmış makinelerle, ölçek ekonomilerini en çoğa çıkarmaya çalışan, hünersiz emeğe dayanan kitlesel üretimden, genel kapasiteli makinelerle dışsal ekonomileri en çoğa çıkarmaya çalışan, çok yönlü hünserli emeği kullanan, tüketici taleplerine duyarlı çeşitlenmiş üretime geçildiğini anlatmaktadır. Dördüncü senaryo modernist düşüncenin aşınması ve onun yerine postmodernist yaklaşımların geçmeye başlaması üzerine kurulmaktadır. Modernizm bilim, ahlak ve estetiği birbirinden farklı otonom alanlar olarak görüyor, her üç alanın da evrensel geçerliliği olacak biçimde kurulabileceğini varsayıyordu. Sorunlara bilim yardımıyla her yer için geçerli en doğru çözümler bulunabileceği düşünülüyordu. Modernizmin aşınmasıyla yerel bilginin önemi, çoklu çözümlerin olanaklılığı fark ediliyordu. Bu da demokrasinin çoğulcu ve katılımcı süreçlerle açılmasına yol veriyordu. Bu dört senaryo birbiriyle yarışan senaryolar değildir. Ama her biri değişik bağlamlarda varlıklarını korumaktadır (Tekeli,İ.; Türe,A.;Eraydın,A.;Berkman;G.; Şengül, T.; Babalık,E.,2004:9). Küresel ölçekte gerçekleşen toplum yaşamındaki değişmelerin mekansal yansımaları olmuştur. Bu yansımaları öncelikle büyük ve metropoliten kentlerde ve yakın çevresinde görmek mümkündür.

Belli büyüklükleri aşmış, örneğin nüfusu 1 milyonu geçmiş kentlere "*metropoliten kent*", kısaca "*anakent*" adı verilmektedir. Eğer bir anakentin nüfusu 1 milyona yaklaşmış, özekteki

bu kente, yörekent uzaklığı içinde bulunan yerleşmeler hızlı bir gelişme süreci içine girmiş, çevredeki yerleşmelerin kentleşme hızı, özeğin kentleşme hızına yaklaşmış ya da onu geçmiş ise, özekteki kent ile (metropolis ya da métropole) çevresindeki yerleşmelerin oluşturduğu bütüne "*metropolitan bölge*" adı verilmektedir. Bu kentsel bütünlerin gelişmesinin, kentleşmenin başlıca özelliği olmasına da "*metropolitanleşme*" (*anakentleşme*) hareketi adı verilmektedir (Keleş,R.,2006:45-46). Metropoller, ülkelerin gelişme odakları durumundadırlar. Finans, sermaye, işgücü, mal ve hizmet akımlarının merkezinde yer alırlar. Bu nedenle ülkelerin ya da bölgelerin kalkınmasında itici güç rolünü oynarlar. Kentsel problemlerin en yoğun, en çarpıcı yaşandığı yerler konumundadırlar. Ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel sorunlar metropollerde hem tek tek, hem de sinerjik olarak büyümektedirler. Gelişmiş ülkelerde metropolitan yerleşmelerin dağılımı, az gelişmiş ülkelere göre daha homojen bir yapı göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde metropolitan yerleşmelerin nüfusları belli bir denge konumunda iken, az gelişmiş ülkelerde metropolitan yerleşmeler genellikle bir ya da birkaç bölgede kontrolsüz bir biçimde yoğunlaşmaktadır (DPT,2000:144-146).

2015 yılında 600 milyondan fazla insanın 5 milyon nüfusun üzerindeki kentlerde yaşayacağı beklenmektedir. Bu "*mega kentler*"ın büyümesinin sonu ise tahmin edilememektedir, zira bu kentlerin içinde bulunduğu ülkelerde kentleşme derecesi göreceli olarak düşük seviyededir. Mega kentler fenomeni, 5 milyon nüfusun üzerindeki kentlerin ilk 20. yüzyılda insan ortaya çıkmasıyla esasen yeni sayılır. Geçen yüzyılın ortalarına doğru yalnızca New York 10 milyon nüfus üzerindeydi. 2015 yılına değin 5 milyon nüfusun üzerindeki kentlerin sayısının 60'a çıkacağı beklenmektedir. Kentleşme sürecinin sonunun şu anda tahmin edilmesi mümkün değildir, zira gelişmekte olan ülkeler kişi sayısında yüksek büyüme oranlarına sahiptirler. Birçok mega kent, kent yönetimlerinin bu süreci hesaplamasına ve yönetmesine imkân kalmadan patlama şeklinde büyümektedir, 1970 ve 2000 yılları arasında gelişmekte olan ülkelere mega kentler tahmin edilemeyecek bir şekilde yüksek nüfus artışı göstermişlerdir. Bu bağlamda Bangladeş'in başkenti Dhaka bu süre içerisinde yedi kat artarak 10.2 milyon nüfusa ulaşmıştır. Benzer bir büyüme sayısı Yeni Delhi (Hindistan), Jakarta (Endonezya), Karachi (Pakistan), İstanbul (Türkiye) ve Sao Paulo (Brezilya) da kendini göstermektedir. Bu kentler kentleşme hızının düşük olduğu ülkelere 10 milyon kişi sınırını aşan ve hala yüksek potansiyeli olan yerleşmelerdir (Geographieblog,2008).

Özellikle büyük kentsel yerleşmelerin hemen kenarında, köy yerleşmelerinde olduğu gibi, konut ve tarımsal alanlarının kesin bir biçimde ayrılmış olmadığını görmekteyiz. Artık kentsel faaliyetlerin de tarım, hayvancılık ve orman alanlarının yakınında, içinde ya da ayrı olarak yer aldığı kent kenarı oluşmuştur. Kent kenarı olarak nitelendirilen bu alanlarda, sosyo-kültürel,

ekonomik, idari ve fiziksel yapılarda bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm özellikle metropoliten kent kenarlarında çok yönlü, hızlı ve belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Alansal olarak genişleyen kent, kırsal alanla bütünleşmiş bir sistem olarak düşünülebilir. Bu bağlamda kente yakın olan alanlar, yerleşmenin bütünleşmiş olmuş bir parçası olarak görülebilir. Kent kenarlarındaki bu alanların sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve doğal çevre gibi farklı boyutları tüm sistemi temsil etmektedir. Gelecek nesillerin yaşam kalitesinin belirlenmesinde, yukarıda bahse konu olan bu boyutların toplum tarafından hangi öncelikle algılandığı önemlidir (Bryant C.R., Russwurm L.H., Mc Lellan A.G.,1985). Büyük ve metropoliten alanların saçaklanarak genişlediği ve hemen kenarında, köy yerleşmelerinde olduğu gibi, konut ve tarımsal alanlarının kesin bir biçimde ayrılamamaktadır. Bu bağlamda günümüzde kır ve kent için tek bir tarif ve sınırlama üzerinde uzlaşmaya varmak giderek zorlaşmaktadır.

Bu durum bizi kentlerin yeniden düşünülmesi noktasına getirmektedir. Kentsel olguyu, kırsaldan ayırmak olası olmadığına göre, bu ifade yerine belki de, bu bütünlüğü hedefleyen başka bir ifadeyle 21. yüzyıldaki yerleşmeleri, "*Beşeri Yerleşmeler*" olarak alınmalı ve bunun gelişmesi için yeni bir ele alış gerektiği söylenmelidir. Bu daha gerçekçi olacaktır. Nüfus, su, enerji, ulaşım sorunlarının çözümündeki araştırmalar için yeni çıkış yollarının bulunması gerekmektedir. Zaten 20. yüzyıl sonunda ortaya çıkan sürdürülebilirlik gibi kavramsal yaklaşımlar açısından bu sorunlar insanların en önemli meşguliyeti olmuştur. Sürdürülebilirlik; riskleri nötralize etmek ve uzun vadede ekonomik etkide ve sosyal dengede çevreyi koruyarak kaynakları optimize etmeye dönük stratejik bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Çubuk, M.,1999). Kentsel alana dönüşen kırsal alan kaynakları, insanlık açısından mevcut ve gelecek nesiller için yaşamsal değerler taşımaktadır. Kırsal alanların kentleşme baskısıyla tüketimi beraberinde toplumun tüm bireylerini etkileyen ekolojik, sosyal, ekonomik ve yasal sorunların yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

2.2. Kentsel Bölge Kavramının Gelişen Anlamı

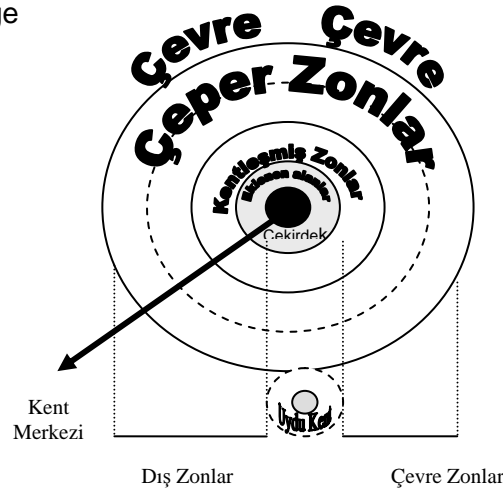
Kentsel bölge; Alman planlama literatüründe genel olarak kentsel yığılma alanları, kent merkezlerinin ve buna bağlı kentsel saçaklanma alanlarının bütünü olarak nitelendirilmektedir.

Alman planlama literatüründeki "*yığılma alanları*"; İngiltere'de "*conurbation*" ve Amerika Birleşik Devletleri'nde "*metropolitan regions*" olarak kullanılmaktadır. Kentsel bölge olarak

nitelendirilen alanlar ise Anglosakson alanında "urban region" kavramına karşılık gelmektedir (Müller-Ibold,K.,1996:151).

Kentsel bölgeler kavramı üzerine münazaralar Almanya'da geçen yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha çok yerleşmelerin çeperlerindeki oluşumlara, tek tek, erken ve yüksek endüstrileşmenin yaşandığı mekânlara yoğunlaşarak, planlama ve kurumsal anlamda çözümlerin bulunmasına çalışılmıştır. Bu fenomen zamanla fonksiyonel ve mekansal olarak yayılan yerleşme yapısıyla kentsel bölgelerin genişlemesi şeklinde gelişmiştir. Öyle ki yüksek yoğunluğun olduğu büyük kentsel bölgelerin hemen bitişiğinde bir dizi orta büyüklükte kentsel bölgelerin bulunabilmesi gibi farklı yapılandırma ve büyüklük düzenlemelerinin olduğu yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Kentin çözülme süreci ile 1960'lı yıllarda kentsel bölgeler, mekânsal etkileri ve problemleri üzerine birçok analizler yapılmıştır. Bununla birlikte kentsel çözülmeye kent merkezinden kent çeperine doğru yerleşmeler olduğu gibi aynı zamanda birçok başka bölgeden göç eden kimselerin kent çeperlerine yerleştikleri saptanmıştır (Adam, B.,2002).

Şekil 12: Kentsel Bölge

Kaynak: Q. Boustedt: (1975); aktaran:Müller-Ibold, Klaus (1996):159

Kentsel bölgelerin Alman planlama literatüründe kabul gören tanımını 1975 yılında Olaf Boustedt yapmıştır. Bu tanıma göre kentsel bölge, merkezi kentin etkilerinin hissedildiği alanlardır. Bu etkilerin çok yönlü ve farklı şekillerde tesir ve anlamları olmakta, aralarında çok hassas bir ince ayırım bulunmaktadır (Bkz. Şekil 12). Büyük bir aglomerasyon alanı çevresinde yer alan bölgede, ikamet edenler ağırlıklı olarak kırsal meslek icra etmemekte ve ağırlıklı olarak geçimini kent merkezindeki çalışma mekânlarından edinmektedir. Bu tek merkezli anlayışla Olaf Boustedt kentsel bölgelere ilişkin yapılanma, yığılma ve aglomerasyon sürecinin bir modelini geliştirmiştir. Bu modelde kent merkezde yer almaktadır, çevresinde ise fonksiyonel yayılma mevcuttur. Aynı zamanda "çevre zonu" kavramını

geliştirmiştir. Çekirdek alan (kent merkezi+eklenen alanlar) çevre zonlardan her gün gelip giden kimselerin yaşadığı mekânlardır. Ancak erişilebilirliğin artması ile mekânsal olarak bu çevre zonu kavramı da değişmiştir. Mekânsal etki alanı genişlemiştir. Böylelikle kentsel bölgelerin tek merkezli tanımı da değişmiştir.

- Eklenen alanlar: Mevki özellikleri kentin parçasının karakterini ana kentten almaktadır. Tesadüfî olarak tarihsel ve politik sınırlarla birbirinden ayrılabilir. Yapılaşma kentsel formlardadır. Yetişkinlerin yarısından fazlası, genellikle üçte ikisi çeperden ana kente yönelik hareket etmektedir. Böylelikle bu mevkilerin sosyolojik yapısı bu kentleşmiş olmaktadır.
- Kentleşmiş zonlar: Yapısal değişimleri oluşturmasına neden olan merkezi kentin tesirinin çok kuvvetli olduğu alanlardır. Bu mekânda yaşayan yetişkinlerde ev ile iş arasında gidip gelen kimselerin oranı esas karakteristik özelliğidir. Eğer yetişkinlerin %20'si işten eve gidip gelme durumuna sahipse, mekânın yapısındaki değişim yaşanmaktadır. Bu zonlar için belirgin olarak örn: hastane, teknik meslek yüksek okulu vb... temini kentte bulunmaktadır. Endüstrileşmenin yüksek etkisi altındaki birçok bölgede bu tarz sistem mümkündür.
- Çeper zonlar: Kenar/çeper zonlarda merkezi kentin etkileri hissedilmektedir. Ancak yapısal değişim olarak tesiri henüz tam olarak yoktur. Çeperden her gün evden alışveriş ve ticaret merkezlerine yönelik hareket edenlerin oranı % 20'den azdır.
- Uydu kent: Yapılar kendi içinde kapalı, ekonomik ve politik olarak kısmen kendi kendine yeterli kentlerdir. Büyük kentin etki alanında bulunmakla beraber komşu kentten daha kuvvetli bir kaynaşması bulunmaktadır (Müller-Ibold, K,1996:153).

Ancak bu tanım çağın gelişen koşullarına göre gelişen kentsel bölgelerin yapısını açıklamada yetersiz kalmıştır.

Avrupa kentleri denilince akla ilk bir merkez etrafında kompakt bir yapı gelirdi. Zamanla Avrupa kentleri giderek bu yapısını çözmeye başladı. Daha sonraları merkez ve etrafında kentsel çeper gündeme geldi. Kentsel bölge; en basit haliyle iç kısımda kent merkezi ve dış kısımda yer alan kentsel saçaklanma alanlarının bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kentsel bölgede yaşayan kimseler oturma, çalışma ve ekonomik ilişkilerini merkeze uzun vadede odaklaşmak yerine gelişen kentsel bölge içinde karmaşık ilişkiler ağı oluşturmaktadırlar. Daha önceleri kentin ne demek olduğu ve nasıl gözükebileceği zihinde canlandırılabilirdi. Ancak bu durum geçerliliğini yitirerek, hızlı nüfus artışına paralel kentlerin yapısı çözülmeye devam ederek değişmiş ve bugün kentsel bölge kavramı gelişmiştir. Kentsel bölge genişleyen kent ile kırsal alanın birbirine entegre olması sonucu oluşan bir sistem olarak düşünülebilir. Günümüzde geleneksel Avrupa kenti resminden ayrılmak zor olmakta, çünkü bu resim çok kolay anlaşılır bir yapıya sahipti. Bunun karşıtı kentsel bölge fenomeni birçok

soruları karmaşık yapısıyla açıkta bırakmaktadır. Çünkü artık kentsel bölgelerde iç kısım=merkez ve dış kısım=peripheri olarak sınırlandırılmamaktadır. Yaşanan teknolojik, politik gelişmeler ve beraberinde küreselleşme kavramı kent, kentsel bölge ve bölge kavramını günümüzde tekrar tartışılır kılmıştır (Schretzenmayr-Koll,M.2003:2).

Günümüzde gelişmiş ülkelerin metropollerinin mekânsal yapılarında önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Metropolitan merkezinden banliyölerinden kırsal alana kadar uzanan bölgede yer alan yerleşme telefon, TV, bilgisayar/internet gibi elektronik araçlar ve medya olanaklarıyla birbirlerine bağlanarak ekonomik ve kültürel bütünlük oluşturmaktadır. "Kentsel bölge" olarak tanımlanan, birbirleriyle sıkı ilişki içindeki yerleşimlerin yer aldığı oldukça geniş bu alanda önceden metropolitan merkezde yer seçmiş olan pek çok faaliyet yeni yerler edinmektedir. Merkezden kentsel bölgeye göç ederek desantralize olma süreci hem sanayi ve servisler gibi çalışma alanları, hem de konutta görülmektedir. Kentsel bölgenin metropolitan merkeze göre sınırları, ulaşım ve iletişim araçlarının hız ve etkinliğinin artması ve giderek daha çok faaliyetin metropolitan merkezden uzaklaşmasıyla genişlemektedir. Çoğu kamu ulaşım hatlarından uzakta yer seçen işyerlerinde çalışanlar için işe gidiş geliş yolculuklarını özel araçlarla yapmak tek seçenek haline gelmektedir. Kentsel bölgelerde kır-kent ayrımının kalktığı, kentsel bölgenin tümüyle kentleşme sürecine girdiği için yoğun kent merkezi, düşük yoğunluklu banliyöler ve kent çevresinde sanayilerden oluşan kent yapısı da artık devrini tamamlamış olmaktadır. Banliyöler kentleşen kentsel bölge içinde az yoğun yerleşme niteliklerini korumakta, ancak kentlerin uç alanları olarak tanımlanamamaktadır (Tekeli,İ.; Türe,A.;Eraydın,A.;Berkman;G.; Şengül, T.; Babalık,E.,2004:20).

Giderek yayılarak genişleyen kentsel mekânlar, sürekli artan nüfus artışı ve ulaşım olanakları beraberinde doğal kaynakların tüketimini getirmektedir. Bu mekânlar birbirinden ayrı olan kentler arasında esasen tesadüfen oluşan kullanım strüktürü şeklinde oluşarak doldurulmuştur. Bu durum yeni bir şekilde "*çok merkezli kentsel bölgeler*"in oluşmasını sağlamıştır. Bu yerleşim parçalarından oluşan bir mozaik, bir parça Avrupa'nın kent çekirdeklerinin resmini andıran ve kırsalı parçalayan ve parçacıl sistemlerle farklı merkezler ve fonksiyonlar şeklindedir (Thierstein,A.,2004:277-296). Bu bağlamda kentsel bölge içerisinde merkezler arasında kalan kırsal alanların karakteri ve kimliği de etkilenecek değişmektedir.

Yığılma/yoğunlaşma mekânlarının fonksiyonlarına ve mekânsal yapısına göre gelişimi incelendiğinde aşağıdaki özelliklerden bahsedilmektedir.

1. Fonksiyonlarına göre;
  - Endüstri yığılma/yoğunlaşma alanları,

- Ağırlıklı olarak ana kent fonksiyonlarıyla tanımlanmış yığılma /yoğunlaşma alanları,
  - Ticaret ve ulaşım ağırlıklı fonksiyonlarıyla tanımlanmış yığılma /yoğunlaşma alanları.
2. Mekânsal yapıya göre;
- Tek merkezli yığılma/yoğunlaşma alanları (kentsel bölge-metropolis). Örn: Paris, Münih.
  - Çok merkezli yığılma/yoğunlaşma alanları (kentsel bölgelerin toplanması, Magalopolis). Örn. Ruhr havzası (Duisburg-Dortmund-Bochum-Essen).

Bu bağlamda tek merkezli yığılma alanları endüstrileşmeden önce, çok merkezli yığılma alanları endüstrileşmeyle birlikte ortaya çıkmıştır denilebilir (Müller-Ibold, K,1996:153). Bugün Avrupa gündeminde en çok tartışılan konulardan biri "*çok merkezli kentsel bölge*" kavramıdır. Çok merkezlilik, bir kentte, kentsel bölgede ve coğrafi birimde birden çok merkezin bulunmasını ifade eden çok genel bir kavramdır. Çok merkezlilik iki tür tanımlanabilir. Birincisi kent içinde birden çok merkezin bulunması ve ikincisi kentler arasındaki çok merkezlilik, yani bir kentsel bölgenin birden çok merkez kent içermesi. Son yıllarda Avrupa kentsel planlama ve kentsel politika gündemine giren ikinci bir kavramdır (MSGSU,2004). Dolayısıyla büyük kentlerin idari sınırlarının ötesine taşan bir şekilde genişleyerek, zamanla komşu kentlerin birleşmesi (konürbasyon) sonucu oluşan bu yeni yapıya ilişkin, özel planlama ve yönetim yaklaşımlarının geliştirilmesi ihtiyacı doğmaktadır.

Alman planlama literatürüne Thomas Sieverts'in katmış olduğu "*Arakent*" (*Zwischenstadt*) kavramı; ilk bakışta dağılarak yayılmış, düzenlenmemiş bir yapıda, tek tek geometrik tasarlanmış biçimde adalar, orta noktası olmayan, ama bunun yanında az ya da çok kuvvetli kendine has fonksiyonel alanlar, ağlar ve düğüm noktaları şeklinde çok farklı kentsel alanlardır. Thomas Sieverts ortaya çıkan, bir strüktürü olmayan "*Arakent*" yapısını ve gündelik yaşama ait elemanlarını bir veri olarak dikkate almaya değer bulmaktadır (Schretzenmayr-Koll,M.,2003). 1990lı yıllara gelindiğinde kentsel bölgelerde yerleşme yapısında bir kırılma noktası ile Sieverts'in ortaya koyduğu "*Arakent*" olgusu yaşanmıştır. Yerleşme yapısında ve mekânda gözle görülemeyecek farklı değerler ortaya çıkmış, yerel sınırların ötesinde kır ile kent arasında yüzen ikili bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Böylelikle kentsel bölge gerçeğinin göz ardı edilemeyeceği ve planlama perspektifinde ele alınması ve nitelendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bugünkü yerleşimlerin gelişmelerinin durumu ve özellikle kentleşmenin adil olabilmesi için klasik kentsel bölge tanımında; 40 yıl içerisinde değişen ve gelişen teknoloji, iletişim ve ekonomi koşulları göz önünde bulundurularak, bu klasik tanımın geliştirilmesi gerekmektedir (Adam,B.,2002). Bu bağlamda Olaf Boustedt'in geçmiş yıllara ait yapmış olduğu, kent merkezi, uydu kent ilişkisi ve kent çeperi kavramlarını içeren kentsel bölge tanımı yetersiz kalmakta, kentsel bölgelerin gelişen yapısı sonucu bu alanlarda kır ve kent ayrımı da kalkmaktadır.

Küreselleşme, kentlerin bölgesi içinde yayılarak sınırlarının kalkması sürecini pekiştirmektedir. Diğer bir deyişle, kentlerin sınırlarının kalkması ölçek ve kapsamalarının genişleyerek küresel nitelik kazanmaları anlamına gelmektedir. Böylece bir taraftan kentsel gelişme mekânsal olarak kentsel bölgeye yayılarak sürerken, diğer taraftan kentler işlevsel olarak küresel üretim, ticaret ve finans faaliyetlerinin bir parçası haline gelmiştir. Şüphesiz burada sözü edilen kent, kentsel bölge içine dağılmış faaliyetlerin bütünüdür (Tekeli,İ.; Türe,A.;Eraydın,A.;Berkman;G.;Şengül,T.;Babalık,E.,2004:15). Küreselleşme çağının yaşandığı günümüzde kentsel bölgeler daha başka bir ışık altında değerlendirilmektedir. Ekonomik gelişmelerin "*yenilik (innovation) merkezi ve motoru*" olarak ulusal pozisyonunu ve Avrupa ve uluslar arası yarışmada belirleyici olarak kuvvetlendirmesi gereken yerleşmeler olarak ortaya çıkmaktadırlar (Adam,B.,2002). Ekonomik faaliyetlerin ağırlıklı olarak ön plana çıktığı kentsel bölgeler, ulus ötesi küreselleşme sürecine öncelikle eklemlenmekte olan alanlardır.

Yeni bir kavram olarak gündeme giren "*mega kent bölgeleri*" ile kentsel bölgelerin tanımlanması giderek karmaşık hale gelmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nde Interreg III B araştırma projesi-POLYNET (Sustainable Management of European Polycentric Mega-City Regions) en güncel ve son yaklaşımıyla büyük ölçekli çok merkezli yeni mega kent bölgeleri kavramını araştırmaktadır. Bu yeni mega kent bölgeleri kavramı, büyük ölçekli doğayı ve yeni kentsel fenomenin çok merkezli yapısının gelişimini yansıtmaktadır. Mega kent bölgelerinin algılanmasına yönelik karmaşık yapısı, gözle görünmeyen özellikleri ve karakteristikleri:

- Yeni mekânsal ölçek,
- Esnek, sürekli değişen sınırlar,
- Bileşiği meydana getiren elemanların görünmezliği,
- Perspektiflerin kayması, yer değiştirmesi,
- Eş zamanlı zıt dinamiklerin bir arada bulunması,
- Fonksiyonel, morfolojik ve yönetsel biçimlerin uygunluğunun eksik olması,
- Süreksizlik ve çeşitliliktir (Förster, A.;Thierstein, A.,2008:20-23).

Dünyanın pek çok mega kenti bölgesel boyutlara ulaşmıştır. Bu kontrolsüz mekânsal yayılma, çevrenin bozulması yanında pek çok kentte kesin bir şekilde artan ulaşım, iletişim ve altyapı maliyetlerine yol açmaktadır. Kontrolsüz gelişmeden dolayı konut, su, kanalizasyon ve kamu hizmetleri aşırı pahalı hale gelmektedir. Öte yandan, hızlı demografik ve ekonomik büyüme tarafından yaratılan baskı, kentlerin etkin yönetim politikaları ile yeterli altyapı ve hizmet verme yeteneklerini tehdit etmektedir. Bunun yanında, kentler genellikle en verimli tarım toprakları üzerine kurulmuş olup, büyümeyle birlikte bu toprakların gereksiz

kaybına neden olmaktadır. Gelişmiş ülke kentlerinde ise, yüksek düzeydeki evsizlik, işsizlik, suç ve şiddet ile kalifiye olmayan ya da işsiz olan nüfusun köhneyen kent merkezlerinde yoğunlaşması temel problemleri oluşturmaktadır (Baycan Levent, T.,1999:52). Kentsel bölgelerin gelişen yapısı ve içeriği mekânsal planlama ve yönetim açısından çok aktörlü, karmaşık ve dinamik bir yapıda çözüm üretme koşullarını yaratmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir gelişmeye yönelik yenilikçi planlama yaklaşımlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

2.3. Kentsel Bölgelerde Planlama ve Yönetim Arayışları

Kentsel bölgeler uzun süreden beri planlama literatüründe kullanılmasına rağmen özellikleri tam olarak nitelendirilmemiş, örneğin, merkezin sınırları, tipi, yoğunluğu ve geleceğe yönelik planlamanın nasıl etkili olacağı vb. sorular açıkta kalmıştır (Adam, B.,2002). Günümüzde kentsel bölgeyi tasavvur etmek zorlaştığından planlama ve yönetim kriterlerini belirleme ve sınıflandırma yapmak kolay olmamaktadır.

Kent-bölge büyüklüğü konusunda doğrudan bir çıkarsama yapılmasına olanak vermiyor. Büyüklük konusundaki belirlemeyi iki bakımdan yani "*nüfus büyüklüğü ve mekânsal yayılımı*" konusunda yapmak gerekiyor. Kent bölgelerin tanımlama biçiminde o ülkenin kentsel kademelenmesiyle açıkça kurulmamış bir ilişki bulunmaktadır. Genellikle bir ülke küçükse kent bölgesinin o ülkenin en büyük yerleşmesinin çevresinde tanımlandığı ve küresel ekonomiye en yüksek düzeyde entegre olduğunun kastedildiği söylenebilir. Eğer ülke büyükse ve küresel ekonomiye eklenmiş birden fazla yöresi bulunuyorsa, birden fazla kent-bölgesi bulunacaktır (Tekeli,İ.,2004: 75).

Kentsel bölge kavramının tanımlanması; bir yandan mekânsal değerlendirmeler bakımından betimsel tanımlama bakış açısıyla bir araç, bir yandan da mekânsal gelişme politikaları açısından Avrupa mekânsal gelişme bağlamında bugün önemli bir mekânsal kategori oluşturmaktadır (Giffinger,R.;Kalasek,R.;Wonka,E.,2006). Yerel yönetimler klasik anlamda kent ve kasabalardadır, ancak kentleşmiş mekânlarda fonksiyonel ilişkiler uzun süredir bölgeseldir ve neredeyse hiçbir şekilde idari sınırlara bağımlı kalmamaktadır. Bu nedenle uzun süredir kentsel bölgeler kent araştırmaları ve kentsel politikaların üzerinde durduğu bir konudur (Aring,J.,2004). Kentsel bölgelerin nadir olarak bir tek yönetim altında toplandığı görülmektedir. Bu bağlamda kentsel bölgelerde farklı aktörleri bir araya getirmek ve dengeyi sağlamak güçlü bir işbirlikçi çalışmayı gerektirir. Günümüzde söylenebilir ki, kentsel bölgelerde yerel egoizmler, halkta aglomerasyon politikasının yetersiz onayı, bölgesel

görevlere ve problemlerin çözümü konusuna karşı güvensizlikler ve ilgisizlikler ortaya çıkmaktadır. Aglomerasyonların metropoliten ve yerel düzlemde olmayan sosyo-ekonomik altyapı ve mekânsal- işbirlikçi problemlerin çözümündeki tüm planlama ve politik yetkilerde, bölgesel kimlik ve bölgesel demokrasi bağlamında katılım anlayışı unutulmamalıdır (Schretzenmayr-Koll,M.,2003:2).

Kent-bölge kavramı küreselleşmeyi bir sosyo-mekânsal bir süreç haline getirerek, mekânın ihmal edilmişliğini ortadan kaldıran bir çözüm getirmektedir. Ama bu çözümde, mekânsal örgütlenmenin biçimlenişi konusunda, büyük bir kendi haline bırakma söz konusudur. Bir kent-bölgenin dünya ekonomisine eklenerek sürekli olarak yarışabilirliğini yeniden üretebilmesi için gerekli adımların atılması ve yenilikçiliğin uygulamaya konulması başka bir deyişle söz konusu yerelliğin *pro-aktif* bir kapasiteye kavuşması kritik bir öneme sahiptir. Yerel yönetimlerin bu işlevi yüklenmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Ama bu işlevin artık hiyerarşik bir sistemin merkezi noktasını oluşturan bir yönetim tarafından gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Bu işlev çok sayıdaki aktörün karşılıklı etkileşimiyle gerçekleşecektir. Yerel yönetimden "*kent-bölgesi yönetişi*"ne geçilmektedir. Kent bölgelerine ilişkin gelişme dinamikleri ve gelişmeyi yönlendirme mekanizmalarının yeni biçimler kazanması ve artık bir yönetimden çok yönetişimden söz edilmesiyle beraberinde planlama yaklaşımlarının da nitelik değiştirmesini gerektiriyor. Böyle bir planlamada stratejik plan anlayışı önem kazanmaktadır. Bu plan hem gelişmeyi, hem de fırsatların değerlendirilmesine ve yeniliklerin uygulanmasına olanak veren esneklik sağlamaktadır. Bu planlamanın fırsatçılıkların meşrulaştırılmasının aracı haline gelmemesi için yaşam kalitesi ölçütleriyle tamamlanması gerekmektedir. Müzakere süreçleri böylece hem stratejik plan, hem de yaşam kalitesi ölçütleriyle sınırlandırılmış bulunmaktadır (Tekeli,İ.,2004:75).

Avrupa Birliği'ndeki ülkelerde yaklaşık 120 büyük ve yığılma alanı bulunmaktadır. Avrupa'nın %60'ı buralarda yaşamaktadır. Bu 470 milyon kişilik Avrupa nüfusunun 280 milyonuna karşılık gelmektedir. Aynı zamanda büyük ve yığılma alanlarının Avrupa'daki ekonomik refah seviyesi ve sosyal kaynaşma için rekabetçilik ve fonksiyonellik açısından ne derece önemli olduğunu göstermektedir (Eurometrex,2008). Avrupa Birliği yerleşmeleri yüksek bir kentleşme derecesi ve kuvvetli bölgelerden oluşmaktadır. Avrupa Birliği mekân ve yerleşme yapısı yeryüzündeki diğer kara parçalarının tersine, kırsal alanlarının yoğun yapılaşmış olduğunu göstermektedir. Avrupa Birliği halkının üçte biri aglomerasyonlar dışında küçük ve orta büyüklükteki kentlerde yaşamaktadır. Avrupa'nın desantralizasyon hikâyesi kuvvetli, çok merkezli kent sistemlerinin oluşmasını gerektirmiştir. Büyük, orta ve küçük kentlerden oluşan bu karmaşık örüntü Avrupa'nın diğer uzakta yer alan mekânsal yapıları ve aynı zamanda tarım alanları için de bir temel oluşturmaktadır. Teknolojik, politik, sosyal ve ekonomik

değişimler kentsel sistemlerine ve fonksiyonlarına mekânsal bağlamda etkileri olmuştur. Yoğun yapılaşmış bölgelerde kırsal alanlar müthiş derecede kentleşme baskısı altında kalmakta, aynı zamanda bununla beraber yoğunluğa bağlı olarak toprak ve suların kirlenmesi, kırsal peyzajın parçalanması, kırsal karakterin kaybı gibi olumsuz etkileri eşlik etmektedirler. Özellikle yüksek yoğunlukta yapılaşmış bölgelerde kent ile kır arasındaki ilişki birbiri içine geçmiştir. Bu yüzden kentlerin büyümesinin planlaması ve yönetimine ilişkin örnek nitelikte ortak sürdürülebilir çözümlerin bulunması gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Birliğin bazı alanlarında özellikle arazinin kısıtlı olduğu mekânlarda yenilikçi önlemlerin oluşturulmasının gerekliliğini kentsel planlamanın kavraması gerekmektedir. Bu bağlamda Hollanda'nın "*kompakt kent*" yaklaşımı, İngiltere ve Almanya'nın "*alansal geri kazanım*" ya da belli özellikli bir sosyal grubun konut talebini karşılamaya yönelik yaklaşımlar örnek verilebilir (EUREK,1999). Mekânsal planlamada bu gelişme durumunu yönlendirme ve olumsuz etkilerini azaltabilme amacıyla ülke bazında yaklaşımların yanı sıra Avrupa Birliği bünyesinde de bu konu üzerine güncel araştırmalar sürmektedir.

Amerika kentlerinin Avrupa kentlerine göre daha erken bir dönemde kentsel saçaklanma ve desantralizasyon yaşaması nedeniyle oluşan dağınık yerleşim yapısı, mekâna ve doğaya karşı akılcı ve sürdürülebilir yaklaşımları gerektirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yerleşmelerin saçaklanarak (suburban sprawl) dağınık bir şekilde geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda bir parça problemlerin yönetilemez hale gelmeye başladığı, inanılmaz büyüklükte mekânsal tüketimi, çok uzun dönemli ve verim sağlanamayan alt yapı masrafları, artan ve tasavvur edilemeyen kentsel strüktürler, az yoğunlukta toplu taşıma kullanımı, etkin olmayan enerji kullanımı, yüksek çevre yükü, kuvvetli (gettolaşmaya varan) sosyo-mekânsal ayrışmanın (örn:kapalı siteler-gated communities) yaşanması örnek verilebilir (Thierstein,A.,2004). Günümüzde başta otomobil ağırlıklı ulaşım yapısıyla desantralize olmuş ve kırsal alanları baskısı altına almış Amerikan kentlerinde genellikle karma kullanım (mix-use) fonksiyonlarının yaratılması ile kompakt kent formuna dönüş ve ekolojik merkezli planlama yaklaşımı ile yitirilen doğal kaynakların geri kazanımı, korunarak geliştirilmesi yoluyla dengenin ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kentsel bölgelerde daha esnek bir yaklaşım içeren, üst ölçekli stratejik olarak hazırlanan, vizyon temelli "*büyümenin yönetimi*" (*growth management*), "*akıllı büyüme*" (*smart growth*) ve "*yeşil kentleşme*" (*green urbanism*) vb. konsept projeleri ve bütünleşmiş mekansal politikalarının geliştirildiği güncel yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekolojik yaklaşımın ortaya koyduğu sürdürülebilir kent modelleri "*kendine yeterli kent*" ve "*kompakt kent*"dir. Kompakt kent modelinde kentlerin daha kompakt formlarda, daha yüksek yoğunluklu konut alanlarına, karışık arazi kullanımlarına ve az enerji tüketimine olanak

verecek biçimde yeniden tasarlanması temel amaçtır. Bu model eko-merkezli 'kendine yeterli kent' modeline göre daha az doğa içermektedir ve insan merkezli bir bakış açısına sahiptir. Ancak amaç kentin zararlı etkilerini kısıtlı bir alanda tutup, olumsuz dışsal etkileri azaltmaktır. 'Kendine yeterli kentler' ise yeşil kent idealinin bir parçasıdır. Amacı, doğal kaynakları korumak ve şehirleri doğayla en uygun biçimde bütünleşecek şekilde tasarlamaktır. Sürdürülebilirliğe ulaşmanın yolu olarak; küçük desantralize nüfusların doğa merkezli bir yaşam tarzını benimsemesi, ekolojik bilinçliliğin artırılması ve bu sayede doğal kaynakların tüketimini azaltılması ön görülmektedir. Model, ekonomik ve çevresel faaliyetleri kendi iç dinamikleri ile gerçekleştirmeyi hedefler. Arazi kullanımı olarak bu kentin yansımaları, küçük ve kompakt kentler, arazi kullanımında çeşitlilik ve açık alanlardır (Bayındırlık Bakanlığı,2007:7-8).

Büyümenin yönetimi; doğal çevrenin korunması ve aynı zamanda büyümenin desteklenmesi arasında dengenin sağlanması, gelişmeye uygun lüzumlu alt yapı ve yaşam kalitesi sorumluluğu bağlamında gelişmenin tip, miktar, konum, zamanlama ve maliyetine yönelik rehberlik eden politikalar, planlar, yatırımlar, teşvikler ve düzenlemeleri tanımlamaktadır. Akıllı büyüme; mevcut teknik altyapısı olan alanlarda gelişmeyi vurgulamakta ve bu anlamda yerleşmeye daha az uygun olan yerlerin gelişmesinin önemini azaltmaktadır. Böylelikle var olan toplulukların mevcudiyetini arttırmak, doğal ve tarımsal alanları koruyarak muhafaza etmek ve teknik altyapı maliyetlerini azaltmak amaçlanmaktadır (Randolph J.,2003:103). Akıllı büyüme; ekonomi, toplum ve doğal çevreye servis veren bir gelişme biçimidir. Geleneksel gelişme tartışmalarındaki büyüme/büyümeme kavramlarına karşılık "*gelişmenin nasıl ve nerede uygun olacağı*" sorularına cevap arar. Akıllı büyüme;

- Ekonomik büyüme ve çalışma: Bu gelişme istihdam alanı ve iş imkânları yaratan, yerel vergi tabanlarını iyileştiren, komşuluk birimlerine hizmetler ve güzellikler sağlayan ve ekonomik açıdan birbirleriyle rekabet eden toplumlar yaratmayı amaçlar.
- Kuvvetli komşuluk ilişkileri: Bu gelişme bir dizi konut alternatifleri sunarak insanlara kendilerine uygun olan en iyi yaşama mekânını seçme fırsatını sunar. Akıllı büyüme; kişilere yürüme, bisiklete binme, transit geçiş yapma ve araç kullanma seçimini mümkün kılar. Komşuluk ilişkilerini sürdürerek, kuvvetlendiren ve toplum duygusunu geliştiren bir büyümedir.
- Sağlıklı toplumlar: Bu gelişme ailelere temiz bir çevrede yaşama imkânı sağlar. Akıllı büyüme prensibine dayanan gelişmeler ve çevre koruma- açık alanları ve kritik habitatı koruyan, toprağın yeniden kullanımını sağlayan, su kaynaklarını ve hava kalitesini korumaya duyarlı ve tüm bunların eşzamanlı ele alınmasıyla başarılı olabilecek bir gelişmeyi öngörmektedir.

Akıllı büyüme yaklaşımı gelişmeye yeni bir boyut açmaktadır. Alternatifler sunan bu gelişme temelinde; açık alanları ve tarım alanlarını koruyan, konut alanları seçiminde ve ulaşımda geniş bir yelpaze sunan, etkili yatırımlarla sınırlı altyapının geliştirilmesi ve komşuluk birimlerinin kuvvetlendirilmesini öngörmektedir.

Akıllı Büyüme Prensipleri;

- Karma arazi kullanım (mix-use),
- Kompakt tarzdaki yapı tasarımlarına öncelik verebilen,
- Konut seçiminde bir dizi alternatifler sunabilen,
- Yürünebilen yerleşimler,
- Açık alanlar, tarım alanları, doğal güzellikler ve hassas doğal alanları koruyan,
- Komşuluk birimleri arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren,
- Ulaşım sisteminde çok alternatifli bir seçim sunabilen,
- Gelişme kararlarını açık, şeffaf ve maliyet hesapları etkili,
- Gelişme kararlarını alırken toplum ve karar almada yetkili birimleri bir araya getirmektir (Epa,2006).

Bir başka güncel yaklaşımlardan biri "*yeşil kentleşme*" (*green urbanism*)dir. Kentlerde sürdürülebilir yerleşmelerin ve yaşam biçiminin sağlanmasında, çevresel ve doğal değerlerin korunarak, birbirleriyle ve diğer fonksiyonlarla ilişkilendirilerek geliştirilmesinin önemini belirtmektedir. Yeşil kentleşme, zamanla kendi içinde de gelişen ve tam olarak tanımlanamayan bir kavram olmakla beraber, birçok Amerika ve Avrupa kentlerinde programlar, politikalar ve beraberinde tasarım fikirleri dâhilinde uygulanmaktadır. Bu teori uzun süredir var olmakla beraber günümüz en iyi ve başarılı uygulama örnekleri Avrupa kentlerinde görülmektedir. Avrupa kentlerinin Amerikan kentlerine göre kentsel gelişmeleri yeşil kentleşme vizyonu ile daha başarılı ilerlemeyi sağlamalarının sebeplerinin başında ekolojik bilincin yanı sıra;

1. Avrupa kentlerinin Amerikan kentlerine göre daha kompakt olan yapısını korumasıdır. Amerikan kentleri otomobil ağırlıklı taşıma sistemiyle banliyölere olan ilginin artmasını sağlamıştır.

2. Birçok Avrupa kenti toplu ulaşım sistemlerine daha çok yatırım yapmıştır.

3. Avrupa kentleri kompakt yapısı içerisinde yürüyüş mesafelerini daha çok koruyarak, aynı zamanda bisiklet kullanımını teşvik etmiştir.

Yeşil kentleşme vizyonunu uygulamada başarılı bir şekilde hayata geçiren kentlerin ortak özellikleri:

1. Kendi ekolojik taşıma kapasite limitlerini tanıyarak temel kaynakları üzerindeki etkilerini azaltmaları ve kendi çevreleri başta olmak üzere yeryüzündeki diğer alanları etkileyeceklerinin bilincinde olmalarıdır.

2. Doğaya dönük yeşil kentler analog yollarla özel ve fonksiyonel tasarlanmışlardır.
3. Mekânsal gelişimini lineer metabolizmadan daha çok, çevresiyle sirküler ilişkilere dayandırma gayreti içinde olan kentlerdir (Beatley,2000).

Kentsel bölgelerin sürdürülebilir gelişmesine yönelik gelişmiş ülke planlama deneyimleri önemli bilgiler vermektedir. Bu deneyimler ışığında idari sınırları değiştiği, hızlı ve karmaşık yapıdaki kentsel bölgelerde klasik planlama ve yönetim anlayışı yetersiz kalmakta, bu alanlarda daha esnek, vizyon bazlı, müzakere ve işbirliği süreçlerine dayalı, stratejik planlama ve yeni bir yönetim anlayışının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda planlama sürecini destekleyen ve uygulamaya yönelik örgütlenme yapısı ve birbiriyle tutarlı, bütünleşik mekânsal politikaların geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Bölüm II Sonucu

Özellikle 1980li yıllardan itibaren küreselleşme ve teknolojik alanda gelişmelerden ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı büyük ve metropoliten kentlerin öncelikle etkilendiği bilinmektedir. Günümüz kentleri küreselleşmeyle birlikte yarışmacı bir ortamda ulus üstü küresel ağlara açık mekânlar haline gelmiştir. Dolayısıyla bu alanlarda kentsel gelişmeleri sadece yerel dinamiklere dayandırarak yorumlamak ve yönlendirmek olası olamamaktadır. Aynı zamanda gelişen küresel ekonomik ve politik yapıyı izlemek gerekmektedir.

Çağın koşullarına göre ekonomik faaliyetlere bağlı olarak artan nüfus hareketi sonucunda mekansal olarak yayılan, kent merkezlerinin ve buna bağlı kentsel saçaklanma alanlarının bütünü olarak nitelendirilmeye çalışılan kentsel bölgelerin yapısı, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ulus devletten küresel dünyaya ve modernist düşünceden post-modernist düşünceye geçişle birlikte günümüzde daha karmaşık bir yapıya dönüşmektedir. Kentsel bölgelerin sınır tanımaz yayılışıyla birlikte kendi içerisinde alt bölgelerin oluştuğu ve tek merkezlilikten, çok merkezli yapıya geçildiği görülmektedir. Çok merkezlilik olgusu; tek bir büyük kent içerisinde farklı alt merkezlerin olabileceği gibi, birden çok kentin birbiriyle kaynaşması (konürbasyon) durumunda farklı alt kent merkezlerini de tanımlayabilmektedir. Bu merkezler arasında ise kırsal ve kent karakterlerinin iç içe geçtiği, ikili yapıya sahip ara zonlar gündeme gelmektedir. Kentsel bölgelerin bu karmaşık yapısı bu alanlarda nasıl bir planlama, örgütlenme ve yönetim yapısının olması gerektiği yönünde yeni arayışlara neden olmaktadır.

Kentsel bölgeler aynı zamanda nüfus sayısına bağlı olarak idari ve politik sınırların ötesinde gelişen, yoğun kentsel kullanımlar sonucunda; başta doğal-kültürel mirasın ve kimliğin tehlike altına girdiği, gürültü, hava, su, toprak vb. çevre kirliliği sorunlarının yaşandığı, yaşam kalitesinin bozulduğu, ulaşım sorunlarının, yüksek enerji ve su tüketiminin olduğu, atıkların arıtılması ve boşatılması vb. nedenlerle kentsel teknik alt yapı ihtiyacının arttığı, bu bağlamda yeni yatırımları ve kapasitenin geliştirilmesini gerektiren, yaşam maliyetlerinin yüksek olduğu, sosyal ve ekonomik alanlarda da işsizlik, suç, toplumsal ayrışma vb. sorunlarının yoğun yaşandığı, dolayısıyla sürdürülebilirlik eşiklerinin şiddetli olarak tehdit edildiği alanlardır.

Ekonomik faaliyetleri ve hizmetlerin yoğunlaştığı, kentsel dinamiklerin hızlı geliştiği bu alanlarda yeni oluşumlara özellikle sürdürülebilir gelişme bağlamında cevap verebilecek çağdaş planlama yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel bölge bütününde gelişmeyi sağlayacak, yeniliklerin uygulanmasına açık olabilecek, aynı zamanda alt bölgelerin yerel özgün yapılarını, potansiyellerini koruyarak gelişmesine, birbirleriyle rekabet edebilirliğine ve çeşitliliğe imkân tanıyacak, işbirliği ve müzakereye dayalı esnek bir planlama süreci önem kazanmaktadır. Gelişmiş ülke deneyimleri incelendiğinde idari sınırların hızlı değiştiği bu alanlarda öncelikle fiziki eşikleri dikkate alan, doğal kaynakların koruma-kullanma dengesini sağlamaya yönelik, ekolojik konsept ağırlıklı sürdürülebilir gelişme yaklaşımını içeren "*büyümenin yönetimi, akıllı büyüme ve yeşil kentleşme*" vb. konsept projelerinin gündeme geldiği görülmektedir. Aynı zamanda kentsel bölgelerin kontrolsüz, hızlı mekânsal yayılma biçimi ve birbirine zıt dinamikleri içeren karmaşık yapısı, bu alanlarda uzlaşmanın sağlanabilmesine yönelik yönetim/yönetişim anlayışını gerekli kılmaktadır.

Yeni bir mekânsal ölçek olarak gündeme gelen kentsel bölge ölçeğinin mevcut planlama sistemiyle ilişkilendirilmesi ve yeni yasal ve yönetsel çerçevenin de geliştirilerek düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kentsel bölgelerin küresel sistemde yer almasına ve aynı zamanda kendi yerel koşullarına uyumlu gelişmesine imkân kılan, üst ölçekten ülke ve bölge planlamasından yerel düzleme inen, kırsal ve kentsel alanları bir bütün olarak gören, etkileşimini ve sürekliliğini göz önünde bulunduran, bütünleşik mekânsal planlama ve politikalarının varlığı gerekmektedir. Bu mekânsal politikaların özellikle çevre politikaları olmak üzere diğer sektörel politikalarla tutarlı olması son derece önemlidir.

Bölüm III: Havza Planlama ve Yönetimi

Bu bölümde sürdürülebilir gelişme söylemleriyle günümüzde önemi son derece artan havza planlama ve yönetimi konusu mekânsal planlama disiplininin gelişen anlamı içerisinde irdelenecektir.

3.1. Havzaların Stratejik Önemi

Su günümüzde dünyamızın stratejik öneme sahip doğal kaynaklardan biridir. Stratejik açıdan savaflara yol açabilecek son derece önemli bir kaynaktır. Buna göre su stratejilerinin dünyamızı yeniden şekillendirebileceği, yeni bir yüzyıla girdiğimizi söyleyebiliriz. Su "*havzalar*" içinde var olur. Küresel ölçekte yerküremizin kendisi en büyük havzadır. Bu havzanın su kaynağı okyanuslar, okyanusların havzaları da karalardır. Bu karaları oluşturan kıtalar, birkaç okyanusu besleyen aynı sayıda büyük havzalardan oluşmuştur (Amerika Kıtası hem Atlas hem de Pasifik Okyanuslarını besler). Deniz havzaları da birkaç kıtayı kısmen de olsa kapsayabilir. Karadeniz Havzası hem Avrupa, hem de Asya Kıtaları'nın bir kısmını, Akdeniz Havzası Avrupa ve Afrika Kıtaları'nın bir kısmını içine alır veya bu deniz havzaları birbirlerini besleyebilirler. Deniz havzaları içinde bu denizlere boşalan akarsuların havzaları bulunmaktadır. Bir büyük akarsu havzası içinde de akarsuyun kollarından her birine ait alt havzalar olabilir. Bazen akarsular göllere, körfezlere veya lagünlere boşalır ve bunların havzaları bir araya gelerek bu kez göl, körfez veya lagün havzasını oluşturur. Tabii ki karalarda, aynı şekilde beslenme durumuna göre şekillenmiş yeraltı su havzaları da vardır (Gönenç,E.,2006:5-8).

"*Havza*" kavramı, hidrografya, jeoloji, jeomorfoloji, madencilik ve okyanus bilimleri gibi birbirinden farklı bilim dalları tarafından kullanılmakta ve her bir bilim dalı tarafından farklı tanımlanmaktadır. Havza tanımlamaları çerçevesinde kullanılan en çok hidrografya havzalarıdır (Baycan Levent,T.,1999:18). Havza; üzerine düşen yağış sularını belirli bir akarsu kesitine gönderen ve komşu havzalardan sırtlardan geçen bir su ayırım çizgisiyle (topografik sınır) ayrılan alan, hidrolojik, topografik bir ünite olarak tanımlanabilir. Havza hidrolojik bir birim olarak ve doğal kaynakların planlanıp yönetilmesi için sosyo-ekonomik-politik bir birim olarak da kullanılır (Özhan;S.,2004:2).

Havzalar farklı büyüklüklerde birden fazla ilçe, il, bölge ve ülke sınırını aşan büyüklüklerde olabilirler. İdari ya da politik bölünmelerden ziyade doğal, hidrolojik sınırlara dayanan, tatlı su sistemlerinin ve ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımının planlanması için en

uygun birim "havza ölçeği"dir. Farklı sektörlerin ve kaynak kullanıcılarının bir arada düşünüldüğü, tehdit ve olanakların uzun vadeli değerlendirildiği ve bir alana yapılan müdahalenin yarattığı olumlu ve olumsuz etkilerin izlendiği en uygun ölçek havza olduğundan, doğal kaynakların yönetiminde havza ölçeği esas alınmalıdır (WWF-Türkiye,2009). Küreselleşme veya emperyalizmin son 15-20 yılda kat ettiği gelişmelerin sonucunda tüm diğer kamu hizmetleri gibi su, süreç içinde piyasa malına dönüştürülmeye başlandı; sektörleştirildi, kar konusu olarak görülmeye başlandı. Bu süreci kamuya ait olanın piyasalaşması olarak da değerlendirebiliriz. Kamuya ait olan; doğa ve insan için yaşamsal suyun bu süreç içinde kapitalist ekonomi politiğin konusu haline getirilmesi, suyun dünyanın başlıca gündemi olması sürecini de hızlandırmıştır (Salihoğlu,2006:4). Küresel ısınma, iklim değişikliği ve kuraklık vb. nedenlerle ekolojik açıdan, aynı zamanda küreselleşme söylemleriyle ekonomik değeri ve önemi son derece artan ve yaşamın temel kaynağı olan su kaynakları ve buna bağlı olarak su havzaları, küresel ölçekte sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik stratejik bir birim olarak önem kazanmıştır.

3.1.1. Küresel Ölçekte Su Kaynaklarının Artan Değeri

Su, tüm canlıların yaşam koşullarını belirleyen temel öğelerdendir. Dünyanın 3/4' ünün sularla kaplı olduğu, tüm canlı yaşamının ağırlığının ortalama % 75'inin sudan oluştuğu bilinmektedir. Yeryüzündeki suları yüzeysel ve yeraltı suları olarak kümelendirmek olanaklıdır. Yeryüzündeki yüzeysel suların % 96,6'sı tuzlu sulardır. Tatlı suların büyük bir kısmını kutuplardaki buzullar oluşturmaktadır. Yapılan tahminlere göre, insanların kullanabileceği su miktarının 350.000 km³'ü yüzeysel sulardan, 150.000 m³'ü atmosferik sudan meydana gelmektedir (Keleş R; Hamamcı C.,2005:15-16).

Harita 2: Su Kaynaklarının Mevcudiyetinin Kıtasal Dağılımı ve Nüfus Oranları

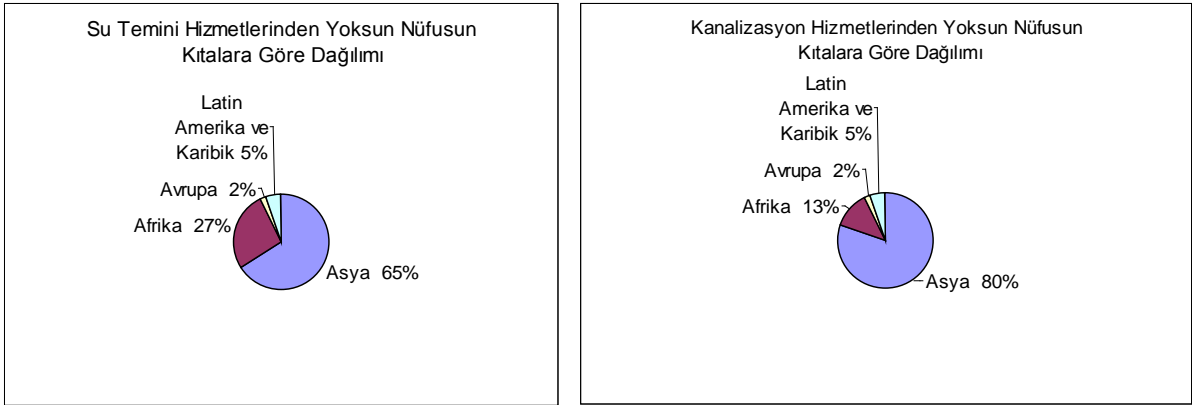

Kaynak: UN,2003.

Tamamen ikame edilemeyen su kaynaklarının yeryüzünde mekânsal dağılımı eşit değildir. Su kaynaklarının varlığının, nüfus sayısına oranı da kıtalar arasında farklılıklar göstermektedir. Güney Amerika, Kuzey ve Orta Amerika ve Avustralya kıtalarının barındırdığı nüfus sayısı diğer kıtalara göre daha az iken, daha fazla su kaynaklarına sahipken, özellikle dünya nüfusunun yarıdan fazlasını barındıran Asya kıtası yeryüzündeki su kaynaklarının sadece % 36'sına sahiptir.

Grafik 1: Su Temini ve Kanalizasyon Hizmetlerinden Yoksun Nüfusun Kıtalar Dağılımı

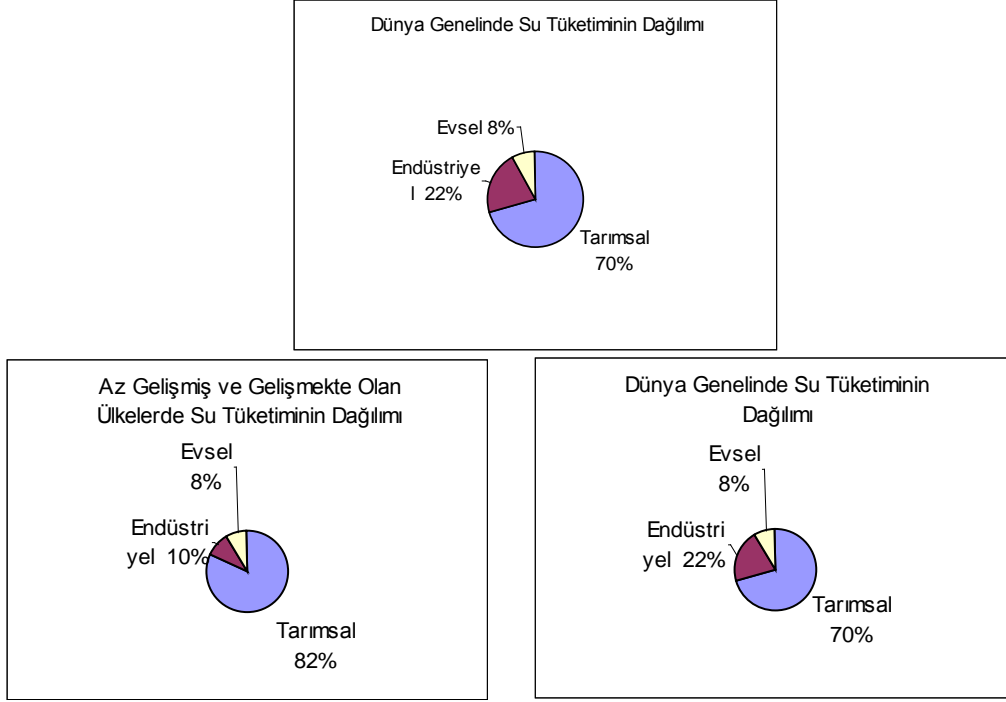
Kaynak: UN,2003

İnsan kullanımı, ekosistem kullanımı, ekonomik kalkınma, enerji üretimi, ulusal güvenlik gibi suyun gerekli olduğu birçok sektör vardır. Ancak, özellikle son 20 yıl içinde artan insan nüfusu ve bunun sonucu olarak artan su talebi, küresel bir su krizini gündeme getirmiştir. Bunun yanı sıra, hızla artan dünya nüfusu ve su talebiyle birlikte ekonomik, politik ve çevresel konulardaki mücadeleler ve çekişmeler çok daha yaygın ve ciddi boyutlara ulaşmıştır. Su kaynakları; miktar, kalite ve tüm diğer sektörel kullanımlar açısından birçok ciddi sorunla karşı karşıyadır. Son 40 yılda yeryüzü sularının yarıdan fazlası tahrip edilmiştir. 2025 yılına değin tüm insanlığın üçte ikisi gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere) su kıtlığı ile karşı karşıya kalacaktır (WWF-Switzerland,2009). Yapılan tahminlerle dünyamızın kullanılabilir su potansiyelinin 14 milyar civarında insanın su talebini karşılayabileceği söylenebilir. Dünya nüfusun bu artış hızıyla 100 yıl içinde 14 milyara ulaşacağı göz önüne alınırsa ne denli önemli küresel bir sorunla karşı karşıya olduğumuz açıkça görülebilir (Gönenç,E.,2006:4).

Günümüz dünyasında 800 milyon insan içme suyuna erişememekte, 1,7 milyar insan düzenli olmayan kaynaklardan ve sağlık koşullarından uzak bir biçimde su temin etmektedir. 2, 6 milyar insan temiz su kaynaklarına erişememektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki hastalıkların %80'i içme suyu yokluğu ve hijyen eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle her yıl 1,8 milyon çocuk ishal nedeniyle ölmektedir (DEZA,2009). Yeryüzünde Asya kıtasında

yaşayan nüfusun % 80'ini kanalizasyon ve % 65'ini su temini hizmetlerinden yoksundur. Asya kıtasını takiben oransal olarak ikinci sırada yer alan Afrika kıtasında yaşayan nüfusun ise % 13'ü kanalizasyon ve % 27'si su temini hizmetlerinden yararlanmamaktadır. Ancak burada unutulmaması gereken Asya ve Afrika kıtalarının alansal ve nüfus yoğunluğu bakımından farklı oldukları, dolayısıyla Afrika kıtasının Asya kıtasına göre daha iyi bir konumda olduğu anlamına gelmediğidir.

Grafik 2: Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri ve Su Tüketimi Dağılımları

Kaynak: UN,2003

Dünyada hızlı nüfus artışına bağlı olarak giderek artan gıda ihtiyacının karşılanması doğrultusunda sulu tarıma olan talebin yoğunlaşması yanında hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu içme-kullanma suyu ihtiyacının hızlı bir şekilde artması özellikle büyük kentlerde çok önemli su sıkıntısının yaşanmasına neden olmaktadır (DPT,2007:5). Dünya Bankası'nın 2001 yılı verileri incelendiğinde dünyadaki su tüketiminin tümünün % 70'ini tarımsal, % 22'sini endüstriyel ve geri kalan % 8' ini de evsel kullanım oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerin su tüketimi % 59 ile endüstriyel, % 30 tarımsal ve % 11 evsel kullanımdan oluşmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise su tüketiminin %82'sini tarımsal, % 10'unu endüstriyel ve geri kalan % 8' ini de evsel kullanım oluşturmaktadır (UN,2003). Dünyada su tüketimi özellikle 1950li yıllardan itibaren belirgin bir şekilde artmıştır. Son 100 yıl içerisinde su tüketimi sekiz kat artmıştır. Avrupa'da evsel su kullanım için kişi başına günlük ortalama 150 litre su tüketmekteyken, bunun 3 litresini yeme ve içme amaçlı, geri kalanını ise ev, bahçe, araba, bulaşık, çamaşır ve kişisel temizlik amaçlı kullanmaktadır. Su

kaynaklarının yanlış tüketimi olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Örneğin 1960lı yıllarda balıkçı köyü olan Muinak Özbekistan'ın Aral gölünün tam kıyısında yer almaktaydı. Günümüzde ise göl belirgin bir biçimde su seviyesinin 80 km. geri çekilmesi sonucu tuz çölüne dönüşmüştür. Bu çekilmenin ana sebebi; gölü besleyen iki ana nehirin pamuk sulama nedeniyle başka yöne çevrilmesidir. Ayrıca Aral gölü gibi bir yerde 1 kilogram pamuğun geleneksel yöntemlerle yetiştirilmesi için sulamada 30 metreküp suya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu 1 adet kot kumaş için 8.000 litre suyun harcanması anlamına gelmektedir (BAFU,2003). Dünyada halen pek çok sulama projesi, kısa vadeli ve akılcı olmayan planlamalar yüzünden tarım topraklarında tuzlanmaya neden olmaktadır. Bugün dünyada tuzlanmanın yılda 2 milyon hektar gibi bir miktarla yayıldığı ve bu nedenle sulama sayesinde elde edilen üretim artışının sağladığı gelirlerin büyük oranlarda azalmasına sebep olduğu görülmektedir (DPT,2007:5). Günümüz dünyasının su kaynaklarına ilişkin başlıca problemler; doğal kaynaklar üzerindeki baskılar, yeryüzünde su sıkıntısı ile karşı karşıya kalan nüfusun varlığı, çevre kirliliğinin etkisi ve su yönetimi krizi konularıdır (GWP,2000).

Harita 3: Dünyanın Başlıca Su Havzaları

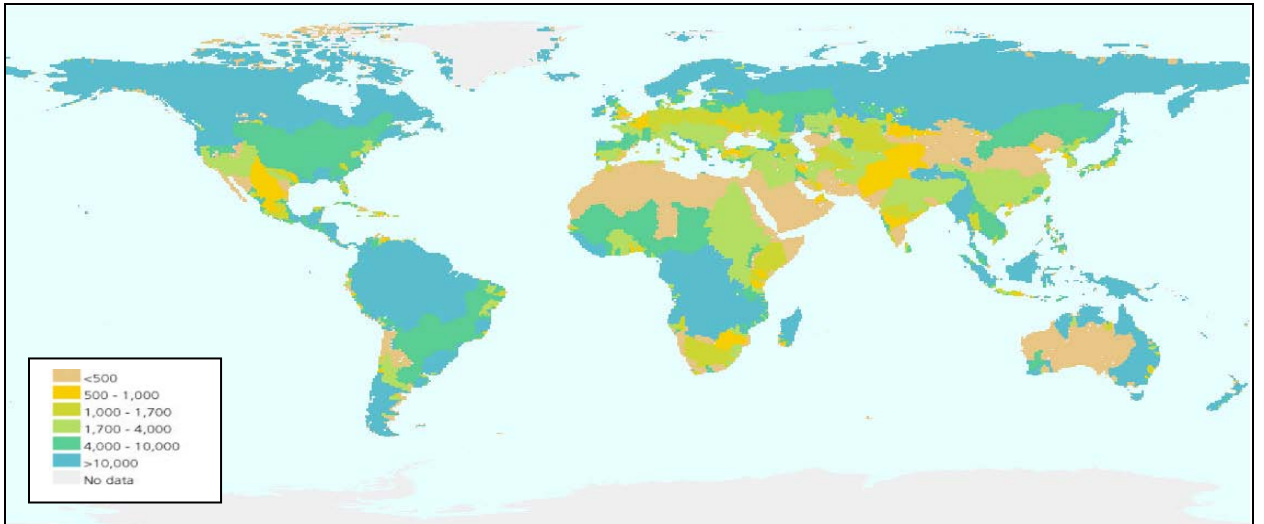

Africa	Europe	35 Po	51 Ganges	69 Sepik	85 Mississippi
1 Congo	18 Dalalven	36 Rhine & Meuse	52 Godavari	70 Syr Darya	86 Nelson
2 Lake Chad	19 Danube	37 Rhone	53 Hong (Red River)	71 Taplı	87 Rio Grande
3 Jubba	20 Daugava	38 Seine	54 Hwang He	72 Tarim	88 Rio Grande de Santiago
4 Limpopo	21 Dnieper	39 Tagus	55 Indigirka	73 Xi Jiang	89 Sacramento
5 Mangoky	22 Dniester	40 Tigris & Euphrates	56 Indus	74 Yalu Jiang	90 St. Lawrence
6 Mania	23 Don	41 Ural	57 Irrawaddy	75 Yangtze	91 Susquehanna
7 Niger	24 Ebro	42 Vistula	58 Kapuas	76 Yenisey	92 Thelon
8 Nile	25 Elbe	43 Volga	59 Kolyma		93 Usumacinta
9 Ogooue	26 Garonne	44 Weser	60 Krishna	North & Central America	94 Yaqui
10 Okavango Swamp	27 Glama		61 Lena	77 Alabama & Tombigbee	95 Yukon
11 Orange	28 Guadalquivir	Asia & Oceania	62 Mahakam	78 Balsas	
12 Oued Draa	29 Kemijoki	45 Amu Darya	63 Mahanadi	79 Brazos	South America
13 Senegal	30 Kura-Araks	46 Amur	64 Mekong	80 Colorado	101 Parnaiba
14 Shaballe	31 Loire	47 Lake Balkhash	65 Murray-Darling	81 Columbia	102 Rio Colorado
15 Turkana	32 Neva	48 Brahmaputra	66 Narmada	82 Fraser	103 São Francisco
16 Volta	33 North Dvina	49 Chao Phya	67 Ob	83 Hudson	104 Lake Titicaca
17 Zambezi	34 Oder	50 Fly	68 Salween	84 Mackenzie	105 Tocantins
					106 Uruguay

Kaynak: WRI,2009

Su uzmanlarınca yapılan tanıma göre; deneyimler sonucu kişi başına düşen su temini senelik 1.700 m³'ün altına düştüğünde genellikle su kıtlığının yaşandığı ve buna bağlı olarak aksaklıklara yol açan "su sıkıntısı" yaşanmaktadır. Senelik olarak kişi başına 1.000 m³'ün altında su temin edilen alanlarda ise, besin üretimi ve ekonomik gelişme konularında eğer bölge su kullanımı, koruma ve yeniden kullanımı konusunda zengin, yeterince ve uygun yeni teknolojilere sahip değilse çok daha ağır sonuçlar yaşanabilecektir. 1995 yılında yapılan analizlere göre; dünya nüfusunun % 41'i ya da 2.3 milyar kişi, senede kişi başına 1.700 m³'ün altında su temin edilebilen ve su sıkıntısının bulunduğu nehir havzalarında yaşamaktadır. 1.7 milyar kişi senede 1.000 m³'ün altında su temin edebilmekte olup, yüksek derecede su sıkıntısının bulunduğu nehir havzalarında yaşamaktadır. 2025 yılına değin yeryüzündeki tüketim şeklinin bu şekilde devam edeceği varsayıldığında, en azından 3,5 milyar kişinin ya da dünya nüfusunun % 48'i su sıkıntısı çekilecek olan nehir havzalarında yaşayacağı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda 6 nehir havzası, kişi başına 1.700 m³ civarında su temin edilebilen alanlar olacaktır. Bunlar; Volta, Farah, Nil, Fırat ve Dicle, Narmada ve Colorado nehir havzalarıdır. Diğer 29 nehir havzası (Jubba, Godavari, Indus, Tapti, Syr Darya, Orange, Limpopo, Huang He, Seine, Balsas ve Rio Grande dahil olmak üzere) 2025 yılına değin su sıkıntısı ve kıtlık içerisine girecektir (WRI,2009). Dünyanın başlıca önemli su havzaları Harita 3'te gösterilmektedir. Bu havzalar içerisinde ülkemiz sınırları içerisinde yer alan Fırat-Dicle Havzası da bulunmaktadır.

Harita 4:1995 Yılı Nehir Havzalarında Kişi Başına Temin Edilen Senelik Yenilenebilir Su (m³/kişi/yıl)

Kaynak: EarthTrends 2001;aktaran WRI,2009

Doğal Hayatı Koruma Vakfı kaynaklarınca belirtildiği üzere ülkemiz de kişi başına yıllık 1430 m³'lük kullanılabilir su miktarı düşmektedir. Ancak Dünya Kaynakları Enstitüsü (World Resources Institute) tarafından yapılan çalışma bu dağılımın ülkemiz içinde eşit

dağılmadığını göstermektedir. Bu haritaya göre örneğin; Marmara Bölgesi'nin bazı kesimleri ve İç Anadolu Bölgesi ciddi su sıkıntısının yaşandığı alanlar olarak tanımlanmakla beraber, Fırat ve Dicle nehir havzalarının çevresinde senelik kişi başına 1.700 m³'ün üzerinde su temin edilen alanlar olarak gösterilmektedir.

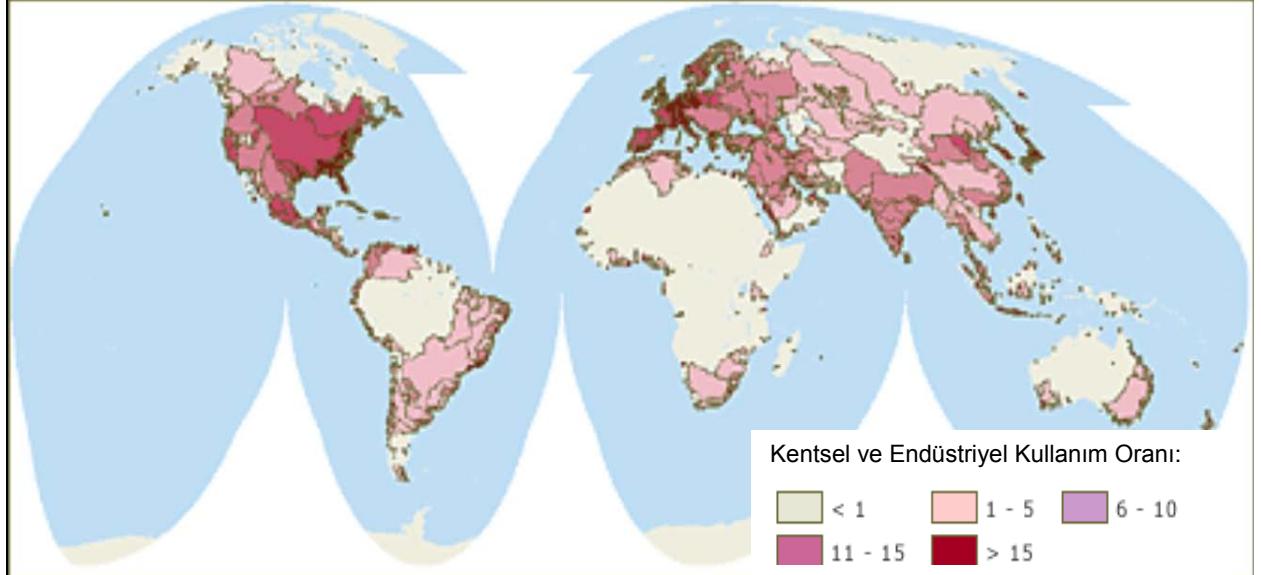
Bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için kişi başına düşen yıllık su miktarı en az 8.000-10.000 m³ arasında olmalıdır. Kişi başına düşen yıllık 1430 m³'lük kullanılabilir su miktarıyla Türkiye, sanıldığı gibi su zengini bir ülke değildir (WWF-Türkiye,2009).

Tablo 4: Dünyada Kişi Başına Düşen Kullanılabilir Su Miktarı

Ülke- Kıta Ortalaması	Kişi Başına Düşen Kullanılabilir Su Miktarı (yıllık)
SURİYE	1.200 m ³
LÜBNAN	1.300 m ³
TÜRKİYE	1.430 m³
IRAK	2.020 m ³
ASYA ORTALAMASI	3.000 m ³
BATI AVRUPA ORT.	5.000 m ³
AFRİKA ORT.	7.000 m ³
GÜNEY AMERİKA ORT.	23.000m ³
DÜNYA ORTALAMASI	7.600 m³

Kaynak: WWF-Türkiye,2009

Harita 5:Nehir Havzalarında Kentsel ve Endüstriyel Kullanım Oranı

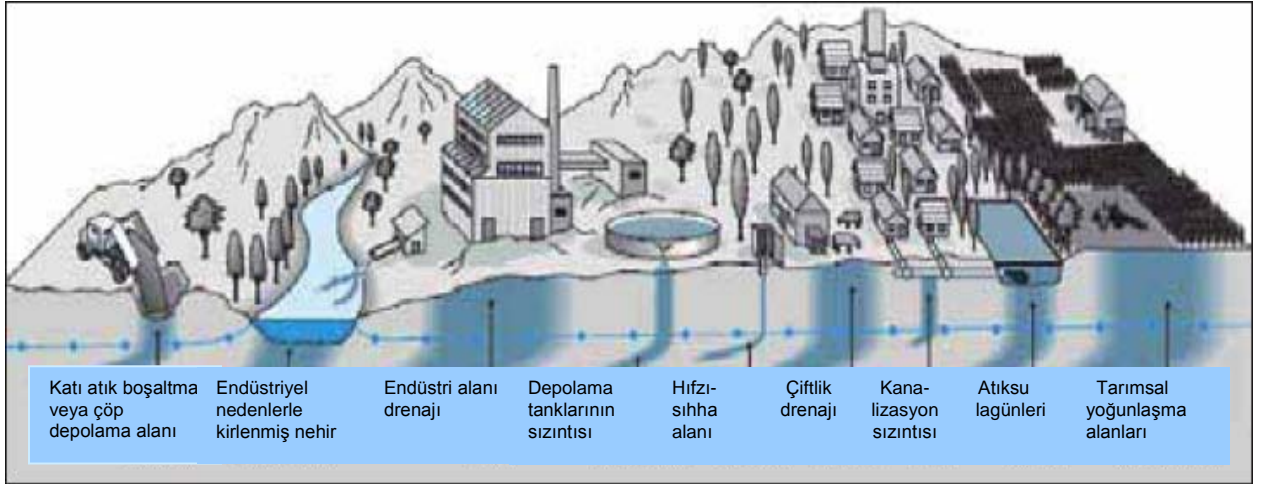
Kaynak: Earth Trends 2001;aktaran WRI,2009

Suların kirlenmesi türlü insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Her türlü faaliyetin alıcı ortama belli oranlarda ve özellikle de atık ve artık bıraktığı göz önüne alınırsa, her türlü faaliyet potansiyel olarak su kaynaklarını tehdit etmektedir. Su kirlenmesinin nedenleri tarımsal faaliyetler, sanayileşme ve yerleşim yerleri olarak üç temel başlıkla sıralanabilir

(Keleş;Hamamcı,2005:119-120). Bir havza içindeki kentlerin dokusu ve büyüklüğü, yollar, tarım alanları ve doğal alanlar bölgedeki suyun toprak ve bitki örtüleri tarafından emilme ve suyun toprak üzerinden akarak drenaj olma özelliklerini etkilediğinden o bölgedeki suyun kalite ve miktarını da etkilemektedir. Örneğin yolların asfaltla kaplanması ve betonarme yapılarla dolması gibi nedenlerle su geçirmez alanların artması o bölgede toprak üstünden akacak olan suyun hacmini ve hızını artırır ve o bölgedeki tatlı suların kalitesini ve biyolojik çeşitliliğini de etkiler. Harita 5'te 1994-95 yılları arasında kentsel alanların dağılımını göstermektedir ve gece vakti çekilen uydu görüntülerinden yararlanılarak üretilmiştir. Şehirleşmiş alanların daha fazla olduğu havzalarda su geçirmez alanların yanı sıra endüstriyel ve kentsel çevre kirliliğinin de daha fazla olması nedeni ile bu harita tatlı su sistemleri üzerinde daha fazla bir baskının olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda harita yüksek derecede şehirleşmiş havzaların daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu kıyısı boyunca, Batı Avrupa, Japonya, daha az yoğunlukla Çin kıyılarında, Hindistan, çoğunlukla Orta Amerika ve Basra Körfezi'ndeki alanlarda yoğunlaşmış olduğunu göstermektedir (WRI,2009).

Şekil 13: Yeraltı Sularının Kirlenme Nedenleri

Kaynak: Foster et al.,2002-UN; World Water Report, 2003a:140 içinde

Ayrıca çeşitli endüstriyel faaliyetler, konutlarda ısınma amaçlı olarak kullanılan yakıtlar, fosil yakıtlara dayalı olarak enerji üreten termik santraller ile egzoz gazları havayı kirletmekte ve kükürtdioksit (SO₂), azotoksit (NO), hidrokarbon ve partikül madde yaymaktadırlar. Havada 2-7 gün asılı kalabilen bu kirleticiler, su partikülleri ile tepkimeye girerek asit meydana getirmekte ve yağmurlarla birleşerek yeryüzüne asit yağmurları olarak inmektedir.

Asit yağmurlarının zararları;

- Asit yağmurları göl ve akarsularda asit dengesini bozarak, tüm canlıları etkilemekte, hatta bazı türlerin ölümüne yol açmaktadır,

- En büyük etki ormanlar üzerinde görülmektedir. Asidik yağışlar, ağaçların yapraklarındaki büyüme ve gelişmeyi engellemektedir,

Yeryüzüne inen asit yağmurları, suya ve toprağa geçerek yapılarını değiştirmekte, bunun sonucunda toprak ve suyla ilişkide olan canlılar zarar görmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009). Bu anlamda yerüstü ve yeraltı suları etkilenmektedir.

Özellikle başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, endüstri faaliyetlerinin kontrol ve denetimin az olduğu bölgeler asit yağmurlarını daha tehlikeli boyuta getirmektedir. Günümüzün en güncel olaylarından biri küresel ısınma ve iklim değişikliğidir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği su kaynaklarını önemli bir şekilde etkilemekte, bu bağlamda su sorunlarının artmasına neden olmaktadır.

İnsanlar tarafından atmosfere salınan gazların sera etkisi yaratması sonucunda dünya yüzeyinde sıcaklığın artmasına "*küresel ısınma*" denir. Bu olay son 50 yıldır iyice saptanabilir duruma gelmiş ve önem kazanmıştır. Dünya'nın atmosfere yakın yüzeyinin ortalama sıcaklığı 20. yüzyılda $0.6 (\pm 0.2)^\circ\text{C}$ artmıştır. İklim değişimi üzerindeki yaygın bilimsel görüş, "*son 50 yılda sıcaklık artışının insan hayatı üzerinde fark edilebilir etkiler oluşturduğu*" yönündedir. Fransız Ulusal Bilim Araştırma Merkezi'nin düzenlediği basın toplantısında, 2007 yazında Kuzey Buz Denizi'ndeki buzullarda çok büyük erime görüldüğünü ve bunun en önemli nedeninin küresel ısınma olduğunu belirtildi. Kuzey Kutbu'ndaki buzulların son 20 yılda yüzde 40 oranında yok olduğunu, ortalama buz kalınlığının 3 metreden 1,5 metreye düştüğünü ve buzların erime döneminin uzadığını hatırlattı (Küresel ısınma ve etkileri,2009). Yeryüzünde son yüzyılda 1906-2005 yılları arasında, özellikle 1970li yıllardan sonra kuvvetlice olmak üzere, ortalama olarak sıcaklık $0,74^\circ\text{C}$ civarında artmıştır. Özellikle son 30 yılda şiddetli bir şekilde ısınma artık doğal iklimsel dalgalanmalar ile açıklanamamaktadır. Bilimsel olarak kesin olarak en zamandan itibaren iklim sisteminin tehlikeli olacağını derecelendirmek ve hangi sıcaklığın geri dönülemez olacağı yada ani değişikliklerin önceden kestirilmesi belirlenmemektedir. Uluslararası politik tartışmalarda -*özellikle Avrupa Birliği'nde*- küresel ortalama sıcaklığın endüstri öncesi döneme göre 2°C civarında yükseleceği ve bu sınırın aşılması gerektiği belirtilmektedir. Bölgesel olarak bu değişiklikler farklılık gösterebilecektir. İsviçre'de ise aynı zaman döneminde $1,5^\circ\text{C}$ ile dünya ortalamasının üzerinde bir artış gerçekleşmiştir (BAFU,2003).18.000 yıl önceki sıcaklık farkının sadece 3°C daha soğuk olduğunu bilmek bu derece farkının ne anlama geldiğini kavramamıza yardımcı olacaktır. İklimde binlerce yılda gerçekleşen gelişmeleri bugün son 100 yıl içerisinde yaşamaktayız (WWF-Switzerland,2009). İklim değişikliğinin hava durumu, yağış ve hidrolik döngü ve yer üstü sularının erişilebilirliğine, aynı zamanda toprak nemi ve yeraltı suyunun yeniden deşarj edilmesinde önemli etkileri bulunmaktadır (UN,2006).

Küresel ısınma nedeniyle zamanla kuzey kutbundaki buzulların erimesi; okyanus seviyesinin yükselmesine ve kıyı alanlarındaki yerleşmelerin tehdit altında bulunmasına sebebiyet verebilecektir. Ayrıca özellikle kuzey yarımkürede yer alan nehirlerin yükselerek taşmasına sebebiyet vererek bu alanlarda taşkınlar yaşanabilecektir. Güney yarımkürede yer alan ve su sıkıntısı çeken alanların su sıkıntısı ve kuraklık problemi daha da artacaktır. Kuzey ve güney yarımkürede yer alan ülkelerdeki su bolluğu farkı artarak, sosyo-ekonomik bölgesel farklılıkları arttırabilecektir. Tüm dünya ülkelerini ilgilendiren bir konu olan küresel ısınma ile ilgili olarak yerel ve ulusal bazda gerçekleştirilecek olan uygulamaların yetersiz olacağı düşüncesiyle tüm ülkelerin beraber hareket etmesi gerekliliği bilincine varılmıştır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi küresel bu çevre problemine yönelik birlikte hareket etmenin temel taşı oluşturulmaktadır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin temel amacı; atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır. Böyle bir düzeye ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dâhilinde ulaşılmıştır. 1 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi'nde ortaya çıkmaları nedeniyle "*Rio Sözleşmeleri*" olarak adlandırılan ve ülkemizin de imzaladığı Biyolojik Çeşitlilik ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ile beraber, sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal çerçevesini oluşturan en önemli yapıtaşları arasında yer almaktadır. 1997 yılında Kyoto'da gerçekleştirilen BMİDÇS 3. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Kyoto Protokolü ise, Sözleşme'nin nihai amacına ulaşması için kurgulanan ilk somut adım olarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (REC-Türkiye,2006). Birleşmiş Milletlere üye olan Türkiye,1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde temeli atılan ve 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'ne tam dört yıl sonra 5 Şubat 2009 tarihinde TBMM Genel Kurulu kararıyla katılmaya karar vermiştir. Kyoto protokolü gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını 1990 yılına göre % 5.2 azaltmalarını öngören bir anlaşmadır. Protokolün uygulanmaması durumunda 2010 yılı salınım tahminleri dikkate alınırsa bu, %29'luk bir azalmaya karşılık gelmektedir. Kyoto'yu imzalamış olsa da Türkiye'nin, 2012 yılına kadar emisyon indirimi taahhüdünde bulunma zorunluluğu bulunmamaktadır. Türkiye Kyoto Protokolü tarafından getirilen karbon finansman araçlarından da yararlanmamaktadır. Ancak gönüllü pazarda kısıtlı adımlar atabilmektedir (WWF-Türkiye,2009).

1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Yeryüzü Zirvesi'nde üye ülkeler tarafından sürdürülebilir gelişme bağlamında Gündem 21 başlıklı eylem planı tartışılmıştır. Tüm dünya ülkelerini ilgilendiren ve toplam 40 bölüm içeren Gündem 21'in 18. bölümü; *"Tatlı su kaynaklarının temini ve kalitesinin korunması: Su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında bütünlük yaklaşımların uygulanmasının önemi"* konusunu içermektedir.

Dayanağını Gündem 21'in 18. maddesinden alan ve 1992 yılında Dublin'de yapılan Uluslar arası Su ve Çevre Konferansı'nda tartışılan suya ilişkin prensipler 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı'nda benimsenerek Dublin-Rio Prensipleri olarak adlandırılmıştır ve su kaynaklarının entegre yönetilmesinin gerekliliği evrensel bir biçimde kabul edilmiştir. Dublin'deki suya ilişkin prensipler;

1. Tatlı su sonu olan ve hassas bir kaynaktır ve sürdürülebilir bir yaşamın sağlanması, geliştirilmesi ve doğal çevrenin temelidir.
2. Su gelişimi ve yönetimi katılımcı bir temele oturan, tüm katılımcıları, planıcıları ve tüm düzlemdeki politika üreticileri davet eden bir yaklaşımla ele alınmalıdır.
3. Kadınlar suyun sağlanmasında, yönetiminde ve güvenceye alınmasında merkezi konumda rol oynamaktadır.
4. Su tüm kullanım alanları göz önüne alındığı zaman ekonomik bir değerdir ve ekonomik bir parametre olarak tanımlanmalıdır (GWP,2000:13-14). Bu bağlamda

sonlu bir kaynak olan su ve su kaynaklarının yönetiminde sosyo-ekonomik ve doğal sistemleri entegre biçimde ele alan yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu ortaya konmuştur.

Su konusunda belli başlı dünya aktörlerinin çoğalan ilgisi, onlar tarafından geliştirilen politikalar, suya atfedilen politik önem, su konusunun çok sayıda uluslar arası sözleşmeye konu olması, üzerinde düşünülmesi gereken olgulardır. Küresel su politikasını etkileyen uluslar arası toplantılar, örgütlenmeler ile dönüm noktası oluşturan önemli deklarasyon ve yazınlar şu şekilde belirtilebilir:

- 1992, Uluslar arası Su ve Çevre Konferansı, Dublin
- 1992, Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı, Rio de Janeiro
- 1993, Dünya Bankası Su kaynakları Yönetimi Raporu
- 1996, Küresel Su Ortaklığı ve Dünya Su Konseyi'nin Oluşturulması
- 1997, Birinci Dünya Su Forumu, Marakeş
- 2000, İkinci Dünya Su Forumu, Lahey
- 2001, Su Üzerine Uluslararası Konferans, Bonn
- 2001, Birleşmiş Milletler Bin Yıl (Millenium) Deklarasyonu
- 2003, Üçüncü Dünya Su Forumu, Kyoto
- 2006, Dördüncü Dünya Su Forumu, Mexico City (Çınar,2006:57).

5. Dünya Su Forumu 2009 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Dünya Su Konseyi, uluslararası su politikaları konusunda görüş ve düşünce üreten uluslararası bir kuruluştur. Dünya Su Konseyi üyelerinin % 13'ü Türkiye'deki kurumlardan oluşmaktadır (DSİ,2009). Bu toplantıya ev sahipliği yapan ülkemiz su kaynaklarının önemi konusunda hem küresel, hem de yerel ölçekte bilinçlenmeye yardımcı olmuştur.

Suya olan talebin her geçen gün artmasıyla, su kaynakları üzerinde kullanmaya ve yönetmeye yönelik küçük-büyük pek çok proje gerçekleştirilmektedir. Sınır aşan sularda kaynaklar üzerindeki kullanım hakları, çoğu kez mansap ülkelerinin aşırı talepleri yüzünden, su sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır. Bu konu Birleşmiş Milletler bünyesinde tartışılmış ve *"Uluslararası Suyollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımlarına İlişkin Sözleşme"*, 21 Mayıs 1997 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmeyi bu güne kadar (Kasım, 1999) 12 ülke imzalamış olup, bu ülkelerin tamamı suların mansabında bulunan ülkelerdir. 12 ülke içinden 6 ülke (Suriye, Finlandiya, Norveç, Güney Afrika Cumhuriyeti, Ürdün, Lübnan) onay işlemlerini tamamlayarak sözleşmeye taraf olmuşlardır. Sözleşme 35 ülkenin onay belgelerini tamamlayarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne iletmelerinin üzerinden 90 gün geçtikten sonra yürürlüğe girecektir. Türkiye söz konusu sözleşmeye yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkelerin menfaatlerini belirli bir dengede tutacak anlayıştan yoksun olması, ayrıca bir *"Çerçeve Sözleşme"* niteliği taşıması gerektiği halde, ülkelerin kendi egemenlik sınırları içinde planladıkları projeler için bir bildirim mekanizması oluşturması ve bu kapsamda önceden diğer kıyıdaş ülkelerin onayının alınmasını öngörmesi gibi nedenlerle, Çin ve Burundi ile birlikte ret oyu vermiştir. Fransa, İspanya, Hindistan, Pakistan, İsrail, Etiyopya, Kolombiya ve Peru gibi çoğunluğu önemli havza ülkeleri olan 27 ülke ise sözleşmeye çekimser kalmışlardır (DPT,2007:8). Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BM-AEK) *"Sınır aşan Suların ve Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması Sözleşmesi"* (UN-ECE Convention on Protection and Use of Transboundary Waters and International Lakes) 1996'da yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye Mayıs 2006 tarihine kadar 35 ülke taraf olmuştur. AB Konseyi ise Topluluk adına sözleşmeyi 1995'te onaylamıştır (95/308/EC) (Bilen,2007). Uluslar arası düzlemde su konusu üzerine olan gelişmeler, üç tarafı denizlerle çevrili ve zengin su kaynaklarına sahip ülkemiz açısından önem taşımaktadır.

3.1.1.1. Sulak Alanların Değeri

Sulak alanlar dünyadaki göllerin dört katı daha büyük bir alan kaplamaktadır ve çok zengin bir ekosisteme sahiptirler (UN,2006). Havzalar içinde kara ile tatlı/acı su veya deniz

kesimlerinin geçiş üniteleri, genelde sulak alanlar olarak bilinen, su ile kara karaların arakesitinde yerleşik, önemli ekosistemleri bünyesinde barındıran ve son derece duyarlı alanlardır. Ramsar Konvansiyonu'nda kabul edilen tanıma göre; sulak alanların büyük kısmı, karalara ve karadeniz/okyanus ara yüzeylerine yayılmış, geniş bir yelpaze içindeki yerel ekosistemler ile kara veya su kesimlerinden oluşmaktadır. Bunların tamamı yerkürenin karasal yüzeyinin ortalama % 6'sını oluşturmaktadır ve dörtte üçünün denizden uzak bölgelerde, dörtte birinin ise kıyusal bölgelerde yer aldığı tahmin edilmektedir. Kıyusal bölgelerdeki sulak alanların büyük bölümünü de palustrine, körfezler ve lagünler oluşturmaktadır. Bunlar doğal, yarı doğal ve insanın baskın olduğu bölgelerdir (Gönenç,E.,2006:11). Sulak alanlar, uluslar arası ölçütlere göre iki kümede toplanmaktadır. Birincisi bir seferde 25.000'den fazla su kuşunu (çevrebilimsel olarak bu alanlara bağlı olan kuş) barındıran ve besleyebilen alanlardır. İkincisi ise, bir seferde 10.000-25.000 arasında su kuşunu barındıran ve besleyebilen alanlardır (Keleş;Hamamcı, 2005:144).

Sulak alanlar, karbon tutma ve depolamada önemli bir rol oynar. Etkilerini şu andan hissetmeye başladığımız küresel iklim değişikliğinden etkilenecek olan sulak alanlar; sulak alan ekosistemlerinin üzerindeki insan kaynaklı baskıların karbon salımına yol açmaları kaçınılmazdır. Sulak alanlar, iklim değişikliklerine uyum sağlayabilmemiz ve etkilerini azaltabilmemiz için ihtiyaç duyduğumuz doğal altyapıların yaşamsal bir bölümünü oluştururlar. Sulak alanların bozulması ya da yok olması; iklim değişikliğinin etkilerini sertleştirir ve insanları, sel, kuraklık ve açlık etkilere daha duyarlı hale getirir (Changwon,2008).

Ülkemizde 17/05/2005 tarihinde 25818 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ve Çevre Bakanlığı tarafından imzalanan "*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*"ne göre sulak alanlar; doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, acı, tatlı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbalıkları ifade etmektedir. Yönetmeliğe göre Sulak Alan Koruma Bölgeleri: Mutlak Koruma Bölgesi, Sulak Alan Bölgesi, Ekolojik Etkilenme Bölgesi ve Tampon Bölgenin kapsadığı alanı;

- Mutlak Koruma Bölgesi: Sulak Alan Bölgesi içinde yer alan, su kuşlarının yoğun ve toplu olarak kuluçka yaptığı alanlar ile nadir ve nesli tehlikedeki kuş türlerinin önemli üreme bölgelerini,
- Sulak Alan Bölgesi: Açık su yüzeyleri, lagünler, nehir ağızları, tuzlalar, geçici ve sürekli tatlı ve tuzlu su bataklıkları, sulak çayırlar, sazlıklar ve turbalıklar gibi habitatların oluşturduğu bölgeyi,

- Ekolojik Etkilenme Bölgesi: Sulak alan ekosistemi ile ilişkili ve sistemi destekleyen deniz, kumul, kumsal, çalılık, ağaçlık, orman, çayır, mera ve çeltik alanları gibi habitatların oluşturduğu bölgeyi,
- Tampon Bölge: Varsa Ekolojik Etkilenme Bölgesinden yoksa Sulak Alan Bölgesinden itibaren 5 (beş) km'den az olmamak ve su toplama havza sınırını geçmemek kaydıyla, alanın coğrafi durumu, topoğrafik özellikleri ve arazinin mevcut kullanım durumuna göre sulak alan ekosistemini korumak için ayrılan bölgeyi tanımlamaktadır.

Sulak alanlar; yöre insanlarına ve ülkenin geneline geniş yelpazede hizmet veren oldukça karmaşık doğal sistemlerdir ve yeryüzündeki başka hiçbir ekosistemle karşılaştırılmayacak ölçüde işlev ve değerlere sahiptir. Sulak Alanlar, tropik ormanlardan sonra biyolojik çeşitliliğin en yüksek olduğu ekosistemlerdir. Pek çok tür ve çeşitteki canlılar için uygun beslenme, üreme ve barınma ortamı olan sulak alanlar, yalnız buldukları ülkenin değil, tüm dünyanın doğal zenginlik müzeleri olarak kabul edilmektedir. Yakın çevresinde yaşayan halkın yaşamında önemli yer tutan, bölge ve ülke ekonomisine katkılar sağlayan sulak alanlar; doğal dengenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması yönünden de diğer ekosistemler içinde önemli ve farklı bir yere sahiptirler. Sulak alanların önemini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

- Yeraltı suyu reşarji ve deşarji, taşkın kontrolü, taban suyunun dengelenmesi gibi işlemleri ile buldukları bölgenin su rejiminin dengelenmesine katkı sağlarlar.
- Buldukları çevrenin nem oranını yükselterek başta yağış ve sıcaklık olmak üzere iklim elemanları üzerine olumlu etki yaparlar.
- Tortu ve zehirli maddeleri alıkoyarak ve besin maddelerini kullanarak suyu temizlerler. Özellikle suların yoğun olduğu sulak alanlar, atık sulardaki organik ve inorganik maddelerin arıtılmasında önemli rol oynarlar.
- Tropikal ormanlarla birlikte yeryüzünün en fazla biyolojik üretim yapan ekosistemleridir.
- Sulak alanlar yüz binlerce yıllık doğal süreçler sonucu meydana gelmiş ve ortama karakterize olmuş zengin bitki ve hayvan türleri ile yoğun organizma koleksiyonuna sahip yeryüzünün en önemli genetik rezervuarlardır.
- Sulak alanlar başta balıkçılık olmak üzere, hayvancılık, saz kesimi ve rekreasyonel faaliyetlere sağladığı imkânlar nedeniyle yüksek bir ekonomik değere sahip olup, bölge ve ülke ekonomisine katkı sağlarlar.

Bütün bu özellikler; sulak alanların mutlak surette gelecek için korunması gerekli alanlar olduğunu ortaya koymuştur. Sulak alanlar, farklı insan kullanımları nedeniyle tehdit altındadır. Tür kaybına ve habitat tahribatına yol açan faktörler şöyle sıralanabilir.

- Sulak alanları besleyen kaynaklar üzerine baraj inşa edilmesi, yönlerinin değiştirilmesi ve sistemden aşırı miktarda su alınması;
- Tarımsal, evsel ve endüstriyel atıklardan kaynaklanan kirlenme sonucu su kalitesinin bozulması;
- Tarımsal alanlar ve yerleşim bölgeleri açmak amacıyla sulak alanların kurutulması ve doldurulması; Günümüzde artık bu tür uygulamalardan kaçınılmaktadır.
- Yasadışı ve aşırı balık avlanması;
- Kuşların, sürüngenlerin ve bunların yavrularının yasadışı olarak avlanması veya yumurtalarının toplanması;
- Aşırı otlatma;
- Su bitkilerinin sökülmesi sazların yakılması ve kontrolsüz saz kesimi;
- Lagünlerin yavru balık yetiştirme alanları olarak kullanılması;
- Yabancı türlerin ortama katılması;
- İkinci konut ve turizm;
- Sedimentasyon (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009).

Sulak alanlar, bir havza sistemi içinde çok kıymetli işlev ve değerlere sahip, mutlaka korunması gerekli ekosistemlerdir. Bu ekosistemlerin devamlılığı, ekolojik süreçler açısından önemlidir. Sulak alanların yönetim ve planlamasında entegre havza amenajmanı yaklaşımıyla geliştirilecek programların, bu alanların sürdürülebilir şekilde kullanımına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir (Korkanç, Y.S, 2004:126). Bazı durumlarda sulak alanın içinde bulunduğu havzanın geniş ölçekli planlama için en uygun birim olmadığını ayırt edebilmek önemlidir. Bu, alttaki akifer her zaman yüzeydeki akarsu havzası ile birebir çakışmadığı için, yeraltı suyunun sulak alana su sağlama açısından etkin bir rol oynadığı durumlarda geçerlidir. Eğer böyle bir durum söz konusuysa, akifer üzerindeki birden fazla havza, uygun su kaynağı yönetim birimini oluşturabilir. Bu açıdan, uygun alan yönetim planlaması için, sulak alanla kendisini besleyen yüzey ve yeraltı kaynakları arasındaki hidrolojik ilişkilendirmeleri oluşturmak önem arz eder (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005).

Ramsar Sözleşmesi; Hazar Denizi'nin güney sahillerinde yer alan bir İran kenti olan Ramsar'da, 2 Şubat 1971'de yapılan hükümetler arası bir anlaşmadır. Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi'nin amacı; yerel, bölgesel ve ulusal faaliyetler ve uluslararası işbirliği yoluyla dünya çapında sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma hedeflerine katkıda bulunmak amacıyla tüm

sulak alanların korunması ve akılcı kullanımınıdır. Ramsar, doğal kaynakların bilinçli kullanımı ve korunması üzerine hükümetler arası modern küresel anlaşmaların ilkidir.

Tablo 5:Türkiye'nin Uluslar arası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi*

	Sulak Alanın Adı	Bulunduğu il/iller	Alanı (ha)	Koruma Statüsü **
1	Meriç Deltası	Edirne	7.000	TKA (2369 ha), DS (Tamamı)
2	İğneada	Kırklareli	5.399	YHKS, TKA; DS
3	Kocaçay Deltası	Bursa	4.200	YHKS
4	Gediz Deltası	İzmir	14.900	YHKS, DS, RA
5	Küçük Menderes Deltası	İzmir	1.500	YHKS, DS
6	Büyük Menderes Deltası	Aydın	9.800	MP, DS
7	Güllük Deltası	Muğla	1.400	-
8	Kızılırmak Deltası	Samsun	21.700	YHKS, DS, RA
9	Yeşilirmak Deltası	Samsun	3.000	YKS
10	Göksu Deltası	İçel	15.000	YHKS, DS, ÖÇKB, RA
11	Tuzla Gölü	Adana	2.800	YHKS
12	Akyatan Lagünü	Adana	14.700	YHKS, RA
13	Ağyatan Lagünü	Adana	2.200	-
14	Yumurtalık Lagünü	Adana	16.430	TKA;DS
15	Büyükçekmece Gölü	İstanbul	2.850	İSR,
16	Küçükçekmece Gölü	İstanbul	1.500	-
17	İznik Gölü	Bursa	29.880	DS
18	Ulubat Gölü	Bursa	19.900	RA
19	Kuş (Manyas) Gölü	Balıkesir	20.400	YKS,DS,MP,RA
20	Marmara Gölü	Manisa	6.800	-
21	Bafa Gölü	Aydın, Muğla	12.281	DS, TKA
22	Köyceğiz Gölü	Muğla	8.000	YKS, ÖÇKB
23	Sapanca Gölü	Adapazarı, Kocaeli	4.700	DS
24	Sarıkum Gölü	Sinop	785	TKA, DS
25	Gavur Gölü	Kahramanmaraş	1.500	-
26	Işıkli Gölü	Denizli	7.300	-
27	Acı Göl	Afyon, Denizli	836	YHKS
28	Yarışlı Gölü	Burdur	915	-
29	Burdur Gölü	Burdur, Isparta	24.800	YHKS, RA
30	Karataş Gölü	Burdur	1.190	YHKS
31	Eğirdir Gölü	Isparta	47.250	İSR, DS
32	Eber gölü	Afyon	16.800	DS
33	Akşehir Gölü	Afyon, Konya	35.300	DS
34	Balıkdamı	Eskişehir	1.470	DS, YHKS
35	Mogan Gölü	Ankara	973	ÖÇKKB
36	Samsam Gölü	Konya	830	DS
37	Kozanlı Gölü	Konya	630	DS
38	Kulu Gölü	Konya	860	DS
39	Ereğli Sazlıkları	Konya, Karaman	5600	DS, TKA
40	Bolluk Gölü	Konya	1.150	DS
41	Tersakan Gölü	Konya	6.400	DS
42	Tuz Gölü	Ankara,Konya,Aksaray	260.000	DS, ÖÇKB
43	Çorak Gölü	Burdur	1.150	-
44	Salda Gölü	Burdur	4.370	DS
45	Karamik Sazlığı	Afyon	4.500	DS
46	Çavuşçu Gölü	Konya	1.200	DS
47	Uyuz Gölü	Konya	15	DS
48	Çöl Gölü	Konya	1.045	-
49	Tödürge Gölü	Sivas	750	-
50	Hazar Gölü	Elazığ	7.000	-
51	Palas Gölü	Kayseri	2.720	DS
52	Sultan Sazlığı	Kayseri	17.200	YHKS, DS, TKA, RA
53	Seyfe Gölü	Kırşehir	10.700	DS, TKA, RA
54	Beyşehir Gölü	Konya, Isparta	73.000	MP,DS
55	Erzurum Ovası	Erzurum	3.300	-
56	Sarısu Ovası	Ağrı	4.800	-
57	Haçlı Gölü	Muş	2.500	-
58	Bulanık Ovası	Muş	8.000	-
59	Aktaş Gölü	Ardahan	2.700	ASB
60	Çıldır Gölü	Ardahan	14.000	-
61	Kuyucak Gölü	Kars	219	YHKS
62	Çalı Gölü	Kars	25	-
63	Doğu Beyazıt Sazlığı	Ağrı	8.750	-
64	Sodalı Gölü	Bitlis	1.500	-
65	Erçek Gölü	Van	9.520	-
66	Van Gölü	Van, Bitlis	390.000	-
67	Yüksekova Sazlığı	Hakkari	24.900	-
68	Balık Gölü	Ağrı	3.400	İSR
69	Nemrut Gölü	Bitlis	4.500	-
70	Demir Köprü Barajı	Manisa	5.060	-
71	Sarıyar Barajı	Ankara	8.400	YHKS
72	Hirfanlı Barajı	Ankara, Kırşehir	26.300	-
73	Yedikır Barajı	Amasya	593	YHKS, DS
74	Keban Barajı	Elazığ	12.500	-
75	Fırtına Deresi ***	Rize	-	MP
76	Kara Dere***	Rize	-	-

Değerlendirme uluslararası Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi) kriterlerine göre yapılmıştır.

** RS: Ramsar Alanı, DS: Doğal sit, MP: Milli Park, TKA: Tabiatı Koruma Alanı, TP: Tabiat Parkı, YHKS: Yaban Hayatı Koruma Sahası, ÖÇKB: Özel Çevre Koruma Bölgesi,*** Türkiye'de saptanmış uluslararası öneme sahip akarsu niteliğindeki iki sulak alanıdır.

Kaynak: Erdem,O.,2009

Türkiye’de de sulak alanların korunması konusunda 1980’li yıllarda dünyadaki gelişmelere paralel olarak özellikle sivil toplum örgütlerinin çabaları yoğunlaşmış ve kamu kurumları üzerinde oluşturulan baskı sonuçlarını vermeye başlamıştır. Nitekim 1991 yılında Çevre Bakanlığı’nın kurulmasıyla birlikte, Bakanlık bünyesinde bir sulak alanlar birimi oluşturulmuş, 1993 yılında Başbakanlık tarafından “*Sulak Alanların Korunması Genelgesi*” yayımlanmış ve ilk kez sulak alanların korunması hükümet politikası olarak kabul edilmiştir (Erdem,O.,2009). Türkiye, 1994 yılında Uluslararası Ramsar Sözleşmesi’ne taraf olmuş ve hâlihazırda 12 sulak alanı Ramsar Alanı olarak ilan etmiştir (WWF-Türkiye,2009). Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi 10. Taraflar Konferansı; “*Sağlıklı Sulak Alanlar, Sağlıklı İnsanlar*” teması ile insan sağlığı ve sulak alanların fonksiyonları arasındaki bağlantı ve bu konuda atılabilecek olumlu adımların belirlenmesi konusunda yoğunlaşarak, 28 Ekim-4 Kasım 2008 tarihleri arasında Changwon, Kore Cumhuriyeti’nde gerçekleştirilmiştir. Konferans sonunda ortaya çıkan “*İnsan Sağlığı ve Sulak Alanlar Changwon Deklerasyonu*” çevre yönetimindeki tüm taraflara ve yönetimlere, küresel, havza bazında ve yerel yöneticilere önerilerin sunulması amacıyla hazırlanmıştır (Changwon,2008). İnsan Sağlığı ve Sulak Alanlar Changwon Deklerasyonu’nda öne çıkan başlıca konular;

- Su yönetimini iyileştirmek için acil bir gereksinim vardır.
- Artan su talebimiz ve aşırı su kullanımımız, insan sağlığını ve çevreyi tehlikeye atmaktadır.
- Doğrudan insan ihtiyacını karşılamak ve ihtiyacımız olan sulak alanları sürdürebilecek yeterlikte su mevcut değildir.
- Su açığını kapatmak için aşağıdakileri gerçekleştirmemiz gerekir:
  - Mevcut suyumuzu daha verimli kullanmak,
  - Sulak alanlarımızı bozulmaktan ya da yok olmaktan korumak,
  - Hâlihazırda bozulmuş olan sulak alanlarımızı yeniden kazanmak,
  - Sulak alanlarımızı akılcı yönetmek ve korumak.
- İnsan sağlığı ve sulak alan ekosistemleri arasındaki karşılıklı ilişki, geliştirilecek ulusal ve uluslararası politika, strateji ve planların önemli bir bileşeni olmalıdır.
- Sulak alan/geçim kaynağı ilişkileri daha iyi araştırılmalıdır.
- İklim değişikliğinin olumsuz etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Arazi kullanım karar verme süreçlerinde öncelik, doğal olarak işlev gören sulak alanları korumaya yönelik olmalıdır. Tüm bunları sağlamakta en geçerli olanlar mekanizmalar planlama, karar alma, finansman ve ekonomidir.
- Bilgi ve deneyimlerin paylaşılmasıdır.

3.2. Havzalara Yönelik Planlama ve Yönetim Yaklaşımları

Havza planlamasının 1930'lara uzanan bir geçmişi vardır. İlk örnek Tennessee Valley Projesi'dir (DPT,2000:88). Bu proje kapsamında Amerika Birleşik Devletleri yönetiminden bağımsız olarak Tennessee Vadisi Otoritesi kurulmuştur. Bu otorite genel olarak Tennessee nehrindeki su gücünden ve enerji üretiminden sorumluydu. Havza planlamasında su kaynaklarının korunarak, geliştirilmesi ve veriminin artırılması konusu önemini korumakla beraber kapsamı genişlemektedir. Kuruluş kanunu Tennessee Vadisi Otoritesi'ne geniş yetkiler vermiş, bağımsız olarak faaliyet göstermesine imkân yaratmıştır. Görev alanı olan Tennessee nehri havzası 104 000 km²'dir. Bu alan içerisinde 7 eyalet yer almaktadır. Enerji dağıtımını yaptığı alan ise 200 000 km²'yi bulmaktadır. 1985 yılı nüfus sayımına göre 8,2 milyon kişi TVA'nın hizmet götürdüğü yerleşim yerlerinde ve kırsal kesimde yaşamaktadır. Ekonomik faaliyette bulunan aktif nüfusun sektörlere göre dağılımı % 26 endüstri, % 45 ticaret ve hizmetler, % 19 devlet, % 5 tarım ve % 5 diğer şeklindedir. Ülke genelinde halkın geliri ortalama 22 kat artarken (1930-1985 yılları arasında) TVA'da yaşayan halkın geliri 41 kat artmıştır.

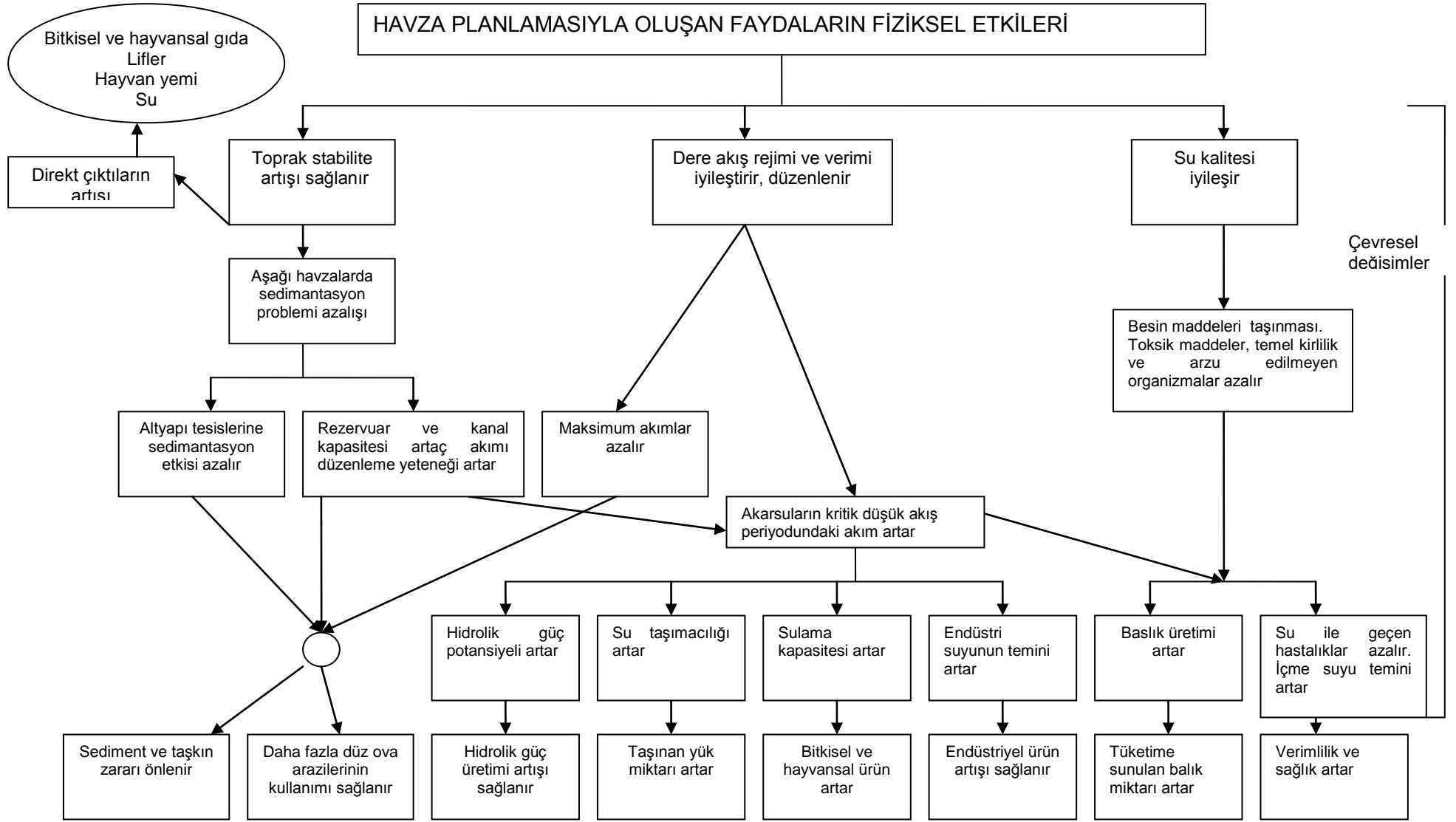
Doğal dengesi bozulmuş havzalarda su veriminin artırılmasının ilk koşulu, doğal dengenin yeniden kurulmasını sağlayacak havza amenajmanı çalışmalarının yapılmasıdır. Bu amaçla erozyonu veya su verimini olumsuz yönde etkileyen diğer yanlış arazi kullanım şekillerinin önlenmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Özellikle su üretimine ayrılmış havzalarda erozyonla mücadele de önceliğin oyuntu erozyonuna verilmesi gerekmektedir. Doğal dengesi bozulmamış havzalarda ise; havza amenajmanı çalışmaları özellikle akarsu kanalları ve ham yollardan oluşabilecek erozyonla mücadele ile bitki örtüsüne planlı müdahale çalışmalarını kapsamaktadır (Şanlısoy,A.,2002:13).

Özhan (2004) havza amenajmanı etkinliklerinin, topluma fayda sağlamak amacıyla yapıldığını, bu etkinliklerden son amaç erozyonu azaltmak değil, gıda üretiminin azalmasına veya hidroelektrik üretiminin düşmesine neden olan baraj kapasitesinin kaybı gibi direkt toplumsal değerlere sahip kayıplardan kaçınmak olduğunu belirtmekte ve Şekil 14'te havza amenajmanı sistemi hakkında bir görüş vermektedir. Bu sistemde üç ana öge dikkate alınır. Bunlar;

1. Havza amenajmanı uygulamaları (girdiler) ve masrafları,
2. Uygulama ile ilgili fiziksel etkiler ve çevresel değişimler,
3. Etkiler sonucunda meydana gelen değişimlerdir.

Şekil 14: Havza Amenajmanı Uygulamalarının Etki ve Faydaları (Brooks ve ark., 1996)

Kaynak: Özhan, 2004:2

Şekil 14'te gösterilen etki ve faydalar bir havzaya uygulanan proje sonunda görülen değişimler veya farklardır. Örneğin verimlilikte artış veya sedimantasyonda azalış denildiğinde, projenin uygulanması ve uygulanmaması halinde görülen verimlilik veya sedimantasyon farkı anlamına gelir. Herhangi bir durumda proje uygulanırken bile verimlilik hala düşüyorsa ve ancak düşüş, projesiz durumdakinden daha yavaşsa bu da bir faydayı gösterir. Bir havzanın herhangi bir bölümünde uygulanmakta olan arazi kullanım şekli veya başka bir eylem havzanın diğer bölümleri üzerinde etkili olduğu gibi başka kullanım şekillerini de etkilemektedir. Yine havzanın herhangi bir yerindeki eylem, havzada yaşayan çoğu insanı etkilemektedir. Örneğin havzanın belirli bir alanında yapılan tarımsal işlem suyun miktarı ve kalitesini değiştirmesiyle arazi kullanımını etkilediği gibi suyu kullanan insanları da etkilemektedir. İşte bu karşılıklı ve karmaşık etkileşim, havza planlamasında dikkate alınması gereken çok önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Özhan,S.,2004:263-264). Hiç kuşkusuz su ve doğal kaynaklarının korunmasında ve verimliliğin arttırılmasına yönelik havza amenajman çalışmalarının önemi büyüktür ve yapılması gereklidir. Havza amenajman çalışmalarının içeriği, havza planlamanın gelişen anlamı içerisinde gelişmektedir. Bu alanlarda ekolojik değerleri koruyarak kullanma dengesinin sağlanmasının yanı sıra, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak gerektiğinden dolayı, havzalar günümüzde bölgesel ölçekte stratejik bir planlama birimi olarak gündeme gelmiştir.

Havza ölçeğinde planlama, insani gelişim fırsatlarını, yeryüzünde yaşamını sürdüren canlılarla -biyolojik çeşitlilik- ilişkilendirmek ve etkili sonuçlar elde etmek için gerekli bir strateji olarak hızla önem kazanmaktadır. Bütün çevrelerce, suyun akılcı ve sürdürülebilir kullanımına, mekansal ve sektörler arası planlama ve karar vermenin entegre edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, tatlı su kaynaklarının yönetiminde havza ölçeğinin esas alındığı yeni bir yönetim anlayışı tarif edilmeli ve benimsenmelidir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla, havzaların çok amaçlı kullanımlarının gelecek nesillere aktarılmasının sağlanmasını hedefleyen entegre havza yönetiminin özellikleri;

- Havza ölçeği entegrasyon, katılım, her düzeyde ve sürekli kapasite artırımı ve bilginin paylaşımı,
- Entegre havza yönetiminin uygulanmasında standart bir başarı formülü yoktur. Her havza kendi mekanizmasını ve süreçlerini geliştirmelidir.
- İlgili gruplarının tam olarak temsil edildiği, sorumlulukların açıkça tanımlandığı bir yönetim birimi oluşturulması (örneğin;havza komisyonu) ve havzaya ilişkin kararların bu yönetim birimi tarafından alınması öngörülmektedir. İlgili grupları ve çıkarlarını anlamak; var olan ve oluşmakta olan tehdit ve imkânlar hakkında bir anlayış oluşturmak açısından çok önemlidir ve işlevsel bir havza komisyonu oluşturulmasında gerekli bir ilk adımdır. Geniş tabanlı bir ilgi grubunun bir araya getirilmesi, entegre

havza yönetimi çabalarının uzun vadede sürdürülmesini sağlayacak katılımcı yönetim biçimlerinin, ortak çalışmaların veya ortakların gelişimine de katkıda bulunabilir.

- Her düzeyde kapasite artırımının gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.
- Koordinasyon ve işbirliği ile etkili kaynak kullanımının sağlanması öngörülmektedir.
- Toprak, su ve çevresel kaynaklar gibi doğal kaynaklarla ilgili kararların koordinasyonu havza ölçeğinde organize edilir.
- Toprak, su ve çevresel kaynaklar gibi doğal kaynaklarla ilgili kararların koordinasyonu ilgili yönlerin koordinasyonu havza ölçeğinde entegre edilir.
- Sorumluluklar ve güvenilirlik, havza içerisinde kapasitelerin eşleştirilmesi ile açıkça belirlenir.
- Havzanın doğal kaynakları için oluşturulan strateji ve eylem planları topluluklar ve yönetimler arasında bir ortaklık içinde gelişir ve uygulanır.
- Teşvikleri, yatırımları ve düzenlemeleri içeren entegre havza yönetim mekanizmalarının birleştirilmesi her bir idari seviye için tasarlanır ve belirlenir.
- Suyun tahsisi havza ölçeğinde koordine edilir (WWF-Türkiye,2009).

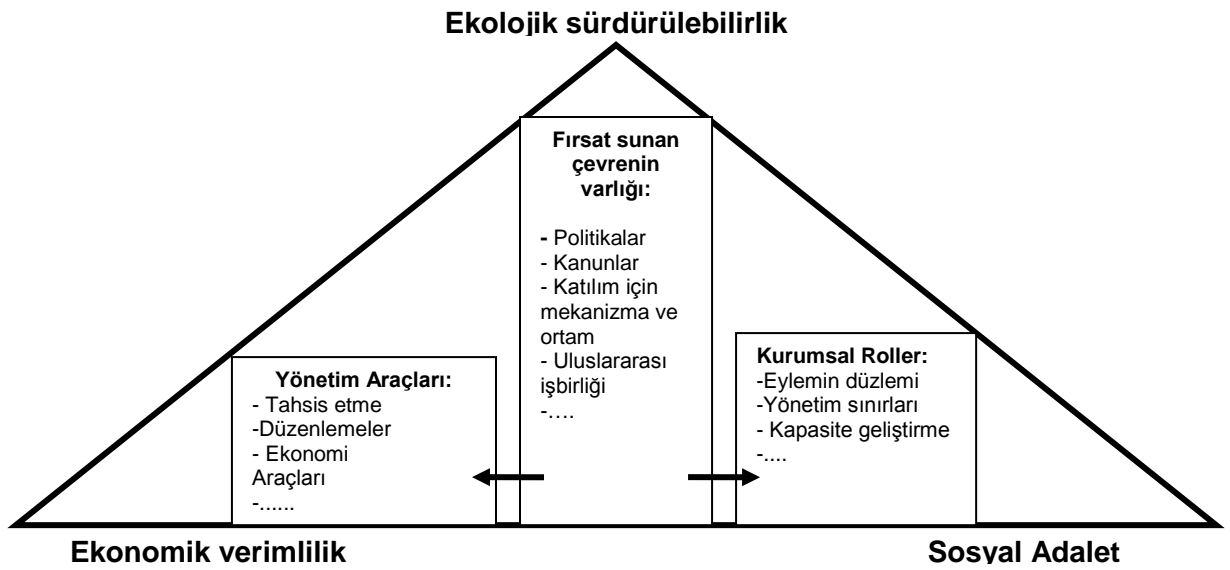
Su yönetiminde çok eleştirilmiş olan her sektörün (sulama, yerel yönetimler, enerji vb.) kendi bakış açısıyla bağımsız ele almasının yerini, havzaların entegre ve kapsamlı bir biçime bırakmıştır. Entegre havza yönetimi yaklaşımı yalnızca havzayı değil, aynı zamanda bitişindeki kıyı, deniz çevresi, alt ve üst akımların menfaatini de dikkate alır (UN,2003:13). Bütünleşik havza yönetimi, Dublin Prensipleri'nin yürütülmesi amacıyla Gündem21'in 18. Bölümü'nde önerilen strateji ile getirilen "*Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi*" kavramının tümleyenidir. Gündem 21 bu bütünleşme yüzey ve yeraltı suları da dâhil olmak üzere, tüm ilişkili tatlı su kütlelerini kapsamlı ve suyun hem niceliğini hem de niteliğini dikkate almalıdır. Su kaynakları geliştirmenin çok sektörlü yapısı, özellikle su kaynaklarının su temini, hijyen, ziraat, sanayi, kentsel gelişme, hidroelektrik üretim, balıkçılık, taşıma, rekreasyon, ova-yayla yönetimi ve buna benzer faaliyetlerde olduğu gibi çok ilgi guruplu durumu, sosyo-ekonomik gelişme çerçevesinde değerlendirilmelidir (Çevre ve Orman Bakanlığı,2005).

Suyun sonlu ve hassas bir kaynak olması, suyun yönetiminde hidrolojik döngünün tüm karakteristiklerinin, diğer doğal kaynaklarla ve ekosistemlerle olan etkileşiminin farkında olan "*holistik*" bir yaklaşıma olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Bu anlamda suyun birçok farklı amaç, fonksiyon ve hizmet için gerekli olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle holistik yönetim doğal kaynakların bulunduğu alanlardaki talepleri ve tehditleri göz önünde bulundurur. Entegre su kaynakları yönetimi; sektörel çapraz işbirliği ve aynı zamanda koordine edilmiş yönetimle birlikte toprak, su (yeraltı ve yerüstü) ve diğer ilgili doğal kaynakların geliştirilmesini, sonuçlarının sosyal ve ekonomik faydanın en yüksek dereceye çıkarılmasına

yönelik adil bir tutumla, ekosistemin sürdürülebilirliğinde ödün vermeden uzlaşmayı ön görmektedir. Su kaynaklarının entegre yönetiminde sosyal, ekonomik ve doğal koşulları içeren bir dizi üst üste geçmiş kriterler bulunmaktadır. Bunlar;

- Su kullanımında ekonomik verimlilik: Su ve finansal kaynakların azlığının giderek artması, suyun sonlu ve hassas bir doğal kaynak oluşu, suya olan taleplerin giderek artması, suyun mümkün olan en yüksek derecede verimli kullanılmasını gerekli kılmaktadır.
- Adalet: Tüm insanların en temel hakkı olan suya nitelik ve nicelik bakımından yeterli bir şekilde erişimi insan sağlığının devamı için evrensel olarak tanınmalıdır.
- Çevresel ve ekolojik sürdürülebilirlik: Doğal kaynakların mevcut kullanımı yaşam destek sistemlerine zarar vermeyecek biçimde, gelecek nesillere kaynakların aynen bırakılması amacıyla, üzerinde uzlaşılarak yönetilmesi gerekliliğidir (GWP,2000:14-31). Ancak bu kriterlerin sağlayabilen bir uygulamanın gerçekleştirilebilmesi için bazı koşullar gerekmektedir.

Şekil 15: Entegre Su Kaynakları Yönetiminin Ana Yapısı

Kaynak: GWP,2000:31

Entegre su kaynakları yönetiminin uygulanmasına yönelik ilişkin 13 tane anahtar değişim alanı belirlenmiştir. Bunlar;

- Fırsat sunan çevre:
  1. Politikalar; su kullanımına, korunma ve korumaya ilişkin amaçların belirlenmesi.
  2. Yasal yapı; politikaların ve amaçlara ulaşmak amacıyla yasaların tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

3. Finansal ve teşvik yapıları; suyu karşılamada ihtiyaç duyulan finansal kaynakların tahsis edilmesi.
  - Kurumsal yapı:
4. Örgütsel yapının oluşturulması; kaynaklar ve ihtiyaçlar konusunda uzlaşma.
5. Kurumsal kapasitenin inşa edilmesi; insan kaynaklarının geliştirilmesi.
  - Yönetim (management) araçları:
6. Su kaynaklarını değerlendirme; kaynaklar ve ihtiyaçlar konusunda uzlaşma.
7. Entegre su kaynakları yönetim planı; gelişme seçeneklerinin, kaynakların kullanımı ve insan etkileşimini birleştirmek.
8. İsteklerin yönetimi; suyu daha verimli kullanmak.
9. Sosyal değişim araçları; su merkezli sivil toplumu özendirmek, teşvik etmek.
10. Çatışma çözümü: İhtilafların yönetimi ve suyun paylaşımını güvenceye almak.
11. Düzenleme araçları: Adil paylaşımın ve su kullanımı sınırlarının tanımlanması.
12. Ekonomik araçlar: Suyun daha verimli ve adaletli kılınmasına yönelik değerlendirme ve fiyatlandırma.
13. Bilgi yönetimi ve değiş-tokuş: Bilgiyi daha iyi su yönetimi için iyileştirmektir (GWP,2004:11).

Havza yönetiminin tanımı ve kapsamı bu kadar geniş olunca kişi, kurum ve kuruluşlar arasında başarılı bir koordinasyon ve süreçlere katılım ihtiyacının ortaya çıkacağı açıktır (Geray;U.;Küçükkaya,İ.). Entegre havza yönetimini yürütmek için pek çok ülke (ya da bir havzayı paylaşan ülkeler gurubu), Çad Gölü Havzası'nda, Mekong, Nijer ve Zambezi Nehirleri'nde olduğu gibi, havza yönetim otoriteleri ve komisyonları kurmuştur. Ancak, bazı havza yönetim otoriteleri ve su ajansları sulak alanların su ürünleri istihsal ve üretim alanları olması gibi üretimle, yöre halkı ve yerel topluluklarca geleneksel yöntemlerle kullanımı gibi kültürel mirasla ilgili faydalarını yeterince algılayamamış durumdadırlar. Benzer şekilde bazıları sulak alanları sadece yoğun buharlaşma ihtiyacı olan, rakip kullanıcı olarak algılamaktadır. Havza planlayıcılarının ve yöneticilerinin sulak alan ekosistemlerini havzanın çok önemli bir unsuru olarak görmesi ve suya talip bir rakipten çok suyun önemli kısmının sağlandığı bir kaynak olarak algılaması hayati önem taşımaktadır. Böylelikle sulak su kalitesinin iyileştirilmesi gibi sulak alanların etkili kullanımı, EHY açısından bir sınırlayıcıdan çok bir çözüm olacaktır (Çevre ve Orman Bakanlığı,2005).

Gelişmiş ülkelere bakıldığında; uluslararası düzeyde havza yönetim planlarında başta su olmak üzere doğal kaynakların sürdürülebilirliği için havza bazında ele alınması, bu amaca yönelik çalışmalar için iyi bir veri tabanının oluşturulması ve geliştirilmesi, ilgili kurum ve kuruluşların bir araya gelerek "*master ve uygulama planları*" hazırlayarak bölge şartlarına

uygun olanın seçilip yasalar çerçevesinde uygulanması ve bütün bunların yanı sıra havzada yer alan nehir kullanıcılarının da katılımı ile kararların verildiği görülmektedir. Havza ölçeklerinde eşgüdümü kuran ulusal, bölgesel ve yerel, düzeydeki kurumların varlığı havza ölçeğindeki çalışmaların etkin olarak yürütülmesini sağlamaktadır (Uğurlar,2005:137).

Bu anlamda bazı ülke deneyimleri incelendiğinde havza bazında planlama ve yönetimine yönelik yasal ve yönetsel yapılanmaların oluşturulmuş olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Avrupa Birliği Dışındaki Ülkelerde Havza Düzeyinde Kurumsal Yapılanma

Ülke	Kurum (institution / agency / board)
ABD	Güçlü federal kuruluşlar: " <i>Su yönetimi komisyonları</i> " (sulama, taşkın önleme, kirlilik kontrolü) Alt havza temelli " <i>Alt Havza Yönetimi Örgütlenmeleri</i> ". ABD'de bir metropoliten alan içinde yer alan her bir alt havza, bu örgütlenmeler tarafından temsil edilir.
Kanada	Su yönetimi, eyalet ve şehir yönetimleri arasında ortak bir çaba. Kanada Su Yasası (1970) alt havza (watershed) ölçekli ajanslara yer verir. Yasa, halk katılımına vurgu yapar.
Meksika	Havza Konseyleri (Kuruluşu 1989) Lerna Basın Council (eyaletler arası çatışma çözümü amaçlı) ve 13 Nehir Havzası Konseyi
Brezilya	Nehir havzası yönetimi sistemi kurulmasını içeren, Ulusal Su Kaynakları Politikası Yasası (1997)
Yeni Zelanda	Havza sınırlarına göre tanımlanan bölgesel su kurumları (Regional Water Boards) olmakla birlikte bunlar da, 20 alt havza kurumunu (Catchment Authorities) içerir (kuruluşları 1860lara dek uzanır).
Güney Afrika Cumhuriyeti	Su sektörü, Su İşleri ve Ormancılık Ulusal Biriminin kurulmasıyla ve Alt Havza Yönetim Kuruluşlarının oluşturulması ile yeniden organize edilmiştir.

Kaynak: Koç,2008

Toprak ve su kaynaklarının kullanımı ve yönetiminde gelişmiş ülkelerdeki merkezî yönetim ağırlığının sürmesi yaklaşımın, yerel yönetimlere güvensizlikten çok, kaynaklara bütüncül yaklaşım zorunluluğundan kaynaklanması, merkezî yönetimin bu konulardaki belirleyici eğiliminin süreceğini göstermektedir. Bu eğilim, şüphesiz, ülkemiz açısından da büyük bir önem arz etmektedir (DPT,2007:32).

3.2.1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Havzalara Yönelik Planlama ve Yönetim Yaklaşımları

Avrupa Birliği'ne üye sürecinde olan ülkemiz açısından hassas ekosistemler olan su havzalarına ve doğal çevreye yönelik Avrupa Birliği ülkelerinde bu bağlamdaki yaklaşımları, yasal ve yönetsel yapılanmayı incelemek son derece önem taşımaktadır.

Su konusunda Avrupa Su Hukuku'nun gelişimi incelendiğinde *birinci dalga* 1975-80 arasında gerçekleşmiş ve bu süreçte "*Çevresel Kalite Standartları*" ve "*Emisyon Limit Değerleri*" tespit edilmiştir. 1980-1995 yıllarını kapsayan ikinci dalgada ise, 1991 tarihli "*Kentsel Atıkların Ele Alınması Direktifi*" ve "*Nitratlar Direktifi*", 1996'da benimsenen "*Entegre Kirlenmenin Önlenmesinin Kontrolü için Direktif*" ve 1998'de benimsenen "*İçme Suyu Direktifi*" önemli gelişmelerdir. Üçüncü ve son dalga ise, 1995'ten günümüze kadar geçen süredir ve bu dönemde su politikaları ile ilgili temel bir yeniden ele alısın gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, yine 1995'ten itibaren, birçok ve dağınık kanun yerine, daha bütünsel ve kapsamlı bir yasa öngörülmüştür. Bu kapsamda Su Çerçeve Direktifi için hazırlıklar başlatılmış ve 1995 ortasından 2000 yılına kadar sürmüştür (Çiçek,N.;Karaaslan,Y.;Aslan,V.;Yaman,C.;Akça,L.,2008).

Şubat 1996'da, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği su politikası ile ilgili görüş birliğine varmıştır. Üye ülkeler, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu suyun gelecekte entegre düşünülmesi için görüş birliğine varmışlardır. Tüm su ile ilgili diğer direktifleri tek bir yönetmelik altında toplamak gibi bir düşünce vardır ve bu "*Su Çerçeve Direktifi*"nin oluşmasına neden olmuştur. Su Çerçeve Direktifi Avrupa çapında entegre su yönetimine bir çerçeve oluşturmak amacı ile 22 Kasım 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir (AB Su Direktifi ,2003). Su Çerçeve Direktifi'nin amacı; iç yerüstü sularının, geçiş sularının, kıyı sularının ve yeraltı sularının korunması için (aşağıdaki işlevleri gören) bir çerçeve oluşturmaktır:

- Su ekosistemlerinin ve su gereksinimlerine ilişkin olarak, karasal ekosistemlerinin ve su ekosistemlerine doğrudan bağımlı olan bataklık alanlarının statüsünün daha fazla bozulmasını önleyen ve koruyan ve genişleten;
- Mevcut su kaynaklarının uzun dönem korunmasına dayalı sürdürülebilir su kullanımını teşvik eden;
- Su çevresinin, diğer hususların yanı sıra, öncelikli maddelerin boşaltımları, emisyonları ve kayıplarının aşamalı olarak azaltılması ve öncelikli tehlike maddelerin boşaltımları, emisyonları ve kayıplarının durdurulması yada aşamalı olarak ortadan kaldırılması için spesifik önlemler aracılığıyla, genişletilmiş koruma ve iyileştirilmesini amaçlayan;
- Yeraltı sularının kirlenmesinin zaman içinde azaltılmasını sağlayan ve daha fazla kirlenmesini önleyen,
- Sellerin ve kuraklıkların etkilerinin yumuşatılmasına katkıda bulunan ve böylece şunlara katkıda bulunan;

-Sürdürülebilir, dengeli ve eşit su kullanımı için gerekli miktarda iyi kalite yerüstü ve yeraltı suyu tedariki tevezii,

-Yeraltı suyunun kirlenmesinde önemli azalma,

-Bölgesel ve deniz sularının korunması, ve topluluk eylemi yoluyla deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi ve yok edilmesini amaçlayanlar, öncelikli tehlikeli maddelerin boşaltımları, emisyonları ve kayıplarının durdurulması yada aşamalı olarak ortadan kaldırılmasını, deniz çevresinde doğal olarak ortaya çıkan maddeler için orijinal değerlerine yakın ve insan eliyle üretilen sentetik maddeler için sifıra yakın konsantrasyonların gerçekleştirilmesi nihai amacıyla amaçlayanlar dahil ilgili uluslar arası anlaşmaların amaçlarının gerçekleştirilmesidir (Özdiç K.,H.,2006:158-159).

Direktifin içerdiği anahtar kavramlar özetle şunlardır:

- Nehir havzaları bölgesi yaklaşımı
- Entegre su yönetimi
- Ekolojik kalite
- Tehlikeli atıklar
- Sürdürülebilir su kaynakları
- Ekonomik analizler / malîyetin karşılanması (kirleten öder)
- AB mevzuatının uyumlaştırılması (DPT,2007:72). Direktif nehir havzalarının yönetimini gündeme getirmesi ile önem taşımaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde ağırlıklı olarak nehir havzalarından bahsedilmektedir.

Nehir havzaları yönetimi: Direktifte nehir havza bölgesi, nehir havzaları yönetimi için ana birim olarak, bir ya da daha fazla komşu nehir havzalarının ilgili yeraltı suları ve kıyı suları ile birlikte oluşturduğu kara ve denizalanı şeklinde tanımlanmaktadır (Madde 2). Direktifte nehir havzalarının nasıl belirleneceği ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Buna göre (Madde 3):

1. Üye devletler, ulusal sınırları içinde bulunan nehir havzalarını belirleyecektir.
2. Üye devletler, kendi topraklarındaki nehir havzası bölgelerinde, Direktifin kurallarının uygulanması için, uygun yetkili makamın belirlenmesi dâhil, idari düzenlemeler yapacaktır.
3. Üye devletler birden fazla üye devletin topraklarını kapsayan bir nehir havzasının, bir uluslar arası nehir havzası bölgelerini tahsis etmek üzere harekete geçecektir.
4. Üye devletler, Direktifin şartlarına uyulmasını ve özellikle bütün önlem programlarının, nehir havzası bölgesinin bütününde uygulanması için, koordinasyonu sağlayacaktır.
5. Bir nehir havzası bölgesinin Topluluk sınırları ötesine uzanması halinde, ilgili üye devlet ya da devletler ilgili üye olmayan devletlerle, Direktifin amaçlarının nehir havzası bölgesinin tamamında gerçekleştirilebilmesi amacıyla uygun koordinasyonu kurmaya çaba gösterecektir.

Direktifte, üye devletlerin nehir havzası bölgelerini belirleyip ilgili yasal düzenlemeleri yerine getirdikten sonra yapacakları yönetsel düzenlemeler sıralanmaktadır:

1. Üye devletler nehir havzası bölgelerini ya da bir uluslar arası nehir havzası bölgesinin kendi topraklarında kalan kısmı için, *özelliklerinin analizini*, insan faaliyetlerinin yer üstü suları ve yeraltı sularının statüsü üzerindeki etkisinin gözden geçirilmesini ve su kullanımının ekonomik analizini sağlayacaktır (Madde 5).
2. Üye devletler, nehir havzası bölgeleri ya da bir uluslar arası nehir havzası bölgesinin kendi topraklarında kalan kısmı için, yukarıda sözü edilen analizleri dikkate alarak, bir *önlemler programı* hazırlayacaktır. Bu önlem programları ulusal düzeyde yürürlüğe konulan mevzuattan doğan ve bir üye devletin topraklarının tamamını kapsayan önlemlere atıfta bulunabilir (Madde 11).
3. Üye devletler tamamen kendi sınırları içinde yer alan nehir havzası bölgeleri için bir *"nehir havzası yönetim planı"* hazırlayacaktır. Tamamen topluluk sınırları içinde yer alan nehir havzası bölgesinin söz konusu olması halinde, tek bir uluslar arası nehir havzası yönetim planı hazırlanması amacıyla koordinasyona geçeceklerdir. Bunun hazırlanamaması halinde, üye devletler uluslar arası nehir havzası bölgesinin kendi topraklarında kalan kısmı için, ayrıca nehir havzası yönetim planı hazırlayacaktır. Topluluk sınırlarını aşan bir uluslar arası nehir havzası bölgesi için de aynı yol izlenecektir. Nehir havzası yönetim planları, su yönetiminin özel yönlerini ele almak için, alt havza, sektör, sorun ya da su tipi için daha detaylı programlar ve yönetim planları ile tamamlanabilir (Madde 13).
4. Üye devletler, bu Direktifin uygulanma sürecine, özellikle nehir havzası yönetim planlarının hazırlanması, gözden geçirilmesi ve güncelleştirilmesine bütün ilgili tarafların aktif biçimde katılımını teşvik edecektir. Üye devletler, her bir nehir havzası bölgesi için bir çalışma takvimi ve iş programını, önemli su yönetimi konularının ara dönem genel değerlendirmesini, nehir havzası yönetim planının taslak kopyalarını yayınlamak; kullanıcılar dâhil kamuoyunun yorumuna sunacaktır. Ayrıca, plan belgelere ve bilgilere ulaşma olanağı sağlanmalıdır. Bu belgeler üzerinde yazılı olarak yorumlarda bulunulması için en az altı aylık süre vermelidir (Madde14) (Özdiç K.,H.,2006:160-164).

Avrupa Birliği ülkelerinde havza düzeyinde ülkeden ülkeye değişen yönetim yapısına bağlı olarak farklı yaklaşımlar olmakla beraber, su ve toprak kaynaklarının planlanmasında ve yönetiminde havza birimlerinin oluşturulduğu görülmektedir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin almış olduğu ortak kararları kendi sistemlerine adapte etmeye çalışmaktadırlar.

Tablo 7: AB Ülkeleri ve Havza Düzeyindeki Kurumsal Yapı

Ülke	Kurum (institution / agency / board)	Görev
Almanya	Eyaletler bazında, su kaynakları için çalışma grupları vardır: 16 "The Working Group of the State (Länder) for Water". (Almanya, yeni su otoriteleri tanımlamamaktadır). 10 Nehir havzası bölgesi (River Basin Districts) vardır, 90larda Federal Su Yasası çıkarmıştır.	Mevcut ulusal (federal) ve bölgesel (eyalet) otoriteler su kaynakları korunması ve su kirliliğinin azaltılmasını temel görevleri olarak uygulamaya gelmişlerdir.
Fransa	Havza Yönetim Organizasyonları (Agence de L'Eau)	Büyük havza planları ve yerel alt-havza planları yapmakla yetkili. Planlama + veri toplama + su tahsisi. Altyapı gibi su hizmetleri özelleştirilmiş ya da desantralize edilmiştir.
Hollanda	Bölge (district) düzeyinde organize olmuş su kurumları: Dutch Water Boards (Waterschappen or Hoogheemraadschappen) "Water board", Hollanda'da yerel yönetimin en eski formlarından biridir, bazılarının kuruluşu 13. yy'a dek uzanır.	"Water Board", kendi bölgesindeki su yolları, su düzeyleri ve su kalitesini yönetmekle görevlidir.
İngiltere	Çevre kuruluşu bölgesel ofisleri Environment Agency Regional Offices havza bazlı bölümlenmeye ve 10 Bölgesel Su Otoritesine-Water Authorities-1974 sahip)	Havza yönetim planları yaparlar. Kamu + özel girişimleridir. Görevi: Planlama + veri toplama + su tahsisi + altyapı faaliyetleridir.
İspanya	Havza Organizasyonları (Confederaciones Hidrograficas)	Büyük havza planları ve yerel alt-havza planları yapmakla yetkili. Planlama + veri toplama + su tahsisi. Altyapı gibi su hizmetleri özelleştirilmiş ya da desantralize edilmiş.

Kaynak: Koç,2008

Fransa'da ülke 6 adet su havzasına bölünmüş ve suyun kullanımı için havza bazında düzenlemeler yapılmıştır. Havza bazında her kullanıcı gurubu temsil eden üyelerin ve devlet temsilcilerinin yer aldığı "Havza Komiteleri" oluşturulmuştur. Bu komiteler, su kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili devlet politikasını koordine etmekte, Devlet yatırımı ve çalışmalarının havza bazında uyumlu olmasını sağlamaktadırlar. Havza bazında su yönetimi, dağıtımı ve gelişimi, master plânlaması ve hazırlanması bu çalışmalar kapsamında yürütülmektedir. Fransa'da bölgeler su politikasının yerine getirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak bölgeler havza komitelerinde ve su kurullarında temsil edilmekte ve bunların yaptıkları çalışmalar devletle yapılan sözleşmeler uyarınca yürütülmektedir. Bölgesel düzeyde su işlerindeki devlet müdahalesi, bölgenin sınırları ötesinde kalan önlemlerin yerine getirilmesinde devletin yerinde yönetim hizmetlerini koordine eden bölge başkanlığı (bölge müdürlüğü) aracılığı ile olmaktadır. Bu çalışmalarda bölge başkanına bölge

çevre müdürlüğü ve sanayi sorunları söz konusu olduğunda bölgesel sanayi araştırma ve çevre direktörlüğü tarafından yardım edilmektedir. Bölüm başkanlığı (genel müdürlük) su kaynakları, çevre koruma ve yönetiminde, plânlama çalışmalarının hazırlanmasında ve takip edilmesinde, devlet müdahaleleri için temel idarî bir birim olarak görev yapmakta ve ilgili diğer Bakanlıkların konuya yönelik eşgüdümü sağlama görevini de yürütmektedir (DPT,2007:31).

AB'de toprak ve su kaynakları yönetimiyle de ilgili olan ve ayrıca ülkemizin de kabul ettiği önemli bir uluslararası anlaşma ise "*Avrupa Peyzaj Sözleşmesi*"dir. Ekosistemlerin havza bazında ve holistik bir biçimde ele alınması yaklaşımı bağlamında Avrupa Birliği yaklaşımının altyapısını sağlamlaştıran oluşumlardan Avrupa Konseyi belgesi ve son derece önem taşıyan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, ülkemiz tarafından 2000 yılında imzalanmış ve Haziran 2003 tarih ve 4881 kanun no ile de TBMM tarafından onaylanmıştır. Bu sözleşmenin amacı; peyzaj korunmasını, yönetimini, planlamasını geliştirmek ve peyzaj konuları hakkında Avrupa'da işbirliğini organize etmektedir. Avrupa Konseyi üye devletler arasında, ortak mirasları olan idealleri ve prensipleri hayata geçirmek ve korumak için daha güçlü bir birlik oluşturmak hedeflenmektedir. Bu bağlamda;

1. Ekonomik ve sosyal alanlarda anlaşmalar vasıtasıyla özel olarak takip edildiği göz önüne alınarak; Sürdürülebilir kalkınmanın başarılmasını sosyal ihtiyaçlar, ekonomik faaliyetler ve çevre arasındaki ilişkinin dengesine ve uyumuna dayandığı değerlendirilerek,
2. Peyzajın; kültürel, ekolojik, çevresel ve sosyal ihtiyaç alanlarında, halk ilgisinin oluşumunda önemli role sahip olduğu; ekonomik faaliyetler için uygun kaynak oluşturduğu ve korunmasının, yönetiminin ve planlamasının iş imkanı yaratılmasına katkı sağlayabileceği not edilerek,
3. Peyzajın yerel kültürlerin oluşumuna önemli bir katkısı olduğu ve bunun da Avrupa kültürel ve doğal mirasının en önemli parçası olduğunun refahı ve Avrupalı kimliğinin sağlamlaştırılmasına katkıda bulunduğunun farkında olarak,
4. Peyzajın; her yerdeki insan için, kırsal ve kentsel alanlar, yüksek kaliteli olduğu kadar bozulmuş olan alanlar, günlük alanlar olduğu kadar sıra dışı güzellik olarak tanımlanmış alanların da yaşam kalitesini oluşturan önemli bir bölüm olduğunu kabul ederek,
5. Tarımda, ormancılıkta, endüstride, maden üretim tekniklerinde, bölgesel planlamada, şehir planlamasında, taşımacılıkta, altyapı çalışmalarında, turizm ve rekreasyonda ve daha genel bir seviyede dünya ekonomisindeki değişimlerin birçok durumda peyzajların değişimini hızlandırdığını not ederek,

6. Yüksek kalitedeki peyzajları sevdirmek ve peyzajların gelişmesinde aktif olarak yer almak için toplumun isteğini karşılama arzusunda olarak,
7. Peyzajın kişisel ve sosyal refahın en önemli ögesi olduğuna bunun korunmasının, yönetilmesinin ve planlanmasının toplumdaki her bireyin hak ve sorumluluğu olduğuna inanarak,
8. Doğal ve kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi alanında uluslararası düzeyde var olan hukuki metinler ve bölgesel ve uzamsal planlama, yerel hükümet ve sınır ötesi işbirliği alanında özellikle de Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern, 19 Eylül 1979), Avrupa Mimari Mirasını Koruma Sözleşmesi (Granada, 3 Ekim 1985), Avrupa Arkeoloji Mirasını Koruma Sözleşmesi (gözden geçirilmiş) (Valetta, 15 Ocak 1992), Avrupa Bölgesel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınır Ötesi İşbirliği Alanında Çerçeve Sözleşmesi (Madrid, 21 Mayıs 1980) ve bunun ek protokolleri, Avrupa Yerel Hükümet Şartı (Strasbourg 15 Ekim 1980), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Rio, 5 Haziran 1992), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (Paris, 16 Kasım 1972), Çevresel Konularda Bilgiye Erişim; Karar Verme Sürecine Halk Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi (Aarhus, 25 Haziran 1998) dikkate alınarak,
9. Avrupa Peyzajlarının kalitesinin ve çeşitliliğinin ortak bir kaynak oluşturduğu ve bunun da korunmasında, yönetilmesinde ve planlanmasında işbirliğinin önemli olduğu kabul edilerek,
10. Avrupa peyzajlarının korunması, yönetilmesi ve planlanması için kullanılacak yeni bir yasal belgenin sağlanmasını arzu ederek sözleşmenin amaçları için bazı temel kavramlarda mutabık kalmışlardır.

Bunlar;

- *Peyzaj*; insanlar tarafından algılandığı şekliyle; özellikleri, insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve faaliyeti sonucunda oluşan alandır,
- *Peyzaj politikası*; yeterli bilgi birikimine sahip olan kamu yetkilileri tarafından peyzajların korunması, yönetilmesi ve planlanması hususunda özel önlemler almayı amaçlayan genel prensipler, stratejiler ve rehber kurallar bütünüdür,
- *Peyzaj kalite hedefi*; özel peyzajlar için yeterli bilgi birikimine sahip olan kamu yetkilileri tarafından, toplumun genel arzusu göz önünde tutularak kendi çevrelerinin peyzaj özellikleri de dikkate alınarak biçimlendirilmelidir,
- *Peyzaj korunması*; peyzajların önemli ve karakteristik özelliklerinin korunması ve devamı için yapılan işlemlerdir ve bunlar da peyzajın doğal biçimi ve/veya insan faaliyetlerinden kaynaklanan miras değeri ile karşılaştırılır,

- *Peyzaj yönetimi*; sürdürülebilir kalkınma açısından yapılan faaliyetlerdir, Bu faaliyetler, peyzajın düzenli bakımını yaparak sosyal, ekonomik ve çevresel süreçler sonucunda meydana gelen değişikliklere kılavuzluk eder ve uyumlaştırır,
- *Peyzaj planlaması*; peyzajın geliştirilmesi, korunması ve muhafaza edilmesi veya oluşturulması için yapılan ileriye dönük, etkili faaliyetlerdir.

Bu sözleşme taraf ülkelerin tüm bölge ve alanlarına uygulanır ve doğal, kırsal, kentsel ve yarı-kentsel alanları kapsar. Bu kapsama; kara parçası, iç sular ve deniz alanları da girmektedir. Bu iyi durumdaki peyzajlar kadar bozulmuş ve her gün kullanımda olan peyzajları da ilgilendirmektedir (Avrupa Konseyi Türkiye, 2009). Avrupa Birliğinde havzaların entegre ve holistik ele alınışında hiç kuşkusuz doğal çevreye ilişkin alınan kararlar önemli rol oynamaktadır.

Avrupa Topluluğu'nun ilk çevre eylem programı 22 Kasım 1973'te kabul edilmiştir. Avrupa Topluluğu'nun çevre konusunda duyarlılığı tüzel düzenlemelerle de pekiştirilmiştir. Topluluğun kurucu antlaşmalarında çevreye yönelik madde bulunmamaktaydı. 1987 yılında "*Avrupa Tek Senedi*" 25. maddesi ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşması'na "*Çevre*" adı altında bir başlık eklenmesi öngörülmüştür. Bu başlık çerçevesinde Topluluğun çevreye ilişkin olarak;

Amaçları;

- a. Çevrenin kalitesini korumak
  - b. Kişi sağlığını korumaya yardımcı olmak
  - c. Doğal kaynakları özenli ve akılcı kullanmaktır.
- 1) İlkeler ise;
    - a. Önleyici eylem ilkesi
    - b. Çevreye verilecek zararları kaynağında önleme ilkesi,
    - c. "*Kirleten öder*" ilkesidir.

Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nda yer alan Topluluğun çevre politikaları:

- Yüksek düzeyde korumayı,
- Yaşam kalitesini iyileştirmeyi,
- Sürekli ve dengeli kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

1999 tarihli Amsterdam Antlaşması ile de Birliğin amaçları ve ana hedefleri arasına sürekli ve 'dengeli sürdürülebilir gelişme' ilkesi eklendi. Avrupa Konseyi'nin çevreye ilişkin çalışmaları arasında, CEMAT'ın yani Bölge Planlaması'ndan sorumlu Bakanlar Avrupa Konferansı'nın etkinlikleri önemli yer tutar. Bu konferans, 1983'te Avrupa Bölgesel ve Mekânsal Planlama Şartı'nı kabul etmiştir. Doğal kaynakların sorumlu bir biçimde yönetilmesi, çevrenin ve ulusal

toprakların korunması bu şartın önemli gereklerindedir (Keleş;Hamamcı,2005:211-213). Avrupa Birliği'nin çevre konusunda önemli oluşumlarından biri "*Avrupa Çevre Ajansı*"dır. Ajans sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, çevre konusunda ölçülebilir bir gelişme sağlamak için, karar vericilere, politikacılara ve halka amacına uygun ve güvenilir veriyi zamanında sunmak amacıyla 1990 yılında kurulmuştur. Ayrıca Avrupa çevre bilgi ve gözlem ağını koordine etmektedir (EEA, 2009).

Amsterdam antlaşmasından beri sürdürülebilir gelişme, Birliğin ana görevi olarak benimsenmektedir. Yüksek derecede çevre koruma alanında başarının sağlanması ağırlık merkezidir. 1999 yılında imzalanan ve Avrupa Birliği ülkelerinde mekânsal planlama yaklaşımının temelini oluşturan Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP) belgesi de "*sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak*" amacını ön planda tutmaktadır. Bu bağlamda havzalarda bütüncül, birbirine uyumlu sürdürülebilir mekânsal kullanım ve su yönetiminin önemine değinilmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde mekânsal, bölgesel, sektörel gelişme ile çevre koruma birbirine zıt düşen değil, aksine birbirini tamamlar konular olarak değerlendirilmekte, birbirlerine entegre ve tutarlı bir biçimde ele alınmasına çalışılmaktadır. Amsterdam anlaşmasını takiben Avrupa Birliği'nin gündemine tam olarak giren sürdürülebilirlik bağlamında 2001 yılında Göttenburg toplantısında Avrupa Birliği sürdürülebilir kalkınma stratejileri oluşturulmuştur. Bu bağlamda Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri; uzun vadeli ve sürekli devam eden yaşam kalitesinin sürdürülebilir yerleşmeler/topluluklar oluşturulması yoluyla iyileştirilmesi, doğal kaynakların rasyonel biçimde kullanma ve yönetilebilmesi, , ekonomik potansiyellerin ekolojik ve sosyal yeniliklere imkan veren, refahın sağlanmasını çevresel koruma ve toplumsal uyumu garantiye alınmasına yönelik eylemlerin tanımlanması ve geliştirilmesidir. Bu bağlamda stratejik hedefler ve öncelikli anahtar mücadele alanları ağırlıklı olarak çevreye yöneliktir. Bunlar;

- İklim değişikliği ve temiz enerji,
- Sürdürülebilir ulaşım,
- Sürdürülebilir tüketim ve üretim,
- Doğal kaynakların korunması ve yönetimi,
- Kamu sağlığı,
- Sosyal içerik, demografi ve göç,
- Küresel yoksulluk ve sürdürülebilir gelişme mücadele alanlarıdır.

Göttenburg'ta belirlenen ana politikalar varlığını korumuş, zamanla geliştirilmiş ve detaylandırılmıştır. Bu bağlamda günümüzde 2006 yılında hazırlanan "*Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri*" geçerlidir.

3.3. Mekânsal Planlama Perspektifinden Havza Planlama ve Yönetiminin İrdelenmesi

Günümüzde havzaların holistik ve entegre bir biçimde planlanması ve yönetilmesinin gerekliliği uluslararası düzeyde bilimsel olarak kabul edilmiştir. Bu çok disiplinli yaklaşımda mekânsal planlama disiplini bu işleyişi ve uygulamayı sağlamada kilit rol üstlenmektedir. Havza planlama esasen mekânsal planlamanın bir alt koludur, ekolojik merkezli planlama yaklaşımı temeline oturmaktadır ve içeriği mekânsal planlama yaklaşımlarının ve yöntemlerinin gelişmesine paralel olarak gelişmektedir.

Bu bölümde sürdürülebilir gelişme bağlamında mekânsal planlamanın gelişen kapsamı içinde havza ölçeğinde nasıl bir ele alış gerektiği irdelenecektir. Araştırmanın beşinci bölümünde İstanbul kentsel bölgesi ve Küçükçekmece göl havzası örnek alanında geliştirilecek olan planlama ve yönetim yaklaşımının temelini oluşturan kavramsal açıklamaların üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Ekolojik Merkezli Planlama

1800lü yılların son yarısında, ekoloji bilim dünyasında yerini alırken, nesnesini insan dışındaki canlılar olarak belirlemiştir. 1900'lü yılların başında da ekoloji, insana yer vermeyen çizgisini sürdürmüştür. Yalnızca biyosferdeki biyosenozu inceleyen ekoloji, biyolojinin pek de önemsenmeyen bir dalı olarak 20. yüzyılın ikinci yarısına ulaşmıştır. (Keleş; Hamamcı, 2005: 44). Ekoloji, günümüzde bitki ve hayvanların yaşam ortamlarını, ilişki ve etkileşimlerini araştırma nesnesi olarak kabul eden Biyoloji'nin bir alt dalı olmaktan çıkarak, insanı, insan topluluklarını ve örgütlenmelerini, ekonomiyi, siyaseti, coğrafyayı, birçok sosyal bilimi içerir hale geldi. Ekolojik bakış açıları artık biyolojik boyutu aşan etkiler ve yeni toplumsal, siyasal hareketler yarattı. İnsan Ekolojisi bir alt dal olarak gelişti, araştırma objesi tek başına birey değil, doğal ya da sosyal gruplar, topluluklar, onların yaşam ortamlarıyla ilişkileri, biyolojik, iklimsel ve kültürel uyumları, beslenmeleri, hastalıkları, kırsal-kentsel örgütlenmelerini içerecek biçimde genişledi. Toplumbilimsel çalışmaların tersine, insan hayvan ve bitkilerin yaşam ortamları, ilişki ve etkileşimlerini inceleyen Ekoloji insanı da alanına dahil etti. Chicago Okulu'nun R. Park, E. Burgess, L. Wirth tarafından geliştirilen ekolojik süreçlerin, rekabet, ayıklama, istila ve yerine geçme biçimleriyle kentler için de geçerli olabileceğini temel alan 'Kentsel Ekoloji Kuramı'; gelişmelere yeni bir boyut kattı ve 1958 yılında Schnore tarafından, Durkheim'ın sosyal morfoloji analizine insan ekolojisini yerleştirmesiyle sürdü (Öztunalı Kayır, 2005:158-159). 1970'lerde Philadelphia Pennsylvania Üniversitesi'nden Jan Mc Harg'ın Design With Nature-Doğa ile Birlikte Tasarım adlı kitabında tartıştığı ekolojik planlama,

felsefesi, kavram kategorileri ve yöntemiyle yeni çerçeveler ve bakış açıları sunduğu için çoğu kez Philadelphia Ekolü olarak anılmaktadır. Bu ekole göre ekolojik planlama salt bir fiziksel planlama anlayışı değil, aynı zamanda bütünsel bir kent-doğa gelişiminin sürdürülebilirliğini amaçlayan bir planlama sürecidir (Karaman,1995:258).

Doğa üzerinde insanoğlunun yarattığı tahribatı saptamak amacıyla kullanılan "*ekolojik ayak izi*" büyüklüğünün, nüfus artışı ve teknolojiye dayalı yaşam nedeniyle hızla arttığı bildirilmiştir. Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)- Türkiye verilerinden derlenen bilgiye göre, insanın doğa üzerinde yarattığı tahribatı belirlemek için ortaya koyduğu ekolojik ayak izi kavramı, bu konuda küresel bilinç oluşturarak, doğaya verilen zararı en aza indirmeyi hedefliyor. Belirli bir topluluk, toplum ya da bireyin tükettiği gıda, konut alanı, altyapı miktarı gibi edinimlerin, üretken ekosistemlerdeki karşılığıyla belirlenen ekolojik ayak izinin büyümesi, doğal kaynakların yok olmasıyla sonuçlanıyor. WWF tarafından yapılan ekolojik ayak izi araştırması sonuçlarına göre, son 30 yılda yaşanan hızlı büyüme sonucu, doğal kaynakların yüzde 30'u bir daha yerine konulamaz şekilde tüketildi. Toplumların gelişmişlik düzeylerine göre değişen ekolojik ayak izi miktarı, dünya genelinde bir kişi için ortalama 2.85 hektar olarak ölçülürken, bu rakam Avrupa toplumlarında 5, Kuzey Amerika toplumlarındaysa 12 hektara kadar çıkıyor. Türk vatandaşları için 2.2 hektar olarak ölçülen ekolojik ayak izi büyüklüğü, dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden Etiyopya'da ise 0.85 hektar olarak belirlenmiştir (Hürriyet Gazetesi,2004). Aynı zamanda ekolojik ayak izinin ölçülmesi metoduyla biyokapasitesi, yani doğanın hammaddeleri üretebilmesi ve zararlı, kirletici maddeleri tasfiye edebilme kabiliyeti hesaplanabilir. Eğer bir bölgenin ekolojik ayak izi ve biyokapasitesi üst üste örtüşüyorsa, doğanın taşıma kapasitesi ile uyum içerisinde, yani sürdürülebilirdir. Dünyada 1980 yılından itibaren küresel ekolojik ayak izi dünyanın biyokapasitesinin üzerindedir (Stokar;Steinemann;Rüegge;Schmill,2006). Bu veriler itibariyle konunun hassasiyeti ve ciddiyeti üzerinde tartışılmazdır.

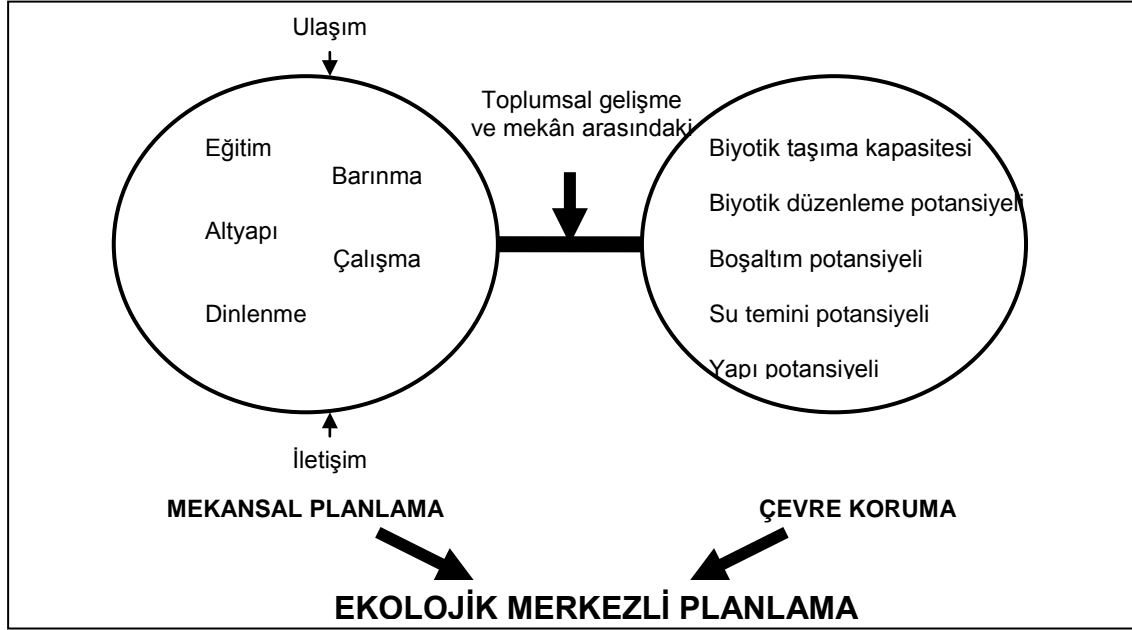
20.yy'da yaşadığımız ekolojik krizlerin temel nedeni; ekolojik sistemlerin dinamiğinin çevreyi bir taraftan hava, su, toprak, biyota, diğer taraftan insan yerleşimlerinin oluşturduğu toplulukların ayrılmış ortamı olarak kabul eden modele göre ikiye ayrılarak değerlendirilmiş olmasıdır. Çevre, içinde yaşamın donatılmış olduğu; tüm fiziksel, kimyasal, biyolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik etkinliklerin bir arada sürdüğü ortam olarak tanımlanabilir. Bu etkinlikler arasındaki uyum, ekolojik denge ve yaşamın sürmesi için gerekli ve zorunludur (Gönenç, E.,2006:17).

İnsanoğlunun çeşitli ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda, yaşama mekânlarından beklenti ve istekleri de çok çeşitli ve karmaşık olmaktadır. Doğal kaynaklarımız ve yaşama mekânı

fonksiyonları genel sistem içerisinde hem karşı karşıya ve hem de birbirleriyle ilişkilidir. Bu ilişkinin çerçevesini ise politikalar, planlama sistemi, yönetim, yasal çerçeve, kültür, ekonomi vb. sistemler oluşturmaktadır. Yaşama mekânı fonksiyonları insanoğlunun aktivite alanlarıdır ve mekânsal planlama ile etkileşim içerisinde. Doğal kaynaklarımız ise sınırlı ve çevre koruma kararlarına göre korunmaktadır. Bu noktada mekânsal planlama ile çevre koruma arasında çok hassas bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Ekolojik merkezli planlama yaklaşımı mekânsal planlama ile çevre koruma arasında kesişim noktası ve tamamlayıcı olarak yer almaktadır. Mekânsal planlamanın bir alt başlığı olarak yerini almaktadır. Ekolojik merkezli planlama bütünsel bir yaklaşım içerisinde, çevre korumanın disiplinler arası koordinasyon gereklerini yerine getiren ve aynı zamanda mekânsal gelişmeleri kavrayan, planlama ilkeleri ile ele alan sürdürülebilir gelişme amaçları ve kriterleriyle uygular (Schmid, A.W.,2003).

Şekil16: Sürdürülebilir Gelişimde Bir Araç olarak Mekânsal Planlama

Kaynak: Schmid,A.W.,2003

Günümüzde ekolojik merkezli planlamanın ele alınışı doğal kaynakların her bir disiplin tarafından tek tek ele alınarak planlanmasının aksine, disiplinler arası ortak çalışmayla bütünsel olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ekolojik merkezli planlama, doğal kaynakların, yaşama fonksiyonları ve buna bağlı kullanımlarla olan ilişkilerini bütüncül ele alarak araştırmaktadır. Ekolojik merkezli planlama, çevreye duyarlı kullanılabilir mekânsal yapılanmayı, sürdürülebilirlik çerçevesinde doğal kaynakları ve çevre durumunu iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda uygun planlama araçları, metotları ve karar alma esaslarını içerir. Çeşitli bilimsel tartışmalarda ekolojik planlamanın günümüze değin geçirdiği aşamalarda, farklı ağırlık noktalarına göre değerlendirildiğini görmekteyiz.

Ekolojik merkezli planlamanın içeriği, görevleri ve metotları hakkında günümüzde tam bir uzlaşmaya varılmamış olmakla beraber, ekolojik planlama hakkındaki görüşleri iki ana başlık altında toplanmaktadır.

1. Tepkisel (reactive) ekolojik planlama: Tepkisel ekolojik planlama; planlanmış alanlarda farklı kullanım kararlarının, doğal çevreye ve bununla birlikte diğer kullanım kararlarına olan etkilerini değerlendirerek, çevreyi korumaya yönelik pragmatik seçenekler geliştirir. Tepkisel ekolojik planlama, güncel durumda farklı kullanımlar arasında ortaya çıkabilecek uzlaşmazlıkları çözümlmek, doğal kaynaklara ve yaşam kalitesine verebileceği etkileri minimize etmede karar almaya yardımcı olmak amacını taşır. Tepkisel ekolojik planlama süre gelen ve planlama sürecine entegre olmuş, planlama kriterleriyle düzenlenen, çevre baskılarını önleme ve minimize etmeye yöneliktir.
2. Stratejik ekolojik planlama: Stratejik ekolojik planlama; ileriye yönelik ve kavram bazında hazırlanan, ekolojik hizmetlerin güvenceye alınması, ekolojik fonksiyonların ve ekolojik dengenin yeniden kazanımını öngören araçları belirleme amacını taşımaktadır .

Stratejik ekolojik planlama mekansal gelişmelerin doğaya olan zararlı etkilerini yalnızca önleme ve minimize etmek değil, aynı zamanda aktif olarak belirlenecek strateji ve buna bağlı geliştirilen planlama araçlarıyla mekansal gelişimi yönlendiren ve mekanın ekolojik olarak değerlendirilmesiyle sonuçlandıran bir yaklaşımdır. Bu bağlamda mekânsal gelişim sürecinde insan tarafından oluşturulan yapay çevre ve baskı altında tutulan ekosistemler çevreye duyarlı ve tamamlayıcı biçimde olacaktır. Stratejik ekolojik planlama, sürdürülebilirlik bağlamında zamanla daha önem kazanmıştır. Ekolojik planlamaya ait iki ana görüş genel olarak değerlendirildiğinde; tepkisel planlama, doğal çevrede oluşabilecek negatif etkileri azaltmakta daha kısa sürede ve hızlı çözüm üretebilme özelliğiyle daha etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda planlanmış alanlarda "*Çevresel Etki Değerlendirmesi*" çalışmaları örnek olarak verilebilir (Schmid A.W.;Baechtold H.;Gfeller M.;Klas U.;Sauter J.;Schilter R. (1995).

Çevrenin yeni kavramlarından biri olan "*Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)*", uzun vadeli çevresel etkilerin, estetik değerlerin ve tehlikeye düşen insan yaşamının parasal olarak değerlendirilmesinde ortaya çıkan yetersizliklere bağlı olarak gündeme gelen yeni arayışların sonucunda geliştirilmiştir. En genel ifadesiyle ÇED, planlanan bir faaliyetin çevre üzerinde yapacağı etkilerin incelenmesi için kullanılan bir yöntemler dizisidir (Baycan Levent, T.,1999:30). Avrupa kentlerinde tepkisel ekolojik planlama yaklaşımının Çevresel Etki Değerlendirmesi ile hızlı ve başarılı bir sonuca götürdüğü düşünülmele beraber, son yıllarda

stratejik ekolojik planlama giderek büyük önem kazanmıştır. 2001 yılı Haziran ayında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından mekansal planlamada "*Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi*" plan ve programlarıyla oluşturulması kararlaştırılmıştır (Jessel,b.;Tobias,K,2002:28). Bu bağlamda planlamanın sadece gelişen koşullar karşısında reaksiyon veren ve koruyucu değil, aynı zamanda geleceğe yönelik mekânsal gelişme stratejileriyle yönlendirmek amaçlanmaktadır. Stratejik ekolojik planlamanın amacı, ekosistem bütününde doğal kaynaklar ve yaşama mekanı fonksiyonları arasındaki ilişkiyi iyileştirmektir. Bu bağlamda stratejik olarak "*öncelikli alanlar*" (*örneğin su havzaları, doğal koruma alanları, hassas ekosistemler vb.*) gündeme gelmiştir. Avrupa ülkelerinde özellikle son 20 yıldır stratejik ekolojik planlamada hedefe yönelik sistemlerin oluşturulması önem kazanmıştır. Proje bazında değerlendirme yapan ÇED'den farklı olarak mekânsal gelişme stratejilerine dayalı ve bütünsel ele alan SÇD, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde ülkemiz gündemine girmiştir. Bu bağlamda Çevre ve Orman Bakanlığı, Avrupa Birliği SÇD Direktifi gerekliliklerini ulusal mevzuata uyarlama çalışmalarına başlamıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Hollanda ile işbirliği çerçevesinde Hollanda Ekonomik İşler Bakanlığı Uluslararası İş ve İşbirliği Ajansı EVD tarafından finansı karşılanan "*Türkiye'de Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Yönetmeliğinin Uyarlanması ve Uygulanması Projesi*"nde Taslak SÇD El Kitabı Mart, 2005 tarihinde hazırlanmış olması ülkemiz açısından olumlu bir adımdır.

Havza ölçeğinde yapılan planlamadan amaç, havzada yaşayan insanların gereksinimlerinin karşılanması yanında çevrenin taşıma kapasitesinin aşılmadan kullanılması, gelecek kuşaklara sağlıklı ve geliştirilebilir bir çevrenin bırakılmasıdır. Küresel dünyada artan çevresel duyarlılık; sadece ekonomik büyümeyi hedef edinen plan anlayışını yetersiz bırakmış, ekonomik ve çevresel kaynakları uzlaştıran bir planlama anlayışına duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın gerektirdiği çevreci ve bütünsel bakış açısı, başta su kaynakları olmak üzere doğal kaynaklar ile insani ihtiyaçları bağdaştırmayı hedef alan "*havza ölçeğinde planlama*" ile örtüşmektedir (Karasu, M.A.,2007:171-174). Esasen havza yönetimi, ekosistem yönetimi ile temelde aynı yaklaşımı içermektedir. Ekosistem yönetimi; bütüncü, disiplinler arası, uyarlanabilir ve işbirliğine dayanan politika üretme yaklaşımı, planlama ve yönetimi, en iyi bilimsel bilgiye erişebilme temellerine oturan, kesin olmayan hususların farkında ve insan aktiviteleri ve ekosistemlerin birbirinden ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunun bilincinde olan bir ele alıştır. Ekosistem yönetiminin amacı; ekosistem bütünlüğünü sürdürülebilir ve/veya restore etmek ve biyolojik çeşitliliği tüm mekânlarda ve zaman ölçeğinde bilimsel yollarla anlamak ve işbirliğine dayalı kararlar üretmektir. Bu anlamda ekosistem yönetiminin ana kriterleri; ekolojik uyum, zaman ve mekân ölçeği,

bilimsel temel, veri birikimi ve analizler, insan ve toplumun rolü ve eylemlerin yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekosistem-havza yönetimi:

- Bütünleşik bilim ve politikalarıdır,
- En üst ölçekten en alt ölçeye kadar inen tüm ölçekleri göz önüne alır,
- Uzun süreli bir perspektife sahiptir,
- Bilimsel temele oturur, en iyi bilimsel değerlendirmeleri kullanır ve uzun süreli bilimsel öğrenmeye açıktır,
- Ekolojik bütünlük ve sosyo-ekonomik amaçların birleştirilmesine odaklanır,
- Düzenleyici ve düzenleyici olmayan çözümleri geniş menzilli çözümleri göz önünde bulundurur ve bunları kapsamlı bir stratejiyle birleştirir,
- Paydaşları bilimsel ve yerel bilgiyi algılama ve değerlere ulaştırma,
- İzleme metodunu kullanır ve yönetimi uygulamalardan ve hassas stratejilerden öğrenerek uyarlar (Randolph J.,2003:245-246).

Çevreyi ekosistem yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmede en önemli araçlardan biri olarak görülen havza planlaması ve yönetimi yaklaşımı, su kaynakları yönetiminin ötesine geçen ve genişleyen kapsamı ile son yıllarda tüm kaynakların ulusal ve uluslar arası düzeyde planlaması ve yönetiminde temel bir araç haline gelmiştir. Çok kullanıcı ve ülkelerarası havzaların kullanımını düzenlemek, çevresel bozulmadan kaçınmak, sürdürülebilir kalkınmayı ilerletmek, toprak ve su yönetimini bütünleştirmek, doğal kaynaklar, tarım, altyapı ve sosyal hizmetlerin bütünleşik ve optimal gelişimini sağlamak, geniş kapsamlı planlama ve yönetimi sağlamak, bir bölge planlama ve yönetim stratejisi olarak bölgesel gelişme için doğal kaynakları dikkate almak, kırsal gelişmeyi ilerletmek, ülkelerarası işbirliğini oluşturmak ve çevresel boyutu planlama ve yönetimin diğer boyutlarıyla bütünleştirmek gibi hedeflerle tanımlanan havza gelişim planlaması ve yönetimi, çevre duyarlı bir planlama yaklaşımıyla örtüşmektedir (Baycan Levent,T.,1999:29). Bu bağlamda havza ölçeğinde planlamanın temelleri mekânsal planlamada yenilikçi yaklaşımlara dayanmaktadır.

3.3.2. Mekânsal Planlamada Yenilikçi Yaklaşımlar

Tarih boyunca her çağın ve uygarlığın kendine özgü kentleri var olagelmıştır. Her ne kadar geçmiş çağ ve yüzyıllarda, kentlerin belli planlara göre kurulduğu ve geliştiği görülmekteyse de, şehirciliğin bir disiplin haline gelmesi, ancak son yüzyılın yarattığı bir gelişmedir. 20. yüzyıl her alanda olduğu gibi kent planlaması alanında da büyük bir sıçramanın başlangıcıdır. İngiltere’de yayımlanan iki yapıtın bu alanda önemli etkisi olmuştur. Bunlardan birincisi Ebenezer Howard’ın 1898 yılında; Yarın: Gerçek Reforma Giden Barışçı Yol, 1902

yılında da Yarının Bahçe Kentleri adları ile yayımlanan yapıtlarıdır (Keleş,2006:115-116). Ancak 20.yüzyılın ortalarına gelindiğinde kentler de, kentlerde yaşayanlar da oldukça karmaşık bir yapı sergilemeye başladı. Salt fiziksel düzeyde yapılan müdahalelerin kentsel sorunların çözümüne ciddi katkı yapmadığı çok daha iyi anlaşılmaya başlanmıştı (Ersoy, 2007:32). Şehirciliğin kapsam ve alan bakımından bu genişlemesi, son aşamada da varlığını sürdürmüş, planlama eyleminin siyasal boyutları da bu sürece eklenmiştir. Artık bugün, kent planlamasının *siyasal bir temeli, ilişkileri* olduğu genellikle kabul edilmektedir. Kamuoyu, baskı kümeleri, yerel yönetim ilişkileri ve nüfuz ticareti gibi siyasal bilim yazınına özgü kavramların kent plancılarına da sık sık kullanıldığı görülmektedir. Bunun başlıca nedeni, planlama eyleminin bir topluluğun değerleri ve erişmek istediği ereklerle yakından ilgili bulunması ve bunların da siyasal süreçlerden soyutlanamayacağı gerçeğidir (Keleş, 2006:118). Tarih boyunca toplumlar, içinde yaşadıkları fiziksel çevrenin düzenlenmesi ile ilgili çözümleri kendilerine göre değişen biçimlerde üretmişlerdir. Sonuçta başarılı ya da başarısız olmuşlardır. Her toplum ya da ülke, hemen hemen kendine özgü çözümleri bulmuştur (Çubuk, 1999:6).

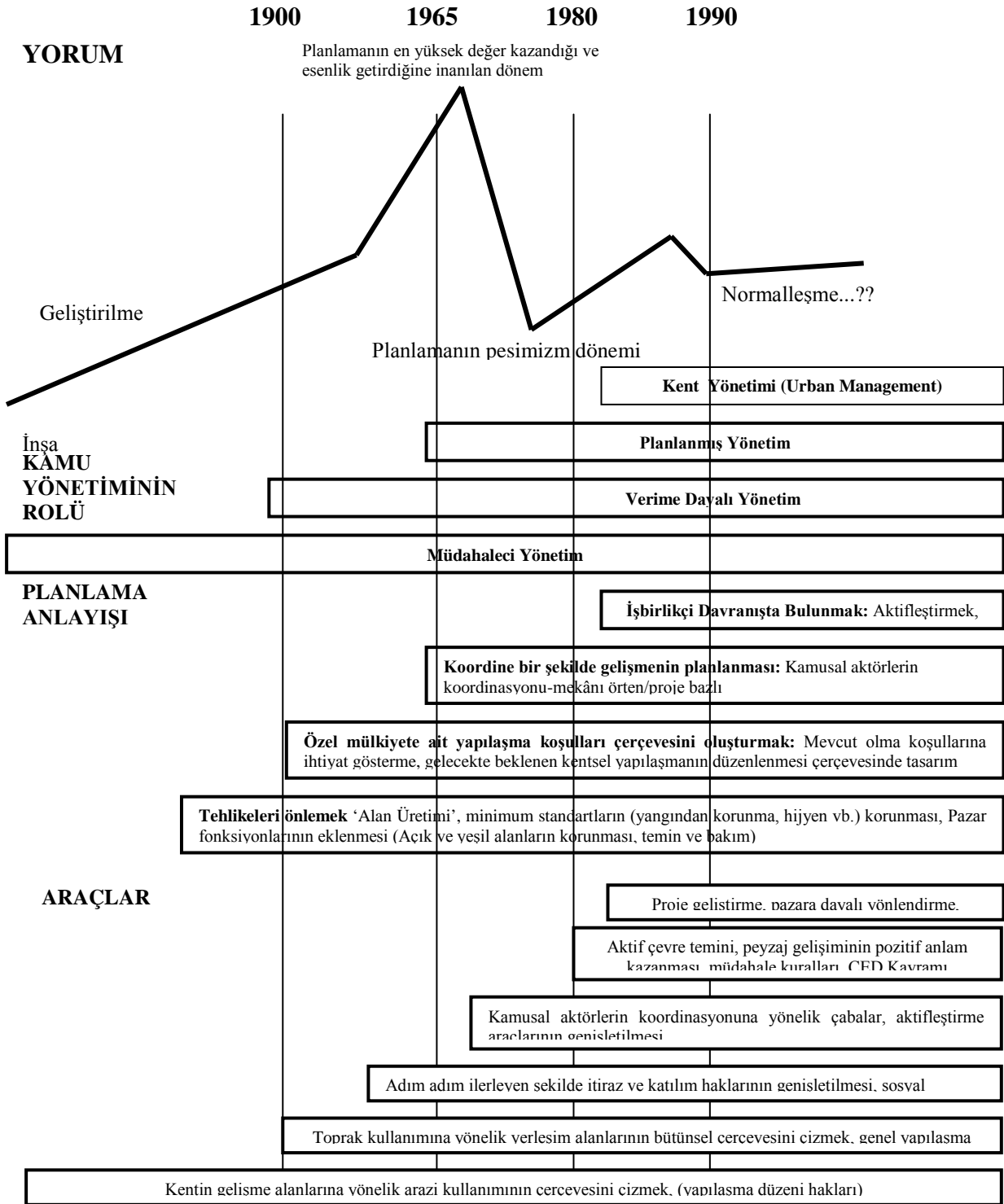
Tablo 8: Amerika'da Planlama Kavramının Gelişimi

AĞIRLIK NOKTASI	DÖNEM	NİTELİK
Tasarım olarak planlama	1850-1950	Kentsel tasarımcılar/plancılar kentleri oluşturmakta
Düzenleme olarak planlama	1925-	Yönetim eyleminin merkezi olarak bölgeleme, yönetme, kontrol
Uygulamalı Bilim olarak planlama	1940-	Problem çözmeye yönelik bilimsel/ ekonomik/ politik analizler
Politikalar olarak planlama	1965-	Sosyal hareket ve politik eylemler kararları etkilemekte
İletişim olarak planlama	1975-	Halk bilgilendirme ve katılım ile genişleyen perspektifler
İşbirlikçi olarak planlama	1990-	Paydaşlar sonucu birlikte şekillendirmesi
Politikalar, Bilim, İşbirlik ve Tasarım entegrasyonu olarak planlama	2000-	Bilginin paylaşımı ve tasarımın yeni fikirlerle yeniden doğuşu, bilimin yayılması, politikaların ve işbirliklerin artması

Kaynak: Randolph J.,2003

Günümüzde çağın gelişen koşullarına paralel olarak klasik planlama yaklaşımlarının yerini yenilikçi planlama yaklaşımlarına bıraktığı görülmektedir. Teknolojik ilerlemeler, yaşam biçimlerinin ve üretim-tüketim yapılarının değişmesi mekânların yapısını hızlı bir biçimde değiştirmektedir. Gündeme gelen karmaşık sorunların çözümü ve ihtiyaçların karşılanması bağlamında kapsamlı planlama önem kazanmış, bu bağlamda yeni araçlara ihtiyaç duyulmuştur.

Şekil 17: Planlama Anlayışının Değişiminin Aşamaları ve Sırası

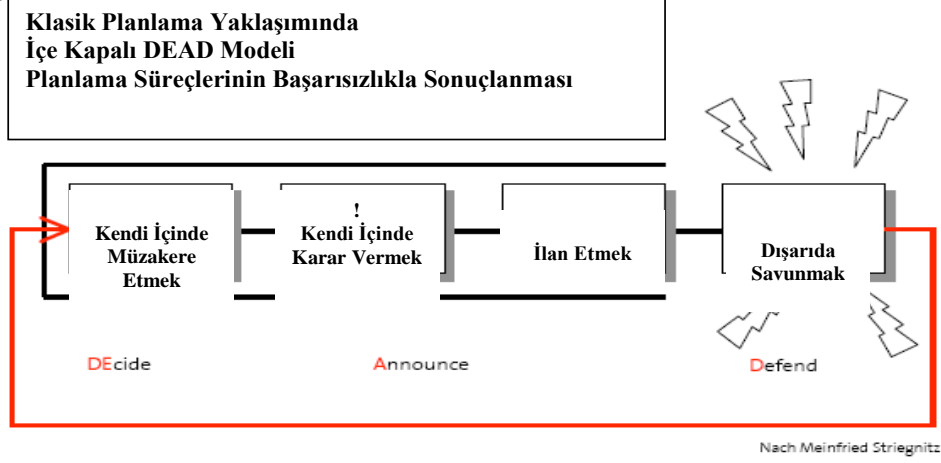

Kaynak: Selle, K. 1996: "Was ist bloss mit der Planung los? Erkundungen auf dem Weg zum kooperativen Handeln", aktaran Jessel, B.; Toblas, K., 2002:12

Günümüzde planlama yaklaşımlarının katı, hükmedici, hiyerarşik amaç ve araçlar yapısı değişerek, tüm mekânsal fonksiyonlarla bütünleşmiş bir duruma dönüşmüştür. Planlamada amaç; uzlaşma ve uyum yoluyla süreç içerisinde bir çözüm arayışına dayanmaktadır.

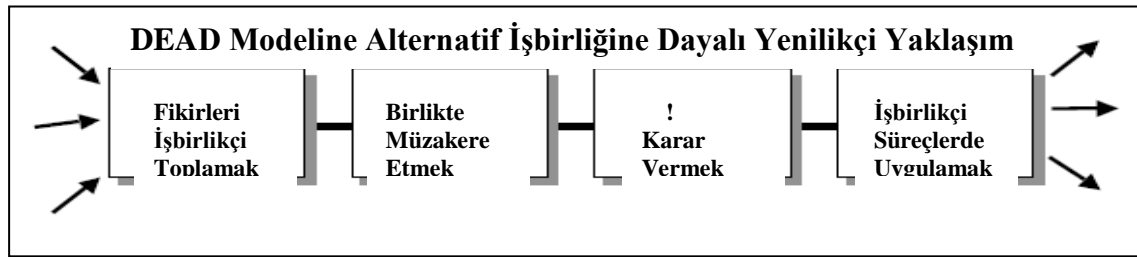
Günümüz kentlerinde ekonomik, sosyal ve politik çevrenin birbiri içine geçerek, giderek karmaşık hale gelmesi, etki alanının genişlemesi ile özel teşebbüsün mekâna olan ilgi ve etkisinin artması sonucu mekânsal planlama son derece karmaşık bir yapı içerisinde mekâna dair hızlı ve kalıcı çözümler üretme durumunda kalmıştır. Ayrıca bu yapı içerisinde farklı aktörler arası uzlaşmanın olmaması ve planlamanın uygulama eksiklikleri bugün yeni eylem alternatifleri aramaya yöneltmiştir. Striegnitz'in tanımladığı biçimde (DEAD planlama modeli gibi) içe kapalı planlama yaklaşımları, günümüz gelişen koşulları karşısında yetersiz ve başarısız kalarak yerini işbirlikçi yenilikçi planlama yaklaşımlarına bırakmıştır. Günümüzde planlamanın organizasyon ve eylem biçimleri çözülecek sorunlara göre değişebilmektedir. Bugünkü ve geleceğin oluşumlarını yönlendirmek için yenilik çok önemlidir. Bu bağlamda planlamada enformel baza oturan ve iletişimsel yaklaşımlar, şeffaf ve işbirlikçi süreçlerde önem kazanmaktadır. Aynı zamanda yönetim aktif halde kalarak, mekânsal gelişmeri salt pazar süreçlerinin organize ettiği tek yönlü ilgi gruplarının idaresinden sakınılmalıdır. Planlama farklı ilgi grupları arasında uzlaşmacı bir rol üstlenmelidir. Bu anlayışa oturan bir planlama anlayışını "*Yenilikçi Planlama Anlayışı*" başlığı altında toplayabiliriz. Pratikte planlamanın yeni formları deneme yöntemiyle oluşabilir. Aktörler arası diyalogun halkla birleşim modellerinin 1970lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde temellerinin atıldığı bilinmektedir. Yenilikçi yaklaşım planlama anlayışının eski biçimsel yaklaşımına göre temel farkı; planlanan halk (özel teşebbüs, mülk sahipleri vb.) yeni bir araç olarak "*diyalog*" içinde olunmasıdır. Planlama uzmanlarının yönetiminde olan bir değerlendirme ve karar alma süreçlerinden farklı olarak, çeşitli ilgi gruplarının düşüncelerinin alınarak dengelenmesidir. Yenilikçi planlama anlayışı ve araçları "*uzlaşma*" merkezlidir. İlgi gruplarının birbirleriyle çelişkileri tüm kesime avantaj getirecek şekilde olması hedeflenmektedir. Planlamada "*işbirlikçi yaklaşımlar*" uygulama eksikliklerini ve yanlışlıklarını azaltmak ümidini taşır. Halk katılımı yoluyla planlama demokratik temellere oturacaktır. Büyük çoğunluğun onayı ile gerçekleştirilen projelerde zıtlıkların azaltılması amaçlanmaktadır. Planlama kalitesinin yükseltilmesi ve yaratıcı çözümler üretilmesi de bu çok çeşitli ilgi grupları yönüyle istenendir. Bu bağlamda açık ve şeffaf süreçleri içeren yenilikçi planlama yaklaşımlarının temelinde; bilgilendirme, katılım ve işbirliğine dayalı yöntemleri yer almakla beraber, bu süreci moderasyon, koordinasyon ve iletişim yöntemleri desteklemektedir. Gelişmiş ülke deneyimleri incelendiğinde uygulamada; basın-yayın, röportajlar, kamuoyu yoklamaları; katılımda çalışma gruplarının oluşturulması, planlama çalıştayları, yuvarlak masa toplantıları, forumlar, kamu-özel ortaklıklar (Public-Private Partnership) oluşturma vb. yardımcı metotlar örnek olarak verilebilir. Bu süreçlerin eş zamanlı moderasyonu ve koordinasyonu, tüm sistem içerisinde iletişimin varlığını sağlamak ve başarıya yaklaşmak için önem taşımaktadır (Kastenholz H.,2002'den derlenmiştir).

Şekil 18: Klasik Planlama Yaklaşımı

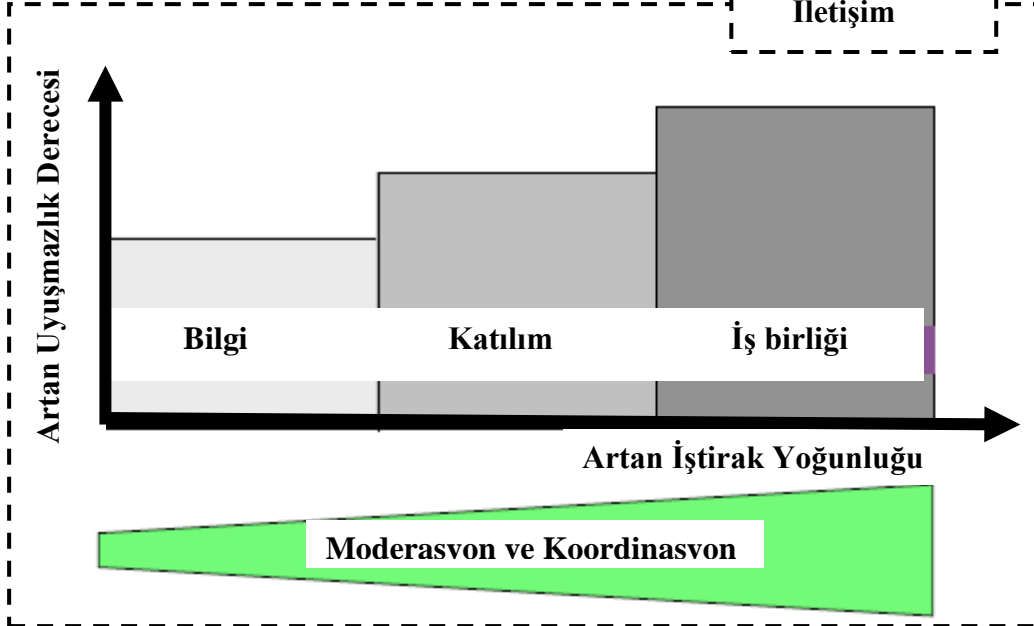
Kaynak: Streignitz,M.;aktaran Kastenholz H.,2002

Şekil 19: İşbirliğine Dayalı Yenilikçi Yaklaşım

Kaynak: Streignitz,M.;aktaran Kastenholz H.,2002

Şekil 20: İşbirliğine Dayalı Yenilikçi Yaklaşım Süreci

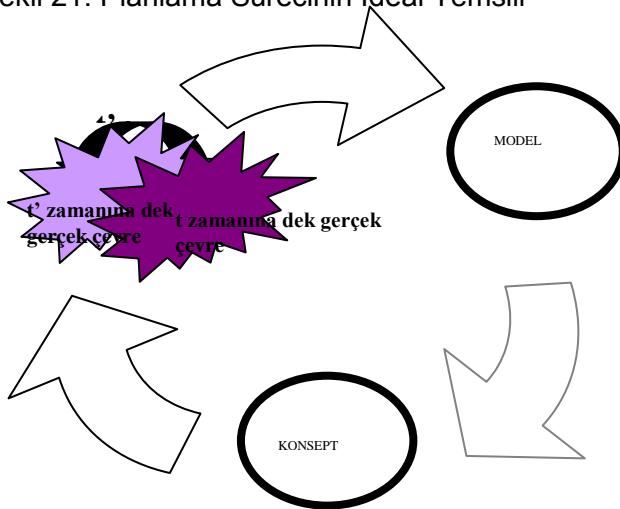

Çok aktörlü planlamayı olanaklı hale getirebilecek bir diğer önemli konu ise, vizyonun paylaşılıyor olması, başka bir ifadeyle vizyon oluşturma sürecinin katılımcı olmasıdır. Çok aktörlü planlamanın en önemli toplumsal hedefi, farklılıkların kendilerini konumlandırabilme ve ifade edebilme olanaklarını bulabilecekleri demokratik ortamı hazırlamasıdır. Son dönemlerde çok aktörlü planlama pratiği üzerine düşünmemizin arkasında iki önemli gelişme bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sosyal bilimler alanında postmodernizmle birlikte aydınlanmanın modernist projelerden birisi olan teknik bürokratik geleneksel planlama yaklaşımına yöneltilen eleştirilerdir. Postmodernizmin geleneksel modernist planlamanın katıfordist yapısının demokratik olmayan sonuçlarını ortaya koyarak bir rasyonalite krizi yarattığını ileri sürebiliriz.(Göksu,2006:123-125).

3.3.2.1. Stratejik Mekânsal Planlama

Kentlerin dinamik yapısı karşısında klasik planlama yaklaşımının cevap vermede yetersiz kalması ve sürdürülebilirlik bağlamında çözüm arayışları sürecinde stratejik mekânsal planlama yaklaşımı gündeme gelmiştir. Kentsel dinamiklerin hızlı ve devingen yapısı karşısında, mekânsal planlamanın çözüm üretebilme ve geleceğe ilişkin kararlar alabilmesi için daha esnek bir yapıya gereksinim olmuştur. Zira gerçek çevreye ilişkin bir karar, model ve buna bağlı konsept hazırlanırken, gerçek çevre bu sırada genellikle değişmektedir. Klasik planlama hazırlama sürecinde bazen planın hazırlandığı ilk anda dahi plan güncelliğini yitirebilmekte, yeni bir plana ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu bağlamda esnek ve gelişen yaşam koşullarına uyulanabilen bir süreç planlamasına ihtiyaç duyulmuştur.

Şekil 21: Planlama Sürecinin İdeal Temsili

Kaynak: Schretzenmayr K., M.,1996

Mekânsal Planlama alanı, 1980'li yıllardan bu yana yeni planlama yaklaşım ve yöntemlerini içermeye başlamıştır. Bu yıllarda sosyo-ekonomik düzenin hızla dönüşmeye başlaması, kentsel alanlarda yeni olguların ve sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel planlama yöntemleri özellikle büyük kentlerde görülen yeni olgu ve sorunlar karşısında yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilirken; planlama alanı gündemine '*daha esnek bir yaklaşım*' olarak tanımlanan *stratejik mekânsal planlama* getirilmiştir. Aslında stratejik mekânsal planlama yaklaşımının tekrar doğuşu, *iki kanallı bir gelişmenin* sonucu olarak yorumlanabilir. Birinci kanaldaki gelişmeler *küreselleşme süreçlerini* içermektedir. Bu süreçlerle ortaya çıkan dinamikler, mekânsal planlama alanında yeni politika gündemlerinin ve örgütlenme biçimlerinin benimsenmesinde etkin olmuştur. İkinci kanalda ise *postmodernist düşüncenin* 1980'lerin ikinci yarısında planlama alanına süzülmesi görülmektedir (Gedikli,2007:229-232). 1960'larda ve 1970'lerde bazı Batı ülkelerinde *stratejik mekânsal planlama kavramı* ortaya atılmıştır ve kavram, farklı idari seviyelerde kapsamlı bir planlama sistemine dönüşmüştür. Tek bir politika alanı üzerinden mekânsal planlama olarak nitelendirilen bu yaklaşım diğer ve genellikle daha güçlü olan politika alanlarının muhalefetiyle karşılaşmıştır. Ancak zamanla daha gerçekçi ve etkili bir yönetime dönüş gibi unsurların hepsi gündemi genişletme amacına hizmet etmekteydiler. Milenyum sonuna doğru Avrupa'da şehirler, alt bölgeler ve bölgeler için yine daha stratejik yaklaşımlar, çerçeveler ve perspektifler geliştirilmiştir (Albrechts,2006:50-64). Farklı ölçeklerde uygulanabilen bu yaklaşım, belli bir hedefe yönelik öncelikle ve acilen karar üretilmesi gereken durumlara çözüm üretebilme imkânını tanımaktadır.

Tablo 9: Stratejik Mekânsal Planlamanın Üç Temel Boyutu

I. Bağlamsal Boyut	Müzakereci demokrasi eğilimlerinin belirlediği yeni karar alma süreçleri, küresel düzenin yeni zaman-mekan anlayışı
II: Örgütsel Boyut	Planlamanın <i>yatay ilişkilerin</i> kurulduğu, etkileşimli, <i>iletimsel</i> bir faaliyet olarak görülmeye başlanması
III: Yeni Amaç ve Standartlar Boyutu	Küreselleşme süreçlerinin etkisiyle Yeni <i>çok boyutlu amaçların belirlenmesi</i> , özel sektördeki <i>stratejik planlamadan</i> aktarılan bazı <i>yöntem ve teknikler</i>

Kaynak: Gedikli, 2007: 243.

1980'li yıllardan bu yana gelişen planlama yazını ve dünyadaki uygulamalar dikkate alarak stratejik mekânsal planlamaya ait üç temel boyut ortaya konmuştur. Bunlardan ilki olan

bağlamsal boyut, stratejik planlamanın ne tür bir bağlam içinde gerçekleştirildiğine işaret eder. Bu bağlamın iki temel bileşeni vardır; küreselleşme çağının yeni zaman-mekân anlayışı ve müzakereci demokrasi yönündeki eğilimlerin planlama alanına etki etmesi. İkinci boyut, örgütsel boyuttur. Planlamanın yeni örgütlenme biçimi, müzakere, katılım, koalisyon, iletişim, işbirliği gibi anahtar kavramları gündeme getirmektedir. Son boyut ise yeni amaç ve standartlar boyutudur. Bir yandan küresel sosyo-ekonomik süreçler, diğer yandan en geniş anlamıyla sürdürülebilirlik söylemi, planlamada yeni amaç ve standartları ortaya çıkarmıştır (Gedikli, 2007: 243).

Strateji ve stratejik planlama için tek ve genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Çeşitli yazar ve uygulayıcılar bu ifadeyi farklı anlamlarda kullanmaktadırlar. Literatürde ve dünya uygulamalarında yaptığı araştırmalardan sonra stratejik mekânsal planlamanın günümüzde aşağıdaki başlıklar altında ele alınmasını önermektedir. Yeni stratejik plan:

1. İlk fark "*zamanla*" ilgilidir. Stratejik planlamalar zaman içerisinde her türlü değişiklik ve ihtiyacı göz önüne almalıdır. Bir yandan stratejik planlama işlevi yerine getirilirken öte yandan *yönetim de* ihmal edilmemelidir.
2. İkinci olarak bu "*oluşturulmuş gelecek*", çok özel bir kontekst içerisinde yer almalıdır (ekonomik, sosyal, siyasi güç). Yer, zaman ve ölçek gibi kavramlar gözden kaçırılmamalıdır. Sürecin oluşturulması için gerekli tabloyu oluşturur ancak süreç ile gerekli değişiklikleri benimser. Tüm bunlar için geçmişin de iyi bir şekilde anlaşılması gerekmektedir.
3. Üçüncü olarak, yeni stratejik planlama, yukarıdan aşağıya doğru yapısal gelişmeleri benimseyen, taraflara karşılıklı fayda sağlayacak olan bir "*diyalektiği ön görmekte*", aşağıdan yukarıya *doğru yerel özellikleri* vurgulamaktadır.
4. Dördüncü olarak, yeni stratejik planlama *seçicidir ve "olaylardan çok konular üzerinde yoğunlaşmaktadır"*. Yapılması gereken her şeyin yapılmasının mümkün olmayacağı gibi stratejik kavramı bazı karar ve eylemlerin diğerlerinden daha önemli olarak algılandığını, sorunlar için adil, yapısal tepkilerin oluşturulması için nelerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır.
5. Beşinci olarak yeni stratejik planlama "*ortak karar verme ve birleşmiş eylem*" ile ilgilidir. Bölgesel gelişme kavramı gündemlerin ve faaliyetlerin bir araya getirilmesi için daha etkili bir yol sağlamaktadır.
6. Altıncı olarak, stratejik planlama "*uygulama ile ilgilidir*". Olaylar yerine getirilmelidir. Bu, bir politika uygulamasının uygulamada tanımlanması için gerekli amaçları, politika beyanlarını, planları, programları, faaliyetleri (kısa, orta ve uzun vadeli) kararları ve kaynak tahsisatını kapsamaktadır. Ayrıca, ne yapılmakta, neden yapılmakta gibi sorunların da -farklı olarak etkilenen halk kesimlerinin bakış açısıyla- cevabı

aranmaktadır.

Sonuç olarak; stratejik planlama içerik ve süreç ile ilgilidir, statik ve dinamik özellikler barındırır, kısıtlamaları ve istekleri içerir, kavramsal ve işbirlikçi niteliktedir, planlanan ve öğrenilmiş kavramlara yer verir, sosyo-ekonomik, siyasi, kamusal, özel niteliklileri, eylem vizyonu bünyesinde barındırır. Yerel, küresel, meşruluk ve gözden geçirilmiş demokratik gelenek, değerler ve gerçekler, seçicilik ve bütünlük, eşitlik ve güç, uzun ve kısa vadeli gibi tamamlayıcı veya zıt nitelikteki özellikleri bünyesinde barındırmakta, dikkate almakta ve aralarında denge oluşturmaktadır. Stratejik planlama bir aşamadan diğerine yumuşak bir şekilde geçmemektedir. Dinamik ve yaratıcı bir süreçtir. Yeni stilde katılımcılar daha faal bir şekilde süreç içerisinde yer almaktadır. Pek çok planlama uygulamasında aktif katılım, açık diyalog, hesap verebilme, işbirliği ve uzlaşma temel kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu stratejik planlama sürecinin her aşamasında eşit şartlarda işbirliği anlamına gelmektedir. 'Güven oluşturulması' en önemli kavramdır. Pek çok planlama uygulamasında aktif katılım, açık diyalog, hesap verebilme, işbirliği ve uzlaşma temel kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu stratejik planlama sürecinin her aşamasında eşit şartlarda iş birliği anlamına gelmektedir. "Güven oluşturulması" en önemli kavramdır (Albrechts,2006:50-64).

Tablo 10:Stratejik Mekânsal Planlamaya İlişkin Anahtar Kavramlar

<i>Süreç</i>	Aktif sosyal bir süreç
	Yerel kurumsal kapasite artırımı
	Koalisyon
	Paydaşların geniş katılımı
	Etkileşim
<i>Plan</i>	Gerçekçi bir analiz
	Vizyon kurgulama
	Genel gelişim çerçevesi
	Sınırlı sayıda strateji alanı
	Eyleme yönelik olma
	İzleme-değerlendirme

Kaynak: Gedikli,2007:242.

Stratejik plan, planlama sürecinin kendi doğal işleyiş ve mantığı içinde kurgulanması gereken bir üst kademe olarak planlamanın önünde olması gereken temel bir yol haritasıdır (Özden; Turgut 2006: 21). Yönetmel kararların stratejik planlara bağlı olarak verilmesi, bu planların katılımcı bir anlayışla gerçekleştirilmesi ve kararlardan etkilenen vatandaşlar tarafından gelişmelerin izlenebilmesi, kamu yöneticilerinin karar kalitesini artırır (Toksöz,2008:11). Bu planlama yaklaşımının elbette belirli yöntem ve teknikleri vardır; ancak ülkelerin planlama

gelenekleri ve yasal düzenlemeleri, stratejik planlamanın değişik şekillerde algılanmasına ve uyarlanmasına neden olabilmektedir. Stratejik mekânsal planlama üzerine yapılan tüm tanımlamaların içerdiği anahtar kavramlar şekil 39' da özetlenmiştir (Gedikli,2007:242). Mekanın özelliklerini, güçlü ve zayıf yönlerini analiz ederek, fırsatlar ve tehditler bağlamında ele alan stratejik planlama ileriye yönelik katılımcı süreçlerde, üzerinde uzlaşmış vizyon, hedef, eylemler ve buna yönelik araçları üreten ve izleme-değerlendirme yöntemiyle geri beslenen ve gelişen koşullara göre güncellenen bir süreç tasarımıdır. Bu sürece eşlik eden yönetim yapısının varlığı başarıya ulaşmada ve uygulamada önemlidir.

3.3.2.2. Yönetim Kavramından Yönetişim Kavramına Geçiş

Dünyada olduğu gibi Türkiye gündemine girmeye başlayan "*yönetişim*" yaklaşımı, yerel düzeydeki ilişkilerin niteliğini değiştirmekte ve yönetim anlayışının değişmesini gerektirmektedir. Bu süreç vatandaşlar, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel ortaklar arasında yatay ve demokratik bir biçimde örgütlenmiş, yeni ilişkiler sistemi kurulmasını zorunlu kılmaktadır.

Yönetişim (governance) terimi klasik yönetim (government) ifadesinden türemiştir. Farklı sıfatlarla bir araya gelerek, "*ortak yönetim*" (corporate governance), "*kamu yönetişimi*" (public governance), "*demokratik yönetim*" (democratic governance), "*küresel yönetim*" (global governance), "*bölgesel yönetim*" (regional governance), "*mekânsal yönetim*" (territorial governance), "*kentsel yönetim*" (urban governance) ve "*sürdürülebilir gelişmeye yönelik yönetim*" (governance for sustainable development) vb. literatürde kullanıldığı görülmektedir (Frey,L.R.,2003). Yönetişim, birden fazla kullanım alanı olan bir terimdir. Başta çağdaş sosyal bilimler olmak üzere, özellikle ekonomi ve politika bilimleri ile ilgili olarak kullanılmıştır. Esasen ekonomi biliminin "*ortak yönetim*" (corporate governance) ve politika bilimi "*devlet yönetişimi*" (state governance) ihtiyaçlarından ortaya çıkmıştır. "*Yönetişim*" terimi ekonomik ve politik organizasyonların post-modern formuna tekabül etmektedir (European Commission,2008). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yönetişimi; iktidarın nasıl kullanıldığını, kararların nasıl alındığını, vatandaşların veya diğer ilgili kişi ve kuruluşların söz haklarını nasıl kullandıklarını belirleyen kurumlar, prosedürler ve gelenekler arasındaki etkileşimleri kapsayan bir kavram olarak tanımlamaktadır.

2001 yılında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "*Avrupa Yönetişimi: Beyaz Kitap*" adlı çalışmada; yetkilerin AB düzeyinde yürütülme biçimini etkileyen kurallar, süreçler ve davranışlar olarak tanımlamakta ve yönetişimin açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkililik

ve tutarlılık olmak üzere beş ilkeden oluştuğu ifade edilmektedir. Bu beş ilke Komisyon tarafından aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

1) Açıklık:

AB kurumları daha açık şekilde çalışmalıdır. Üye devletlerle AB'nin aldığı kararlar konusunda aktif olarak iletişim kurmalıdır. Kararlarda halk tarafından anlaşılabilir bir dil kullanılmalı ve kararlar halk tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Bu ilke halkın AB kurumlarına olan güveninin artırılması için önemlidir.

2) Katılımcılık:

AB politikalarının etkililiği ve kalitesi politika zinciri boyunca geniş katılımın sağlanmasına bağlıdır.

3) Hesap verebilirlik:

Yasama ve yürütme süreçlerine ilişkin roller açık ve net olmalıdır. Her bir AB kurumu ne iş yaptığını açıklamalı ve sorumluluk almalıdır.

4) Etkililik:

Politikalar etkili olmalı ve zamanında yapılmalı, açıkça belirlenmiş hedeflere uygun olarak hayata geçirilmeli, gelecekte oluşması muhtemel olan etkiler ve geçmişte yaşanan tecrübeler değerlendirilmelidir. Etkililik aynı zamanda AB politikalarının orantılılık ilkesine uygun olarak ve en uygun seviyede oluşturulmasına ve uygulanmasına dayanmaktadır.

5) Tutarlılık:

Politikalar ve eylemler birbiriyle tutarlı olmalı ve kolayca anlaşılabilir olmalıdır.

Bu beş ilkenin her biri ayrıca önemli olup birbirini tamamlamaktadır. İlkeler aynı zamanda orantılılık ve yerindenlik ilkelerini desteklemektedir. Buna göre, eylemin yerine getirileceği seviyenin ve kullanılacak araçların seçimi, izlenecek hedeflerle orantılı olmalıdır. Ayrıca, bir girişimde bulunmadan önce,

i. kamusal eylemin gerçekten gerekli olup olmadığı,

ii. kamusal eylem gerekli ise, AB düzeyinde gerçekleştirilmesinin en uygun yol olup olmadığı,

iii. seçilen araçların hedeflerle orantılı olup olmadığı kontrol edilmelidir (Commission of the European Communities, 2001).

Yönetim ve yönetim kavramları arasındaki tarihsel sürece dayalı genel bir karşılaştırma yapılacak olursa; 21. yüzyılın yönetim anlayışının 20. yüzyılın yönetim anlayışını oldukça kapsamlı bir değişime uğrattığı, merkeziyetçilik yerine yerelliği, üniter yapı yerine federalizmi, katı bürokrasi yerine katılımı, kapalılık yerine açıklığı, hiyerarşi yerine hesap verebilirliği ve sorumluluğu getirerek, adeta yönetsel bir devrimin altına imzasını attığı söylenebilir (Özer, M.A., 2008:63). Yönetişim (governance) kavramı yönetim (government) kavramına zıt bir içerik taşımaktadır. Baskın bir şekilde idari kamu sektörü yoluyla ve bürokratik süreçlerle düzenlenmiş, derli toplu ve basit hatlarla bölünmüş rollerin ve sorumlulukları içeren yönetim

(government) kavramından yönetim (governance) kavramına geçiş bu basit hiyerarşik hatların üst üste binmesi ile karmaşık ilişkiler şeklinde yer değiştirerek zayıflamasıdır. Bu anlamda;

- Devletin rolü göreceli olarak zayıflamaktadır.
- Devlet işlerine hükümet harici birçok aktörlerin katılarak genişlemesi,
- Birçok farklı mekânsal ölçekte çok temsilcili ortaklıkların ve daha esnek ağsal çalışmanın ortaya çıkmaktadır (Davoudi,S.,2008: 62).

Yönetim kavramının yerini yönetim kavramına bırakması beraberinde devletin rolü, yönetim biçimi, kurumsal sistem, politik süreçler ve işleyiş, politika konuları ve kapsamı ile uygulama araçlarında değişiklikler yaratmaktadır. Bu bağlamda devlet merkezli kamu, özel ve toplum ilişkileri yerini, ağsal yapıda ve birbirleriyle etkileşim içinde olan kamu, özel ve toplum ortaklıkları ve yönetim yapısına bırakmaktadır.

Seçimler ve oylamalar sonucu karar verme süreci örnekleri ve hükümet programlarının hükümet ve yönetim birimlerinin hukuki desteğiyle uygulanması günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Bugün artık daha çok müzakere süreçleri ile uzlaşma noktalarını bulan, artan ortaklıklar yoluyla yönlendirme mekanizmaları hiyerarşik-politikaların yerini almıştır. Rekabet ve işbirlikçi çalışma ortamı bu koordinasyonu sağlamaktadır (Frey,L.R.,2003). Yönetişim sorunsalı ile temelde cevaplanmaya çalışılan, dünyadaki sınırlılıkla çeşitli grupların taleplerinin birbiri ile uyumlu olmasını sağlamaktır. Temelde iki imkân bulunmaktadır. Merkezi ve merkezi olmayan sistemler. Merkezi sistemlerde farklı aktörlerin kararları düzenlenmiş, uygulama yetkileri ve mercileri belirlenmiş, yukarıdan aşağıya planlanmış ve koordine edilmiştir. Son yıllarda ekonomik plana bağlı ve sosyalist Doğu Avrupa ülkelerinde bu yönetim tarzına güven sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda ülke bütününde de kaybolmuştur. Bu tarz sistemler işlememektedir. Ekonomik ve politik kararlar toplumun ihtiyaçlarını tam olarak karşılaması bakımından, gerekli bilgilerin yeterli biçimde toplanması ve üzerinde çalışılmasını gerektirir. Bu durum ekonomik birimlerden ve halktan uzakta yer alan bir merci için çok zordur. Bu durumdan dolayı merkezi sistemlerde otorite her zaman için suiistimal edilmektedir. İyi organize edilmiş ilgililer, daha az organize edilmişlere göre daha az uygulama alanı bulurlar. Bu durum küresel mekânsal yarış ortamında refah kaybına ve dezavantajlara sebebiyet vermektedir. Desantral sistemlerdeki karakteristik ise; paydaşların bir sorunun çözümüne yönelik uzun süre birlikte tartıştıkları ve üzerinde herkesin anlaştığı karşılıklı kazanç (win-win situation) durumudur. Bu yarışmacı ortamda koordinasyonun gerçekleşmesi esasen demokratik veya federalist sistemlerde olduğu gibi pazar ekonomisine, aynı zamanda siyasi ortama bağlıdır, (Frey,L.R.,2002).

Tablo 11:Yönetim-Yönetişim

	YÖNETİM Devlet, Pazar, Toplum	YÖNETİŞİM Devlet, Pazar ve tamamlayıcı yönetim yapılar olarak ağsal yapı (network)
Yönetim biçimi, politik kurumlar ve sistem <i>(Polity)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Devlete odaklanma • Çoğunluk demokrasisi ve önemli kurumların hiyerarşisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Hiyerarşik müzakere sistemlerinin elemanlarını ve rekabetçi mekanizmaları bağlayan kamusal strüktür • Ağsal yapılar (network)
Politik süreçler ve işlemler <i>(Politics)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Partiler arasında iktidarı kazanma için ilgili gruplar arasında etkili olmak için rekabet • Yetkili devlet temsilcisi kanalıyla karar alınması ve alınan resmi kararların geçerli kılınması yoluyla çatışmaların düzenlenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Hüküm süren/yöneten ve yönetilen/ ilgili aktörler arasında çatışmalar • Kurumsal kurallar sistemi bağlamında yönetmek ve koordinasyon • Resmi ve/veya sivil aktörler arsında müzakereler • Kurumsal kurallar sisteminin uyarlanması
Politikanın konuları ve içerikleri <i>(Policy)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kanun koyma (yasaklar ve buyruklar) • Kamusal icraatların dağıtılması 	<ul style="list-style-type: none"> • (Ağsal yapılar (network) ve topluluklar arasında) bilgi verme, uzlaşma ve değiş tokuşun sağlanması • Müşterek menkullerin yeniden üretilmesi • Ağsal yapılar (network) yönetimi • Kurumsal politika (kurumsal değişimin yönetimi)

Kaynak: Benz, A.,2004: 21.

Geleneksel anlamıyla yönetimden, yönetime doğru yaşanan değişim, eş zamanlı olarak, son yıllarda devletin yeni rolü ile ilgili yaşanan değişime de gönderme yapmaktadır. Yönetişimin ortaya çıkması devletin işleyişi, kapasitesi ve sınırları ile ilgili geleneksel anlayışlar için gerçek manada bir meydan okumadır. Son 10-15 yıl içinde, çağdaş Batılı devletlerde siyasi projenin tüm doğası değişmiştir. Yaşanan gelişmeler, devlet içindeki farklı kurumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine ve bir düzlemde yer alan kurum ya da kurumların sayıca çoğalan diğer düzlemlerdeki kurum ya da kuruluşlarla iletişime ve irtibata geçebilmesine neden olmakta, böylelikle, farklı düzlemlerdeki kurumlar arasında karşılıklı alış-verişlerin yaşanması ihtiyacı doğmaktadır. Klasik otoriter ve baskıcı karar alma süreçlerinde önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu süreçte, piyasanın yoğun etkisindeki yönetim araçları ve daha yumuşak (*soft*) karar alma süreçleri eskilerin yerini almaktadır. Ulus devletin tüm organlarıyla baskın konumda olduğu, hiyerarşik tabaklaşmaya dayalı yönetim modelinden, hiyerarşiyi ikinci plana iten ve işlevselliğin ön planda olduğu bir sisteme geçiş yaşanmaktadır. Öncelikle özel sektör, ardından tüm hükümet dışı aktörler, özellikle yerel ve bölgesel düzlemlerde hızla kamusal karar alma ve politika tasarım süreçlerine dâhil olmaktadır. Böylece bu aktörlerin çıkarlarının devlet içinde daha doğrudan temsil edilme şansı artmaktadır (Okçu,M.,2007:309). Ülkeden ülkeye değişen yönetim yapısına göre uyarlanma süreci değişebilen bu yaklaşım hiç kuşkusuz yeniden kurumsal yapılanmayı gerektirecektir. Ancak bununla beraber şeffaf ve doğrudan demokrasi koşullarında katılıma

imkân tanıyan karar alma süreçlerinde alınan ortak kararların güvenilirliğini ve uygulanabilirliğini arttıracaktır. Böylelikle yönetim yapısı işlerlik kazanabilecektir.

Yönetişim;

- Kamu yönetimini vatandaşa yaklaştırır.
- Kamu yönetimini etkinleştirir.
- Yolsuzlukla mücadeleyi sağlar.
- Yönetime farklı paydaşların görüş bildirerek katılımını sağlar; bu da, kararların içeriğini zenginleştirir, uygulanmasındaki etkinliği artırır.
- Demokrasiyi güçlendirir.
- Kurumların meşruluğunu artırır.
- Karar ve işlemlerin açık ve anlaşılır olmasını sağlar (Toksöz,F.,2008:18).

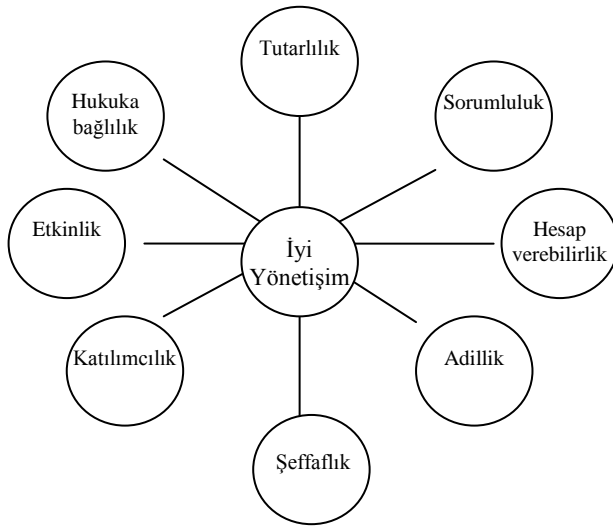
Politikanın sonu ve küresel piyasaların etkisiyle devletin güç kaybına uğraması gibi sorunlar yakın zamanlarda bu konularla ilgili yayınlarda önemli yer tutmakta ve bu anlamda devletin çağdaş dünyada başarabileceği ne varsa tekrar tekrar anlatılmaya değerdir. Bu anlamda devletin sorumlulukları;

- Farklı çıkarların temsil edilmesini sağlayacak araçlar üretmek,
- Bu çıkarların karşılıklı iddiaların uzlaşmasını sağlayacak bir forum sunmak,
- Politik konularda hiçbir sınır konulmaksızın tartışmaların yaşandığı açık toplum alanı oluşturmak ve bunu korumak,
- Kolektif güvenlik ve refah yapılarının da dâhil olduğu kamu mallarının çeşitliliğini sağlamak,
- Kamu çıkarına yönelik olarak piyasalar düzenlemek ve tekeli tehdidin söz konusu olduğu yerlerde piyasa rekabetini yaratmak
- Şiddet araçlarının kontrolü ve polis gücü vasıtasıyla toplumsal barışı sağlamak,
- Eğitim sistemindeki temel rolü vasıtasıyla insan kaynağını aktif bir şekilde geliştirmek,
- Etkin bir kanun düzeni tesis etmek,
- İşveren konumunda olması nedeniyle, altyapı hizmetlerini gerçekleştirme sorumluluğu yanı sıra mikro ve makro ekonomik müdahalelerde doğrudan ekonomik role sahip olma,
- En önemli konulardan biri olarak, sivil toplum oluşturma gibi bir hedefi olması-hükümet geniş bir şekilde normları ve değerleri bünyesinde taşır, fakat aynı zamanda eğitim sistemi ve başka alanlarda onların şekillenmesine yardımcı olur,
- Bölgesel ve uluslar üstü birlikleri tesis etmesi ve küresel hedefler peşinde koşulmasına katkıda bulunmalıdır.

Elbette, bu görevler geniş çerçevede farklı şekillerde yorumlanabilir ve bunlar arasında sivil toplum kuruluşlarının vazifeleriyle örtüşen alanlar da vardır (Giddens,A.,2000:59).

Yönetim kavramından, yönetişim kavramına geçiş politika üretme anlamında bir patlamaya sebep olmuştur. Yeni ve daha geniş katılımı yeni fırsatların oluşturulmasında karar alma süreçlerinde ve güç mevkiinde yayılma yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda; ilişkilerin karmaşık yapısına, kurumsal parçalanmalara, gücün ve sorumlulukların çeşitliliğine ve ekonomik aktivitelerin mekânsal dağıtımdaki pazar gücünün rolünün artmasına sebep olmaktadır. Yönetişimin kapasitesi ise, birbirinden bağımsız güçlerin devlet yoluyla ve yanında etkin koordinasyonunun sağlanması ve işbirlikçi eyleme yönelik yeni koşullar yaratmasına bağlıdır (Davoudi,S.,2008:63). Bu bağlamda iyi yönetişim yapısına kavuşma anlamında devletin ve paydaşların kendi yapıları, rolleri ve birbirleriyle olan ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

Şekil 22: İyi Yönetişim

Kaynak: Toksöz,F.,2008:19.

"İyi yönetişim" kavramı, İngilizce "good governance" karşılığı olarak ilk kez Habitat II Konferansının hazırlık çalışmaları sırasında Türkçemize kazandırıldı. İyi yönetişim, demokratik bir yönetimin kurulması için gerekli tüm ilkeleri içeren yeni bir anlayıştır. İyi yönetişimin gerektirdiği temel öğeler; tutarlılık (öngörülebilirlik), sorumluluk, hesap verebilirlik, adillik, saydamlık, katılımcılık (yerindenlik), etkinlik ve hukuka bağlılıktır. 2000'li yıllarda toplumlar çok yaratıcı ve verimli yönetişim biçimleri ortaya koyuyor, deniyor ve deneylerinden dersler çıkarıyor. Bu anlamda yeni bir yurttaşlık bilinci geliyor. Bu yurttaşlık bilinci kendi sorunlarına sahip çıkan, yüksek standartlar talep eden ama aynı zamanda bu standartların oluşumunda ve hayata geçirilmesinde aktif rol alan, bu yönde kendi içinden çözümler çıkaran

ve bunun için yapılanmalar oluşturan yeni bir kimliği simgeliyor (Toksöz,F.,2008:3). İyi yönetim; devlet yönetiminde temsil, katılım ve denetimin, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, yönetimde açıklık ve hesap verme sorumluluğunun, kalite ve ahlakın, kurallar ve sınırlamaların, rekabet ve piyasa ekonomisi ile uyumlu alternatif hizmet sunum yöntemlerinin ve nihayet dünyada gerçekleşen dijital devrime (yeni temel teknolojilerdeki gelişmelere) uyumun mevcut olduğu bir siyasal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir (Aktan,C.,2002). Bireyin siyasal ve toplumsal rollerinin yeniden düşünülmesini öngören yönetim modelinin herhangi bir ülkede uygulanabilirliği bağlamında "*aktif yurttaşlık bilinci*" ve "*örgütlü toplum yapısı*" belirleyici kriterler olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü söz konusu iki kriter, esasında yönetim modelinin özellikle vurguladığı ve modelin odak noktasında yer alan "katılım" ve "sivil toplum" kavramlarıyla ilintilidir (Parlak,Sabuncu,2008:206).

Tablo 12: Yönetişim Kalitesi Yönünden Ülkeler

1.İsviçre	75	21.İsrail	57	41.Peru	48	61.Honduras	38
2.Kanada	71	22. Tirinidad Tabago	57	42.Umman	48	62.Endonezya	38
3.Hollanda	71	23. G.Kore	57	43.Ekvator	48	63.Kamerun	38
4.Almanya	71	24.Yunanistan	55	44.Kolombiya	47	64.Nikaragua	37
5.ABD	70	25.İspanya	55	45.Tunus	47	65.Nepal	36
6.Avusturya	70	26.Macaristan	54	46.Rusya	46	66. Pakistan	34
7.Finlandiya	68	27.Kosta Rika	54	47.Brezilya	46	67.Nijerya	33
8.İsveç	67	28.Uruguay	54	48.Türkiye	46	68.Gana	32
9. Avustralya	67	29. İtalya	53	49. Sri Lanka	45	69.Zambiya	29
10.Danimarka	67	30. Şili	53	50. Paraguay	45	70.Togo	29
11.Norveç	67	31.Arjantin	52	51. Filipinler	44	71.Uganda	28
12.İngiltere	66	32.Jamaika	52	52.Zimbabve	44	72.Yemen	28
13.İrlanda	66	33.Romanya	50	53. Tayland	43	73.Senegal	28
14.Singapur	65	34.Panama	50	54.Hindistan	43	74.Sierre Leone	26
15. Yeni Zelanda	64	35.Venezuela	50	55.Cote'd Ivoire	42	75.Malawi	26
16.Japonya	63	36.G.Afrika	50	56.Papa Yeni Gine	41	76.Iran	26
17.Fransa	60	37.Polonya	49	57.Mısır	40	77.Zaire	25
18.Çek Cumh.	60	38.Meksika	48	58.Fas	40	78.Ruanda	22
19.Belçika	58	39.S.Arabistan	48	59.Çin	39	79.Sudan	20
20.Malezya	58	40.Ürdün	48	60.Kenya	39	80.Liberya	20

Kaynak: Huther, Jeff and Anwar Shah, World Bank Research Paper, No: 1894. Washington DC: World Bank. 1998, aktaran Aktan, C.,2002.

Dünya Bankası araştırma raporlarına göre ülkelerin yönetim kalitesi indeksi oluşturulmuştur. Bu çalışmada indeks puanı 0 ila 100 arasında değişmektedir. İndeks puanı yükseldikçe yönetim kalitesi artmaktadır. Bu bağlamda seksen ülke arasında yönetim kalitesine göre İsviçre ilk sırayı alırken, Türkiye 48. sırada yer almaktadır.

3.3.2.2.1. Mekânsal Sistemler Bağlamında Yönetişim Kavramı

Ekonomi ve politika bilimlerinde ortaya çıkan yönetim kavramı zamanla mekânsal planlamaya da aktararak yerini almış ve bu bilimlerden kazanımları olmuştur. Yönetişim

kavramı hangi mekânsal sistemi kapsıyorsa o anlamda nitelenmektedir. Örneğin mekânsal (territorial), bölgesel (regional), metropoliten (metropolitan) ve kentsel (urban governance) gibi. Mekânsal yönetim (territorial governance) yönlendirme; kurumlar ve mekân arasında gerçekleşen değişim etkilerini tanımlamaktadır. Bölgesel, metropoliten ya da kentsel yönetim kendi sınırları içerisinde yönetim-yapılarını ve aktivitelerini mekânsal parçalı sistem bakış açısıyla inceler ve ele alır. Çok düzeyli yönetim (multilevel-governance) kavramından anlaşılması gereken; politik yönlendirme çerçevesinde arzu edilen mekânsal görevlerin yatayda ve düşeyde birbirleriyle tutarlı hale gelmesidir (Thierstein,2004). Çok düzeyli yönetim fikri; politik kurumların ve süreçlerde meydana gelen yeni oluşumları anlamaya imkân vermektedir (Herrscher,T.;Newmann,P.,2002:25). Bölgesel ve kentsel yönetim çok sayıda ve farklı kurumların ilişkisini gerektirdiğinden çok düzeyli yönetim yaklaşımı ile içe içe olmaktadır.

Çok düzeyli yönetim ile hiyerarşik bir yapı içerisinde yönetim biçiminden bahsedilmemektedir. Aksine yetki sınırları farklı olarak düzenlenmiş birçok farklı kurumun bir sistem içerisinde eşit şekilde yer alması durumudur. Ancak konuyla ilgili olarak yetki sınırlarını aşan problem durumlarında ve farklı alanlarda zorluklar yaşanabilmektedir (Wilske,S.,2007:49). Günümüz yaşam koşullarına bağlı olarak mekânsal sistemlerin giderek hızla gelişen ve karmaşıklaşan yapısı, yönetim yapısının bu bağlamda kendisini yenilemesini gerekli kılmaktadır.

Mekânsal düzenleme politikaları köklü bir değişiklik geçirmektedir. Bunun başlıca sebepleri dijitalizasyon ve küreselleşmedir. Her ikisi de küresel mekânsal yarış ortamını şiddetlendirmişlerdir. Bugün bu rekabetçi ortamda kent, bölge veya kırsal ekonomik olarak başarılı bir şekilde ayakta kalmak istiyorsa, bu yeni duruma uyarlanmak durumundadır (Frey, 2003). Gerek gelişmiş, gerekse azgelişmiş ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kentsel gelişme ve yerel yönetim yapılarına ilişkin dikkate değer dönüşümler yaşanmıştır. Bu çerçevede üç paradigmanın ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

1. İkinci Dünya savaşından 1970'li yılların sonlarına kadar süren birinci dönem, kentsel gelişmenin devlet etrafında tanımlandığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır.
2. 1980'lerde başlayıp 1990'lı yılların ortalarına kadar süren dönemi piyasa merkezli kentsel gelişme dönemi olarak adlandırılabilir.
3. 1990'lı yılların ortalarından başlayıp halen süren dönem ise, gerek piyasa gerekse de devlet merkezli gelişmenin yetersizliklerinden yola çıkarak, bu süreçte devlet ve piyasa yanında yerel toplulukları da dâhil etmeyi hedefleyen

yönetişim dönemi olarak tespit edilebilir

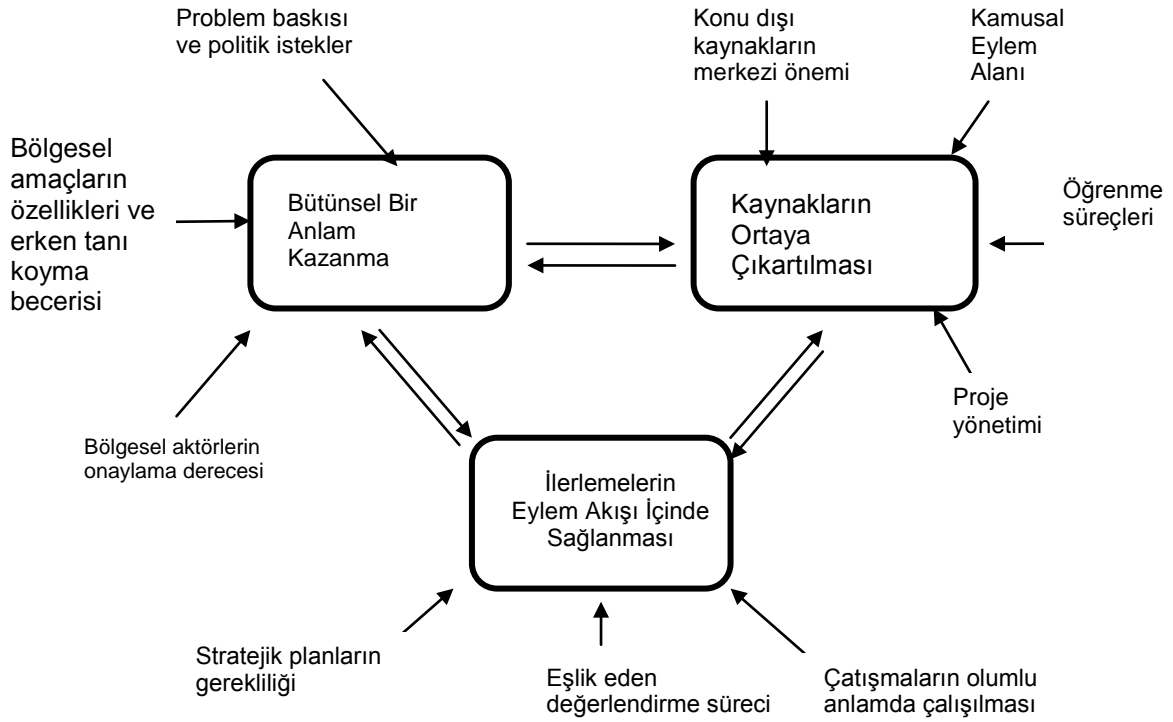
(Tekeli;Türe;Eraydın;Berkman;Şengül; Babalık, 2004:30). Kentsel ve bölgesel analizler sonucu 1990lardaki egemen *küreselleşme* söylemlerinin bu mekânları çok derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. İki ana etkilenme biçimi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi küreselleşmiş ekonominin bölgesel ve kentsel bölge ekonomisine olan etkisi, bir diğeri de ekonomik rekabet amacıyla "*bölgesel ve kentsel yönetim reformlarının zorunluluğu*"nun ortaya çıkması biçimindedir. Küreselleşme söylemlerinin hem ekonomik, hem de ekolojik boyutları kurumsal değişimin önemini göstermektedir (Herschel,T.;Newmann,P.,2002:12).

Günümüzde küreselleşmenin tamamlayıcısı olarak algılanan ve kişi, anlayış ve kurumları dönüştürebilme kapasitesi en az küreselleşme kadar olan bir diğeri önemli eğilim yerelleşmedir. Genel olarak, devletin otoritesinin ve kaynaklarının büyük ölçüde yerel yönetimlere devredilmesi suretiyle yerel yönetimlerin güçlendirilmesi olarak tanımlanan yerelleşmenin zamanla mahiyeti değişmiş ve genişlemiştir. Artık yerelleşme eğilimi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin yanı sıra, yerel sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin artırılması, yerel medyanın desteklenmesi, yerel girişimcilerin önünün açılması, yerel halkın yönetime daha geniş ve daha etkin katılımının sağlanması, yerel düzeydeki merkezi idarenin taşra birimlerinden yerel yönetimlere yetki aktarılması ve yerel yönetim birliklerinin güçlendirilip yaygınlaştırılmasını kapsamaktadır. Yerelleşme eğilimleri ile birlikte demokrasinin kurumsallaşması ve sağlıklı bir zemine oturtulması, yönetsel katılım alanının ve biçiminin genişletilmesi ve siyasi sistemin meşruluğunun pekiştirilmesi ve etkin ve verimli kamu hizmeti sunumu bağlamında yerel yönetimlerin önemi tekrar gündeme gelmiştir (Parlak;Sobacı,2008:204-205). Küreselleşme sürecinin ulus devletleri zayıflattığı bir dönemde, kentler biraz daha anlamlı birer ekonomik birim olarak yeni kimlikler kazanmaktadır. Yarışmacı bir ortamda kentlerin kendilerine yer bulabilmelerinin ön şartı tüm kaynaklarını harekete geçirebilmeleridir. Bu ise, kentsel yaşamın birer parçası olan her kesimin belli bir güven ve karşılıklı çerçevesinde bir araya gelmesini gerektirmektedir. Kamu-özel sektör ve gönüllü kuruluşlar üçgeni çerçevesinde kurulacak ittifaklar, bir yandan kentlerin küresel bir ekonomide daha iyi yerler edinmesini sağlarken diğeri yandan da daha demokratik bir kent yaşamının oluşturulmasına olanak sağlayacaktır (Tekeli;Türe;Eraydın;Berkman;Şengül; Babalık,2004:38).

Kentsel yönetişimin hareket çerçevesi; bir parça kendi resmi alansal birimleri arasındadır, bir parça da üst alansal birimlerle (devlet, AB vb.) bunu paylaşmaktadır ve bu birimler tarafından değişebilmektedir. Bölgesel ve kentsel yönetişimde örneğin devlet kendisi bir parça mekânsal planlamadan kendisini geri çekebilir ve yer alan ilgili gruplara yerini bırakabilir ki, böylelikle alansal kullanımlarda müzakereler yoluyla karşılıklı kazanımlar olduğu (*Win-Win*)

çözümlere imkân verebilsin. Ancak şeffaflık, hesap verebilirlik, müzakereler, anlaşmalar, denetimler, dengeler, kontroller ve adaletin sağlandığı bu tarz bir mekânsal planlama yönetim konseptinin temel taşlarına oturmaktadır. (Frey,L.R.,2005). Yönetişim tarzı, kentlerin bulunduğu mekâna ve içinde yer aldığı dinamiklere göre farklılıklar göstererek gelişmektedir. Bu bağlamda kentsel yönetim terimini farklı boyutlar (gelişen olaylar, yönetim süreci ve yönetim kültürü) bağlamında yorumlamak gerekmektedir. (Healey,P.,2004). Bu bağlamda kentsel yönetim; kentte yaşayan vatandaşların sorumluluklarının bilincinde olarak, kendi kentlerine sahip çıkması yoluyla ve kamusal kurumlarla olan müzakereler sonucunda uzlaşmaya vararak kamusal yararın sağlanmasını ve istenen ekonomik, ekolojik ve sosyal alanda daha iyi yaşama koşullarına ve sağlayacaktır. Ancak büyük ve metropoliten kentlerde bu uzlaşma ortamına varmak daha zor ve karmaşıktır. Bu bağlamda farklı yaklaşımları ve süreçleri gerektirmektedir.

Şekil 23: Metropoliten Yönetişime Geçişte Ögelerin Değişim Süreçleri

Kaynak: Thierstein, A.,2004.

Metropoliten bölgelerde bütünselliğin sağlanması, yerel kaynakların ortaya çıkartılması ve eylem akışı içinde gerçekleştirilen bir yönetim yapısına yönelik; lineer olmayan ilerleme tarzı, öğrenmeye açık ve değişebilen koşullara göre tek tek her elemanın somut tanımlanmasının yapılmasına olanak veren bir yapı ve bu bağlamda stratejik planların gerekliliği gündeme gelmektedir. Aynı zamanda bu alanlarda yönetim yapıları, hem bir yandan yerel, hem de bölgesel bağlamda kendi pozisyonlarını belirleyen faktörleri göz önünde bulundurmam durumundadırlar.

Kentsel bölgelerde iki ana farklı yaklaşım bulunmaktadır. Tek merkezli kentsel bölge, yerel boyuta daha büyük vurgu etkisi yapmaktadır. Çok merkezli kentsel bölgelerde ise, bölge içindeki küçük kentler arasındaki rekabet nedeniyle daha çok bölgesel önem vurgusu istenendir. Kentlerin farklı tipleri, kendi bölgelerinin önemi ve birbirlerine karşı tutumlarının tümü karmaşıklaşmakta ve bölgelerin yönetiminde farklı olasılıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında alansal ilkeler yanında, kimlik ve bölgesel bilinç kavramları ortaya çıkmaktadır. Politika üretmenin gerçekleşmesi ulusal yasal çerçeveye ve bölgelerin devlet hiyerarşisindeki desteğine bağlıdır (Herschel,T.;Newmann,P.,2002). Politika üreticileri için kritik sorulardan biri; *"çok merkezli kentsel bölgelerin öğeleri arasında fonksiyonel sinerjinin nasıl işleneceğidir?"*. Bu noktada özellikle politika aracılığı önemli rol taşımaktadır. Burada iki anahtar alan bulunmaktadır. Birincisi; kentler ve dış dünya arasında ulaşım ile telekomünikasyon ağları gibi daha sık ve belirgin bir şekilde görülen yatırımlar önemli rol oynamaktadır. İkincisi; diğeri daha az çekici politika ağırlıklı ve gelişmeye yönelik daha az (soft) teknik alt yapı geliştirmek, ancak özellikle kapasitenin yönetimi ve kurumsal yapılanma iledir. Ancak uygulamada çok merkezli kentsel bölgelerin mekânsal düzenleme ve geliştirilmelerinde yerel ve bölgesel idari sınırlar ile fonksiyonel ilişkiler arasında örtüşme zor olmaktadır. Bu durumda kentler kendi kaynaklarının bir havuzda toplayarak, sinerji yaratarak ve fonksiyonel tamamlayıcılık ile gelişmek bağlamında çok merkezli kentsel bölgeler düzleminde etkin bir yönetişime ihtiyaç duymaktadırlar (Davoudi,S.,2008:60).

"Kentsel ve bölgesel yönetişim"; sürdürülebilir gelişmenin mümkün olabilmesi için yerleşmelerde birden çok sayıda birim tarafından alınan farklı kararların birbirleriyle uzlaşarak, karar birliğine varmaları durumudur. Amaçları; bölgelerin, aglomerasyonların ve metropoliten bölgelerin ekonomik (rekabetçilik), toplumsal (yaşam kalitesi, uyum) ve ekolojik (çevre ve kaynakların korunması) anlamda dengeli gelişimini sağlamaktır. Böyle bir yönetişim anlayışında devlete yüklenen rol, kural koyucu ve aynı zamanda bunu kontrol edendir. Bölgenin kendi kendini yönlendirmesi konusu ve bu bağlamda gelişen *"bölgesel yönetişim"* konusu henüz üzerinde çok az çalışılmış bir araştırma alanıdır. Bölgesel yönetişim giderek artan bir anlam kazanmaktadır. Ekonomi giderek bölgesel ilişkiyi kuvvetli bir şekilde aramaktadır ve yarışmacı ortamda yaşam kalitesi bunu talep etmektedir. Burada öne çıkan kavramlar; kurumlaşma, organizasyon çekirdeği ve sürdürülebilirlik bağlamında aktörler ağıdır. Bölgesel Yönetişim sürdürülebilir bir gelişmeye yöneliktir. Buradan anlaşılan ekonomi, toplum ve doğal çevrenin uzun süreli olarak bir denge durumunda devamlılığını sağlamasıdır. Ekonomik sürdürülebilirlik rekabet edebilirlik, ekolojik sürdürülebilirlik çevre, peyzaj ve doğal kaynakların korunması, sosyal sürdürülebilirlik ise kişisel, bölgesel ve sektörel anlamda eşitsizliklerin azaltılması anlamındadır (Frey,L.R.,2003). Avrupa Birliği

yönetişiminin uluslar arası düzlemde belirlenmiş sabit bir durumu olmamakla beraber, üye ülkeler, komisyon ve diğer kurumlar uzlaşmazlıkların olduğu bir savaş alanı halindedir. Bu bağlamda 1990'lı yılların başında "*Bölge ve Yerel Komitesi*" (COR- Committee of Localities and Regions) kurulmuştur. Hangi yönetim düzleminin idarede üstünlük sahibi olduğu kesinleşmiş olmamakla beraber, Avrupa ülkelerinde değişik deneyimler bulunmaktadır (Herschel,T.;Newmann,P.,2002).

Günümüzde yönetim kavramı çeşitli ölçekte ve birçok disiplin içerisinde yerini almakla beraber, hepsinde temel düşünce ortaktır. Tüm aktörlerin demokratik ve daha esnek bir yapıda, hukuka bağlı, tutarlı, yatay koordinasyonun sağlandığı, yerindenliğe ve geniş katılıma dayalı, şeffaf karar verme süreçlerini içeren işbirliğinin sağlanmasıdır. Gelişen ve değişen kentsel sistemlerin yapısı yönetişimin sağlanması koşullarını giderek zorlaştırmaktadır.

3.3.3.2.1.1. Mekânsal Yönetişim

Son yıllarda planlama literatürüne giren mekânsal/yaşama alanı yönetim yaklaşımı, özellikle mekânın kendine has yerel özelliklerinin korunarak, işbirlikçi süreçlerde çevresiyle uyumlu bir şekilde gelişmesine yönelik, daha esnek ölçekli yeni bir yönetim yapısını tanımlamasıyla önem kazanmıştır.

Mekânsal yönetim (territorial governance) yönlendirme; kurumlar ve mekân arasında gerçekleşen değişim etkilerini tanımlamaktadır. Bir yönetim süreci arzu edilen kamusal yararın üretilmesine yetecek kadar mümkün olan minimal kolektif büyüklükte başlayabilir. Gelişim süreci şeffaf ve bu işbirlikçi sürece katılmak isteyen ilgililere açık olmalıdır (Thierstein,A.,2004). Mekânsal yönetim ülkenin idare edilen ve politikalarının uygulandığı hangi mekânını kapsıyorsa ona özgü bir biçimde yönetim tarzını ifade etmektedir. Kendine has referanslarla rollerin ve sorumlulukların yönetimini farklı düzlemlerde (ülke üstü, ulusal ve ulus altı) dağılımı ile müzakere ve oybirliğiyle yapılaşma süreci temeline dayanmaktadır. Mekânın bu anlamda yeniden gözden geçirilmesinin amacı; başarılı bir biçimde fonksiyonların en etkili ve dengeli yer seçiminin yönetsel ve yönetsel olmayan bölümlerle hem yatayda hem düşeyde sağlanmasıdır. Böylelikle kamusal politikaların iyileştirilmesine etkili bir biçimde yardım etmektir (OECD,2001:142).

Mekânsal yönetim genelde sosyal, entelektüel ve politik sermayenin geliştirilmesi ve mekânsal gelişmenin mekânın özel belirleyici, özgüllüklerini tahrip etmeyici, mekânsal uyumun ve kaynaşmanın iyileştirilmesini sağlayan, birçok farklı düzlemde düzenlenmenin

yapılmasını içeren aktörlerin koordinasyon süreci olarak tanımlanabilir. Mekânsal yönetişimin daha geçerli bir tanımı ise; çoğunluk tarafından belirlenmiş amaca yönelik işbirlikçi eylemin kamu ve özel aktörlerin ortaklıkları ve birleşme yapılarını oluşturmaktır. Ekonomik yönetişimden farklı olarak ilgililerin problemlerini dile getirmesine olanak veren, böylelikle amacın oluşturulmasında göz önünde bulunduran işbirlikçi eylemin özel sosyal ve politik boyutudur. Mekânı durağan ve pasif olarak değil, dinamik ve aktif bir bağlamda ele alan, gelişme sürecinde birimin kendisini aktör olarak değerlendiren, yakınlığın (proximity) rolüne önem veren, mekânı algılayan ve mekânın kimliğini geliştirecek ve kendi kapasitesinin diğer mekânlarla ilişkilerinin örgütlemesini sağlayacak yerel birleşmenin işbirlikçi eylemidir. Mekânsal yönetim eylemleri karmaşık müzakere süreçlerinin bir sonucudur. Hangi kaynakların değiştiği, kısmen paylaşılan amacın tanımlandığı ve oybirliği aranandır. Mekânsal yönetim eylemleri coğrafi düzlemde gerçekleşen eylemlerdir.

- a. Düşey (çok-düzlemli) ve yatay mekânlar, aktörler ve politikalar arasında,
- b. Katılıma imkân tanıyan,
- c. Sonuç olarak mekânsal sürdürülebilir gelişmeyi destekleyendir ve kuvvetli bir şekilde mekânsal uyum ile ilişkilidir (Espon,2005:9-10).

Özellikle 1980li yıllardan itibaren günümüze değin yaşanan küreselleşme süreci, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bilgiye erişebilirliğin artması, sermayenin serbest dolaşımı ve ulus ötesi işbirlikleri dünyada birçok ülkede başta sosyo-ekonomik alanda olmak üzere hızlı bir dönüşüm sürecine girilmesine neden olmuştur. Küresel ölçekte yaşanan bu süreçte genellikle yerel özelliklerin göz önünde bulundurulmadığı tek tipte bir yaşam tarzına doğru gidilmesi durumu, zamanla toplumların birçoğunda yerel, kültürel değerlerin ve mekânların kimliğinin yitirmeye başlandığına dair kaygıların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu kaygılar küresel rekabet ortamında varlığını çağdaş koşullara göre sürdürebilecek, ancak aynı zamanda kendi yerel özgünlüklerini ve potansiyellerini koruyarak farklılık yaratabilecek mekansal gelişmelere olan ihtiyacı arttırmıştır. Mekânsal yönetim kavramının çıkış nedenlerinden biri olarak yerleşmelerin ölçek farkı gözetmeksizin bu sistem içerisinde yerini alabilmesini ve sürdürülebilir gelişmesini sağlayabilecek yeni bir yönetim yapısına olan ihtiyaçtan dolayı olduğu söylenebilir.

Bu mekân konsepti, sosyal ve politik bir yapı olarak genellikle işbirlikçi eyleme yöneliktir. Çözülecek ortak probleme göre ilgili birçok sayıda aktör bu eylemleri üstlenmektedir. İşbirlikçi eylem gruplarının hareketliliğinden, organize olmuş ilgililerden ve mekâna ilişkin kurumların bir süreç içerisinde hangi aktörlerin birbirlerini etkileyeceği (fikir ayrılığı, işbirliği, uyuşmazlık/çatışma)yaklaşımları farklı sonuçlara yöneltecektir. Bu perspektifte mekânsal yönetişim; mekân için mümkün olabilen her düzlemde (Avrupa Birliğinden yerel düzleme dek)

hareket etmek ve ortak aktörler olarak eylemde bulunmaktır. Yönetişim üzerine uluslar arası tartışmalarda ikinci konu ise mekânsal sermayedir. Özellikle uygulamalı olarak yerel ya da bölgesel düzlemde, bu konsept içten gelişen potansiyele (endogenous potential) benzerdir. Farklı ve belirgin olan bu mekânsal sermayenin varlığı, yatırımların örneğin bir bölgede diğerine göre daha etkin olmasına sebep olabilir. Mekânsal yönetim; mekânın organizasyonunun aktörler arasında etkileşimin karakterize ettiği ve farklı fakat uyumsuzluk/çatışmanın olmadığı ilgililerin çok katmanlı ilişkilerinin bir sürecidir. Bu organizasyonel boyut paylaşılan ortak mekansal vizyon yapısını işaret etmektedir. Mekânsal yönetim; bir yeni oluşumu işbirlikçi eylemi içeren mekânsal düzenlemeleri, mekânsal uyum bağlamında farklı mekânsal ölçeklerde yaratmaktır. Mekânsal yönetimde ulusal/merkezi düzlemin rolü politikalar ve yasalar anlamında daha kuvvetlidir ve ulus altı ya da uluslar arası gelişme stratejilerinde finansal kaynakların kullanılması yoluyla destek sağlamaktadır. Özetle mekansal yönetim, yönetimden farklıdır. Çünkü burada söz konusu olan mekândır (territory). Karmaşık ve spontane bir durum bulunmaktadır. Amacı yönetimi düzenlemektir ve mekansal dinamikleri çok katmanlı aktörlerin kılavuzluğunda yönetmektir (Davoudi,S; Evans,N.;Governor,F.;Santangelo,M.,2008). Bu kavramın Avrupa Birliği ülkelerinde ortaya çıkmasının nedenlerinden biri ise, zamanla bünyesine yeni ülkeleri dâhil eden Birliğin ortak bir Avrupa geleceğine yönelik uyum kaygılarının artmasıdır. Bu bağlamda Avrupa Birliği gündeminde mekânsal uyum ve bu bağlamda geliştirilecek mekânsal politikaların önemli bir yer teşkil etmektedir. Birlik mekânsal politikaların hayata geçirilmesinde her ölçekte mekânsal yönetiminin sağlanmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Mekânsal yönetim yalnızca kentsel ve yönetim süreci olarak görülmemeli, ancak konunun ki, bu mekândır (territory), özel karakterini ortaya çıkaran bir süreçtir. Bu perspektif ile mekânın karmaşıklığı mekânsal yönetime çok özel bir karakter oluşturmaktadır. Mekân birçok aktörün bir arada olduğu bir takımdır. Mekânsal yönetim ise organizasyon ve koordinasyondur. Bu bağlamda mekânın organizasyonu konseptini temel alan bu yaklaşım, kamu ve özel aktörlerin ve onların ilişkileri anahtar öğelerdir. Bu bakış açısıyla, mekânsal yönetim konusunda yeni mücadele alanları;

- a. yönetimin çeşitli düzlemleri (çok düzlemlerli yönetim, yatay ilişkiler),
- b. mekânsal etkileri olan sektörel politikalar (policies) ve
- c. yönetsel ve yönetsel olmayan organizasyonlar ve vatandaşlar (çok kanallı yönetim, aktörlerin ve onların mekânlarının yatay ilişkileri) arasında yatay ve düşey işbirliği ve koordinasyondur. Yatay ve düşey koordinasyon; tamamen farklı sorumlulukların, uyumun, tutarlılığın ve mekânın vizyonunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Mekânın kendisi mekânsal sermayedir ve mekânsal yönetim bu bağlamda mekânsal işbirlikçi bir eylemdir. Mekânsal yönetim mekânsal gelişmeyi destekleyen yerel ve bölgesel

düzlemde tahrip edici ve yıkıcı olmayan şekilde mekânsal sermayenin kıymetlendirilmesi amacıyla aktörlerin koordinasyonu, bölge ötesi birçok düzlemi içeren (örneğin Avrupa Birliği düzlemi) şekilde yeniden düzenlenmesi, mekânsal parçalanmayı ulus üstü işbirliğinin gönüllü olma durumunda destekleyen ve ulus altı düzlemde yerindenlik prensibine başvuran bir süreçtir. Mekânsal uyum, mekânsal yönetim eyleminin ufkunu oluşturmaktadır. Mekansal uyum farklı farklı düzlemlerde birbirine entegre olmuş politikaların kamu, özel ve karma aktörler yoluyla aktif katılımın olduğu ve farklı ölçeklerde işlediği bir sürecin sonucudur. Sonuç olarak; mekansal yönetim mekansal sermayenin tahrip edici olmayan bir şekilde geliştirilmesine yönelik düzenlenmesi ve mekansal uyumun birçok farklı düzlemde gerçekleştirilmesine yönelik aktörlerin koordinasyonu ve işbirliği sürecidir (Governor,F.; Santangelo,M.,2006).

İyi bir mekânsal eylem aşağıdaki koşulların olması durumunda başlayabilecektir.

Düşey Koordinasyon:

- Merkezi yönetim yetki sürecini yönetmektedir.
- Uygun kaynakların transferi mümkündür.
- AB düzlemi ile iyi bir etkileşim içerisindedir.
- Girişimler ve stratejiler sektörler arası tasarlanmış politikalardan türemektedirler.
- Politikalar düşey yerindenliğin prensiplerine uygun olarak tutarlıdır.

Yatay Koordinasyon:

- Kamusal aktörlerin katılımı genellikle gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Yığılmaların biçiminin yeni projeler, stratejiler ve perspektifler yoluyla ileriye yönelik bir tutumu vardır.
- Yığılmalar yönetim sürecinin ehliyetli bir şekilde uygulanmasına yönelik, resmi son mühlete ve katı stratejilere göre daha ileridir.
- Girişimler ve stratejiler sektörler arası tasarlanmış politikalarla süslenmektedir.
- Politikalar yatay yerindenliğin prensiplerine uygun olarak tutarlıdır.

Paydaşlar:

- Organize olmuş ilgililerden oluşan birçok sayıda temsilci ihtiva eder ve özel aktörlerin tipolojisinin geniş bir yelpazesi olarak,
- Farklı mekânsal düzlemlerin temsilcisi olan özel aktörleri iyi bir şekilde kapsayan.
- İhtiyaç duyulan sorumlulukları karşılamak için anlaşmalar resmi biçimde kurulur.

Katılım:

- Aktörler süreçten haberdar olabilmelidirler
- Vatandaşlar önemli konuların karar alınması düzeyinde sürecinin tam merkezine alınarak, kıyıda kalmadan içine çekilerek, katılımcı süreçleri gerçekleştirilmelidir.

Mekansal Eylemler:

- Yönetişim sürecinin mekânı, aynı zamanda, eylemin bir sonucudur. Bu ileriye yönelik mekândır ve süreç boyunca inşa edilir,
- Mekânın ortak bir menfaat olduğunu benimseyerek ele alır,
- Kimliğin, mekânın sermayesinin gelişmesi, tanınabilmesi ve bu öğelerin değerlendirilmesi sürecine dayanır. Bunlar gelişme süreci içinde önemlidirler.

Bu koşullar iyi bir mekânsal yönetim sürecinin sağlanması açısından gereklidir, ancak yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. İyi bir süreç en azından bu koşullarda başlamalıdır (Davoudi,S; Evans,N.;Governor,F.;Santangelo,M.,2008).

Bu yaklaşım zamanla gelişen ve büyüyen kentlerin/bölgelerin içinde oluşan alt bölgelerin veya eklenen yeni bir bölgenin bu eklemlenme sürecinde kendi yerel potansiyellerini yitirmeden, kendi özgün yapısıyla farklılık yaratmasına, rekabet edebilirliğine ve aynı zamanda kentin/bölgenin bütünüyle uyumlu gelişebilmesine imkân sağlamaktadır. Başlangıçtan itibaren tüm paydaşların kendi yaşam mekânlarının sahip olduğu özgün yapının sürdürülebilir geliştirilmesi konusunda uzlaşmış olmaları önem taşımaktadır. Bu yaklaşımı her ölçekte olduğu gibi, yaşama alanı olarak fiziki sınırlara dayanan havza ölçeğinde uygulamak mümkündür.

3.3.2.3. Alan Yönetim Planlarının Gerekliliği

Yeni bir kavram olarak gündemimize giren "*alan yönetim planları*" genellikle alanın doğal, kültürel ve tarihi vb. çok özel yapısının korunarak geliştirilmesine yönelik olmakla beraber farklı detaylarda ve alt başlıklarda üretilebilmektedir.

Yönetim planı; en basitiyle (büyük veya küçük) tanımlı ve yönetilebilecek bir alana ilişkin erişilebilir yapıda bir dizi ilkeler, prensipler olarak tanımlanabilir (Eurositer,2004). Yönetim planı belirli bir alanın, belirli bir zaman aralığı için yönetim hedeflerini belirleyen bir araçtır (Çevre ve Orman Bakanlığı,2006). Genel olarak yönetim planı ulusal ve yerel planları mümkün olduğunca uygun bir biçimde içermeli, demografik artma ve azalmaları, ulaşım projelerini ve endüstriyel bölgeleri vb. tahminleri göz önünde bulundurabilmelidir. Bu plan çok disiplinli takım tarafından denetleme ve raporlama temeline oturmalıdır (Iccrom,1998:24).

Koruma alanlarındaki planlama ve alan yönetimi; stratejik yaklaşım eksikliğini gidermeyi amaçlamaktadır. Koruma alanlarındaki planlama ve alan yönetimi, kültürel mirasın korunması için gerekli olan stratejik planlamanın dışında, kentin gelişimi içinde yeniden

tanımlanan koruma alanlarına bütünlük bir yeniden canlandırma (revitalizasyon) kazandırır. Koruma politikalarının bölgesel politikalarla bağdaşmamasından ortaya çıkan yasal altyapı için zemin hazırlar. Merkezi ve yerel yönetim arasında var olan eşgüdümsüzlükten doğan araç ve kaynak kullanımının sağlıksızlığını giderir. Alan yönetim planının en önemli bileşenlerinden biri katılımcılıktır, dolayısıyla koruma alanı içinde var olan halkı bilinçlendirerek ortak bir çözüm arayışına girmek yönetim planının asli sebeplerinden biridir. Yönetim planları, Dünya Mirası Alanları için yol gösterici rehberdir. Alanın kullanıcı ve ziyaretçileri için strateji belirleyen, bilgilendirme amaçlı, yasal hükmü olmayan bir plandır. Kültürel değerleri yasal, yönetsel, mali metotlarla koruyan, eylem planları içeren, rehberlik eden bir belgedir (Gülersoy,Z.N.;2008).

Yönetim planlamasının amaçları; koruma, yönetim, tanıtım, eğitim, ziyaretçi yönetimi ve sürdürülebilirliktir. Yönetim planı değişir. UNESCO'nun önerisi, yönetim planının 5 yılda bir revize edilmesidir Yönetim planı bir süreçtir, başı sonu yoktur (Orbaşı,A,2008). İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Sorumluluğu Toplantıları I: Tarihi Yarımada'nın Alan Yönetimi'nde alan yönetim planı üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda alan yönetim planı hazırlama sürecinde; çalışma çerçevesinin, yönetim planının hazırlanmasının, müzakere ve sürece katılımın, yürürlüğe koymanın, kapasite arttırmaya yönelik eğitimin ve revizyonların sürece dâhil olması gerekmektedir. Uygulama ve koordinasyon çok boyutlu var olan bir yönetimle veya işbirliği modelleri ile olabilecektir. Alan yönetim planında izlenecek yol ise; öncelikle tanımın yapılması ardından, analiz ve önemin tehditlerle birlikte ele alınması, uygulamanın yapılması ve geri bildirimlerle uygulamanın üstünden geçilmesidir. Kentin ya da alanın "*cultural significance*" olarak tanımlanan kültürel öneminin belirlenmesinin araştırma sürecine katkıları olmaktadır. Bu tanımların ardından yönetim değerlendirmesi yapılırken fiziki durum, tehditler (etkiler), kısıtlamalar, olanaklar... gibi etkenlerin de değerlendirmeye dahil olması gerekmektedir. Değerlendirmelerin de etkilerle birlikte değerlendirilmesinin ardından bölgeye ya da kente uygun bir yönetim stratejilerini belirleme aşamasına geçilmekte, bu stratejileri getirirken dikkate alınması gerekli unsurlar ise şöyledir;

- Gerçekçi ve alan uygun bir yaklaşım
- Birleştirilmiş politikalar
- Global Bakış
- Çeşitli ilgi grupları arasında anlaşma sağlamak.

Hazırlanan "Alan Yönetim Planı"nın gruplar arasında anlaşma sağlamak için de bir fırsattır. Bu stratejilerin geliştirilmesinin ardından yönetim politikalarının oluşturulması beklenmektedir. Bu politikalar; arkeoloji, koruma-restorasyon, tasarım-uygulama, kentsel yönetim, altyapı, toplum katılımı, ziyaretçi ve tanıtım vb. olabilir ve bu politikalar oluşturulurken en önemli olanın ise birbirleriyle bağlantılı olmaları gerekliliğidir. Oluşturulan politikaların ardından

yapılaşma ve tasarım yönetimi aşamasına geçilmektedir. Bu yönetimde dikkat edilmesi gerekli unsurları;

- Estetik
- Çevre ve koruma etkileri
- Tarihi alana etkileri
- Diğer yapılaşma ile ilişkiler
- Yaptırımlar
- Ziyaretçi yönetimi.

Alan yönetim planında UNESCO'nun en önem verdiği unsur ise uygulama planıdır. Bu planda, hangi politikaların izleneceği, planın işlevi, planı hangi kurumun ne zaman yapacağı, finansal kaynaklar ve sürdürülebilirliğinin planlanmış olması gerekmektedir (Orbaşlı,A,2007).

Hükümetler arası Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Komitesi'nin (Intergovernmental Committee for the Protection of The World Cultural and Natural Heritage) sıklıkla yenilediği ve son olarak Ocak 2008 tarihinde kabul ettiği "Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Yönergesi" (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) incelendiğinde; bu sözleşmedeki hükümlerin yerine getirilmesinde -diğer uluslar arası sözleşmelerde olduğu üzere- Dünya Miras Sözleşmesine imza atan taraf devletin birinci derece sorumlu olduğu görülecektir. Uygulama Yönergesi'nde Sözleşmeye taraf devletten alan yönetimi konusunda beklenen en önemli görevin; kent yöneticilerini, yerel yönetimleri, bölge sakinlerini, sivil toplum örgütlerini ve diğer ilgili kişi ve kurumsal paydaşları alanın yönetim sürecine katmak olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de konuya ilişkin ilk altyapının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na 2004 yılında 'yönetim alanı' tanımı getirilerek devlet tarafından başlatıldığı, fakat ilgili yönetmeliğin ancak 27.11.2005 tarihinde yürürlüğe girebildiği görülmektedir (Dinçer,İ.,2009). Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak "İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıkları Alan Yönetimi Müdürlüğü" kurulmuştur.

21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından 26006 sayılı "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" resmi gazetede 27.11.2005 tarihinde yayınlanarak kabul edilmiştir. Bu yönetmeliğin amacı; ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine

ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Yönetmeliğin 5.maddesine göre alan yönetiminin hedefleri;

a) Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin,

b) Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesinin,

c) Alanın değerini arttırarak uluslar arası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılmasının,

d) Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslar arası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulmasının,

e) Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılmasının,

f) Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin,

g) Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslar arası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesinin,

h) Kültür varlıklarının yönetiminde, koruma alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır.

Yönetim alanı sınırları belirlenen sit alanları, ören yeri ve etkileşim sahalarına ilişkin yönetim planı taslağının kentsel sitlerde ilgili belediyelerce, arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında Bakanlıkça, ilgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında Bakanlıkça, kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyesince, kentsel sit yönetim alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde bu belediyelerin koordinasyonu ile Büyükşehir Belediye sınırları içinde olması halinde Büyükşehir Belediyesince, dışında olması halinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile Bakanlıkça

doğrudan hazırlanması veya ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale suretiyle hazırlattırılması öngörülmektedir.

Yönetmeliğin 9. maddesine göre yönetim alanına ilişkin hazırlanacak yönetim planının içeriği, aşağıda belirtilen ana bölümlerden oluşur:

- a) Mevcut durum tespiti,
- b) Alan analizi,
- c) Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu,
- d) Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi,
- e) İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanmasıdır.

Yönetmeliğin üçüncü bölümünde alan yönetim biriminin kuruluş ve görevleri tanımlanmaktadır. Bu bağlamda 14.maddeye göre alan başkanı; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, arkeoloji, sanat tarihi, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümü mezunlarından kentsel sit alanlarında kurulacak alan yönetimlerinde ilgili belediye, kentsel sit dışındaki sit alanlarında ise Bakanlıkça atanır. Yönetmeliğin 15.maddesine göre "*Danışma Kurulu*" bulunmalıdır. Danışma kurulu, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden, alan başkanı ve yetkili idarece tespit edilecek en az beş üyeden oluşur. Danışma kurulu kendi içinden bir başkan seçer. Ayrıca 16. maddeye göre, "*Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu*" da oluşturulmalıdır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu, alan başkanı, danışma kurulunca kendi içinden seçilecek iki üye ile yönetim planı taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilci olmak üzere en az beş kişiden oluşur. Alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulunun da başkanıdır. 17. maddeye göre de gerek görülmesi halinde eşgüdüm ve denetleme kurulunun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla bir denetim biriminin kurulabileceği belirtilmektedir.

Alan yönetim planlarının içeriği ve işleyişi incelendiğinde belirli bir alanın sürdürülebilir gelişmesini destekleyen, stratejik planlama ve mekânsal yönetim yaklaşımlarının bir arada uygulanmasını gerektiren, sürece dayalı bir yol haritası ve rehber niteliğinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.3.2.3.1. Doğal Alanlar İçin Yönetim Planı

Yönetim planı; doğa korumanın yönetimi için bir alanı, problemlerini ve fırsatlarını tanımlayan, önemli çalışmalar ve belirli dönemlerde toplanan bilgilerle hedeflerin

gerçekleşmesine yönelik yazılmış, dağıtılmış ve onaylanmış bir dokümandır (Eurosite,1999). Yönetim planlarının yapılması koruma alanının yönetimindeki etkinliği artırmakta ve yetki, sorumluluk sahibi olanların ortaklaşa karar almalarını sağlamaktadır. Yönetim planlarının hedefi; çok önemli ve bir daha geri getirilemez doğal ekosistemlerin, tarihi ve kültürel alanların korunması ile bölge halkı için ekolojik ve ekonomik olarak yaşanabilir bir geleceğin yaratılmasına yardımcı olmak için yerel ve ulusal seviyede karar verici temel prensipleri temin etmektir. Bu amaçla;

-Bölgedeki ekosistemlerin, habitatların, hayvan ve bitki popülasyonlarının ve topluluklarının korunması ve yönetimi tasarlanır,

-Bölgenin kültürel ve doğal kaynaklarının sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması ve yönetimi; özellikle biyoçeşitliliğin korunması, yerel halkın ihtiyaçlarının, turizm ve tarım gibi kalkınma faaliyetlerinin değerlendirilmesi yapılır,

-Yörenin kalkınma planları, koruma ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden değerlendirilir. Kalkınma plan ve tasarılarının ekonomik yaşayabilirlik, sosyal etkileri ve çevresel sonuçları açısından gözden geçirilir.

-Yerel halkın yanı sıra, söz konusu alanla ilgili diğer ilgi gruplarının da katılımının sağlandığı bir süreç oluşturulur (Çevre ve Orman Bakanlığı,2006).

Ülkemizde Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'nın 2006 yılında hazırlanmış olduğu 2009-2013 Dönemi Stratejik Planı Hazırlık Programı'nda "Özel Çevre Koruma Kurumu" tarafından doğal değerlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla alanda yer alan ilgi gruplarının planların hazırlanma ve uygulama süreçlerine aktif katılımının sağlandığı "*Yönetim Planları*" hazırlandığı ve/veya hazırlanmakta olduğu belirtilmektedir.

Avrupa Alanları Ağı (Eurosite Network) hassas doğal alanların korunarak gelişmesine yönelik modern yönetim planı yaklaşımları geliştirerek, deneyimlerini paylaşmak anlamında 1992 yılında "*Doğal ve Kısmen Doğal Alanlar İçin Yönetim Planı Hazırlamak İçin El Kitabı*" adlı çalışmasını yayınlamıştır. Bu kitap 1996 yılında revize edilmiştir. Özellikle Avrupa Birliği Habitat Direktifi ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ile birlikte yönetim planına olan ilgi ve bilinç artmıştır. Bu bağlamda 1999 yılında çalışma tekrar revize edilerek genişletilmiş ve "*Avrupa Alan Yönetimi Kılavuzu*" (Eurosite Management Planning Toolkit) yayınlanmıştır. Sekiz bölümden oluşan çalışma adım adım yönetim planı hazırlama sürecinde dikkat edilmesi gereken hususları açıklamaktadır. Bu bağlamda 2004 yılında Avrupa Alan Yönetimi Kılavuzu, Tamamlayıcı Rehber 2004- Uygulayıcılar için El Kitabı (Eurosite Management Planning Toolkit, Complementary Guidance 2004-A Handbook for Practitioners) adlı çalışma yayınlanmıştır. Bu çalışma Avrupa Habitat Direktifi ve Avrupa Biyoçeşitlilik Sözleşmesi doğrultusunda geliştirilmiş biçimindedir. Bu kılavuz 2001 yılında ödül alan ve üç yıl içerisinde

Darwin Girişim Projesi'nde geliştirilmiş ve test edilmiştir. (Eurosite,2004). Çalışma temel olarak toprağın, suyun ve yaşam kaynaklarının yönetiminin esasen "*toplumsal örgütlenme yapısının*" konusu olduğu prensibini benimsemektedir.

Avrupa Birliği'nin doğa koruma politikası iki ana mevzuata dayanmaktadır. Bunlar; Habitat Direktifi ve Kuşları Koruma Direktifi'dir. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nde "*Natura 2000*" konsepti son derece önem kazanmıştır. Natura 2000; Avrupa Birliği üye ülkelerince 1992 yılında kabul edilen ve Avrupa sınırları içinde tehlikede bulunan doğal yaşam alanlarının ve canlı türlerinin koruma altına alınması amacını taşıyan yasa tasarısı bağlamında belirlenmiş bir doğal çevre koruma ağıdır. Esasen Avrupa Birliği'nin 1979 yılında kabul ettiği kuşları korumak üzere kabul ettiği direktifi tamamlamakta ve kapsamaktadır. Bu bağlamda Natura 2000 konsepti de, Avrupa Birliği'nin Habitat ve Kuşları Koruma Direktifi temeline oturmaktadır. Natura 2000 doğal yaşam alanlarının ve canlı türlerinin korunmasında ağsal biçimde, birbirleriyle ilişkilendirilmenin sağlanmasını hedeflemektedir. Avrupa Birliği üye ülkelerinde Natura 2000 alanlarında koruma konsepti oluşturulurken, koruma kriterleri her mekânın kendi özelliklerine göre özel olmakla beraber, önceliklerin belirlenmesini de gerektirmektedir. Ayrıca mekânın ileriye yönelik aktivitelerini de göz önünde bulundurmak durumundadır. Bu anlamda alan yönetim planının oluşturulması önemlidir. Bu plan bağımsız bir doküman olabileceği gibi gelişme planına da entegre edilebilir. Üye ülkelerin korunan bu özellikli alanlara ilişkin uygun yasal, yönetsel veya anlaşmalar yoluyla düzenlemeler yapmaları zorunlu kılınmıştır. Bu ele alış aynı zamanda sosyo-ekonomik gereklilikleri de karşılamalıdır. Dolayısıyla sürdürülebilirliği desteklemektedir.

Natura 2000 alanları, 2006 yılında Avrupa Birliği alanının % 18'ini kaplamaktadır. Natura 2000'in esas amacı doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini tehlike altında olan ve "*sıcak nokta*" (*hot spots*) olarak nitelendirilen alanların biyoçeşitliliğini sağlamaktır. Habitatların gelecekte bozulmalarını ve özelliklerini yitirmesini önlemek amacını taşır. Gelişen ekonomik aktiviteler, çiftçilik ve teknik altyapının gelişmesi karşısında koruma amaçları ihlal edilmektedir. Bu nedenle Natura 2000 dünyanın en modern ve kararlı biçimde biyoçeşitliliğinin kaybolmasının önüne geçilmesini amaçlayan bir yaklaşımı simgelemektedir. Avrupa Birliği'nde Natura 2000'in ağsal gelişimi ve 25 üye ülkede uygulanmanın gerçekleştirilmesinde destek sağlamak amacıyla çalışmalara Doğal Hayatı Koruma Vakfı eşlik etmektedir (WWF-Germany, 2008).

Üye ülkeler bu koruma alanlarının tahribine yönelik önlemler almak durumundadır, yasalar bu durumda üye ülkeleri sorumlu tutmaktadırlar. Natura 2000 kapsamına alınmış bir bölgede gerçekleştirilmek istenen plan ve projelerin doğaya olan etkileri öncelikle ortaya konmak

zorundadır. Örneğin bu alanda yapılması düşünülen kamusal veya özel bir projenin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) yapılması zorunludur. Bu proje doğayı ve alandaki diğer proje alanlarını olumsuz anlamda tehdit etmemelidir. Planlar ise projelere göre daha geniş bir anlam içerdiğinden farklı olarak değerlendirilir. 1985 yılında Avrupa mahkemeleri alana ilişkin kararların alınmasında alanın hassasiyetinin göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda koruma alanlarındaki projelerin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. 1997 yılı direktifine göre ÇED protokol yoluyla oluşturulmalı ve ileriki aşamalarda temel bir doküman olarak kullanılabilir. Bu bağlamda uzun süreli görüş açısıyla doğru kararların alınabilmiş olması istenendir. Mekânsal ve sektörel planlar, programlar Natura 2000 ile çelişmemeli, plan kararlarını delmemelidir. Bu bağlamda bir plan veya projenin sebep olabilecekleri olumsuz etkileri birbiriyle ilişkilendirilerek ve yasal durumuna bakarak belirlenebilir. Bu nedenle her zaman için önerilen istekler baştan değerlendirilmeli ve sonunda netlik kazandırılmalıdır. Bu değerlendirmeler bilim adamları ve uzman kimseler tarafından temel analizlerle gerçekleştirilerek sonucun bildirilmesi gerekmektedir. Çok olumsuz etkisi olmayan işlemlerin de hangi gerekçelerle ve nasıl onaylandığı da protokollerle açıklanmalıdır. Alana özel karakteristik koruma amaçları özel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Ve alınan bir karar ileride alınacak kararlara örnek teşkil etmemelidir. Örneğin çevreye etkisinin az olduğu bir konut alanına izin verilmesi demek, aynı alanda diğer başka konut alanlarına izin verileceği anlamına gelmemektedir. Ayrıca Natura 2000 kapsamında telafi/denge önlemleri de alternatif olarak düşünülmüştür. Bir projenin olumsuz etkilerini telafi etmek, dengelemek ve azaltmak amacını taşımaktadır. Uygulama alanlarındaki yaşama mekânı ve türlerin maruz kaldığı olumsuz etkileri telafi etmeye yöneliktir. Natura 2000, Avrupa'da özellikli koruma alanlarının tutarlı bir ekolojik ağı oluşturulmasını da ve küresel tutarlılığı da sağlamayı amaçlamaktadır. Önerilen telafi kriterleri; söz konusu yaşama mekânlarını ve türleri gözeden biçimde kapsmalıdır, aynı ülkenin aynı biyo coğrafik bölgesini kaplamalıdır ve alanın esas fonksiyonlarını oluşturan fonksiyonlarla karşılaştırılabilen fonksiyonlar olmalıdır. Teknik olarak gerçekleştirilebilir ve uzun süreli uygulamayı içermesi önemlidir.

3.3.2.3.1.1. Sulak Alanlar ve Havzalar İçin Yönetim Planı

Ramsar Sözleşmesi, sulak alanların korunmasını öngören bir sözleşme olmasının yansıra, doğa koruma alanında da imzaya açılmış ilk sözleşmedir. Bu nedenle sözleşmenin dünya doğa koruma hareketi içerisinde de önemli ve ayrıcalıklı bir yeri vardır (Erdem,O.,2009). Doğal kaynakların korunması ve akılcı kullanımı üzerine hükümetler arası ilk anlaşma olan Ramsar Sözleşmesi kapsamında zamanla Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların

ekolojik yapısının izlenmesi için çeşitli araçlar geliştirmiştir. Bu bağlamda sulak alanlar için yönetim planlarının hazırlanması gerekliliği en önemli araçlardandır. Tüm taraf ülkeler bu alanlar için yönetim planlarının hazırlanmasıyla yükümlüdür. Böylelikle insan faaliyetlerinin sulak alanın ekolojik karakteri üzerinde yaptığı etkiler izlenebilecek, aynı zamanda alanın (özellikle yerel halk açısından) sosyo-ekonomik ve kültürel değerler korunarak geliştirilebilecektir.

17/05/2005 tarihinde Çevre Bakanlığı tarafından imzalanan sulak alanların korunması, geliştirilmesi ve bu konuda görevli kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon esaslarının belirlenmesini amaçlayan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesinde sulak alan yönetim planı; sulak alanların akılcı kullanımını sağlamak üzere koruma, kullanım, araştırma, izleme ve denetim gibi etkinliklerin ve tedbirlerin tümünü bütüncül bir yaklaşımla tanımlayan planlar olarak tanımlanmaktadır. Bu yönetmelik sulak alanlarda alan yönetim planlarının hazırlanmasını öngörmektedir. Ramsar Sözleşmesi'nin (Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi) İspanya'da yapılan 8. Taraflar Konferansı'nda sulak alanların biyolojik çeşitliliklerinin dünya ölçeğinde korunmasını, akılcı ve sürdürülebilir kullanımını amaçlayan ve planlama aşamasında, planlayıcılara ve uygulayıcılara kolaylık sağlayacak "*Sulak Alanlarda Yönetim Planlaması Rehberi*" kabul edilmiştir. Bu rehberler alan ölçeğinde yönetim planlamasına yönelik hazırlanmıştır. Bu bağlamda rehberin 7. maddesine göre; sulak alanlar; doğal olaylar ve insan etkilerine maruz kalan dinamik alanlardır. Biyolojik çeşitliliklerini ve üretkenliklerini (sözleşme tarafından tanımlanmış olan ekolojik karakterleri) devam ettirmek ve sağladıklarının insanlar tarafından akılcı kullanımına olanak sağlamak için çeşitli yöneticiler, arazi sahipleri, kullanıcılar ve diğer ilgi grupları arasında genel bir uzlaşmayı sağlamak esastır. "*Yönetim Planlaması*" süreci bu uzlaşmayı sağlayacak mekanizmayı sağlar.

Rehber, Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi'ndeki sulak alanların korunması ve taraf ülke hükümetlik alanlarındaki tüm sulak alanların akılcı kullanımı ve aynı zamanda sulak alanlarda Ramsar Listesi'nde olup olmadığına bakılmaksızın doğal rezervlerin (korunan alanların) oluşturulmasını da içeren yükümlülükleri ile uyumludur. Aynı zamanda alanı esas alan yönetim planlamasının akılcı kullanım planlaması ve yönetimine çok ölçekli yaklaşımın bir unsuru ve entegre havza, kıyı ölçekleri dahil olmak üzere geniş ölçekli ekosistem ve peyzaj planlamasıyla bağlantılı olması gerektiğini dikkate almaktadır. Aynı zamanda Ramsar Alan Yönetim Planları'nın yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde toplumsal gelişme planları ile bütünleştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Sulak alanlara yönelik havza ölçeğinde yönetim planlarının hazırlanmasının başarılı bir sonuca götüreceği konusu önemle vurgulanmaktadır. Bu bağlamda entegre havza yönetimine ilişkin yönetim planları istenendir.

Yönetmeliğin 27. maddesine göre; bir sulak alan için yönetim planlaması süreci geliştirilirken, sulak alanın ihtiyaçlarının bilindiğinden ve bu geniş planlama ve yönetim süreciyle eşgüdümlü olduğundan emin olunması açısından, sulak alan yöneticilerinin sulak alanlarının bulunduğu ve bu süreçlerle etkileşim içerisinde olduğu bölge için havza ölçeğinin geniş çerçevesini, akifer veya kıyı alanı yönetim planı sürecini dikkate alması önemlidir. Rehberde belirtilen sulak alan yönetim planlamasının başlıca işlevleri;

- I. Alan yönetiminin amaçlarını tanımlamak,
- II. Unsurları etkileyen, yada etkileyebilecek etkenleri tanımlamak,
- III. Sürtüşmeleri ortadan kaldırmak,
- IV. İzleme ihtiyaçlarının tanımlanması,
- V. Hedeflere ulaşmak için gerekli planlamayı tanımlamak ve tarif etmek,
- VI. Etkin yönetimin sürekliliğinin sağlanması
- VII. Kaynakların elde edilmesi,
- VIII. Alanlar, organizasyonlar ve ilgi gurupları arası iletişimin sağlanması,
- IX. Yönetimin etkili ve yeterli olduğunu göstermek,
- X. Yerel, ulusal ve uluslararası politikalarla uyumu sağlamaktır.

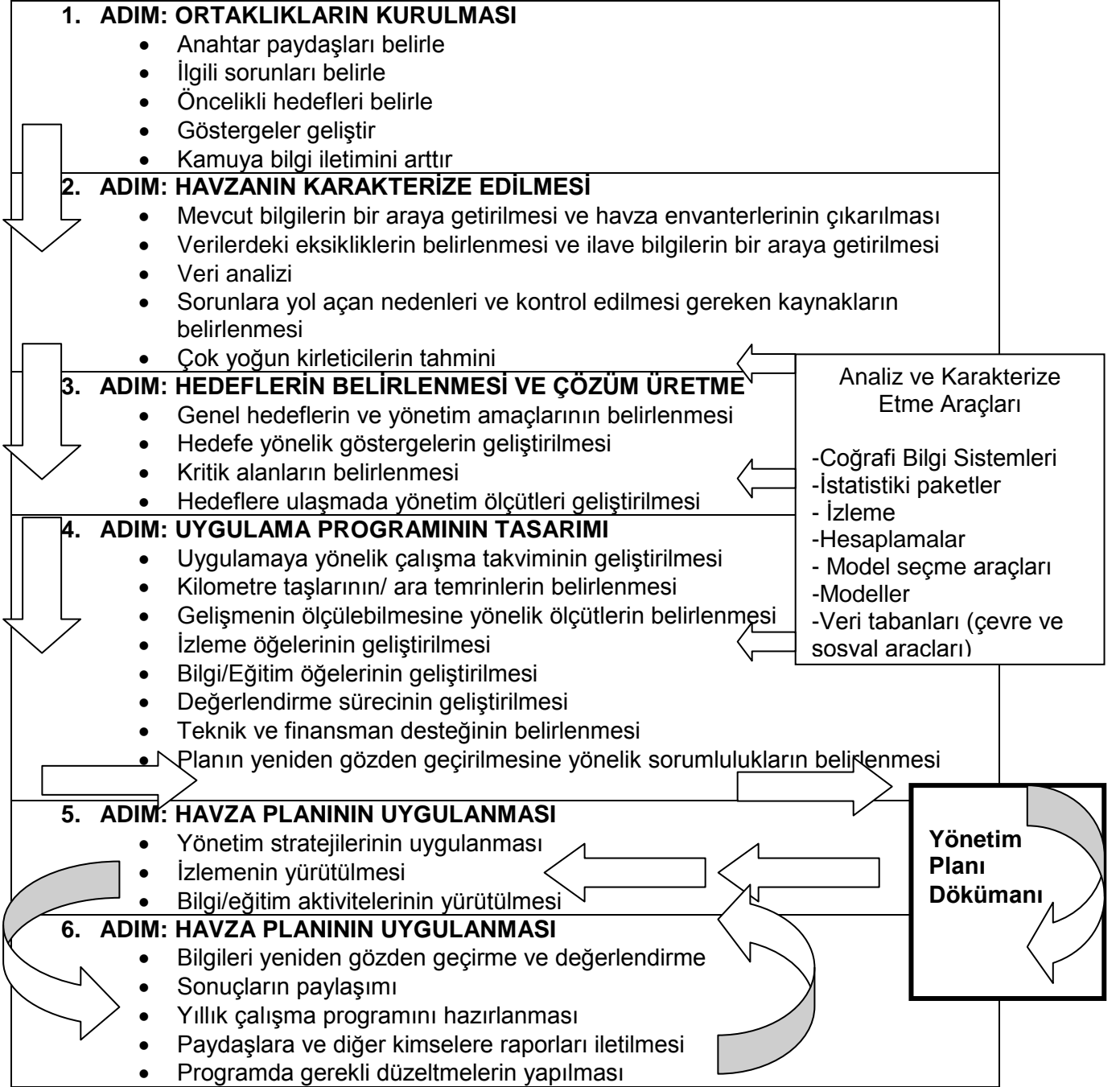
Bu rehberin uygulanmasına yönelik; sulak alan yönetim planının kendisi teknik bir belgedir ve mevzuatla desteklenmesi uygun olabilir ve bazı durumlarda yasal bir belge olarak onaylanabilir. Yönetim Planı, dinamik ve sürekli bir yönetim planlaması sürecinin bir parçasıdır. Plan sürekli gözden geçirilmeli, izleme süreci, değişen öncelikler ve acil durumlar dikkate alınarak gerekli ayarlamalar yapılmalıdır. Yönetim planlaması sürecinin uygulanması için bir yetkili görevlendirilmelidir. Yönetim planlamasına sürekli, uzun vadeli bir süreç olarak bakılması gerektiği ve yönetim planının uygun bilgilere ulaştıkça geliyeceği belirtilmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde ağırlıklı olarak nehir havzalarından ve nehir havzaları yönetim planlarının oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmektedir. Su Çerçeve Direktifi'nde bahsedildiği üzere; nehirlerin şimdiki ve gelecek kuşaklar için çok yönlü kullanımının devam ettirilmesine yönelik her bir nehir havzası için bir "*Nehir Havzası Yönetim Planı*"(NHYP) oluşturulması gerekmektedir. Nehir havzasının sınırları genellikle idari sınırlar ile örtüşmemektedir. Bunun yanında su yönetimi ile ilgili yetkiler birçok organizasyon arasında paylaşılmış durumdadır. Bu karmaşık durumun çözümünde tüm paydaşları bir araya getirmesi istenen nehir havzası yönetim planlarının işbirlikçi çalışmalarla oluşturulması Birliğin hedeflerindedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde çevre koruma konusunda çeşitli federal araştırmaların, izleme ve standartların belirlenmesinde ve uygulamaya yönelik konuların tek bir ajansta toplanmasına yönelik 1970 yılında kurulmuş olan "*Çevre Koruma Ajansı*" (EPA-

Environmental Protection Agency) halen faaliyet göstermektedir. Bu ajansın misyonu; insan sağlığını korumak ve doğal çevrenin (hava,su, toprak vb.) yaşam kaynaklarının korunmasını garanti altına almaktır. 1980lerin sonundan itibaren organizasyonların ve ajansların su kalitesinin yönetiminde havza yaklaşımı benimsenmiştir. Bu ajansa bağlı olarak su havzalarına ilişkin havza birimi bulunmaktadır.

Şekil 24: Havza Planlama-Uygulama Sürecinin Adımları ve Havza Yönetim Planı

Kaynak: Epa,2008

Bu birim havzaların planlanması ve yönetimine ilişkin programları geliştirme ve uygulamada kullanıcılara yardım etmektir. Bu biriminin havzaların planlanması ve yönetimine ilişkin yaklaşımı;

- Hidrolojik olarak tanımlanmış,
(coğrafi odaklı ve sıkıntıya neden olanların tümünü (hava ve su) içeren)
- Paydaşları davet eden,
(kamu (federal/eyalet/yemel) ve özel sektörü içeren, toplum odaklı ve koordine edilmiş bir sistem içinde)
- Stratejik olarak su kaynaklarının hedeflerine (örn; su kalitesi ve habitat) öncelik veren bütünleşik, (düzenleyici ve gönüllü) çok katmanlı programlar, bilimsel temele oturan, stratejik havza planı destekli ve yönetim yaklaşımının uyarlanması şeklindedir.

Çevre Koruma Ajansı resmi web sayfasında Mart 2008 tarihinde en son güncellenmiş olan "*Su Havzaları Yönetim Planı Geliştirme*" el kitabı yönlendirici olması anlamında kamuya sunulmuştur. Bu bağlamda sulak alanların da havza bazında ele alınması öngörülmektedir. "*Havza Yönetim Planları*"nın açık ve net bir dille halkın her seviyesinden kimsenin anlayabileceği şekilde yazılmasının ve katılımcı ve şeffaf süreçlere yardımcı olması anlamında önemli olduğuna değinilmektedir. Havza yönetim planları, adım adım gelişen ve devam eden bir süreci tanımlamaktadır. Her havzaya özel olarak hazırlanan havza yönetim planları; su havzası planlama sürecini ve bu süreci değerlendirme imkânını sağlamak amacıyla yönetim bilgileri coğrafi olarak tanımlanmış bir havza için analizler, eylemler, katılımcılar ve kaynakların gelişimine ilişkili ve planın uygulanmasına yöneliktir. Bu planlar, problemlerin ve hedeflerin belirlenmesinde ve çözümlerin uygulanmasına yardımcı olmaya yönelik bir yol haritasıdır. Böylelikle havzaların birbirleriyle karşılaştırılmasına da imkân tanınmaktadır. Toplumlara, havza organizasyonlarına, devlet, yerel, federal çevre ajanslarına havza planını geliştirmeleri ve uygulamalarına yönelik su kalitesi standartlarını hazırlama ve su kaynaklarını korumaya yönelik yardımcı olması istenmektedir (Epa,2008). Havza yönetim planlarının hazırlama sürecini tarif eden bu çalışma, sürdürülebilir gelişme sürecinde her bir havzada yaşayan kimselerle ortak geliştirilmiş kararlar doğrultusunda, kendi doğal kaynaklarını koruyarak, çok özel yerel potansiyellerini ve kapasitesini geliştirmesi ve farklılık yaratması amacını taşımaktadır.

Bölüm III Sonucu

1970li yıllarda yaşanan Petrol Krizi günümüzde yerini "Su Krizi"ne bırakmıştır. Dünyada nüfusun, kentleşme ve endüstrileşme faaliyetlerinin giderek arttığı ve genellikle su havzalarında yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu durum beraberinde su tüketimi, su talebi ve çevre kirliliği sorunlarında artış yaşanmasına ve yeraltı ve yer üstü doğal kaynaklarımızın daha fazla tahrip edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca çeşitli nedenlerle atmosfere salınan gazların sera etkisi yaratması ve dünya yüzeyinin sıcaklığının artması sonucu küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle hidrolik döngülerin değişmesiyle dünyamızın doğal dengesi bozularak buzullar erimekte, dünyanın farklı yerlerinde sellenme, kuraklık ve tsunami vb. doğal afetler yaşanmakta, sürdürülebilirlik eşikleri zorlanmaktadır.

Küresel ölçekte sürdürülebilir gelişme kaygılarının yaşanmasıyla beraber başta su kaynakları olmak üzere, doğal çevrenin korunması konusunda önlemlerin alınması bağlamında politikaların belirlenmesi zorunlu olmuştur. 1992 yılında Rio'de Janeiro'da Gündem 21 tartışmaları sırasında su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında bütünlük yaklaşımının uygulanmasının önemi gündeme getirilmiş ve aynı yıl Dublin'de yapılan "Uluslar arası Su ve Çevre Konferansı"nda suya ilişkin prensipler alınmıştır. Su kaynaklarının yönetiminde havza bazında, sosyo-ekonomik ve doğal sistemleri entegre biçimde ele alan yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu, su gelişimi ve yönetiminin katılımcı bir temele oturan, tüm paydaşları, plancıları ve tüm düzlemdeki politika üreticileri davet eden bir yaklaşımla ele alınması gerektiği evrensel biçimde kabul görmüştür.

Özellikle hızlı gelişen büyük kentlerde idari ve politik yapay sınırların zamanla değişebildiği nedeniyle, mekânsal planlama kararları ve politikalarının sürekliliği sağlanamamaktadır. Mekânsal planlama disiplininin içeriğinin gelişmesine paralel olarak, havza planlama yaklaşımı günümüzde su kaynaklarının planlanmasının ötesine geçen bir anlayışla bölgesel ölçekte çevreyi bir bütün olarak gören, tüm doğal kaynakların birbirleriyle, yaşama fonksiyonları ve buna bağlı kullanımlarla olan ilişkilerinin geniş kapsamlı bütünlük planlanması ve yönetilmesine yöneliktir. Ekolojik merkezli planlama anlayışı temeline oturan bu ele alış insan merkezli faaliyetler ile doğal kaynakların korunması arasında uzlaşmaya varılarak, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yöneliktir. Ekosistem bütünü olan havza ölçeği stratejik bir planlama ve yönetim/yönetişim birimi olarak gündeme gelmektedir.

Bu bağlamda planlama sürecini tanımlayan ve gelişmelerin izlenmesine ve kontrol edilmesine imkân tanıyan yol haritası niteliğinde bir stratejik planın varlığı önem kazanmıştır. Havza ölçeğinde planlama çeşitli disiplinlerden uzmanlarının yönetiminde, başta ekolojik

değerlerin korunarak kullanılmasına yönelik, yerindenlik prensibiyle ve tüm ilgililerin katılımıyla hazırlanması gereken bu planlar; açık, şeffaf, uzlaşma merkezli, müzakere ve işbirliği süreçlerine dayalı ortak karar üretmeye yöneliktir. Bu bağlamda iletişim ortamında, yüksek düzeyde bilgilendirme, katılım ve işbirliğinin sağlanması ve eş zamanlı moderasyon ve koordinasyon desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle mekanın özelliklerini güçlü ve zayıf yönleriyle analiz ederek, üzerinde uzlaşmış bir vizyon-hedef geliştirme, eyleme yönelik strateji ve politikalar belirleme ve araçlar üretmeye dayalı kavramsal bir plan üretilebilecektir. Bu plan zaman içerisinde gelişebilecek her türlü gereksinimlere ve yeniliklere açık, izleme ve değerlendirme yaparak geliştirilen sürece dayalı bir planlama yaklaşımı olmalıdır. Planlama çalışmalarının en başından itibaren problemlerin çözümüne yönelik iletişim tekniklerinden yararlanarak yuvarlak masa toplantıları, çalıştaylar, forumlar, çalışma gruplarının oluşturulması, kamu-özel ortaklıklarının kurulması (Public-Private Partnership) vb. yeni metodlarla bu sürecin içeriği desteklenmeli ve geliştirilmelidir. Bu planlar yol haritası niteliğinde daha alt ölçeklerde geliştirilecek planlara rehberlik edecek temel bir dokümandır.

Birçok aktörü içeren havza ölçeğinde daha yenilikçi, demokratik, esnek yaklaşımları içeren stratejik planların hayata geçirilmesini destekleyen ve farklı çıkar gruplarının temsilcilerini sağlayacak bir yönetim yaklaşımı gerekmektedir. Ekonomi ve politika bilimlerinde ortaya çıkan yönetim kavramı yeni bir yönetim yapısını tanımlayarak, zamanla mekânsal planlamanın da gündemine de girmiştir. Çeşitli uluslar arası örgütlerin yapmış olduğu tanımlamalara göre genel olarak; yönetim kavramı merkezîyetçiliğin ve hiyerarşik düzenin yapısını çözen, yerelliğe, açıklığa, katılıma, hesap verebilirliğe, etkinliğe ve tutarlılığa önem veren bir yönetim anlayışıdır. Küreselleşme söylemleriyle beraber artan yerelleşme eğilimine ağırlık veren ele alışıyla devletin rolü, yönetim biçimi, kurumsal sistem, politik süreçler, işleyiş, politika konuları ve kapsamı ile uygulama araçlarında da değişiklikler yaratmaktadır. Bu bağlamda farklı mekânsal ölçeklerde çok katımlı, farklı temsilcilerin işbirliği içerisinde, ortaklıklara dayalı, daha esnek, koordine edilmiş ve ağsal çalışma ortamı gündeme gelmektedir. Üzerinde herkesin anlaştığı karşılıklı kazanç (win-win situation) durumunun yaratılması istenendir. Yatay düzlemde ilişkilerin kurulduğu, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektörün ve vatandaşların yönetim kararlarının alınma sürecine dahil edilmeleri, başta yerel yönetimler olmak üzere kamu yönetiminin de rolünün yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Demokratik ortamda alınan kararların paylaşımlı olması kamu yönetimine duyulan güveni artırarak uygulamada başarıya yaklaşımı arttıracaktır. Bu gelişmelere cevap verebilecek yasal-yönetimsel ve kurumsal yapıların da yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir. Dolayısıyla mekânsal düzenleme politikaları da kendini yenilemek durumundadır. Yönetim yaklaşımının ülkeden ülkeye değişen kendi yönetim sistemlerine göre (merkezi ve merkezi olmayan) hayata geçirebilme koşulları ve zamanı farklı olacaktır. Avrupa Birliği

üyeliğine aday olduğumuz bir dönemde yönetim yaklaşımının gündemimize girmesi ve üzerinde tartışılmaya başlanması son derece olumlu bir adımdır.

Gelişmiş ülke deneyimlerinde yönetim yaklaşımının farklı mekânsal düzlemlerde ele alındığı görülmektedir. Kentsel, metropoliten ve bölgesel yönetim kendi sınırları içerisinde yerleşmelerde birden çok sayıda birim tarafından alınan farklı kararların birbirleriyle uzlaşarak, karar birliğine varmalarına ve bütünselliğin sağlanmasına yöneliktir. Bölgesel ve kentsel yönetim esasen çok düzlemli yönetim yaklaşımı ile içe içe olmaktadır. Çok düzlemli yönetimden anlaşılması gereken karmaşık yapı içerisinde hiyerarşik değil, birimlerin hepsinin eşit değerde tutulduğu bir yapı olmalıdır. Bu bağlamda havza ölçeğinde yönetim yaklaşımı bu kuramsal ilkeleri kapsamalıdır. Özellikle bölgesel yönetim yaklaşımının fiziki sınırlara dayalı bölgesel havza ölçeğindeki ele alışa önemli kazanımları olmaktadır. Havzaların kendi hiyerarşik yapısı içinde çok katmanlı yapısında (alt havza-üst havza vb.) çok düzlemli yönetim yapısının varlığını gerekli kılmaktadır.

Mekânsal yönetim yönlendirme; kurumlar ve mekân/yaşama alanı arasında gerçekleşen değişim etkilerini tanımlamaktadır. Mekânsal yönetim kamusal yararın üretilme amacına göre hangi mekânı kapsıyorsa, o ölçekte mekânın yerel ve özel karakterini ortaya çıkaran bir süreçtir. Mekânsal yönetim mekânı çevresinden ayrı düşünen değil, aksine mekânsal sürdürülebilir gelişmeyi destekleyendir ve kuvvetli bir şekilde mekânsal uyumu sağlamaya yöneliktir. Burada mekânın kendisi bir sermaye olarak görülmektedir. Bu sermayenin kıymetlendirilmesi, kendi içinden gelişen potansiyelinin değerlendirilmesi ve farklılık yaratabilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik mekânsal yönetim; mekânın özgün belirleyici karakterini ve kimliğini tahrip etmeyici, bulunduğu sistem içinde mekânsal uyumun iyileştirilmesini sağlayan, katılımcı ve işbirlikçi süreçlerle, birçok farklı aktörlerin çok katmanlı ilişkilerinin yatayda ve düşeyde koordinasyon süreci olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda bu yaklaşım doğal bir sermaye olan havza ölçeğinde de uygulanabilir özelliğindedir.

Bu bağlamda araştırmada önerilen her havzanın kendi yapısına uygun olarak geliştirilecek olan stratejik planlama sürecine eşlik edecek ve tamamlayacak yönetim yapısı "*mekansal yönetim*" yaklaşımının benimsenmesidir. Böylelikle havzaların özgün doğal yapısı ve ekolojik değerleri korunarak sürdürülebilir gelişmesi sağlanabilecektir. Her havzanın kendi ekolojik, sosyal ve ekonomik yapısına göre farklı yaratıcı çözümler üreterek planlama kararlarını hayata geçirmesine imkan tanıyacaktır. Böylelikle havzalar tek tipte yapılaşma, yoğunluk kararları, koruma bantları vb. fiziki kararların öngördüğü standart bir şekilde değil, havzanın ihtiyaç duyduğu gereksinimlere cevap verebilecek şekilde yönetilerek, korunması ve sürdürülebilir gelişmesi sağlanabilecektir. Katılımcı ve müzakere süreçlerinde havzadaki

tüm ilgili kimselerin yer aldığı demokratik bir ortamda alınan kararlara güven duyulacağından, benimsenmesi ve uygulanması daha kolay olacaktır. Bu bağlamda havza ölçeğinde her düzeyde katılım, işbirliği, bilgi paylaşımı ve koordinasyon öngörülmektedir. Havza ölçeğindeki gelişmelerin izlenmesi, kontrol edilmesi ve tüm bu sürecin geliştirilmesine yönelik yeni bir yönetim, örgütlenme yapısı, yasal dayanaklar ve politikaların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Yenilikçi bu havza planlama yaklaşımının hayata geçirilebilmesi için; yasal yapılanmanın oluşturulmasına imkân tanıyan politik düzenin varlığı, örgütsel yapının ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik araçların oluşturulması önem kazanmaktadır.

Alan yönetim planları; belirli bir alana yönelik stratejik planlama ve yönetim yaklaşımlarını birlikte içeren planlama sürecini uygulamaya yönelik yenilikçi bir araçtır. Gelişmiş ülke deneyimleri incelendiğinde genellikle alanın doğal, kültürel ve tarihi vb. çok özel yapısının korunarak sürdürülebilir geliştirilmesine yönelik hazırlanmaktadır. Avrupa Birliği'nde özellikle Habitat Direktifi ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ile birlikte doğal alanların korunarak geliştirilmesi amacıyla yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik ilgi artmıştır. Birlik ülkelerine yönlendirici ve yardımcı olması bağlamında, bilimsel araştırmalara ve tecrübelere dayanan kılavuz dokümanlar (Eurosite 2004 vb.) yayınlanmaktadır. Bu bağlamda doğal kaynakların entegre, katılımcı ve müzakere süreçleriyle yönetilmesi istenmektedir. Ayrıca Birlik doğal alanların ağsal ve entegre korunmasına yönelik Natura 2000 konseptini geliştirmiştir. Natura 2000; Avrupa'da tehlikede doğal yaşam alanlarının ve canlı türlerinin koruma altına alınması amacını taşıyan ve 1992 yılında kabul edilen yasa tasarısı bağlamında belirlenmiş bir doğal çevre koruma ağıdır. Bu bağlamda bu alanlarda alan yönetim planlarının hazırlanması zorunludur.

Bu yaklaşım ekosistem bütünü olan havza ölçeğinde de uygulanmalıdır. Uluslar arası düzeyde bir önemli oluşum ülkemizin de taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi kapsamında Uluslararası Önemli Sahip Sulak Alanlara sahip tüm taraf ülkelerin bu alanlar için yönetim planlarının hazırlanmasıyla yükümlü kılınmasıdır. Ramsar kapsamında koruma alanı olarak belirlenip belirlenmemesine bakmaksızın tüm sulak alanlara yönelik, özellikle havza ölçeğinde entegre havza yönetimine ilişkin yönetim planlarının hazırlanması istenendir. Ayrıca Avrupa Birliği'nde Su Çerçeve Direktifi'ne istinaden nehirlerin şimdiki ve gelecek kuşaklar için çok yönlü kullanımının devam ettirilmesine yönelik her bir nehir havzası için bir işbirlikçi süreçlerde "*Nehir Havzası Yönetim Planı*"(NHYP) oluşturulması zorunlu tutulmaktadır. Havzalara ölçeğinde hazırlanması öngörülen alan yönetim planları aynı zamanda Gündem 21 ve Yerel Gündem 21 eylem planlarının tamamlayıcısı ve fiziki mekânla bütünleşerek, daha geliştirilmiş hali olarak düşünülebilir.

Bölüm IV: İstanbul Kentsel Bölgesinin Mekânsal Gelişme ve Planlama Süreci İçerisinde Küçükçekmece Göl Havzası

Bu bölümde öncelikle İstanbul kentsel bölgesinin Cumhuriyet Dönemi sonrası mekânsal gelişme süreci ve planlama koşulları incelenecektir. Bu bağlamda mekânsal planlama ve çevre koruma arasındaki dengenin sağlanması konusunda mevcut yasal ve yönetsel yapının etkinliği irdelenecektir. Böylelikle havzaların planlanması ve yönetiminde yaşanan sorunlar tespit edilerek, hangi konularda çözüme ihtiyaç duyulduğu ortaya konacaktır. İstanbul kentsel bölgesinde planlama yapısına yönelik ortaya konan genel çerçeveye ışığında, araştırma alanı olan Küçükçekmece göl havzası daha detaylı incelenecektir.

İlde, 06 Mart 2008 tarihli 5747 numaralı "*Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun*" çerçevesinde, ilçe sayısı 39'a çıkartılmıştır. Bu bağlamda ilçe sınırlarında değişiklikler yapılmıştır. Araştırmanın bu tarihten önce başlamış olmasından ve alana ilişkin yararlanılan tüm bilimsel çalışmaların eski ilçe sınırlarına göre düzenlenmiş olmasından dolayı, araştırmada eski ilçe sınırları esas alınmıştır.

4.1. İstanbul Kentsel Bölgesinin Ülke İçerisindeki Genel Konumu

Kara, deniz ve hava olmak üzere ulaşım yolları üzerinde bulunan il, konumu ve erişilebilirliğinden dolayı ülkenin başta sanayi ve hizmet sektörü olmak üzere önemli yatırımlarını çekmekte ve bu doğrultuda sürekli göç almaktadır. İstanbul "Metropolitan Alan" sınırları, batıda Silivri'den doğuda Gebze'ye, İstanbul "*Metropolitan Bölge*" sınırı ise batıda Çorlu'dan doğuda İzmit'e ve güneyde de Yalova'ya kadar uzanmaktadır (İBB,2006). Ancak, İstanbul kentsel bölgesi il sınırlarına taşarak komşu kentlerle bütünleşen bir yapıda giderek mekânsal ve etkileşim alanını arttırmaya devam etmektedir.

İstanbul kenti Cumhuriyet'in ilanı ile yönetim merkezi işlevini Ankara'ya devrederek idari vasfını yitirmesine rağmen, 1950'li yıllardan itibaren ülke ekonomisinde yaşanan değişimlere paralel olarak yeni bir statüye geçmiştir. İstanbul bugün ülkenin ekonomik lokomotif kenti konumundadır. Günümüzde önemli olgularından biri de 1980'li yıllardan itibaren dünyanın küreselleşme sürecine girmesidir. Artan iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişimiyle sermayenin hareketliliği artmış, yerel sınırlar kalkmıştır. İstanbul yerli ve yabancı yatırımcıların gözdesi olmuştur. Ülkemizin ekonomik yapısı küreselleşme sürecine İstanbul üzerinden eklemlenmektedir.

Tablo 13: Türkiye ve İstanbul ili Karşılaştırması

Göstergeler	Türkiye	İstanbul
Yüzölçümü (km ²)	769 604	5 400
Nüfus (kişi)	70 586 256	12 573 836
Kent Nüfusu	49 747 859	11 174 257
Çalışan Nüfus	20 443 000	3 556 000
İşgücü	22 879 000	4 015 000
İşsiz Nüfus	2 436 000	459 000

Kaynak: DIE Verileri (2007), İstanbul Valiliği Verileri (2008)

İstanbul nüfusunun Türkiye toplam nüfusu içindeki payı 2007 yılı verilerine göre % 17,81'dir. İstanbul nüfus büyüklüğü açısından Türkiye'nin en büyük ili olma özelliğine sahiptir. İstanbul'un nüfusu Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze yaklaşık 11 kat artmıştır. Türkiye'nin bütün bölgelerinden göç alan ve yıllık nüfus artışının yarısının göçlerden kaynaklandığı İstanbul'da, yaşayanların % 60'ı İstanbul doğumlu olmayanlardan oluşmaktadır. İstanbul'da kilometrekareye düşen kişi sayısı 2007 yılında 2 420 kişiye yükselmiştir. Türkiye toplam işgücü olan 22 879 000 kişi içerisinde, 20 443 000 kişi istihdam edilmektedir. İstanbul'da istihdam edilenlerin sayısı 3 556 000 kişidir. İstanbul toplam ülke istihdamının % 17,4'ünü oluşturmaktadır. Türkiye'de işsizlik oranı 10,6 olmakla beraber bu oran İstanbul'da 11,4 değeriyle ülke oranının üzerindedir. Türkiye'deki tüm çalışan nüfus içinde İstanbul ilinde çalışanların payı % 17,4 iken; Türkiye'nin sahip olduğu iş gücünde İstanbul'un payı % 17,5'tir. Türkiye'deki işsizlik oranı içinde İstanbul'un payı %18,8'dir.

Tablo 14: Marmara Bölgesi'ndeki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Marmara Bölgesi		
İli	1996 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (76 il içinde)	2008 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (81 il içinde)
Balıkesir	13	15
Bilecik	17	18
Bursa	5	5
Çanakkale	20	24
Edirne	18	16
İstanbul	1	1
Kırklareli	14	11
Kocaeli	4	4
Sakarya	27	23
Tekirdağ	8	7

Kaynak: DPT, 2008

Türkiye ekonomisi içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan Marmara Bölgesi'nde yer alan İstanbul ili, 1996 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 76 il içerisinde 1. sırada yer alırken, Marmara Bölgesinde yer alan diğer iller sıralamada ilk 27 il içerisinde bulunmaktadır. 2008 yılı rakamlarına göre İstanbul tekrar 1. sıradaki yerini korurken, Marmara Bölgesinde yer alan diğer iller 81'e çıkan il toplamında ilk 24 il içinde yer alarak önemini korumaktadır.

Ülke genelinde 1950'li yıllarda yaşanan başta sanayileşme, tarımda makineleşme ve kentlerin artan çekiliğinden kaynaklanan nedenlerle kırsal alanlarda işsizlik sayısı artmıştır. Daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla büyük kentlere göç başlamıştır. Ülke genelinde dengeli bir bölgesel gelişmeyi öngören yeterli bölgesel plan ve politikaların olmamasından ötürü, özellikle ülkenin batı kesiminde yer alan başta İstanbul olmak üzere İzmir, Ankara, Adana büyük ve endüstri kentlerinde hızlı nüfus artışı gerçekleşmiştir. Mekânsal olarak giderek yayılan, genişleyen bu iller ülkenin başlıca yığılma alanlarıdır.

Tablo 15: Türkiye ve İstanbul İli Sektörler Karşılaştırması

	TÜRKİYE (2005)			İSTANBUL (2005)		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
TOPLAM(%)	100	100	100	100	100	100
TARIM	29,5	21,7	51,16	0,7	0,7	0,5
SANAYİ	19,4	21,1	14,6	37	36,7	37,8
İNŞAAT	5,3	7	0,5	6	7,2	1,4
HİZMETLER	45,8	50,2	33,3	56,4	55,4	60,3

Kaynak: TÜİK-HHİA, İstanbul Valiliği, 2007 içinde.

2005 yılında Türkiye ölçeğinde istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün payı % 29,5; sanayi sektörünün % 19,4; inşaat sektörünün % 5,3 ve hizmetler sektörünün ise % 45,8'dir. İstanbul'un üretim ve istihdam yapısı bazı farklılıklar göstermektedir. Aslında bu, İstanbul'un bir sanayi ve hizmetler sektörü tabanlı ekonomik yapısının doğal bir sonucudur. Tarımsal üretim ve istihdam Türkiye genelinde önemli bir yere sahipken, İstanbul'da tarım kesimi yok denecek kadar azdır. 2005 yılında İstanbul'da istihdam edilenlerin % 0,7'isi tarım sektöründe, % 6'sı inşaat sektöründe, % 37'si sanayi sektöründe, % 56,4 gibi önemli bir bölümü ise hizmetler sektöründedir. İstanbul yalnızca nüfus açısından değil, ekonomik faaliyetler ve katma değer açısından da Türkiye'nin en büyük kentidir. 2001 yılı verilerine göre İstanbul GSYİH'nın % 21,5'ini üretmiştir. Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık % 50'si, ithalatının da yaklaşık % 40'ı İstanbul kaynaklıdır. 2006 vergi gelirlerinin % 42'si İstanbul'dan elde edilmiştir (İstanbul Valiliği,2007).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından yapılan 1927 yılı ilk genel nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 13.648.270 kişi'dir. İstanbul ilinin aldığı pay % 5,91'dir. İstanbul ilinin

1950 yılında Türkiye nüfusundan aldığı pay % 5.57 iken, 1980'lere gelindiğinde % 10'lara ve 2007 yılına gelindiğinde % 17,81'e yükselmiştir.

Tablo 16: Türkiye ve İstanbul Nüfus Değerleri

YILLAR	TÜRKİYE NÜFUSU	İSTANBUL NÜFUSU	İST./TÜR.ORANI (%)
1927	13 648 270	806 863	5,91
1950	20 947 188	1 166 477	5,57
1955	24 064 763	1 533 822	6,37
1960	27 754 820	1 882 092	6,78
1965	31 391 421	2 293 823	7,31
1970	35 605 176	3 019 032	8,48
1975	40 347 279	3 904 588	9,68
1980	44 736 957	4 741 890	10,60
1985	50 664 458	5 842 985	11,53
1990	56 473 035	7 309 190	12,94
1997	62 810 111	9 057 747	14,44
2000	67 803 927	10 018 735	14,77
2007	70 586 256	12 573 836	17,81

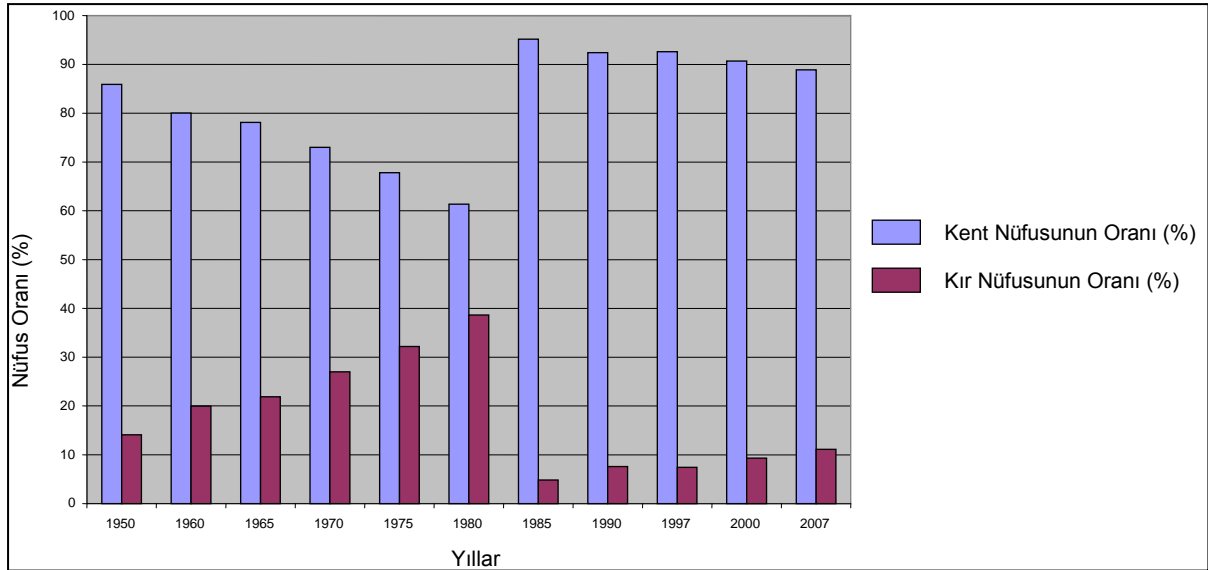
Kaynak: DİE verilerinden düzenlenmiştir.

1927 yılında ülke nüfusunun % 24,22'ini kentsel nüfus oluşturmaktadır. Bu oran 1950 yılında % 25,04, 1975 yılında % 41,81 ve 2007 yılında % 70,48 değerine ulaşmıştır. Türkiye' de kent nüfusu giderek artmaktadır. Kırsal alanlardan özellikle büyük kentlere göç yaşanmaktadır. Bu gelişmeler bağlamında Marmara Bölgesi ve özellikle İstanbul kentsel bölgesinde nüfus yığılması yaşanmaktadır. İstanbul 1980 yılında Türkiye genelinde nüfus artış hızının düşmesine paralel bir durum sergilerken, 1997 yılında Türkiye genelinde nüfus artış hızının en düşük değerine ulaşmasına rağmen bu durumdan pek etkilenmemiştir. 2000 yılında Türkiye yıllık nüfus artış hızı % 1,8 iken, İstanbul'un yıllık nüfus artış hızı % 3,3 tür. İstanbul nüfus artış hızı hemen hemen her dönemde Türkiye ve Marmara Bölgesi nüfus artış hızının üzerinde seyretmiştir. Türkiye'de toplam nüfusu ve kentsel nüfusu en fazla olan il İstanbul'dur. Göçle birlikte İstanbul ilinde sosyal, ekonomik, ekolojik ve idari açıdan hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girilmiştir. Hızla gelişen kent artan nüfus ihtiyacını ve gereksinimlerini karşılamak üzere başta yakın yerleşimler olmak üzere çevre kırsal alanlara yayılmaktadır. Kentin çevre köylere çok yakın ve başta ulaşım ve iletişim ilişkilerinin çok kuvvetli olması bu gelişimi hızlandırmaktadır.

1927 yılında İstanbul ilinde %87.4 olan şehirde yaşayan nüfusun payı, 1950 yılına kadar çok küçük artış ve azalışlar göstermiştir. 1950-1980 döneminde İstanbul ilinde daha çok kırsal alanın göç alması nedeniyle köyde yaşayan nüfusun artış hızı şehirde yaşayan nüfusun artış hızından yüksek olmuştur. Bu nedenle, 1950-1980 döneminde şehirde yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payı azalmaktadır. 1950 yılında toplam nüfusun %85.9'u şehirde

yaşarken bu oran 1980 yılında %61.4' e düşmüştür. 1980-1985 döneminde şehir nüfus oranındaki hızlı artış ise, şehir ve köy idari bölünüş sınırlarındaki değişim sonucu, köy olarak tanımlanan alanların azalması, buna karşılık şehir olarak tanımlanan alanların artmasından kaynaklanmaktadır. 1985 yılından sonra ise, şehirde yaşayan nüfusun payı 1950-1980 dönemindeki benzer şekilde azalma eğilimi göstermiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında kırsal alanların gelişimi bağlamında nüfus gelişimleri incelendiğinde; 1950 yılında kırsal yerleşmeler nüfusu % 14, 1970' li yıllara gelindiğinde % 27 ve 1985 yılında ise % 38' lik oranla il içerisinde en yüksek değerine ulaşmıştır. 1985 yılından itibaren başta nüfus kriteri göz edilerek alınan kararlarla idari bölünmeler yaşanmış ve bu alanlar kentsel alan sınırları içine dahil edilmişlerdir. Daha sonraki yıllardaki kırsal nüfus oranlarının düşük olmasının başlıca nedenlerinden biri budur. 1997 yılı verilerine göre ilin kentsel nüfusu % 90' ların üzerine çıkarken, 2007 yılında % 89 civarındadır. İlde kırsal nüfus azınlıkta kalmıştır. 1980–1985 döneminde şehir ve köy nüfus oranlarında görülen hızlı değişim İstanbul ilinin idari bölünüş yapısında bu dönemde gerçekleşen yeni düzenlemeden kaynaklanmaktadır. 1980-1985 döneminde toplam 2 008 984 nüfusu olan bucak ve köyler, ilçe merkezleri (şehir) sınırlarına alınmıştır (DİE,2000).

Grafik 3 : İstanbul Toplam Nüfusu İçerisinde Kent ve Kır Nüfus Oranları

Kaynak: DİE verilerinden düzenlenmiştir.

Kırsal alandan göçle gelen kimseler öncelikle kentsel saçaklanma alanlarını tercih etmekteydiler. Bu alanlar nüfus sayısındaki artış kriterine göre zamanla belde belediyesi veya ilçe ilan edilerek kentsel alan sınırları içine dahil edilmişlerdir. Grafik (3)'te görülen 1985 yılı sonrasındaki kır nüfusu oranlarının düşük olmasının başlıca nedenlerinden biri budur. Her dönemde önemli bir oranda kır nüfusunu içeren İstanbul ilinde yer alan kırsal nüfusun yaşam biçimleri, yerleşme ve sosyo-ekonomik yapısı geleneksel köy yapısından farklılıklar

göstermektedir. Kırsal alan nüfusu olarak tanımlanan halkın tarım tek geçim yolu olmamakla beraber, bu alanlar başta sanayi olmak üzere yüksek iş gücünü barındırmaktadır.

Tablo 17: 1985-2007 Yılları Arası İstanbul İlçeler Bazında Kır ve Kent Nüfusları

İLÇELER	1985 NÜFUS		1990 NÜFUS		2000 NÜFUS		2007 NÜFUS	
	KIR	KENT	KIR	KENT	KIR	KENT	KIR	KENT
ADALAR	-	14.785	-	19.413	-	17.760	-	10.460
AVCILAR	-	-	-	-	-	233.749	-	323.596
BAĞCILAR	-	-	-	-	-	556.519	-	719.267
B.EVLER	-	-	-	-	-	478.623	-	571.711
BAKIRKÖY	2.138	1.236.204	-	1.328.276	-	208.398	-	214.821
B.PAŞA	-	-	-	212.570	-	246.006	-	272.196
BEŞİKTAŞ	-	204.911	-	192.210	-	190.813	-	191.513
BEYKOZ	17.366	118.697	21.711	142.075	38.541	172.291	41.261	121.556
BEYOĞLU	-	245.999	-	229.000	-	231.900	-	247.256
EMİNÖNÜ	-	93.383	-	83.444	-	55.635	-	32.557
ESENLER					-	380.709	-	517.235
EYÜP	7.300	369.887	11.941	200.045	20.796	235.116	21.708	163.926
FATİH	-	497.459	-	462.464	-	403.508	-	422.941
G. O. PAŞA	10.714	279.127	39.481	354.186	93.633	658.756	122.526	512.842
GÜNGÖREN	-	-	-	-	-	272.950	-	318.545
KADIKÖY	-	577.863	-	648.282	-	663.299	-	744.670
KAĞITHANE	-	-	-	269.042	-	345.239	-	418.229
KARTAL	14.882	557.664	105.055	506.477	70.475	337.390	114.098	271.671
K.ÇEKMECE	-	-	9.988	469.431	1.004	593.520	1.264	395.170
MALTEPE					-	355.384	-	415.117
PENDİK	-	-	6.271	289.380	4.989	384.668	2.862	262.859
SARIYER	9.087	138.416	11.797	160.075	23.511	219.032	28.774	138.360
ŞİŞLİ	-	526.526	-	250.478	-	270.674	-	314.684
TUZLA	-	-	-	-	15.342	107.883	16.447	86.086
ÜMRANIYE	-	-	59.166	242.091	164.996	440.859	266.346	454.555
ÜSKÜDAR	22.973	467.212	-	395.623	-	495.118	-	582.666
Z. BURNU	-	147.849	-	165.679	-	247.669	-	288.743
B.ÇEKMECE	-	-	120.516	22.394	348.229	35.860	644.487	346.756
ÇATALCA	106.910	10.470	52.691	11.550	65.810	15.779	61.351	46.578
SİLVİRİ	39.858	15.767	51.550	26.049	63.625	44.530	63.117	63.716
SULTANBEYLİ	-	-	-	-	-	-	-	272.758
ŞİLE	14.478	4.832	17.500	7.782	22.185	10.262	15.338	13.057
YALOVA	36.371	53.857	47.594	65.823	-	-	-	-
TOPLAM	282.077	5.560.908	555.261	6.753.929	933.136	9.085.599	1.399.579	6.291.763

Kaynak: DİE verilerinden düzenlenmiştir.

4.2. İstanbul Kentsel Bölgesinin Mekânsal Gelişme ve Planlama Süreci

İstanbul'da imar ve planlama çalışmaları işgal yıllarında ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 1932 yılına kadar geçen dönemde duraklamıştır. 1932'de kentin genel bir planlama ihtiyacı olduğu gerekçesiyle, Avrupa'dan üç şehirci uzman davet edilmiştir. Agache, Lambert, Elgötz İstanbul'da bir müddet kalıp, planlama çalışmaları yapmış, bu çalışmalardan Elgötz'ün planı seçilmiş, ancak uygulanmamıştır. 1936 yılında İstanbul'a davet edilen Prof. Henry Prost 1937 yılına doğru çalışmalarını tamamlamıştır. Şehri bütün olarak ele almadan planlamaya çalışan Prost, Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Üsküdar ve Kadıköy için çevreyi koruma planları hazırlamıştır. Kadıköy, Üsküdar, Bostancı alanlarında 1/25 000 ve 1/5 000 ölçekli planlar hazırlayan Prost, İstanbul'da imar ve kontrol konusunda da kanun tasarısı hazırlamıştır. 1956 yılında alman şehirci Prof. Högg ve 1960 yılında Prof. Piccinato İstanbul'a yönelik öneri ve çalışmalarda bulunmuşlar, bu çalışmalar daha sonraki çalışmalara yön vermiştir. Haziran 1979'da başlatılan yeni bir çalışma programı içinde Planlama ve İmar Müdürlüğü Yüksek Kurulu üyelerinin de iştiraki ile Marmara Bölgesi gelişme ve kentleşme politikaları çalışma dizisi ve İstanbul Metropolitan Kent bütünü çalışmaları, aynı program içinde entegre edilerek 1/50 000 ölçekte İstanbul Metropolitan Alan Planı, 1995 hedef yılına göre hazırlanarak 29.7.1980 tarihinde İmar ve İskan Bakanlığı'nca onaylanmıştır (Nazım Plan raporu hariç) (İBB,1995:56-57). Özellikle 1950 sonrası Türkiye ile birlikte İstanbul da yeni bir sürece girer. 1950 sonrası Türkiye'sini ve İstanbul'unu etkileyecek ve hemen her alanda yapısını belirleyecek olan dinamikler değişmiştir. İstanbul'un XX. yüzyılın ortalarından itibaren geçirdiği mekânsal değişimlerin başlıca 5 etkenin etkisiyle gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bunlar;

- a) nüfus artışı ve göç
- b) sermaye hareketleri
- c) yapılaşma ve spekülasyon
- d) kentsel ulaşım
- e) gecekondular ve kaçak yapılaşmadır.

Planlama cephesinde ise, 1950'lerin ilk yarısı, İstanbul için sınırlı sayılabilecek iyileştirme projeleriyle geçer. Bu dönemde henüz büyük çaplı kentsel projeler ya da "imar" çalışmaları olmadığı gibi, hızlanan göç ve kentleşme de kendini henüz hissettirmeye başlamıştır (MSGSÜ;İBB,2004).

1950'lerde ilk göç dalgasıyla gelenler Haliç çevresiyle Sur dışındaki sanayi kuruluşlarının çevresinde yerleşmiş, Kâğıthane ve Zeytinburnu'nda ilk gecekondular mahallelerinin çekirdekleri oluşmuştur. 1950'lerin ortalarına gelindiğinde İstanbul batıda Yeşilköy, kuzeyde Levent, doğuda da Bostancı'ya uzanan bir alana yayılmıştır. 1960'larda bütün hızıyla süren

gecekondulaşmanın yanında kentsel mekânın biçimlenişini değiştiren ikinci olgu da, imarlı arsalar üzerinde apartmanlaşma olmuştur. Önce boş alanlar, daha sonra yeşil alanlar, parklar ve oyun alanları apartmanlarla dolmuştur. Kentsel rantın ve maliyetlerin yükselmesi büyük sanayinin, kent çevresinde yayılma eğilimini pekiştirmiş, çeşitli özendirme önlemleriyle desteklenen Yakacık-Tuzla-Çayırova-Gebze eksenine, Kartal-Maltepe sanayi alanları eklenmiştir. Asıl gelişme kentin Anadolu yakasında görülürken, Avrupa yakasında da Zeytinburnu ve Bakırköy arasını doldurmuş olan sanayi alanları bir yandan Sefaköy, Halkalı ve Firüzköy'e ulaşmış, diğer yönden Eyüp-Rami-Gaziosmanpaşa bölgesinden kuzeye kayarak, Küçükköy, Alibeyköy ve Kağıthane'ye ulaşmıştır. Bu arada Şişli'den Maslak'a uzanan Büyükdere Caddesi'nin batısında da sanayi alanı oluşmuştur. 1970'lerde otomobil üretiminin başlaması ise giderek özel oto sahipliğinin artmasını ve neticede Boğaziçi Köprüsü'nün yapımını getirmiş ve sonunda da şehrin iki yakası arasındaki nüfus dengesini etkilemiş, İstanbul doğuda Bostancı-Maltepe-Kartal-Pendik-Gebze yönünde hızla yayılmış, batıda ise E-5 karayolu boyunca Silivri'ye dayanmıştır. 1970'lerde hız kazanan bir başka olgu da şehrin iki yakası boyunca Marmara kıyılarında ortaya çıkan ikinci konut sahipliği olmuştur (İBB,1995:55-56).

Nüfusu İstanbul Metropoliten nüfusundan daha hızlı büyüme gösteren ilçelere bakıldığında, ya sanayi ya da sanayi dışı etkinliklerin yığılma gösterdiği ve bu yerleşimlerin, İstanbul metropoliten alanının gelişme doğrultularında yer aldığı saptanmaktadır. Eyüp'ün merkeze göre dış kesimleri, Ümraniye ve benzeri yerleşmeler, bu doğrultuda yer almaktadır. Bunların yanı sıra sanayi ve sanayi dışı sektörlerde yığılma gösteren Fatih, Eminönü ve Beyoğlu gibi geleneksel yerleşmelerin nüfus kaybına uğradığı görülmektedir. Sanayi dışı yığılma batıda Bakırköy'ün gelişme alanları, Beşiktaş, Şişli'de, doğuda Kadıköy, Üsküdar ve gelişme alanlarında etkilerini göstermektedir. Bakırköy'de göçlerle gelen nüfusun yerleşebileceği kırsal alanların çokluğu, ulaşım ağının ve bununla birlikte gelişen sanayi ve iş alanlarının yoğunluğu büyümeyi hızlandırmıştır. Doğu-batı yönünde geçen E-5 karayolunun kuzeyinde kalan alanlardaki sanayi ve konut alanları, nüfusun büyük bir kısmını barındırmaktadır. Gaziosmanpaşa, Sarıyer ilçelerinde de büyük nüfus gelişmesi olmuştur. Doğu yakasında Kartal ve Üsküdar gelişimini sürdürmüştür. E-5 boyunca hızla gelişen sanayi çevresinde yasadışı yerleşmelerin oluşmasına yol açmış, yapılan imar planları ile sürekli arttırılan imar hakları bölgede nüfusun hızla artması sonucunu doğurmuştur (Aysu,E.,1990).

1980 yılı sonrası kentin çeperlere doğru gelişmesinin en önemli nedenlerinin başında, TEM otoyolu ile Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün yapımıyla ulaşım ilişkilerinin iyice kuvvetlenmesi gelmektedir. Bu durum genellikle kentin ulaşım aksları üzerini tercih eden sanayi yatırımlarının ve kent içi arsa fiyatlarının giderek artmasıyla kişilerin arsa fiyatlarının

daha ucuz olduğu yakın çevre yerleşimlere yönelmesini tetiklemiştir. Böylelikle lineer bir gelişme gösteren kent kuzeye, su havzaları ve orman alanlarına doğru yayılmaya başlamıştır. İl nüfus artışının paralelinde mekânsal olarak genişlemiş, ilçe sayısı artmış ve idari sınırları genişlemiştir.

1980 sonrasında benimsenen ekonomik politikalar ile 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu gibi yasal düzenlemeler sonucunda, İstanbul'da planlı ve plansız konut alanlarında yeni gelişmeler gözlemlenmiştir. Bu dönemde büyük ölçekli toplu konut projeleri teşvik edilmiş, ancak bu alanların yer seçimleri de parçacı ve gelişigüzel olmuştur. Arazi değerleri ve kentsel donatı maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle çok katlı ve yoğun, ancak kimliksiz konut alanları üretilmiştir. Mevcut konut alanlarında daha önce yeşil olan dere yatakları, drenaj hatları, yüksek eğimli yerler yapılaşma baskısı altında kalmış ve yüksek yoğunluklu konut alanlarına dönüşmüştür. Büyüyen konut sektörü ve nüfus baskısı altında kentsel arazi rantı giderek artarken, kaçak yapılaşmaların da spekülâtif kazançlara kaynak olmasına yol açmıştır (İBB,2006a). Ülkemizde büyük kentler için hazırlanan metropoliten planlar ve kırsal alanları kapsayan çevre düzeni planları kararlarının bugünkü niteliği kırsal alanlarda sağlıklı yer seçimi yapmaya engeldir. Bu üst düzey planların uygulamadaki haliyle arazi kullanım kararları ağırlıklı olarak kent planlama anlayışı içinde üretilmekte, kırsal alanlar önemsenmemektedir. Büyük kent çevresindeki kırsal alanlarda yerleşim taleplerinin "*kent plan ağırlıklı*" nazım plan kararlarına göre yönlendirilmesi, kırsal kaynakların korunma ve kullanma dengesini bozmaktadır (Sazak,Ş.,1990:196). Kent dışı alanların kullanımına dayalı kararlar gelen talepler doğrultusunda "*mevzii planlar*" ile verilmekte, bununla birlikte kanunların kendilerine vermiş olduğu yetki çerçevesi içerisinde çeşitli kurumlar bu alanlar üzerinde kendilerini yetkili görmektedirler. Bu durum kuruluşlar arası yetki karmaşasına ve anlaşmazlıklara sebebiyet vermektedir. Böyle bir siyasi ortamda yerleşmelerin ve sorunlarının sahihsiz kalarak plansız ve denetimsiz gelişmesi son derece doğal bir sonucudur.

İstanbul kentsel bölgesinin büyüme sürecinde genellikle gecekondu ve kaçak yapılaşma ile başlayan, dönem dönem "*imar affı*" yasalarından faydalanarak zamanla yasal bir yapıya kavuşan saçaklanma alanları, hem kentsel hem de kırsal alanlarda yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratarak, ikili yapının yaşandığı alanlardır. Köylerin çoğunluğuna asfalt yol, su gibi hizmetlerin gitmiş olması, altyapı yatırımlarının yapılmış olması kente yakın olan bu yerleşmeleri kentsel gelişmeler açısından çekici kılmaktadır. Bu durum ayrıca zamanla bu alanlarda arsa spekülasyonları ve rant olgularının artmasına sebebiyet vermiştir.

22.5.1986 tarihinde 3290 sayılı kanunla uygulamaların örnek teşkil etmesinin önü açılmıştır. Bu kanunla *"zorunlu hallerde ve süratle gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma istidadı gösteren alanlarda ıslah imar planı niteliğinde, o bölgedeki yapılaşmanın şekil ve şartlarını gösteren planlara göre uygulama yapılabilir. Bu planlarda imar kanununun plan yapma şart ve standartları aranmaz. Ancak h:12.50 m.yi aşamaz"* hükmü getirilmiştir. Böylece "ruhsatsız yapılar" hakkındaki 2981 sayılı kanun, 3290 sayılı kanunun getirdiği değişikliklerle yeni bir kentleşme modeli yaratmıştır. Bugün İstanbul'da 2981/3290 sayılı kanun çerçevesinde onaylanan ıslah İmar Planları'nın toplam alanı 30.000 hektara yakındır (Kalkan,S.;Çetiz,S.;Akay,Z.,2004:804). Enformel biçimde oluşan konut alanları için başta algılanan en büyük sorun, bu alanların yasa dışı niteliği idi. Ancak bu alanlar yasallaşma süreci sonucunda daha da niteliksiz hale gelmiş, yapı yoğunlukları ve dolayısıyla alanda yaşayan nüfus artmış, gerekli donatı alanları, altyapı ve ulaşım olanakları yetersiz kalmıştır. Yasa dışı alanların gelişimi, ardında yatan sosyal ve ekonomik yeniden dağıtım süreçlerinin işleyişindeki bozuk yapı algılanmadan sonuca bakılarak *"öteki", "yağma süreci", "talan"* ve buna benzer terimlerle; çözüm üretmek yerine, sorunu katmerlendiren bir bakış açısından değerlendirilmişlerdir. Bugün ise konu, sosyal ve ekonomik yeniden dağıtım süreçlerinin irdelenmesi ile çözüme yönelik olarak değerlendirilebilmektedir. Sonuçta bugün içinde bulunduğumuz, sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir ve yaşanabilir olmayan kentler, yasal, ekonomik ve siyasi süreçlerle biçimlenmiştir (MSGSÜ;İBB,2004).

Bu gelişme sürecinde ortaya çıkan ve planlama açısından sorun yaratan önemli olgulardan biri, kent çeperlerinde yer alan su havzalarında *"Belde Belediyeleri"*nin kurulmasıdır. Belde Belediyeleri 1930 tarihli ve 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 4.5.1960 gün ve 7469 Sayılı Kanunla değişik 7. maddesinin (A) fıkrası uyarınca kurulmaktadır. Bu bağlamda kurulan Belde Belediyeleri kaymakamlığa ve merkezi yönetime bağlı bulunmaktaydılar. Belediye Kanunu'na göre nüfusu 2000'i aşan köy yerleşmeleri belediye haline gelebilmektedir. 1930lu yıllarda hazırlanmış olan 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda nüfus kriterine göre alınan kararlar günün şartlarını yakalamakta yetersiz kalmakta idi. Özellikle kent çeperlerinde yer alan kırsal nitelikli alanlardaki köy yerleşmeleri nüfus artışı kriterine göre beldeleşme yoluna gitme eğiliminde idiler. Bu durum ülke genelinde olduğu gibi, İstanbul il bütünü'nün planlanması ve denetimini zorlaştırmakla beraber, plan kararlarının tutarlılığı açısından sorun oluşturmakta idi.

3030 sayılı yasaya göre Büyükşehir belediyesi sınırları içinde üst plan yapma ve onama yetkisi Büyükşehir belediyesinde olmasına rağmen, ilçe belediyeleri ile 1580 sayılı yasa gereği kurulan müstakil belde belediyelerinin bağımsız olarak üst plana uymadan plan yapma ve onama yetkisi bulunmakta, bu durum metropoliten alan içinde Büyükşehir belediyesinin

ana plan kararlarını etkileyen *meri planlarının* yapılmasına neden olmaktadır (DPT,2000:167). 2003 yılında 5019 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında yapılan kanun değişikliği ile belde belediyeleri, günümüzde ilk kademe belediyeleri olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde İstanbul'da 41 adet ilk kademe belediyesi bulunmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nca İstanbul il sınırları genelinde hazırlanan 1/50 000 ölçekli plan 15.11.1995 tarihinde onaylanmıştır. Bu plan kararları 2004 yılında 5216 sayılı kanun çıkartılana değin, sadece İstanbul Büyükşehir Belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde geçerliydi. İl bütününde bu alanları kapsayan Valilik, Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü yetkili olmakla beraber, 29.07.1980 tarihinde onanan 1/50 000 ölçekli Metropolitan Alan Nazım İmar Plan Kararları geçerliydi. Bu planlar ise birbirleriyle bütünlük arz etmemekteydi. İl İdari sınırları içerisinde yaşayan nüfusun % 95'ine hizmet vermekle yükümlü olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bütün alanın yaklaşık % 40'ını planlayabilmekteydi. Yürürlükten kaldırılan 3030 Sayılı Kanuna göre 27 ilçe Büyükşehir belediyesine bağlı bulunmaktaydı. Farklı kurum ve yönetimlerin yetkisinde olan bir düzende İstanbul'un sağlıklı mekânsal gelişiminden ve planlanmasından söz etmek mümkün değildi. 3030 sayılı yasa kapsamında Merkezi Yönetimin Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde bağımsız olarak planlama ve yatırım kararları alabilme hakkı bulunmaktaydı. Bu bağlamda hem merkezi, hem de yerel yönetimlerle İstanbul il bütününe ilişkin planlar birbiriyle bütünlük oluşturmamaktaydı. Yakın geçmişe dek başta 1580, 3194 ve 3030 sayılı farklı yasalara kapsamında Bayındırlık Bakanlığı, Valilik ve Büyükşehir Belediyesi, belde belediyeleri ve merkezi hükümete bağlı bakanlıklar arasında koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşası içinde, sağlıklı bir örgütlenme yapısının kurulamamış olmasından dolayı İstanbul'da sürdürülebilir gelişme bağlamında planlama ve yönetim koşulları yakalanamamıştır. İl sınırları ile mücavir alan sınırı arasında kalan ve planlama ve yönetim yetkisi bakımından boşluklar içeren bu alanlar başta su toplama havzaları, ormanlar vb. son derece zengin doğal kaynakları içermektedir.

2004 yılının Temmuz ayında 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırlarının il mülki sınırları olarak belirlenmesi sonucunda, İstanbul ilindeki 32 ilçenin tümü Büyükşehir yetki alanı içerisine girmiş oldu. Yeni düzenleme ile birlikte Büyükçekmece, Çatalca, Silivri, Şile ve Sultanbeyli ilçeleri de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmış oldu. İstanbul'un il bütününde planlanmasının gerekliliği bilinci ve üst ölçekli yeni bir planına olan ihtiyacın artması sonucu, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Çevre ve Orman Bakanlığı ile arasında İstanbul İl Bütünü Çevre Planı'nın hazırlanması konusunda 01.12.2004 tarihli bir protokol imzalanmıştır. Bu bağlamda oluşturulan 5216 sayılı yasa ile tüm İstanbul il sınırlarını kapsamak üzere genişletilen

Büyükşehir Belediye sınırlarının içerdiği 5.400 km²lik alanda 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın yapılması konusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkili kılınmıştır.

Bu bağlamda 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nı yapmak üzere İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu kurulmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 14.07.2006 tarihli toplantısında oy birliği ile kabul edilen ve 22.08.2006 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından onaylanıp 28.08.2006 tarihinde askıya çıkarılan 1/100 000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'na TMMOB Odaları tarafından yapılan itirazlar dikkate alınmayınca TMMOB ye bağlı 8 Oda dava açmıştır. İstanbul 2. İdare Mahkemesi, 2007/1846 esas ve 2008/516 karar nolu kararı ile TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası'nın (İstanbul Şubesi) açtığı davaya istinaden hukuka aykırı yönleri nedeniyle 1/100 000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın iptaline karar vermiştir (TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası,2008). Mart 2008 tarihinde iptal edilen Çevre Düzeni Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından revize edilerek 13.02.2009 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından oyçokluğuyla onaylanmıştır.

Planın revizyon aşamalarında İstanbul Büyükşehir Belediyesince 1/100 000 Çevre Düzeni Planı'yla, 1/100.000 Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planları'nın uyumlaştırma çalışmaları da yapılmıştır. 1999 yılında Trakya Üniversitesi ile Çevre Orman Bakanlığı arasında imzalanan bir protokolle Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı hazırlıklarına başlamıştır. Havza planı olarak başlatılan çalışma "*Trakya Alt Bölgesi Çevre Düzeni Planı*"na dönüşmüştür. 13/07/2004 tarihinde Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı tarafından onaylanmış olup, alt ölçek olan 1/25 000'lik planların yapım çalışmaları Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Valilikleri ve havzadaki Belediyelerin katılımı ile oluşturulan TRAKAB (Trakya Kalkınma Birliği) tarafından yürütülmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı, Trakya Kalkınma Birliği ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında 3'lü bir protokol imzalanmış ve çalışmalar başlamıştır. İl sınırlarının ötesine taşarak, komşu illeri kentsel alanına katan İstanbul kentsel bölgesinin planlanmasında, sadece İstanbul il sınırlarında hazırlanan Çevre Düzeni Planı yetersizdir. İstanbul kentsel bölgesini etki alanıyla beraber ele alan bölgesel plan ve politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda planlama çalışmalarının uyumlaştırılmasına yönelik yapılan sınır ötesi işbirliği önemli bir adımdır.

06 Mart 2008 tarihinde 5747 numaralı "*Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun*" çerçevesinde İstanbul'un ilçe sayısı 39'a çıkartılmıştır. 32 ilçesi 151 köyü, 817 mahallesi ve 41 ilk kademe belediyesi bulunan İstanbul'da, 41 tane olan İlk kademe belediyelerinden 37'sinin de tüzel kişiliği sona erdirilerek yeni 8 ilçe belediyesi kurulmuştur. Ayrıca 32

olan ilçe sayısı Eminönü'nü ilçesinin kaldırılmasıyla 31'e düşmüş, böylelikle toplam ilçe sayısı 39 olmuştur. Bu bağlamda ilk defa İstanbul il bütününde Büyükşehir Belediyesi tarafından bütünsel bir yaklaşımla planlanması ve denetimi koşulları sağlanmış olması olumlu bir gelişmedir.

4.2.1. İstanbul Kentsel Bölge Gelişme Sürecinin Su Havzaları Üzerindeki Etkileri

İstanbul'da bugün sürdürülebilir kentsel gelişmeyi kısıtlayan en önemli konular kentsel yayılmanın su havzaları, tarım alanları gibi doğal alanları tehdit etmesi, doğal afetler için risk oluşturan alanların bir kısmına yerleşilmiş olması, plansız kentsel gelişme, kentsel alanlarda çevre sorunları ile oluşan düşük yaşam kalitesidir. Su havzaları gibi hassas doğal alanların ve çevre kirliliği ve diğer nedenlerle tehdit altındaki bölgelerdeki kentsel gelişmelerin dikkatlice ele alınması, yaşam kalitesini arttıracak çabanın gösterilmesi ve kentsel planlamanın afet durumunda olası zararları azaltacak şekilde bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir (İBB,2006b). İstanbul'da bulunan başlıca su havzaları Ömerli, Elmalı, Küçükçekmece, Büyükçekmece, Alibeyköy, Terkos, Sazlıdere ve Darlık'tır. Bu havzalar il alanının yaklaşık % 60'ını oluşturmaktadır (İBB,2006a). İstanbul'da yer alan su yüzeylerinin % 58'i Avrupa Yakası'nda, %42'si Anadolu Yakası'nda yer almaktadır. Kentin su ihtiyacının tamamına yakını yüzeysel su kaynaklarından sağlanmaktadır. Mevcut içme suyu sistemi; baraj, su arıtma tesisi, isale hattı, pompa istasyonu, su deposu ve içme suyu şebekesinden oluşmaktadır.

İstanbul'un Anadolu yakasında 859 km² havzalı, İstanbul'a su sağlayan kaynaklar arasında toplam payı % 31.8 olan Ömerli Barajı, 85 km² havzalı, İstanbul'a % 2.6 oranında su sağlayan Elmalı 1-2 bentleri ve % 16.5 oranında su temin edilen Darlık havzası yer almaktadır. İstanbul'un Avrupa yakasında ise 619 km² havzalı ve şehir içme suyunun %22.2'sini sağlayan Terkos Gölü, 620 km² havzalı ve şehir içme suyunun % 17'sini sağlayan Büyükçekmece Gölü, 170 km² havzalı şehrin içme suyunun %6.6'sını karşılayan Alibeyköy Barajı ve 165 km² havzalı/drenaj alanlı Sazlıdere Barajı bulunmaktadır. Ayrıca Istranca dereleri üzerine 7 adet su kaynağı (Pabuçdere Barajı, Kazandere Barajı, Sultanbahçedere Barajı, Elmalıdere Regülatörü, Büyükdere Barajı, Kuzuludere Barajı ve Düzdere Göleti) kurulmuştur (İSKİ,2008).

İstanbul'da su havzalarının giderek yapılaşmaya daha fazla açılarak planlamadan bağımsız bir gelişme göstermesi ve buna bağlı olarak her geçen gün artan nüfus, bugün kentin en önemli sorunları arasındadır. Yasal mevzuata rağmen, denetimsizlik bu süreci tetikleyen

birincil faktör olarak öne çıkmaktadır. Kentsel alanların büyüme dinamikleri, kentin çeperlerinde özellikle de su havzalarında kendini farklı bir şekilde göstermektedir. Kontrolsüz büyüme bir yandan, kent çeperlerini tehdit eder ve sınırlarını daha da esnekletmek için zorlarken, öte yandan denetim de çeperlere doğru zayıflamaktadır. Kent çeperlerinin temel alanlarından biri olan su havzalarında yapılaşma, konumları itibariyle bu denetimden uzak ve bağımsız bir gelişme süreci içinde, dinamiklerini koruyarak hızla artış göstermektedir. Denetim mekanizmalarının zayıflamasının yanı sıra, mevzuattan kaynaklanan karmaşa da bu kontrolsüz palazlanmayı tetiklemektedir (Özden,P.,2004:169). Nüfus artışının da etkisi ile kentin içme ve kullanma suyu gereksinimi hızla artmaktadır ve artan gereksinimi artık il sınırları içindeki kaynaklardan sağlama olanağı kalmamıştır. İstanbul yerleşiminin su gereksiniminin artan oranda il dışından, örneğin İstranca ya da Melen'den sağlanması zorunlu olmuştur. Bu durum, birim su maliyetini hızla yükseltecek olup, iletim hatlarının yapımı sırasında il sınırları içindeki su havzalarının doğal dokusuna da zarar verebilecektir (İMP,2006).

Harita 6 : İstanbul'un Su Havzaları

Kaynak: İMP, 2009

Kentin kuzeyinde yer alan içme suyu havzaları kentsel gelişme bakımından her türlü tehdiye karşı korunması gereken doğal alanlar olup kent makroformunun şekillenmesinde başlıca kısıtları oluşturmaktadırlar. İstanbul'un Asya tarafı büyük bölümüyle Karadeniz'e yönelik su havzalarına sahip iken, Avrupa tarafı yüzölçümüyle büyük ölçüde Marmara Denizi'ne bağlı su havzalarından oluşmaktadır. Bu duruma karşılık, yerleşim alanlarının güney kıyılarına kayması, Marmara iç denizinin çabuk kirlenmesine neden olmuş, tatlı su havzalarının da

yapılaşma baskıları altında kalmasına yol açmıştır. İstanbul'da Avrupa yakasında yer alan Marmara Denizi'ne bağlı Ömerli ve Elmalı içme suyu havzalarının son yirmi yıllık dönemde özellikle TEM yolunun inşasından sonra oluşan kentsel gelişmelerin tehdidi altında oldukları bilinmektedir (İBB,2006b). 1985 yılına değin su havzaları etrafında Çatalca ilçe merkezi haricinde belediye bulunmazken, bu tarih itibariyle 1580 sayılı Belediye Kanunu'na bağlı bağımsız belde belediyeleri sayıları giderek artmıştır.

- Ömerli havzasında; Akfırat, Alemdar, Maltepe, Orhanlı, Pendik (mücviri), Taşdelen (Sultançiftliği), Sultanbeyli, Yenidoğan, Sarıgazi, Samandıra
- Sazlıdere havzasında; Haraççı, Taşoluk, Arnavutköy
- Terkos havzasında; Durusu , Binkılıç, Çiftlikköy ve Karacaköy
- Büyükçekmece havzasında; Tepecik, Muratbey; Bahçeşehir
- Küçükçekmece havzasında; Esenyurt, Hadımköy
- Elmalı havzasında; Çekmeköy, Çavuşbaşı
- Alibeyköy havzasında; Bolluca, Boğazköy bağımsız belediyeleri başlıca örnekler

olarak verilebilir. Ayrıca yerleşime açılan bu alanlarda alınan plan kararlarında havzaların hassas ekosistemini göz ardı eden fonksiyonlara ve faaliyetlere izin verilmiştir. Küçükçekmece havzasında yer alan Hadımköy beldesinin sanayi ve lojistik faaliyetlerine ayrılması, Formula 1 alanının Ömerli havzasının verimli toprakları üzerinde inşa edilmesi başlıca örnekler olarak sıralanabilir.

İstanbul'un su havzaları üzerinde 8 829,37 ha düzensiz yapılaşmış konut alanları bulunmaktadır. Bu yapılaşmanın 4 443,5 ha alanı Anadolu yakasında Elmalı ve Ömerli havzalarında, 4 385, 87 ha ise Avrupa yakasındaki 6 adet su havzasında yer almaktadır. Darlık barajında düzensiz yapılaşma bulunmamaktadır (İBB,2006a). Havzalarda İmar Kanunu'na istinaden ruhsat verilmiş yapılar, 3194 sayılı yasaya göre yasal iken, çoğunlukla 2560 sayılı İSKİ yasasına aykırı olması nedeniyle yasal değildir. Belediyelerin farklı beklentilerle verdikleri bu ruhsatlara dayanılarak yapılan yapıların, İSKİ tarafından yasal duruma getirilmesi (kısmen ya da tamamen yıkılması) talepleri karşısında belediyeler yeni bir sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Belediyeler tarafından bu kaçak yapıların mevzuata uygun hale getirilmesinin(yıkılması) ekonomik bakımdan imkansızlığı, bu konuda belediyelerin yetersizliği, kamuoyunun(belde halkı) muhtemel tepkisi, siyasi beklenti (oy kaygısı) ve benzer belediyelere karşı denetim ve yaptırım eksikliğinin verdiği cesaret gibi hususlar belediyelerin yıkım konusunda duyarsız kalmalarında etkili olan unsurlardır (Şanlısoy,A.,2002:62).

Tablo 18: İstanbul Derelerinin Kirlenme Nedenleri

Dere Adı	Evsel	Endüstriyel	Doğal yada insan kaynaklı erozyon	Tarımsal Faaliyet
Hamam	X		X	
Haramidere	X	X		
Göksu	X	X	X	
Kurbağalidere	X	X		
Küçüksu	X	X		
Riva Deresi	X		X	x
Kağıthane	X	X	X	
Cendere	x	X	X	
Eşkinöz	x	X		
Alibeyköy	x	X	X	
Ayamama	x	X		

Kaynak: İÇOM, 2006.

Tablo 19: İstanbul Göllerinin Kirlenme Nedenleri

Göl Adı	Evsel	Endüstriyel	Doğal yada insan kaynaklı erozyon	Tarımsal Faaliyet
Terkos	X		X	x
Alibeyköy	X	X	x	
Sazlıdere	X	X	X	x
Ömerli			x	x
Elmalı	X		x	
Büyükçekmece	X		X	x
Küçükçekmece	X	X	X	x
Tuzla Kamil Abduş	x	X	X	

Kaynak: İÇOM, 2006.

Günümüzde Büyükşehir, il, ilçe veya belde sınırları içinden geçen dere yataklarının kesitleri daraltılarak üstleri kapatılmış, hatta bina inşa edilerek çeşitli amaçlı kullanımlar için tahsis edilmiş, otopark veya pazaryerleri yapılarak bu alanlardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Sonuçta, yağmur veya eriyen kar suları ile taşan dere yatakları ve sular içinde kalan kent görüntüleri ortaya çıkmaktadır (DPT,2007:64). İstanbul derelerinin ıslah edilmesine başlıca örnekler Alibeyköy Deresi, Ortaköy Deresi, İhlamurdere, İstinye Deresi gösterilebilir.

İstanbul'un yeraltı su kaynakları; DSİ ve Köy Hizmetlerinin kontrolü altındadır. İstanbul'un sadece güneybatı kesimleri yeraltı suları bakımından zengin sayılabilir. 100 adet derin kuyular bu bölgede toplanmıştır. Toplam ortalama yıllık verimleri 15 milyon m³ civarındadır. İstanbul ve çevresinde yeraltı suyu kullanımı hem kırsal kesimde, hem de şehirlerde oldukça yaygındır. İstanbul'da yılda ortalama 1500-2000 kuyunun açıldığı ve toplam kuyu sayısının 25.000 olduğu tahmin edilmektedir (İÇOM,2006). Çoğu resmi kaydı bulunmayan ve denetim dışı olarak açılmış binlerce su sondajının ve kuyunun bulunduğu İstanbul İli'nde, toplam su ihtiyacının %5 kadarının yeraltı sularından karşılandığı görülmektedir. Bu oran kırsal alanlarda ve köylerde daha yüksektir. Yeraltı suları zenginliği açısından özellikle Çatalca Yarımadası'nda Silivri ve Çatalca yöreleri ile Bakırköy çevresi önem taşımaktadır. Kocaeli Yarımadası bu bakımdan daha sınırlı olanaklara sahiptir. Kuraklık, savaş, afet, vb durumlarda ortaya çıkabilecek olağandışı durumlarda kentin yararlanabileceği stratejik içme ve kullanma suyu kaynakları yok gibidir. Yeraltı suyu rezervleri (akiferler) bu açıdan yaşamsal bir öneme sahiptir. 90'lı yıllarda yaşanan kuraklık sırasında yeraltı suyu akiferleri bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Ancak bugüne kadar kentin yayıldığı alanlardaki yeraltı suyu akiferleri denetim dışı kullanımları ile kirlenmiş ya da tüketilmiştir. Elde kalan, sınırlı miktardaki akiferlerin kirlenme ve tükenmeye karşı korunmasında plan kararlarının belirleyici olması, bu amaçla ilgili kamu kurumlarının güçlendirilerek "Yeraltı suları Yasası"nın titizlikle uygulanması çok yerinde olacaktır. İstanbul'un tarihi ve kültürel kimliğini kazanmasında memba sularının ayrıcalıklı bir yeri ve önemi vardır. Çatalca Yarımadası'nda Hamidiye, Kocaeli Yarımadası'nda Taşdelen ve Yakacık membalarının ünleri tarihsel dönemlerden günümüze kadar sürdüre gelmektedir. Doğuda Aydos, Alemdağ ve Kayışdağ ile batıda Kemerburgaz yöreleri, içerdikleri jeolojik birimlere bağlı olarak debileri çok fazla olmayan, ancak kaliteleri açısından üstün nitelikli membaların yoğunlaştığı yerlerdir (İMP,2006).

Su kaynaklarının zenginliğine bağlı olarak çok zengin bir ekosistem yapısı ortaya çıkmıştır. Dünya Doğayı Koruma Vakfı kaynaklarına, il birbirinden çok farklı bitki örtülerine sahip Avrupa ve Asya kıtaları arasındaki özel konumunun yanı sıra, havasının Karadeniz kıyılarının nemli ve soğuk ikliminin yanısıra daha sıcak Akdeniz iklimi özelliklerini de taşıması, toprak çeşitliliği ve uzun bir geçmişe sahip geleneksel arazi kullanımı nedeniyle, çok çeşitli doğal yaşam alanlarına sahiptir. Orman alanları, çok sayıda bitki ve hayvan topluluklarından oluşan bir yaşam birliği ve büyük bir canlı organizmadır. Ekonomik, ekolojik ve sosyal fonksiyonları bulunan orman alanlarının varlığı son derece önemlidir. İstanbul'un yaklaşık olarak % 47,7'ü orman alanlarından oluşmaktadır. Orman alanlarının genel dağılımı incelendiğinde, % 58,4'ü Avrupa Yakası'nda, %41,6'sı ise Anadolu Yakası'nda bulunmaktadır. İl bütününde orman alanlarının %2'si özel orman statüsündedir. Avrupa genelinde orman alanlarının etkin korunması amacıyla, kaynakların ve ulusal kapasitelerin sınırlılığı dikkate alınarak bir

sınıflandırma yapılmış ve Avrupa ormanlarından 100 tanesinin (sıcak nokta) acilen öncelikli olarak ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ormanlar arasında Türkiye'nin dokuz tane alanı bulunmaktadır. Bunlar arasında *İstanbul Ormanları* da yer almaktadır. İstanbul'un içerdiği zengin ormanlar, fundalıklar, bitki türü çeşitliliği, yaban hayatı vb. yapısı ile doğa koruma açısından son derece önemlidir. İstanbul Ormanlarını üç bölümde ele almak mümkündür: Terkos Ormanları, Belgrad Ormanları, Ömerli Havzası Ormanları. Ayrıca Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın son yıllarda yaptığı ek çalışmalarla, İstanbul'un iki yarımadasında doğa koruma açısından en önemli sayılan diğer noktaları da belirlemiştir. Bu alanlar şunlardır: Ağaçlı Kumulları, Kilyos Kumulları, Batı İstanbul Meraları, Sahilköy-Şile Sahilleri, Büyükçekmece Gölü, Küçükçekmece Gölü ve Şile Adaları.

Batı İstanbul Meraları Önemli Bitki Alanı (ÖBA), İstanbul şehrinin hemen batısındaki tepeler üzerinde bozulmadan kalmış kalkerli mera, yüzeyi çıkmış kayalar ve asit karakterli kuru fundalık mera parçalarını içerir. Küçükçekmece Gölü'nün açık su ve bataklık bitki toplulukları da ÖBA sınırları içine alınmıştır. Büyük bir bölümü resmi olarak koruma altında olmayan ÖBA, hemen bitişiğinde hızla genişleyen İstanbul şehri nedeniyle büyük bir baskı altındadır. Bu açıdan ÖBA, Türkiye genelinde en çok tehlike altında bulunan alanlardan birisi olarak kabul edilebilir (Özhatay N. Byfield A., Atay S., 2003).

Günümüzde orman alanlarının büyük bölümü yerleşmelerle iç içe bulunmaktadır. İlde kentin stresli ortamından kaçarak doğa ile iç içe yaşamak arzusu içinde olan yüksek gelir grubu kimselerin orman alanlarına yakın alanları tercih ettiğini görülmektedir. Bu talep doğrultusunda çevresinden tamamen soyut, duvarlarla sınırlanmış kapalı siteler çok hızlı bir süreçte inşa edilmiştir. İstanbul ilinin uçsuz bucaksız büyümesi, yakın çevre kırsal alanlar üzerinde oluşan, ikili yapının yaşandığı, genellikle kaçak yapılaşmalarla başlayan, süreç içerisinde çıkarılan İmar Affı Yasalarından yararlanarak zamanla yasal yapıya kavuşan saçaklanma alanları, kentsel bölge bütününde yaşam standardı üzerinde olumsuz bir biçimde gelişimini sürdürmektedir. Kontrolsüz büyüme, yanlış arazi kullanımı, hızlı ve plansız kentleşme nedeniyle 17 Ağustos 1999'da yaşanan deprem felaketinin sonuçları son derece ağır ödenmiştir. Bu dönemden sonra özellikle kentin kuzeyinde yer alan ve zemini depreme daha dayanıklı olan orman alanlarına yakın alanlara yönelik ilgi artmıştır. Orman alanları 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 2B maddesi ile "*orman olma vasfını kaybettiği*" gerekçesi ile orman arazisi olmaktan çıkartılabilmektedir. İstanbul orman alanları mevzuattaki eksiklikler ve boşluklar nedeniyle kentsel gelişmeler karşısında yitirilmektedir. Bu durum ekosistem bütünündeki su ve toprak kaynakları vb. dengelerin bozulmasına ve sürdürülebilir gelişmeyi tehdit etmektedir.

İstanbul ilinde orman olma özelliğini kaybetmiş olan ve 6831 sayılı yasanın 2B maddesi ile orman sınırları dışına çıkarılmış bulunan toplam 16.267,27 ha alan vardır. Bu toplam alanın İstanbul ili içindeki genel kullanımları, %50 oranında yapılaşma, %46 oranında tarla ve %4 oranında ağaçlık şeklindedir (İBB,2006). İstanbul ormanlarını tehdit eden en önemli sorunlardan biri, kentsel gelişme ve bunun yarattığı rant baskısıdır. Nüfusu her yıl ortalama 200 bin artan şehirde temiz havaya, suya ve yeni yerleşim alanlarına gereksinim her geçen gün artmaktadır. Buna karşılık, planlama süreçlerinde doğal değerlerin korunmasına yönelik planlama anlayışı yetersiz kalmaktadır. 1990-2000 yılları arasındaki on yıllık dönemde, 6 bin hektara yakın orman alanı yangınlarla yok olmuştur. Bir zamanlar 100 bin hektara yakın alanı kaplayan fundalıkların %85'i zarar görmüştür. Kilyos civarındaki alanlarda uzun yıllar devam eden madencilik faaliyetleri, ormanların yıkımıyla sonuçlanmıştır (WWF-Türkiye,2009).

İstanbul ili sınırları içinde zengin bir yeraltı kaynak potansiyeli bulunmaktadır. Ruhsatlı sahalardan sadece 131 tanesinde madencilik faaliyeti yapılmaktadır ve maden sahalarının %91,7 si orman alanlarında kalmaktadır. Bu ocaklarda toplam 3 673 kişi çalışmakta olup; 78 023 milyon ton yıllık üretim gerçekleştirilmektedir (İMP,2006). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde 3 213 nolu Madencilik Kanunu'na dayanarak özel madencilik bürolarına maden çıkarma izni vermektedir. Maden çıkarma izni için ruhsat il özel idarelerden alınmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından verilen maden çıkarma izni ile Karadeniz Kıyıları'nda var olan kumul, (orman ve çalılıktan oluşan) bitki örtüsü sökülme ve yok edilmektedir. Ayrıca maden çıkarımı sırasında oluşan molozların sahil şeridinde dökülmesinde kıyı sularına zarar vermektedir. Madencilik Yasasının 46. Maddesi madencilik yapılan arazilerin firmalar tarafından restore edilmesi ve ağaçlandırılarak kullanılabilir hale getirilmesini şart koysa da yasamanın yetkili olmamasından dolayı bu şart gerçekleştirilememiştir. Son zamanlarda yapılan ağaçlandırma çalışmaları ise kullanılan alanın çok küçük bir bölümünü kapsamaktadır (Çakılcıoğlu,M.;Deveci,F.,2002).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından verilen maden çıkarma izni ile, Karadeniz Kıyıları'nda var olan kumul, (orman ve çalılıktan oluşan) bitki örtüsü sökülme ve yok edilmektedir. Maden alanları 10 298 ha'dır. Bu süreçler sırasında ortaya çıkan çevre sorunları; yüzey madenciliği ve açık çevre sonucu meydana gelen arazi bozulmaları, yeraltı madenciliğine bağlı olarak ocak çökmeleri ve ağızlarında biriken atıkların sebep olduğu arazi ve çevre bozulması, hidrolojik etki, hava kirlenmesi, su kirlenmesi ve sağlık sorunlarıdır.

4.3. İstanbul Kentsel Bölgesinde Yasal-Yönetimsel Yapı

İstanbul kentsel bölgesinde planlama ve yönetim yapısını ve su havzalarındaki koşullarını anlayabilmek için öncelikle mevcut idari teşkilatın örgütsel yapısının ve planlamaya ilişkin yasal ve yönetimsel çerçevenin ana hatlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

4.3.1. Kamu Yönetiminin Genel Örgütsel Yapısı

Dayanağını Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'ndan alan idari teşkilat başlıca "*merkezi yönetim ve yerinden yönetim*" ilkelerinden oluşmaktadır. Anayasası'nın 123. maddesine göre; idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir. İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur. Mekânsal planlama ve yönetim yapısı esasen Türk kamu yönetiminin genel örgütsel yapısına dayanarak, birçok farklı kurum ve kuruluşun görev alanına girmektedir.

Merkezden yönetim, kamusal hizmetlerin merkezde toplanması ve bu hizmetlerin merkez ve merkezin hiyerarşisi içinde yer alan örgütlerce yürütülmesini ifade etmektedir. Bu durumda devlet, ülkede tek kamu tüzel kişisidir ve o ülkede devletin dışında tüzel kişiliği olan başka bir kamu kuruluşunun bulunmaması gerekir. Ancak bu tür bir merkezîyetçilik hiçbir ülkede uygulanmamaktadır. Merkezden yönetim, yerinden yönetim ilkesi ile birlikte uygulanmaktadır (Parlak,B.;Sobacı,Z.,2008:11). Anayasanın 126. maddesine göre; merkezi idare kuruluşları açısından, alanla ilgili düzenleme esasları getirmiştir. Bu maddeye göre; Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılırlar. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Merkezden yönetim ilkesiyle yakından ilintili bir ilke "*yetki genişliği*" ilkesidir. Merkezden yönetimin yumuşatılmış bir biçimi olan yetki genişliği ilkesi (Adem-i Temerküz) merkezi yönetimin sakıncalarını gidermek için geliştirilmiştir. Yetki genişliği ilkesi, valilerin, merkeze danışmadan, merkezden emir ve talimat beklemeksizin, kendi başlarına merkez adına karar alabilme yetkilerini ifade etmektedir. Türk idare sisteminde sadece valiler yetki genişliği ilkesinden yararlanabilirler. Kaymakam ve bucak müdürlerinin böyle bir yetkisi söz konusu

değildir (Parlak,B.;Sobacı,Z.,2008:12). Anayasa'nın 127.maddesine göre; mahallî idareler; il (il özel idaresi), belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Yerinden yönetim ilkesi, belirli bir yer ve belli bir hizmet bağlamında iki biçimde uygulanmaktadır.

- Yer yönünden yerinden yönetim (Mahalli Adem-i Merkeziyet/Mahalli İdareler),
- Hizmet yönünden yerinden yönetim (Hizmet Adem-i Merkeziyeti). Hizmet yönünden yönetim kuruluşları, teknik bilgi ve uzmanlık isteyen, merkezi idare tarafından yürütülmesi uygun görülmeyen bazı kamu hizmetlerini yürüten, devletten ayrı tüzel kişilikleri bulunan ve belli özerkliğe sahip kamu kuruluşlarıdır. Türkiye'de TRT, SSK, TÜBİTAK, KİT ve Üniversiteler bu kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir (Parlak,B.;Sobacı,Z.,2008:14). Merkezi yönetimin ve merkez teşkilatının en önemli yapılarından biri Bakanlıklar 3046 sayılı kanuna göre kurulmaktadır. Mekansal planlama açısından önem teşkil eden ve merkezi yönetimi temsil eden bakanlıklar başlıca; Adalet Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı,Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Turizm ve Kültür Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı'dır.

Merkezi yönetim yürütmekle yükümlü olduğu hizmet ve görevleri ülke düzeyinde yerine getirebilmek için taşrada da örgütlenmiştir. Taşra teşkilatı merkezin taşradaki bir uzantısıdır. 1982 Anayasası'nın 126. maddesine göre mülki idare taksimatı ve örgütlenmesi bağlamında sadece 'il' doğrudan isim olarak belirtilmiş ve ilin altında yer alacak öteki kademeli bölümlerin neler olacağı belirtilmemektedir. Dolayısıyla, Anayasa diğer kademeli bölümleri oluşturma konusunda TBMM'ne geniş bir takdir hakkı vermiştir. Bu bağlamda, yasama organı 10 Haziran 1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile ilin altındaki mülki idare bölümlerini "*ilçe ve bucak*" olarak belirlemiştir. Ayrıca, Anayasa'nın 126. maddesi birden fazla ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabileceğini öngörerek, mülki idareleri taksimatını oluşturan il, ilçe ve bucağın yanı sıra, "*Bölge İdareleri*"nin de kurulabileceğini ifade etmiş olmaktadır. Bu doğrultuda merkezi yönetimin taşra teşkilatını dört ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; Bölgesel kuruluşlar, İl Yönetimi, İlçe Yönetimi ve Bucak Yönetimi'dir. Bölgesel kuruluşları birden fazla ilin dâhil olduğu bir alanda yürütülen kamu hizmetleri bakımından adeta koordinatörlük görevi ile donatılmış taşra örgütleri biçiminde algılamak gerekir. Bölge Müdürlükleri, Serbest Bölgeler ve GAP-Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi

mevcut yapı içerisindeki bölgesel kuruluşlar olarak belirtilebilir (Parlak,B.;Sobacı,Z.2008:64-65).

Merkez teşkilatının önemli yapılarından biri de merkezdeki yardımcı kuruluşlardan "*Devlet Planlama Teşkilatı*"dır. Devlet Planlama Teşkilatı, planlı döneme geçildikten sonra 1960 tarihinde kurulmuştur. Mekânsal planlama açısından Devlet Planlama Teşkilatı son derece önem taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatının yeniden düzenlenmesi; 16/6/1994 tarihli ve 4004 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 19/6/1994 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu kanun hükmünde kararnamenin amacı; kaynakların verimli kullanılması ve kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel planlama hizmetlerinin bir bütünlük içerisinde etkin, düzenli ve süratli olarak görülebilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasına, teşkilat ve görevlerine dair esasları düzenlemektir. Devlet Planlama Teşkilatı Başbakan'a bağlı olup, Başbakan bu Teşkilatın yönetimi ile ilgili yetkilerini gerekli gördüğü takdirde bir Devlet Bakanı vasıtasıyla kullanabilir. Devlet Planlama Teşkilatının Yüksek Planlama Kurulu, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından meydana gelmektedir (DPT,2008). Bölgesel ölçekte planlama ve yönetim açısından -ağırlıklı Avrupa Birliği'ne uyumun bir gereği olarak- önemli ve yeni bir oluşum İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)'nin yapılmasıdır. Bu sınıflandırma bölge düzleminde, yerleşme merkezlerinin kademelenmesi, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, coğrafi koşulları, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğu da dikkate alan AB istatistikî sınıflandırması (NUTS)'a uygun olarak üç düzey halinde yapılmıştır. Bu yeni istatistikî bölge birimleri sınıflandırması Avrupa Birliği yetkilileri tarafından 28. Ağustos 2002 tarihinde onaylandıktan sonra, 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe girmiştir. Bu birimlerin bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde esas alınması kararlaştırılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı kaynaklarınca 5449 sayılı "*Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Genel Gerekçeleri*" raporunda; AB'ye uyum sürecinde bölgesel gelişme alanında, Türkiye'den 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde Ulusal Kalkınma Planı ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2'lerde (NUTS 2) bölgesel kalkınma planları hazırlanması suretiyle;

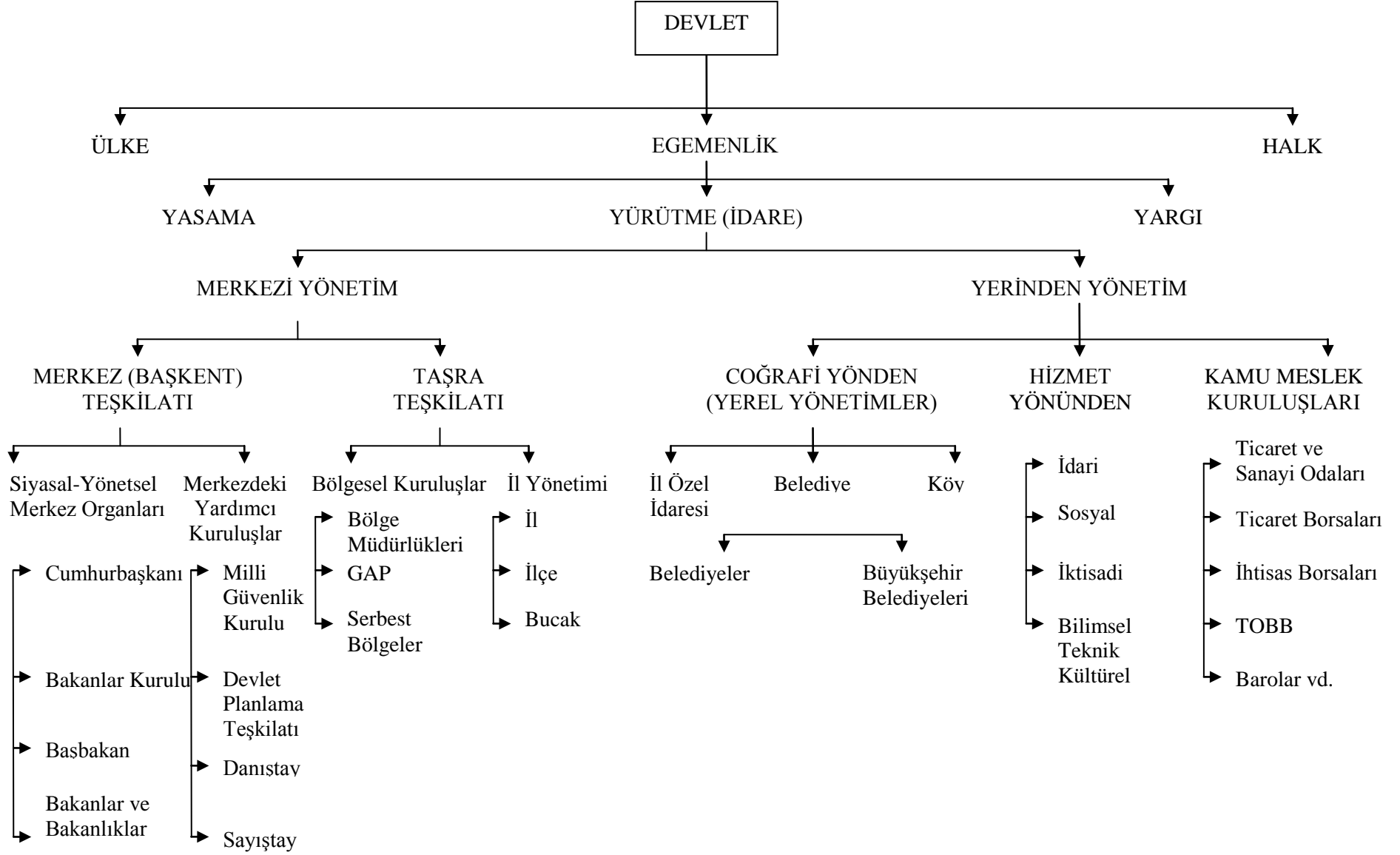
- Bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi,
- Bu başlık altındaki mevzuatın uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi,
- Bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin öncelik kriterlerini ortaya koyan çok yıllık bütçeleme usullerinin oluşturulması,
- Bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi ve

- Bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere, NUTS 2 düzeyinde bölge birimlerinin kurulması istenmektedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde, AB'ye ekonomik ve sosyal uyum sürecinin çerçevesini oluşturan ve 2004-2006 dönemini içine alan Ön Ulusal Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı tarafından hazırlanarak Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmıştır. Ekonomik ve sosyal uyumun en önemli yatay önceliği olarak bölgesel gelişmeye ağırlık veren Plan'da, finansman desteğinin en geniş olduğu alan bölgesel gelişme olarak tespit edilmiştir. Planda yönetim otoritesi olarak DPT Müsteşarlığı belirlenmiş olup, uygulamaya ilişkin görevlerin sektörel ve bölgesel kurumlar gibi "ara kurumlar" ile paylaşılması, bölgesel gelişme politikalarını yerel bazda uygulayacak kurumsal bir mekanizmanın geliştirilmesi ve bu alandaki program ve projelerin yönetimine ilişkin bazı görevlerin Kalkınma Ajanslarına (KA) devredilmesi öngörüldüğü ve bu bağlamda Türkiye'de "26 adet Kalkınma Ajansı"nın kurulması tasarlandığı belirtilmektedir.

Bu kapsamda ajansların işlevleri ve faydalarının ayrıntılı olarak verildiği raporun 1. maddesine göre; ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır. Burada, ajansın girişimci ve KOBİ desteği sağlama, devlet yardımlarını uygulama, kırsal kalkınma faaliyetlerini destekleme, altyapı ve çevre projelerini gerçekleştirme gibi alanlarda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların yerine geçmemesi ve doğrudan uygulama yapmaması esas olacaktır. Ajanslar, elinde bulundurduğu kaynaklar ve teknik birikimi ile bu kurum ve kuruluşlar da dahil olmak üzere bütün ilgili tarafları (paydaşları) destekleyecek ve bunlar arasında koordinasyonu sağlayacak, onların faaliyet ve projelerini özellikle bölgesel ölçekte birbirini tamamlar hale getirecek ve dolayısıyla daha yüksek bir büyüme, gelir ve istihdam etkisi meydana getirecektir. Bir diğer ifadeyle, ajanslar uygulayıcı kuruluş ve yerel aktörleri destekleyecek ve bunlar arasında koordinatör, organizatör ve katalizör konumunda olacaktır. 14. madde de ise; *"Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmalarını için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekânsal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır"* şeklinde ifade edilmektedir. 5449 sayılı kanun uyarınca 10.11.2008 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla "İstanbul Kalkınma Ajansı"nın kurulması kabul edilmiş ve 22.11.2008 tarihli resmi gazetede ilan edilmiştir. İstanbul Kalkınma Ajansı, 100 üyenin oluşturduğu, 97 kuruluşu temsil eden bir kalkınma kuruluyla faaliyetlerine başlamıştır.

Şekil 25: Türk Kamu Yönetiminin Genel Örgütsel Yapısı

Kaynak: Parlak,B.:Sobacı,Z.2008:35).

Planlı kalkınma çalışmaları sürecinde, merkezi düzeyde alınan kararların il ve yerel düzeylere taşınarak uygulanması sürecinde valiler son derece etkin rol oynamaktadırlar. Valiler, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na göre ilde devleti ve hükümeti temsil etmektedir. Kaymakamlar ise ilçede sadece hükümeti temsil etmektedirler. Planlı kalkınma dönemlerinde Bakanlar Kurulu mülki idare amirlerine çeşitli planlama, koordinasyon ve izleme görevleri vermiştir. Bu görev aynı zamanda 5442 sayılı İl İdaresi Yasası'nın 24. maddesine göre de desteklenmektedir. Bu bağlamda Vali; planlama, koordinasyon ve izleme görevlerini İl Koordinasyon Kurulu'nda yerine getirirken, il ve ilçe düzeyindeki planlama, yatırım programlarını oluşturma, uygulama, koordinasyon ve izleme konusunda etkin bir birimi olan İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'nden destek almaktadır. İl Koordinasyon Kurulu kararlarının alınmasında son derece önemli bir görevi İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü yerine getirmektedir.

İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin, mevcut yapı ve personelle, kendilerine mevzuatla verilmiş görevleri özverili bir çaba ile yapmalarına rağmen, tam olarak yerine getirmeleri mümkün görülmemektedir. Bu itibarla İl Planlaması için büyük önem taşıyan, bu birimler öncelikle güçlendirilmeli ve kurumsallaştırılmalıdır (DPT,2000:128).

Yerinden yönetim kuruluşları coğrafi yönden (yerel yönetimler), hizmet yönünden ve kamu meslek kuruluşları olmak üzere üç yönetim yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi yönden (yerel yönetimler); il özel idaresi, belediyeler ve köy olmak üzere üç yerel yönetim biriminden oluşmaktadır. Anayasa'nın 127.maddesine göre; mahallî idareler; il (il özel idaresi), belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir. Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, kendi aralarında Bakanlar Kurulu'nun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır. Bu bağlamda 26.05.2005 tarihinde onaylanan 5355 sayılı "*Mahalli İdare Birlikleri Kanunu*"na göre Mahallî İdare Birliği: Birden fazla mahallî idarenin, yürütmekle görevli oldukları hizmetlerden bazılarını birlikte görmek üzere kendi aralarında kurdukları kamu tüzel kişisini ifade etmektedir. Bu kanunun amacı; mahallî idare birliklerinin hukukî statüsünü, kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usûl ve esaslarını düzenlemektir. Kanunun 4. maddesine göre Birlik, birlik tüzüğü'nün kesinleşmesinden sonra Bakanlar Kurulunun izni ile kurulur ve tüzel kişilik kazanır. Kurulmuş bir birliğe üyelik, üye

olmak isteyen mahallî idare meclisinin kararı ve buna dayalı başvuru üzerine, birlik meclisinin kabulü ile olur. Bu durumda Bakanlar Kurulunun izni aranmaz. Ayrılmada ilgili mahallî idare meclisinin kararı yeterlidir. Su, atık su, katı atık ve benzeri altyapı hizmetleri ile çevre ve ekolojik dengenin korunmasına ilişkin projelerin zorunlu kılması durumunda; Bakanlar Kurulu, ilgili mahallî idarelerin, bu amaçla kurulmuş birliğe katılmasına karar verebilir. Bu fıkrada belirtilen birliklerden ayrılma da Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır. Mahallî idarelerin bütün görevlerini kapsayacak şekilde genel amaçlı veya amacı açıkça belirlenmemiş birlik kurulamaz. Bu bağlamda "*Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği*" örnek gösterilebilir.

Belediyeler: Belediyelerin teşkilat ve görevlerine ilişkin temel yasa, 03.07.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'dur. Bu Kanun, 13/7/2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu Kanunla beraber belediye yönetimleri idari ve mali özerkliğe sahip birer kamu tüzel kişiliğine dönüşmüştür. 5393 sayılı Kanuna göre belediye idaresinin organları; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanından oluşmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu da benzer bir düzenleme öngörmüştür. Belediye tüzel kişiliğinin kendinden beklenen hizmetleri yerine getirebilmesi için belli görev ve yetkilerle donatılmış olması önemlidir. Büyükşehir Belediye Kanununda özellikle düzenlenmeyen bütün alanlarda 5393 sayılı Belediye Kanununda yer alan düzenlemeler Büyükşehir Belediyeleri ve büyükşehir dâhilinde yer alan ilçe ve ilk kademe belediyeleri için de geçerlidir. 5393 sayılı Kanun, belediyelerin yetki, görev ve sorumlulukları ile belediye idarelerine tanınan imtiyazlar konusunda kapsamlı bir düzenleme getirmiştir. Kanununun 14 üncü maddesinde 'Belediyenin görev ve sorumlulukları' başlığı altında şu hüküm yer almaktadır: Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

- a. İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.
- b. Okul öncesi eğitim kurumları açabilir; Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerekliğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verir ve gerekli desteği

sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir.

Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahallî müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır. Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir. Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürülü, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır. Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye sınırlarını kapsar. Belediye meclisinin kararı ile mücavir alanlara da belediye hizmetleri götürülebilir. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu hükümleri saklıdır. Gerek sahip bulunulan yetkiler gerekse bu yetkilere istinaden görevlerin ifası bağlamında Türk belediye sistemi, belden Büyükşehire kadar nüfus ve sahip buldukları imkânlar bakımından önemli farklılıklar gösterir. Büyükşehir dahilinde olmayan belediyeler temel olarak 5393 sayılı kanuna tabi olarak görev yapar. 16 Büyükşehir belediyesi ile Büyükşehir ilçe ve ilk kademe belediyeleri ise; hem 5216 sayılı kanun hem de 5393 sayılı kanuna göre görev ifa ederler (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü,2008). Yeni kanunda, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi'nde öngörülen "*subsidiarite*" ilkesine paralel bir şekilde, belediye hizmetlerinin halka en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması esası kabul edilmiştir (Parlak,B.;Sobacı, Z.,2008:118-119).

Ülkemizdeki belediye yönetimleri arasına, münhasıran 1982 Anayasası'ndan sonra Büyükşehir Belediyeleri de katılmıştır. Kabul tarihi 27.06.1984 olan, Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ise 09.07.1984 tarih ve 18453 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun evveliyatını ise, 08/03/1984 tarih ve 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname teşkil etmiştir. 2007 itibariyle Büyükşehir belediyelerinin sayısı ise 16'dır. Kural olarak Büyükşehir Belediye Kanunu'nda hüküm bulunmayan hallerde 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümleri tatbik edilecektir. Bu husus Büyükşehir Belediye Kanunu'nda hükme bağlanmıştır. Bu hatırlatmadan sonra 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda yer alan bazı önemli hususları şu şekilde özetleyebiliriz:

- a. Büyükşehir Belediyesi: En az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idarî ve malî özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmış ve Büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için asgari 750.000'den fazla

nüfus olması öngörülmüştür. Böylece, Büyükşehir Belediyesi de idari ve mali özerklik sahibi olarak tanımlanmış ve bu belediyelerin kurulması da zorlaştırılmıştır.

- b. Büyükşehir dahilindeki her türlü taşımacılık ve toplu ulaşımda Büyükşehir belediyesi yetkilendirilmiş ve il trafik komisyonlarının yetkilerinin büyükşehir tarafından kullanılması benimsenmiştir. Bu alanda Karayolları Trafik Kanunu hükümleri geçerli olmayacaktır.
- c. Büyükşehir belediye meclisi de diğer belediyelerde olduğu gibi, her ay toplanmaktadır. Büyükşehir belediye meclisi kararları üzerindeki vali onayı prosedürü de kaldırılmıştır. Kararların, kesinleştiği tarihten itibaren en geç yedi gün içinde mahallin en büyük mülkî idare amirine gönderilmesi benimsenmiştir. Mülkî idare amirine gönderilmeyen kararlar yürürlüğe girmeyecektir. Valinin hukuka aykırı gördüğü kararlar aleyhine on gün içinde idarî yargıya müracaat hakkı da bulunmaktadır.
- d. Büyükşehir belediyelerine ilçe ve ilk kademe belediyelerinin imar uygulamalarını denetleme yetkisi verilmiştir. Böylece Büyükşehir dâhilinde imar bütünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır.
- e. Büyükşehir belediye encümenine belediye meclisinden seçilecek üyelerin de katılması öngörülerek sadece atanmış üyelerden oluşmasına son verilmiştir.
- f. Büyükşehir belediye başkanlarına nüfusa göre 5 ila 10 arasında danışman görevlendirme imkânı getirilmiştir. Böylece başkanların nitelikli bir karargâh oluşturmasına zemin hazırlanmıştır.
- g. Büyükşehir belediyesinin sermaye çoğunluğuna sahip olduğu şirketlere, Büyükşehir belediyesinin kendisine ait büfe otopark ve çay bahçelerinin işletmesini ihale mevzuatına tabi olmadan devretme imkânı sağlanmıştır.
- h. Büyükşehir dâhilindeki belediyeler arasında ihtilaf çıkması durumunda Büyükşehir belediye meclisinin yönlendirici ve düzenleyici karar alınmasına imkân tanınmıştır.

Büyükşehirlerde nüfusa göre belli bir kilometre çapında bulunan ilçe ve beldeler Büyükşehir'e dâhil edilmiş, bu yarıçap dâhilinde kalan orman köyleri dışındaki köyler mahalleye dönüştürülerek ilgili belediyelere bağlanmıştır. 5390 sayılı ayrı bir kanunla mücavir alana dâhil olan orman köylerinde yaşayan nüfusa tekabül eden genel bütçe vergi gelirleri paylarının Büyükşehirlere aktarılmasına imkân verilmiştir. Köyler, 1924 tarihli, 442 sayılı Köy Kanunu'na göre yönetilmektedir. Nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur. Ve Belediye Kanunu'na tabidir. Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler (Adalet Bakanlığı,2008). Köy gelirleri, Kanunla

verilmiş görevleri yürütmeye yeterli olmamaktadır. Köylere ait hizmetler büyük oranda İl Özel İdareleri ve Bakanlıkların taşra teşkilatlarınca yürütülmektedir. Köy muhtarı, hem köye ilişkin hem de Devlete ilişkin görevler yapmaktadır. Bakanlar Kurulu kararıyla 1945 yılında onaylanan 4541 Şehir ve Kasabalardaki Mahalle ve Muhtar ve İhtiyar Kurulu Tüzüğü'ne göre mahalle muhtarlarının görevleri belirlenmiştir. Ayrıca 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 3. maddesinde mahalle; belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idarî birim olarak tanımlanmıştır. Aynı kanunun 9. maddesine göre mahalle, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilir. Belediye sınırları içinde mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, bölünmesi, adlarıyla sınırlarının tespiti ve değiştirilmesi, belediye meclisinin kararı ve kaymakamın görüşü üzerine valinin onayı ile olur. Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerini yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür. Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü,2008). Merkezi bir sistem içerisinde çağın gereksinimleri ve uluslar arası konjonktüre bağlı olarak (Avrupa Birliği vb.) kendisini yenilemeye çalışan bir örgütlenme yapısı bulunmaktadır.

4.3.2. Planlama Sistemi

Türkiye'de 1960'dan itibaren ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın hızlandırılması, uygulanan politikalar arasında uyum sağlanması, toplumsal ve kültürel dönüşümün uyumlu yönlendirilmesi ve ekonomiye rasyonel kamu müdahalesinin temini amacıyla Kalkınma Planları'nın hazırlanması ve uygulanması fikri benimsenmiştir. 1961 Anayasası ile iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için Kalkınma Planları'nın hazırlanması hükme bağlanmıştır (DPT,2008). Günümüze değin ağırlıklı olarak ülke geneline yönelik sosyo-ekonomik kararları içeren dokuz adet beşer yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. Kalkınma planlarında doğal çevre konusuna ilk kez Yedinci Kalkınma Planı'nda değinilmiş olmakla beraber, günümüzde bu planlarda halen yetersiz bir biçimde ele alınmaktadır. 30/10/1984 tarihli ve 3067 Sayılı Kanun gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nca 2006 yılında onaylanan Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013 tarihlerine yönelik hazırlanmıştır.

Bu plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu kapsamda Dokuzuncu Kalkınma Planı, *"İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye"* vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu bağlamda aşağıda yer alan stratejik amaçlar, gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir:

-Rekabet Gücünün Artırılması,

-İstihdamın Artırılması,

-Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi,

-Bölgesel Gelişmenin Sağlanması,

-Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılması (DPT,2007a). Planda bölgesel gelişme amacının alt başlığında, aynı zamanda yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması vb. açılımlar bulunmaktadır. Ortak vizyona ilişkin temel ilkeler arasında doğal ve kültürel ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içerisinde korunması ve toplumsal yapımızın ve bütünlüğümüzün ortak miras ve paylaşılan değerler çerçevesinde güçlendirilmesinin esas alınması sürdürülebilir gelişmeye yöneliktir.

Ülkemiz planlama mevzuatı hiyerarşisinde ülke kalkınma planlarıyla, fiziki uygulama planları arasındaki ilişkiler maalesef kurulamamaktadır. Bu esasen ağırlıklı olarak sosyo-ekonomik kararları içermekte olan hazırlanmış planların, doğal çevre ve yaşam alanlarıyla yeterince ilişkilendirilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda üst ve alt ölçekleri bağlayan, birbirleriyle tutarlı bölge planlarının oluşturulması önem taşımaktadır.

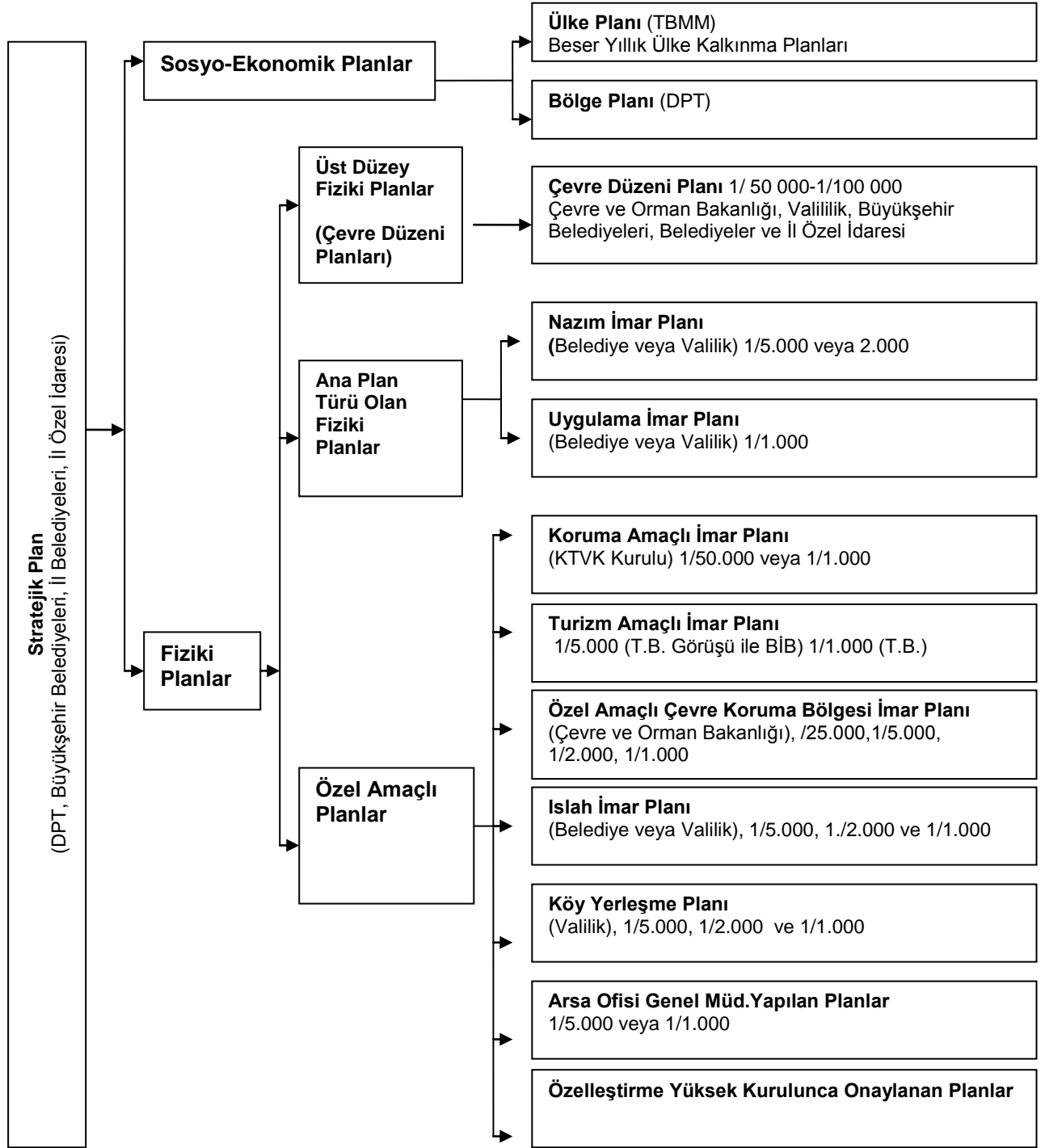
Türk planlama mevzuatı incelendiğinde, bölge planlarının yapılmasının zorunlu olmadığı görülmektedir. İmar Kanunu'nun 5. maddesinde yer alan; Nazım imar planı varsa bölge ve çevre düzeni planına uygun olarak hazırlanır ifadesi bölge planını mecburi olmaktan çıkarmaktadır. Bu durumu planlama ilkeleri ile bağdaştırmak mümkün değildir. Planlamanın önemli ilkelerinden birisi planlar arasında hiyerarşinin bulunmasıdır. Buna göre en üst düzeyde yer alan ülke çapında gelişme hedeflerini içeren kalkınma planları ile en alt düzeyde yer alan imar programları arasında yer alan çeşitli kademedeki planlar birbirleri ile uyumlu olmalıdır (Karasu,M.A.,2007:165). Türkiye'de bölge planlarını yapma yetkisi 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı'na verilmiştir. Bu bağlamda I. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Bakanlığın hazırladığı ilk hazırlanan bölge planı Doğu Marmara Planı'dır. İstanbul'un büyümesinin kaçınılmaz olduğu ve özendirilmesi gerektiği konusundan hareketle hazırlanmıştır. *İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve*

Çanakkale' yi kapsayan bölgede 4 ile öncelik verilmiştir. Anadolu yakasının geliştirilmesi, sanayinin ise Derince, İzmit ve Adapazarı'nı içine alan bir koridora yayılması şeklindedir. Planın hazırlıkları İmar ve İskân Bakanlığı'nca yürütülmüştür. Daha sonra ülke genelinde Zonguldak Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Projesi, Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölge planlama çalışmalarına örnek verilebilir. Ancak bu çalışmalar gene ülke genelinde yaşanan kırdan kente göç olgusunun önüne geçilmesini ve kırsal ve kentsel alanlarda dengeli gelişmenin sağlanmasında yetersiz kalmışlardır.

2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinin (Değişiklik: 26/4/2006-5491/6 md.) b. maddesinde; ülke fizikî mekânında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, koruma-kullanma dengesi gözetilerek kentsel ve kırsal nüfusun barınma, çalışma, dinlenme, ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması sonucu oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar plânlarına esas teşkil etmek üzere *bölge ve havza bazında* 1/50.000-1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Plânları, Çevre ve Orman Bakanlığınca yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Bölge ve havza bazında çevre düzeni plânlarının yapılmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir şeklinde ifade edilmektedir. Böylelikle üst planlarla alt planların arasındaki dengeyi yakalamak anlamında Çevre Düzeni Planları son derece önem taşımaktadır.

İl Çevre Düzeni Plânı; Vali'nin koordinasyonunda, Büyükşehirlerde Büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılır. İl çevre düzeni plânı belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından onaylanır. Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, il özel idaresinin malî durumu, hizmetin ivediliği ve verildiği yerin gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak belirlenir. İl özel idaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özür, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır. Hizmetlerin diğer mahallî idareler ve kamu kuruluşları arasında bütünlük ve uyum içinde yürütülmesine yönelik koordinasyon o ilin valisi tarafından sağlanır. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na ve organize sanayi bölgelerine tanınan yetki ve sorumluluklar bu kanun kapsamı dışındadır (Adalet Bakanlığı,2008). İstanbul İl Bütünü Çevre Planı'nın hazırlanması konusunda Çevre ve Orman Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı arasında 01.12.2004 tarihli bir protokol imzalanmış olup, 5216 sayılı Yasa'yla tüm İstanbul İl sınırlarını kapsamak üzere genişletilen Büyükşehir Belediye sınırlarının içerdiği 5.400 km²'lik alanda 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın yapılması konusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkili kılınmıştır.

Sekil 26: Türk Mevzuatında Plan Türleri. Planlar Sıradüzeni ve Planlamada Yetki

Kaynak: Ünal,Y. (1999); aktaran Ünsal,F (2000) 'den güncellenerek geliştirilmiştir.

Bu bağlamda Çevre 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nı yapmak üzere İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu kurulmuştur. İstanbul'un il bazında üst ölçekte Çevre Düzeni Planıyla beraber, bölgesel ölçekte bir plana ihtiyacı bulunmaktadır. Üst düzey planların hazırlanması hususundaki belirsizlik ortamı, alt ölçekli planlara gerekli ölçüde yönlendirici

olmakta zayıf kalmaktadır. Dolayısıyla günümüze değin sosyo-ekonomik kararları içeren üst ölçekli planların göz edilmediği, bağımsız ve birbirleriyle tutarsız fiziki plan ağırlıklı uygulamalar söz konusudur.

Birçok kurum kendi yasal oluşumlarının verdiği yetkilerle plan yapmaktadırlar. Türkiye’de imar ve fiziksel planlama konularında yetkili olan bazı kurumlar ve yetki verici kanunlar incelendiğinde;

- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: 3194 sayılı kanun ile çevre düzeni planları, karayolu, demiryolu, liman vb. yatırım elemanları ve güzergahları (varsa) bölge planları yapma-yaptırma yetkisi vardır.
- Kültür Bakanlığı: 2863 sayılı Kanun ile Koruma Kurulları ve Koruma Yüksek Kurulu eliyle tüm "*sitler ve sit alanı*" ilan edilecek yerler ile tescilli Kültür ve Tabiat Varlıkları'nın bulunduğu yerler ve parseller üzerinde yetkileri ve yaptırımları vardır.
- Turizm Bakanlığı: 2634 sayılı Kanun ile turizm alanları ve turizm merkezleri olarak belirlenen ve belirlenecek olan bölgeler, alanlar ve parseller üzerinde karar verme, plan yapma, yaptırma yetkileri vardır.
- Çevre Bakanlığı: 2872 sayılı Kanun ile Özel Çevre Koruma Kurumu eliyle tüm özel çevre koruma bölghesi olarak ilan edilenve edilecek alanlar üzerinde yetkileri vardır.
- Orman Bakanlığı: 2873 sayılı Kanun ile ormanlar, özel alanlar, milli parklar, tabiat parkları, doğa koruma alanları üzerinde yetkileri vardır.
- Belediyeler: 3194 sayılı kanun ile belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan tüm alanlar üzerinde yetkileri vardır.
- Valilikler: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İl Müdürlükleri eliyle belediye ve mücavir alan sınırları dışındaki bütün alanlar üzerinde (*köylük, kırlık alanlarda*) yetkileri vardır.
- GAP İdaresi: 3884 sayılı kanun hükmünde kararname ile Güneydoğu Anadolu Proje Bölge' sine giren tüm illerdeki belediye ve valiliklere ait imar yetkileri vardır.
- Özelleştirme Yüksek Kurulu: 4046 ve 4232 sayılı kanunlar ile özelleştirmesine karar verilen KİT'lere ait arazi ve arsalarda yeni imar durumunu res'en belirleme yetkisi vardır.
- Tarım Bakanlığı: Tarım alanlarının, tarım dışı faaliyetlerde kullanılmasına ilişkin mevzuat çerçevesinde öngörülen yatırımlar için izin yetkisi vardır.
- Yüksek Planlama Kurulu: Hükümet kararlarıyla gerçekleştirilmesi öngörülen yatırımlarda yerseçiminini de içeren proje onay yetkisi vardır.
- Köy Muhtarlıkları: (442 sayılı Köy kanunu ve 3367 sayılı kanun ile):köy yerleşik alan sınırları içinde yönetmelikle belirlenen büyüklüktükteki yapılara imar (yer seçme 9 ve inşaat izin verme yetkisi vardır.
- 2690 sayılı Boğaziçi Kanunu:Boğaziçi'nde plan yapma yetkisi vermektedir.

- 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu: İmar Planı yapma yetkisi vermektedir.
- 775 sayılı Gecekondu Kanunu: Plan yapma yetkisi vermektedir.
- 7296 sayılı Kanun: Afet bölgeleri ile ilgili plan yapma yetkisi vermektedir (Çubuk,1999a:30) çok parçalı ve yetkili bir sistem karşımıza çıkmaktadır.

İki ayrı bakanlık olarak faaliyet gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığı,16.4.2003 tarih ve 4848 sayılı kanun ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın birleştirilmesiyle kurulmuştur. Bu kanunun amacı; kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kurulmasına, teşkilât ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevleri şunlardır: Millî, manevî, tarihî, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle millî bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak,

- Kültür ve turizm konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak,
- Tarihî ve kültürel varlıkları korumak,
- Turizmi, millî ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,
- Kültür ve turizm alanlarında her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek,
- Kültür ve turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek, gerektiğinde kamulaştırmak, bunların etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak,
- Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı faaliyetler ile her türlü imkân ve araçlardan faydalanarak kültür ve turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini yürütmek,
- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak (Kültür ve Turizm Bakanlığı,2008).

Aynı şekilde daha önceleri iki ayrı bakanlık olan Çevre ve Orman Bakanlığı, 01.05.2003 tarihinde kabul edilen ve 08.05.2003 tarih ve 25102 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4856 Sayılı Yasa ile belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, Çevre ve Orman Bakanlıklarının birleştirilmesi suretiyle kurulmuş bir bakanlıktır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kuruluş amaçları;

- Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi,
- Kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması,
- Ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesi,
- Her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi,
- Ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi,
- Ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması,
- Orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanması ve orman ürünleri sanayinin geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir (Çevre ve Orman Bakanlığı,2009).

5.1.2003 tarihli 4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Teşkilatı ve Görevleri Hakkındaki Kanununun 2. Maddesi h bendine göre; "Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkân veren rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere, kalkınma plânları ve bölge plânları temel alınarak Çevre Düzeni Plânlarını hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak, uygulanmasını sağlamak Çevre ve Orman Bakanlığının görevleri içinde kalmaktadır (Bayındırlık Bakanlığı,2008).

Türk İmar Sistemi'ndeki yasal-yönetmelik çerçeve ile ilgili saptamalardan aşağıda belirtilen hususlar ortaya çıkmaktadır:

1. Yasal yönetmelik çerçeve, planlamadan bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Oysa bağımsız olarak değerlendirilmemelidir.
2. Planlama, imar hukuku ve kamu yönetimi alanlarında eşgüdüm bulunmamaktadır.
3. Mevcut yasal-yönetmelik çerçeve, kentleşme, planlama sorunlarının çözümünde demokratiklik, bütünsellik uygulanabilirlik, örgütlük konularında sorunlar taşımaktadır.
4. Yasal, hukuksal çerçevede, mevcut yasalar ve diğer düzenlemeler uygulamayı yeterince yönlendirememektedir.
5. Ülkenin çevre, kentleşme ve planlama süreçlerine ilişkin düzenleyici sistem yeniden tanımlanmalıdır.
6. Bu çerçevede bu süreçle ilgili, görev, yetki ve sorumlulukları üstlenecek merkezi ve yerel kurumlar, politik ve stratejik hukuksal ve yasal sistemler çerçevesinde yeniden düzenlenmelidir.
7. Kentleşme süreci sadece imar etkinlikleri değildir.
8. Değişen imar olgusunun boyutları ve karmaşıklaşan sorunlar karşısında, tüm bu faaliyetlerin düzenlenmesinde hukuk sistemi yeniden gözden geçirilmelidir.

9. İmar hukuku, medeni hukuk ve idare hukuku sınırları dışında oluşan bir hukuk, şehircilik hukuku olarak görülmelidir.
10. İmar mevzuatı yenilenmesinde, yukarıda sözü edilen "*genel konjonktürel etkenler*" ve "*yerel iç etkenler*" dikkate alınmalıdır.

Görülmektedir ki, Türk İmar Hukuku'nda temel anlayış, imar planı anlayışı olarak belirmiştir. Kentsel gelişmeyi "*genelleştirilmiş planlama*" kavramı çerçevesinde; kentsel strüktürlere dayalı olarak ve onu izleyen, sosyal ve ekonomik yaşamla sınırlandırılan bir gelişme olarak etkili biçimde yönlendirememektedir. Keza imar planı kavramı, öngörüsül karakterde normatif gereksinmelerle ilgili hususlarda da şehircilik ve düzenleme esaslarını, ne de araç ve mekanizmaları getirmektedir (Çubuk,1999a:23).

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 10/12/2003 tarihli ve 5018 Sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu", 24/12/2003 tarihli ve 25326 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun 9. maddesine dayanılarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından "Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" hazırlanmıştır. Bu Yönetmelik, stratejik plan hazırlamakla yükümlü kamu idarelerinin ve stratejik planlama sürecine ilişkin takvimin tespiti ile stratejik planların kalkınma planı ve programlarla ilişkilendirilmesine yönelik usul ve esasların belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu yönetmelik, belirtilen kamu idarelerini ve mahallî idareleri kapsamaktadır. Kamu idareleri tarafından hazırlanan taslak stratejik planlar, DPT Müsteşarlığınca değerlendirilecektir. Değerlendirme kriterlerinin en başında, hazırlanan stratejik planların, kalkınma planı, orta vadeli program ve faaliyet alanı ile ilgili diğer ulusal, bölgesel ve sektörel plan ve programlara uygun olması gerekliliği gelmektedir. Yönetmeliğin 7. maddesine göre; stratejik planlar beş yıllık dönemi kapsamaktadır. Stratejik planlar en az iki yıl uygulandıktan sonra stratejik planın kalan süresi için güncelleştirilebilir. Güncelleştirme, stratejik planın misyon, vizyon ve amaçları değiştirilmeden, hedeflerde yapılan nicel değişiklikler olarak belirtilmektedir.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanunu, Belediye, İl Özel İdaresi ve Büyükşehir Belediyesi Kanunları ile nüfusu 50.000'in üzerinde olan belediyeler, tüm il özel idareleri ve 5018 sayılı kanuna ekli 1, 2 ve 4 nolu cetvellerde yer alan tüm kamu idarelerine stratejik planlama yükümlülüğü getirilmiştir (DPT,2009) Sosyo-ekonomik ve fiziki plan kararlarını bütünsel içermesi bakımından önem taşımaktadır. Farklı ölçeklerde hazırlanabilen kavramsal stratejik planlama yaklaşımının planlama sistemimize girmesi dolayısıyla yeni bir yapılanma sürecine başlanmış olması son derece olumlu bir oluşumdur.

4.3.3. Su Havzalarında Planlama ve Yönetim Yapısı

Anayasamızın 56. maddesi: "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir*" şeklinde belirtilerek doğal kaynaklar konusundaki kanunların temel dayanağını oluşturmaktadır. 09.08.1983 tarihinde 2872 Sayılı Çevre Kanunu kabul edilmiştir.

Ülkemizde çevre sorunlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alacak bir örgüt yakın tarihlere kadar yoktu. Bugün bile bulunmadığı öne sürülebilir. Bu kuşkusuz kamu yönetiminde çevreyle ilgili hiçbir örgütlenmenin bulunmaması demek değildir. Türlü merkezi ve yerel kuruluşlar, kendileri için çizilmiş görev alanları çerçevesinde, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin yürütme, planlama, denetleme gibi işlevlerini, birbirlerinden büyük ölçüde bağımsız bir biçimde sürdürmektedirler (Keleş,R.;Hamamcı,C.,2005:307-308).

Cumhuriyet döneminin içme suyu konusunu düzenleyen ilk yasası olan 1926 tarihli 831 sayılı "*Sular Hakkındaki Kanun*", belediye sınırları içinde yaşayan toplulukların içme suyu ihtiyaçlarının sağlanması ve suları temiz tutma görevini belediyelere vermiş olmasına rağmen,içme suyu finansmanı, planlaması ve yatırımları zaman içinde oluşturulan merkezi yönetim kuruluşlarınca sağlanmıştır (Çınar,T.,2006:228). Su kaynaklarını ilgilendiren bir çok kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Bu bağlamda 831 Sayılı Sular Hakkındaki Kanun, 167 sayılı Yeraltı Suları Kanunu, 6200 Sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Vazifeleri Kanunu, 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 1980 Sayılı Su Ürünleri Kanunu, 7478 Sayılı Köy İçme Suları Hakkındaki Kanun, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu, 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, İçme Suyu Havzaları Koruma Yönetmeliği (İSKİ), Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği su kaynaklarını ilgilendiren başlıca kanunlara ve yönetmeliklere örnekler olarak verilebilir.

Harita 7: Türkiye'nin Hidrolojik Su Havzaları

Kaynak: DSI,2009.

Su kaynaklarını toprak kaynaklarından ayrı tutmak mümkün değildir. Gelişen havza planlaması ve yönetimi anlayışı da bu bağlamda holistik ele alışı gerektirmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı su ve toprak kaynaklarının kalkınma hedefleri doğrultusunda planlanmasına yönelik kurumlar ve politikalar arasında eşgüdümü sağlamaya yönelik olarak görevlidir. Su kaynakları yönetiminde birçok merkezi yönetim (Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı), kuruluşları ve yerel yönetimlerin yetki alanına girmektedir. Sınır aşan su kaynakları söz konusu olduğunda Dış İşleri Bakanlığı da sular ile ilgili kararların alınmasında yetkili olmaktadır. Bu bağlamda sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı olarak su talebini karşılamaya yönelik, birden çok kurum ve kuruluşun görev aldığı bir yapıdır. Kurum ve kuruluşların sayısının fazla olmasına rağmen su ve toprak kaynaklarının planlanması ve yönetimi görevi zamanla bir şekilde ağırlıklı olarak Devlet Su İşleri genel Müdürlüğü'nde toplanmıştır. 1954 yılında kurulan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı bir kuruluştur. Su kaynaklarının planlanması, yönetimi, geliştirilmesi ve işletilmesinden sorumludur. DSİ faaliyetlerini 6200, 167 ve 1053 sayılı kanunlara dayanarak yürütmektedir.

Devlet Su İşleri faaliyet alanına giren projeleri olabilecek en uygun formülasyonun ortaya konduğu planlama çalışmalarını, uzun süreci kapsayan ve çok yönlü sistematik veri toplama ve etüt faaliyetleri ile elde edilen verilere dayalı olarak gerçekleştirmektedir. Planlama çalışmalarında done toplama faaliyetleri, her biri başlı başına bir mühendislik disiplini olan; rasat, gözlem, harita, toprak ve drenaj, tarımsal ekonomi, hidroloji, çevresel etki değerlendirmeleri, jeoloji ve malzeme ihtisas dallarının koordineli çalışması ile yürütülmektedir. Türkiye 25 adet hidrolojik havzaya ayrılmıştır (DSİ;2009). Devlet Su İşleri'nin kurulmasıyla Türkiye'de havza çalışmaları yapılması fikri doğmuştur. Türkiye 26 havzaya ayrılarak, DSİ Genel Müdürlüğü'nce etüt ve planlama çalışmalarına başlanmıştır. Fırat Havzası ve Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1980 yılında bu iki havza projesinin "*Güneydoğu Anadolu Projesi*" şeklinde adlandırılması benimsenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na verilmiştir (GAP,2009). Ülkemizin ilk ve en önemli havza planlama ve yönetim projesi olan GAP, günümüzde doğal kaynakların verimli kullanımını ve bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasını hedefleyen, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alan bir bölgesel kalkınma projesidir. 1053 sayılı Ankara, İstanbul ve Nüfusu 100.000'den büyük Büyükşehirlere İçme Suyu temini Hakkında Kanun ile; baraj ve isale hattı, su depoları ve pompa istasyonları yapmak, su tasfiye tesisi inşaatlarından

sorumludur. 18/04/2007 tarih ve 5625 sayılı kanun ile 1053 sayılı kanunun 10. maddesinin değişmesi neticesinde nüfus kriteri kaldırılarak Belediye teşkilatı olan tüm yerleşim yerlerinin içme, kullanma ve endüstri suyu ile gerekmesi halinde atık su tesislerinin yapımında DSİ yetkili kılınmıştır (DSİ,2009a). 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ile, Büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan DSİ'nin hizmetleri Büyükşehir belediyelerine devredilmiştir.

Büyükşehir Belediyelerinin tümünde kurulan Su ve Kanalizasyon İdareleri, kendi içme suyu ve kanalizasyon sistemlerinin tesisi, işletmesi ve bakımından sorumludur. Büyükşehir belediyesi su ve kanalizasyon idareleri en fazla kaynak kullanan kurumlar haline gelmiş bulunmaktadır. Su ve kanalizasyon idareleri temel olarak kamu hizmeti üreten kuruluşlar olmasına karşın, son dönemde birçok idarede su işletmeciliği bütün olarak özelleştirilmiş durumdadır (DSİ,2009). 1981 yılında 2560 sayılı kanunla İstanbul Valiliği denetiminde kurulan ve 1984 yılında 3009 kanunla İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesine alınan İSKİ'nin görev alanı yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile İstanbul'un il sınırları olmuştur. İlde içme suyu temin etmek, atık suları toplamak, arıtmak, uzaklaştırmak ve su havzalarını korumak görevi ve yetkisi İSKİ'nin sorumluluğu altındadır. İSKİ'nin görevleri;

- 1- İçme suyu temin etmek
- 2- Atık suları toplamak, arıtmak ve uzaklaştırmak,
- 3- Su havzalarını korumak,
- 4- Dereleri ıslah etmek. (2004 Meclis Kararı) dört ana başlık altında toplanabilir (İSKİ, 2006).

Marmara Havzası içinde yer alan İstanbul ilinde içme suyu havzaları İSKİ tarafından çıkartılmış olan ve aynı kuruluca uygulanan bir yönetmelikle korunmaktadır. Halen yürürlükte olan 25.05.2006 tarihli İçme Suyu Havzaları Yönetmeliği'ne göre içme suyu havzaları (havza); içme ve kullanma sularının temin edildiği ve edileceği yüzeysel ve yeraltı suyu kaynakları tabii su toplama alanıdır. Bu yönetmelikte içme suyu havzalarında uyulması gereken esaslar belirlenmiştir. Bu bağlamda; yüzey ve yeraltı su kaynaklarının çeşitli yollarla kirlenmesini önlemek amacıyla hazırlanmış olan İçme Suyu Havzaları Koruma ve Kontrol Yönetmeliği çerçevesinde dört adet koruma kuşağı tanımlanmaktadır.

1. Mutlak Koruma Alanı: İçme ve kullanma suyu temin edilen ve edilecek olan suni ve tabii göller etrafında en yüksek su seviyesinde su ile karanın meydana getirdiği çizgiden itibaren yatay 300m genişliğinde kara alanıdır. Bahis konusu alanın havza sınırını aşması halinde kısa mesafeli koruma alanı havza sınırında son bulur.
2. Kısa Mesafeli Koruma Alanı: Mutlak koruma alanı üst sınırından itibaren yatay 700m genişliğinde kara alanıdır. Bahis konusu alan sınırın su toplama havzası sınırını aşması halinde kısa mesafeli koruma alanı havza sınırında son bulur.

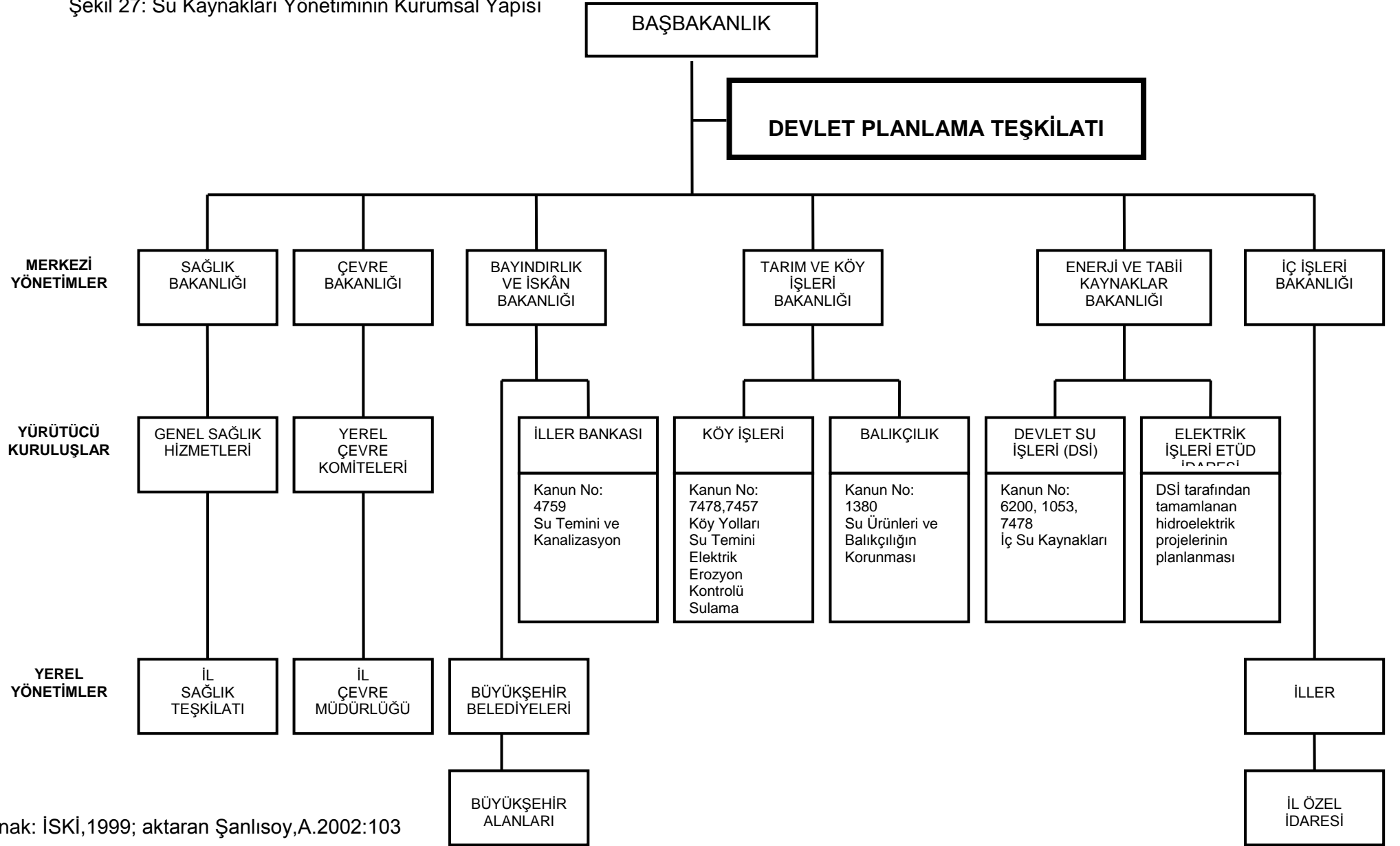
3. Orta Mesafeli Koruma Alanı: Kısa mesafeli koruma alanı üst sınırından itibaren yatay 1000m genişliğindeki kara alanıdır. Bahis konusu alan sınırının su toplama havzası sınırını aşması halinde orta mesafeli koruma alanı havza sınırında son bulur.
4. Uzun Mesafeli Koruma Alanı: Orta mesafeli koruma alanının üst sınırından başlamak üzere su toplama havzasının nihayetine kadar uzanan bütün kara alanıdır.

İçme Suyu Havzaları Koruma ve Kontrol Yönetmeliği aynı zamanda dereler, kaynak suları ve yeraltı suları konusunda hüküm getirmektedir. İlgili yönetmelikte içme suyu kaynağına önemli miktarda su taşıyan derelerin her iki tarafındaki Çevre Düzeni Planları hazırlanıncaya kadar 100m'lik alan mutlak koruma bandı şartı öngörülmüştür. Kaynak suları ve yeraltı suları için sabit bir koruma kuşağı tanımlanmazken bu konuda koruma alanları oluşturmaya, gerekli önlemleri almaya İSKİ yetkili kılınmıştır.

İstanbul'un içme suyu havzalarında yetkili kamu kuruluşları; merkezi idareler; Çevre ve Orman Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ile mahalli idareler İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ), İlçe ve İlk kademe Belediyeleri, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü, Çevre İl Müdürlüğü, Tarım İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Müdürlüğü, İl Özel İdare, Köy Hizmetleri ve Tarım İl Müdürlüğü, Karayolları Bölge Müdürlüğü ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Şanlısoy,A.,2002:122-123).

İstanbul'un yeraltı su kaynakları; DSİ ve Köy Hizmetlerinin kontrolü altındadır. Belediye sınırları dışında bulunan köylerde açılacak kuyuları Köy Hizmetleri kontrol etmektedir. Belediye sınırları içerisinde İSKİ ve DSİ açılacak kuyuların kapasitelerine göre izin vermektedir. Yeraltı suları ile ilgili; Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 240. Maddesi kaynak sularını belediyelerin sorumluluğuna vermiştir. Ancak 167 sayılı Yeraltı Suları hakkındaki Kanun, bu sularla ilgili tüm sorumluluğu DSİ'ye vermiştir. İl Çevre Müdürlüğü 2872 Sayılı Çevre Yasası'na bağlı olarak çıkartılan yönetmelikle su kaynaklarını korumakla görevlendirilmiştir. İl Sağlık Müdürlüğü İl Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun yetkilerini kullanmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı içme suyu havzalarındaki maden ocaklarının ruhsat işlemlerini yürütür. Büyükşehir Belediyesi içme suyu kaynaklarının projelendirmesini yapar. Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü köylerin içme sularını ve göletleri temin eder. Orman Müdürlüğü 6831 Sayılı Kanun'a göre havzaların ağaçlandırılıp, Sağlık Bakanlığı içme suyu standartlarına uygunluğunu tespit eder. DSİ Genel Müdürlüğü 1053 sayılı yasa ile Ankara ve İstanbul kentlerine Bakanlar Kurulu kararı alınmak koşulu ile nüfusu 100 bini aşan diğer kentlere su sağlamakla görevlendirilmiştir. İSKİ ve DSİ havzalarda periyodik ölçümler yapmakta ve kirlilik durumları tespit edilmektedir.

Şekil 27: Su Kaynakları Yönetiminin Kurumsal Yapısı

Kaynak: İSKİ,1999; aktaran Şanlısoy,A.2002:103

Bunun dışında deşarj standartlarını tespit amacı ile sanayi kuruluşları denetlenmekte ve sağlayamayanlar üzerinde yasal işlem yapılmaktadır. Diğer resmi kuruluşlar açılacak işletmeler üzerinde kendi yönetmelik hükümleri kapsamında görüş bildirmektedirler. Havzalarda yapılan ölçümlere rağmen eksikliği ve koordinasyon yetersizliği nedeniyle, yeterli değerlendirme yapılması ve önlemler alınması gecikmektedir. İSKİ ve DSİ havzalarda periyodik ölçümler yapmakta ve kirlilik durumları tespit edilmektedir. Bunun dışında deşarj standartlarını tespit amacı ile sanayi kuruluşları denetlenmekte ve sağlayamayanlar üzerinde yasal işlem yapılmaktadır. Diğer resmi kuruluşlar açılacak işletmeler üzerinde kendi yönetmelik hükümleri kapsamında görüş bildirmektedirler. Havzalarda yapılan ölçümlere rağmen eksikliği ve koordinasyon yetersizliği nedeniyle, yeterli değerlendirme yapılması ve önlemler alınması gecikmektedir (İÇOM,2006).

Su havzalarındaki kontrolsüz gelişmelerin başlıca sebebi; planlama sistemimizdeki mevcut yasal-yönetmelik yapının birbiriyle ve doğal kaynakların korunmasına yönelik yapı ile tutarsız olmasından kaynaklanmaktadır. Kurumlar arası yetki karmaşasının yaşanması, idari birimlerin eşgüdüksüz ve koordinasyonsuz çalışmasından kaynaklanan yönetim sorunları kendisini havza ölçeğinde de göstermektedir. Yüzey ve yeraltı su kaynaklarını korumak amacıyla hazırlanmış olan İçme Suyu Havzaları Koruma ve Kontrol Yönetmeliği'nin plan kararlarında üstünlüğü bulunmakla beraber, uygulamada kentsel dinamikler karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda havzalarda tutarlı planlama kararları alınamamakta, aynı zamanda kontrol ve denetim sağlanamamaktadır. Dolayısıyla ekosistemlerin korunmasına yönelik havza ölçeğinde planlama ve yönetim anlayışı bağlamında mevcut planlama sistemimizin revize edilesi gerekmektedir. Çevre, mekânsal düzenleme ve bölgesel konuları bir bütün olarak ele alan yasal-yönetmelik yapı ve politikaların birbiriyle ve diğer sektörlerle tutarlılığı sağlanmalıdır.

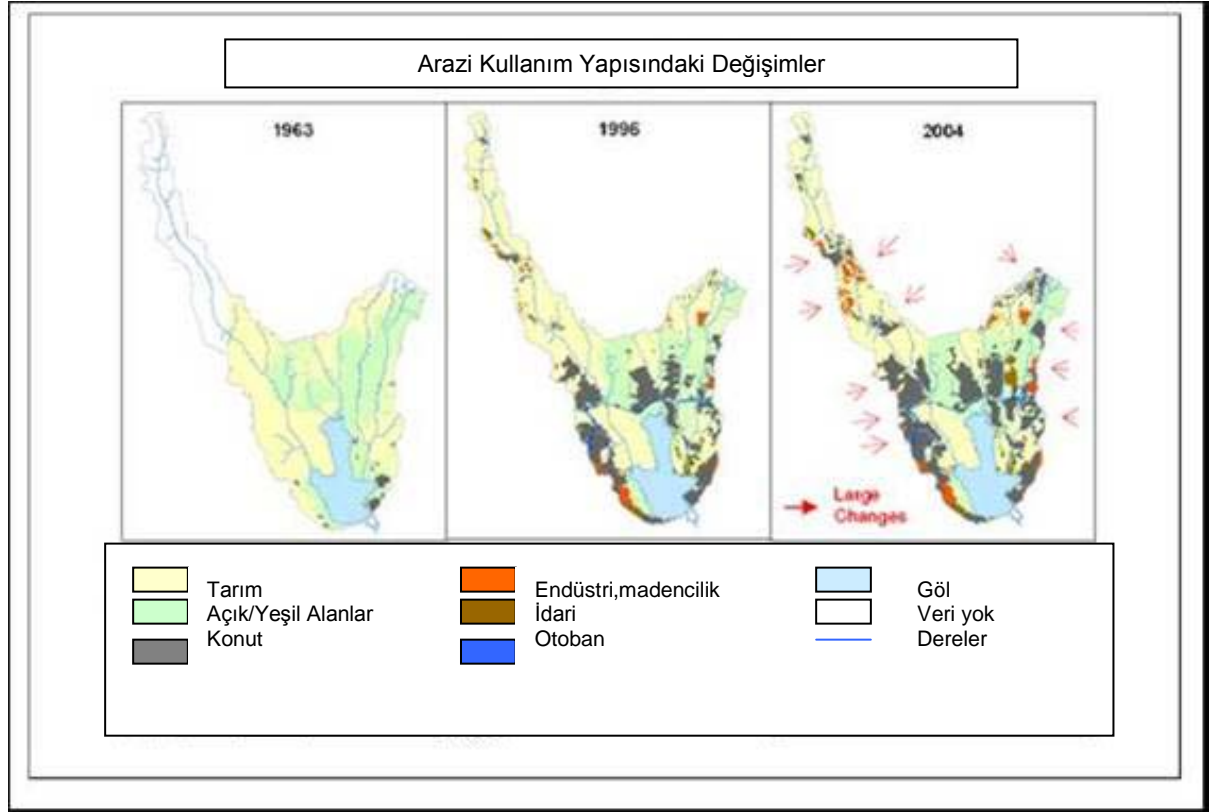
4.4. Küçükçekmece Göl Havzası Örneği

Küçükçekmece göl havzası 25.05.2006 tarihli İSKİ içme suyu havza yönetmeliği ile içme suyu niteliğini yitirdiğinden havza koruma kapsamından çıkartılmıştır. Kirlilik nedeniyle Ramsar Koruma Alanı statüsünün de kaldırılmasıyla, uluslar arası önemli sulak alanlar arasında yer alan Küçükçekmece göl havzasının günümüzde korunmasına yönelik hiç bir planlama kararı bulunmamaktadır. Böylelikle son derece hassas bu ekosistemin kentsel dinamikler karşısında korunması imkânsızdır. Bu durum havzanın ve aynı zamanda İstanbul kentsel bölge bütünüünün sürdürülebilir gelişmesini tehdit etmektedir. Araştırma alanının

İstanbul'un Avrupa yakasında yer alan Küçükçekmece göl havzası Sazlıdere, Büyükçekmece ve Alibey havzaları ile sınırlanmıştır. Havza alanının içerisinde yer alan yerleşmeler Küçükçekmece, Avcılar, Büyükçekmece, Çatalca, Esenler ilçe belediyeleri ve Esenyurt, Bahçeşehir ve Hadımköy ilk kademe belediyelerine aittir. Bu belediyeler bölgede artan nüfus sayısına bağlı olarak zamanla idari bölünmelerle oluşmuş belediyelerdir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi verilerine göre Küçükçekmece göl havzası yaklaşık 162,7 ha'lık bir alanı kaplamaktadır. Bu alanın 75,7 ha'ı yerleşim alanıdır. Belediyelerin havza sınırları içerisinde kalan alanları yaklaşık dağılımı incelendiğinde; Küçükçekmece 75.1 ha. Hadımköy 36,2 ha, Avcılar 29,5 ha. Bahçeşehir 15,3 ha, Esenyurt 5,5 ha ve Esenler 1,1 ha'lık alan kaplamaktadır.

Harita 9: Küçükçekmece Göl Havzası Arazi Kullanım Yapısındaki Değişimler (1963-2004)

Kaynak: Demirci Ali; Mc Adams; Alagha; Karakuyu:2006

Havzanın arazi kullanımına ilişkin en güncel veriler "*Küçükçekmece Gölü Havzasında Arazi Kullanım Değişimleri ve Su Kalitesi İlişkisi*" (Demirci;Mc.Adams;Alagha;Karakuyu,2006) başlıklı araştırma projesine aittir. Bu çalışma kapsamında arazi kullanım değişimlerini analiz etmek için uzaktan algılama (UA) ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) kullanılarak, havza içerisinde arazi kullanımı ve su kalitesine olan etkilerini ortaya konulmuştur. Küçükçekmece su havzasının (K40.59°24; D28.45°57) 1963-2005 yılları arasındaki arazi kullanım

değişimleri uzaktan algılama ve CBS yöntemleriyle analiz edilmiştir. Arazi kullanım sınıflandırmaları 1963 yılı CORONA uydu görüntüsü, 1996 yılı hava fotoğrafı ve 2004 yılı yüksek çözünürlüklü IKONOS görüntülerini kullanarak yapılmıştır. Buna paralel olarak gölün 19 farklı noktasından su örnekleri alınmış ve alınan bu su örneklerinin analiz sonuçları arazi kullanım haritasıyla karşılaştırılmıştır. Son otuz yılı aşkın bir süredir çeşitli sebeplerin bir birleşimi sonucu Küçükçekmece Gölü ve çevresi kirlenerek, doğal olmayan, sağlıklı bir ekosisteme dönüştüğü ortaya konmuştur. Gölü kirleten sebeplerin arasında en önemlileri; hızlı, plansız kentsel ve endüstriyel büyüme, göle evsel ve endüstriyel atık boşaltımı, tarımsal kirlilik, kapalı çöp dökme alanlarından sızıntılar, cadde ve otoyollar gibi diğer sebepli sayısız kirletici olarak belirlenmiştir.

Tablo 20: Küçükçekmece Göl Havzası Arazi Kullanım Yapısındaki Değişimler (1963-2004)

Arazi Kullanım	1963 Alan %	1996 Alan %	1963-1996 Alan Değişim %	2004 Alan %	1996-2004 Alan Değişim %	Toplam Değişim Alan %
Tarım	65,22	53,03	-19	42,24	-20	-35
Konut	1,11	16,92	+1 424	24,04	+42	+2 066
Açık Alan, Çalılık, Bataklık, Gölet	33,32	23,75	-29	23,81	-0,3	-29
Endüstri ve Ticaret	-	1,81	-	3,74	+107	-
İdari/Kurumsal	0,03	1,58	+5 167	2,56	+62	+8 433
İnşaat	0,12	1,43	+1 092	2,07	+45	+1 625
Otoban	-	0,95	-	0,95	0	-
Madencilik	-	0,33	-	0,39	+18	-
Orman	0,20	0,20	0	0,20	0	-
Toplam	100	100		100		

Kaynak: Demirci Ali; Mc Adams; Alagha; Karakuyu, 2006

1963 yılından 2005 yılına dek Küçükçekmece göl havzasında hızlı bir arazi kullanım değişimi yaşanmıştır. 1963 yılında tarım ve açık/yeşil alanlar havza bütünü % 98'ini kaplamaktadır. Konut alanlarının payı % 1, endüstri alanları ise hiç bulunmamaktadır. 1996 yılında konut alanları hızlı bir şekilde artarak, havzanın % 16.92'sini işgal etmektedir. Ancak burada önemli ve dikkat çeken bir husus konut alanlarının 1996 yılından 2004 yılına değin % 42 oranında artmasıdır. Yeni yapılaşma ve inşaat alanları havzanın kuzeyinde yer almaktadır. 2004 yılında havza içerisinde arazi kullanım payları incelendiğinde; % 42.2 tarım alanı, % 24 konut alanı, açık alanlar (çalılık ve bataklık dahil) % 23.8, endüstri ve ticaret alanları % 3.7, kurumsal kullanımlar %2.5 askeri (gümrük idaresi ve futbol stadyumu dahil), yeni konut inşaatları % 2, anayollar ve TEM % 1, madencilik % 0.4, orman % 0.2 dir. 1963 yılından 2005 yılına değin en hızlı ve belirgin bir biçimde konut ve endüstri alanlarında artış, açık ve yeşil alanlarda azalma yaşanmıştır.

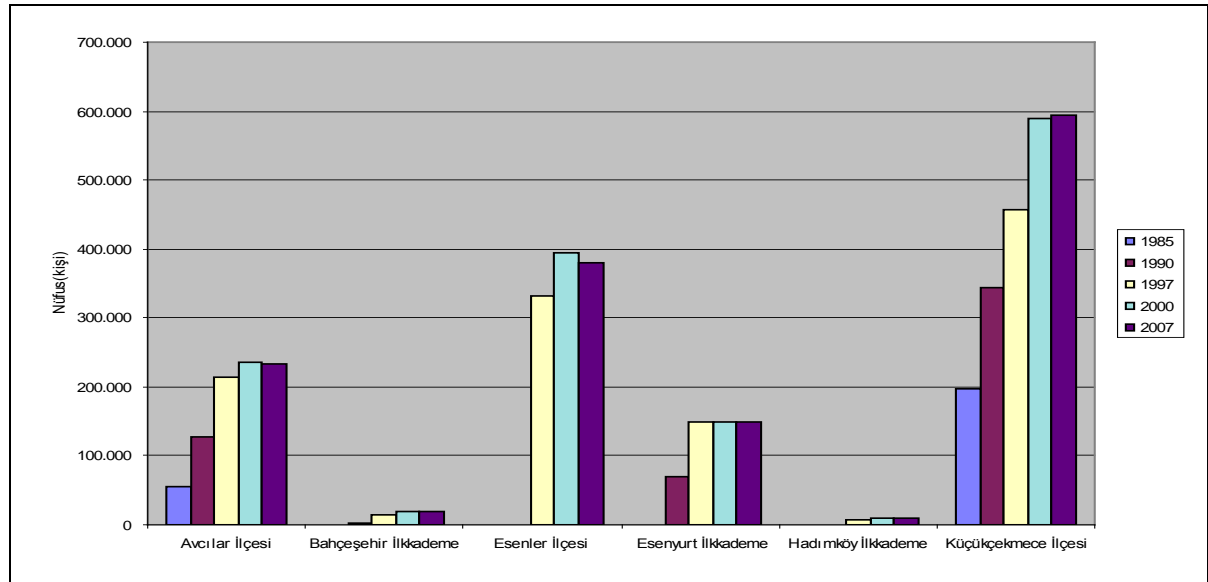

Tablo 21: Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Yerleşmelerin Nüfusu

Belediyeler	1985 Nüfus	1990 Nüfus	1997 Nüfus	2000 Nüfus	2007 Nüfus
Avcılar İlçe	56 246	126 493	213 480	235 113	233 749
Bahçeşehir İlk Kademe	-	1 539	13 254	19 684	19 018
Esenler İlçe	-	-	332 050	394 423	380 709
Esenyurt İlk Kademe	-	70 520	148 922	149 301	148 981
Hadımköy İlk Kademe	-	-	7 449	10 715	10 253
Küçükçekmece İlçe	197 890	342 938	457 188	589 139	593 520

Kaynak: DIE verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Grafik 4: Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Yerleşmelerin Nüfusu

Kaynak: DIE verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Havzada yerleşmelerin nüfusu artmaktadır. En fazla alana ve nüfusa sahip olan Küçükçekmece ve Avcılar ilçesi diğer ilçelere göre daha eski kurulmuş ilçelerdendir. Küçükçekmece ilçesi 2007 yılında 593.520 kişilik nüfusuyla havzanın en fazla nüfusa sahip ilçesidir. İstanbul'da özellikle 1970'li yıllardan itibaren kurulan küçük sanayi ve organize sanayi bölgeleri gerek alansal büyüklükleri ile gerek firma ve çalışan sayısı ile önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu sanayi alanları kent çeperlerinde, ulaşım ağları kuvvetli olan yerleri tercih etmişlerdir. Bu alanlar aynı zamanda sanayinin desantralizasyonu kararıyla gelişmiş alanlardır. İstanbul'da kurulan sekiz adet organize sanayi bölgesinin iki tanesi Küçükçekmece göl havzasının içinde ve hemen yakınında yer almaktadır. İstanbul Valiliği'nin 2008 verilerine göre; bir kısmı havza içerisinde kalan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi 1986 yılında 7 000 000 metrekare üzerine kurulmuş, 24 000 faal firmanın bulunduğu ve 139 738 kişinin istihdam edildiği bir alandır. Havza içerisine girmeyen ancak yakın çevresinde bulunan Beylikdüzü

Bakır ve Pirinç Sanayi Organize Sanayi Bölgesi 2002 yılında kurulmuş, 152 000 metrekare üzerinde 654 faal firmanın bulunduğu ve 10 363 kişinin istihdam edildiği bir alandır.

Tablo 22: İstanbul' da İlçe Bazında İşyeri Sayısı ve Çalışanlar Ortalaması

İlçeler	İşyeri Sayısı	Çalışanların Ortalaması	İlçeler	İşyeri Sayısı	Çalışanların Ortalaması
Adalar	1 460	2 384	Kağıthane	25 470	121 384
Avcılar	10 424	58 838	Kartal	24 292	119 638
Bağcılar	26 566	128 790	Küçükçekmece	38 518	226 490
Bahçelievler	24 262	153 082	Maltepe	18 656	77 053
Bakırköy	16 216	93 768	Pendik	23 884	91 515
Bayrampaşa	24 924	97 898	Sarıyer	7 534	23 996
Beşiktaş	15 366	179 452	Şişli	43 638	374 470
Beykoz	8 030	32 217	Tuzla	8 264	72 959
Beyoğlu	28 460	130 957	Ümraniye	32 062	150 602
Eminönü	61 740	179 872	Üsküdar	19 978	108 620
Esenler	17 248	50 468	Zeytinburnu	28 786	166 085
Eyüp	14 738	53 737	Büyükçekmece	16 098	161 587
Fatih	29 722	95 252	Çatalca	4 692	39 228
Gaziosmanpaşa	35 530	135 004	Silivri	8 102	36 160
Güngören	22 450	158 641	Sultanbeyli	8 058	22 738

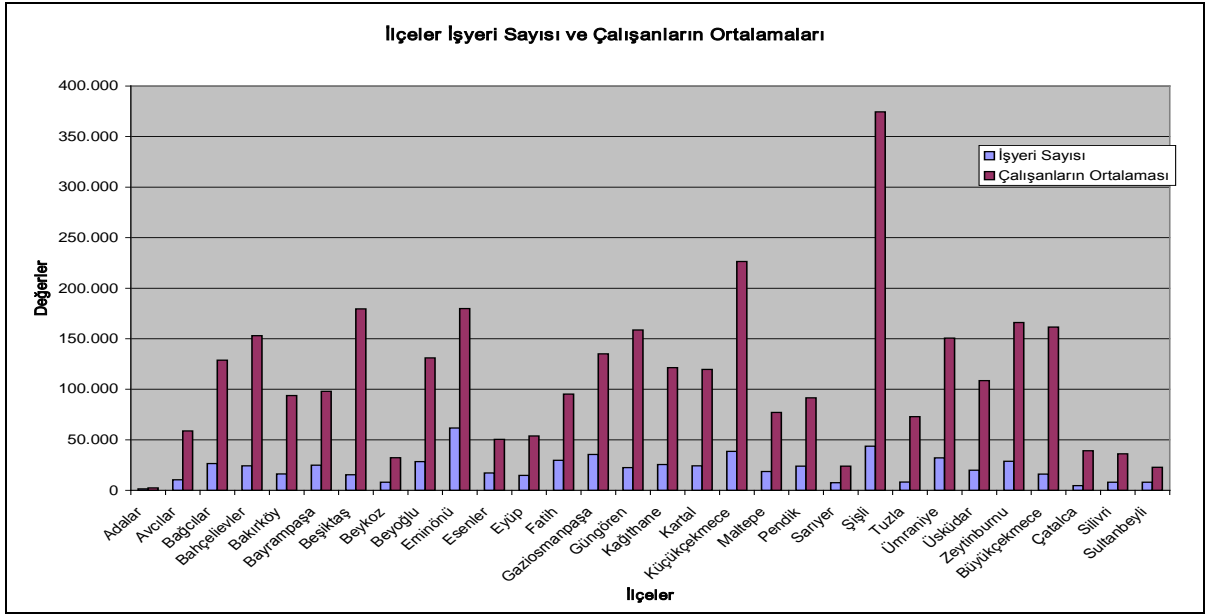
Kaynak: İstanbul Valiliği, 2007

İstanbul'un halen en değerli organize sanayi bölgesi olan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nde ve yakınlarında metrekare fiyatları iki yıl önce 500 doları ancak geçiyordu. İkitelli OSB'de bugün bazı sitelerde metrekare fiyatları 2 bin doları buldu, hatta yer yer bu rakamın üzerine çıkılıyor. İkitelli OSB'nin çevresinde geniş parseller kalmadığı ve bölge çok değerlendirildiği için daha uygun fiyatlı yer arayanların adresi son yıllarda Hadımköy sanayi bölgesi oldu. Hadımköy'de sanayi ve depolama arsalarına olan talep hızla artıyor (Hürriyet Emlak Dergisi,2008:42). Ayrıca İstanbul'da kurulan dokuz adet küçük sanayi sitesinden 1993 yılında 235.000 metrekare üzerine kurulan, 263 firmanın faaliyet gösterdiği ve 2.038 kişinin istihdam edildiği Birlik Küçük Sanayi Sitesi Avcılardadır. 1993 yılında 200.000 metrekare üzerine kurulan, 513 firmanın faaliyet gösterdiği ve 2.100 kişinin istihdam edildiği Evren Küçük Sanayi Sitesi Esenyurt'ta kurulmuştur.

İstanbul Valiliği'nin İstanbul İstihdam Raporu (2007)'de TÜİK' in 2002 genel sanayi ve işyerleri sayımı geçici anketleri sonuçları kullanılarak, İstanbul'daki firma sayıları ile istihdam arasında basit doğrusal regresyon analizi yapıp söz konusu ilişki test edilmiştir. Bu rapora göre; İstanbul'da ilçeler bazında TÜİK' in 2002 genel sanayi ve işyerleri sayımı geçici anketleri sonuçları kullanılarak yapılan çalışma sonuçlarına göre; 61.740 adet işyeri sayısı ile Eminönü birinci, 43.638 adet işyeri sayısı ile Şişli ikinci ve 38.518 adet işyeri sayısı ile

Küçükçekmece ilçesi üçüncü sırada yer alan en yüksek değere sahip ilçeler olarak en başta gelmektedir. Adalar ilçesi ise 1.460 adet işyeri sayısı ile ilde en az değere sahiptir. En yüksek çalışan sayısı ortalamasına 374.470 kişi Şişli ilçesi birinci, 226.490 kişi Küçükçekmece ilçesi ikinci ve 179.872 kişi ile Eminönü ilçesi üçüncü sırada yer almaktadır. Adalar ilçesi ise 2.384 kişi ile en az değere sahiptir. Hem işyeri sayısı ve hem de çalışan sayısı ortalamaları incelendiğinde kent merkezinde yer alan ve eski yerleşmelerden olan Eminönü ve Şişli ilçelerini takiben kent çeperinde yer alan Küçükçekmece ilçesinin önemli bir ağırlığa sahip ilçe olduğu görülmektedir.

Grafik 5: İstanbul İlinde İlçelerin İşyeri Sayısı ve Çalışanların Ortalamaları

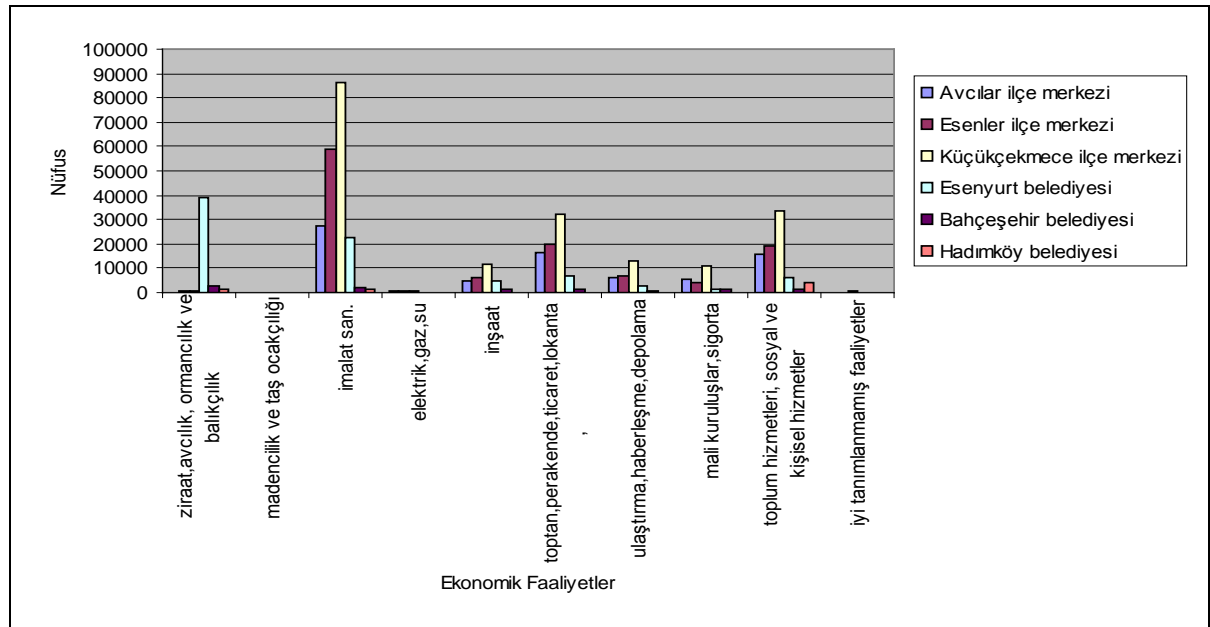
Kaynak: İstanbul Valiliği, 2007 verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Küçükçekmece göl havzası içerisinde yer alan diğer ilçelerden Büyükçekmece, Çatalca, Avcılar ve Esenler ilçeleri de hem iş yeri hem de çalışan sayısı bakımından il içerisinde önemli bir paya sahiptirler. Aynı zamanda havza yakınında yer alan çevre yerleşmeler olan Bağcılar, Gaziosmanpaşa, Bahçelievler ve Zeytinburnu ilçeleri de il içerisinde önemli paylara sahiptirler. Küçükçekmece göl havzasında yer alan yerleşme nüfuslarının ekonomik faaliyetlerinin dağılımı incelendiğinde, Küçükçekmece, Esenler, Avcılar ve Esenyurt ilçelerinde imalat sanayi ağırlıklı ekonomik faaliyet olarak yer almakla beraber, bu ilçelerde toptan perakende ticaret, lokantacılık ikinci sıra ve toplum hizmetleri üçüncü sırayı almaktadır.

İstanbul Valiliği'nin İstanbul İstihdam Raporu (2007)'na göre Küçükçekmece ilçesi'nde 2006 yılı yatırımlarının ilçedeki tüm sektörler içerisinde; % 7,95 oranıyla inşaat sektörü birinci sırada, % 6,29 oranıyla mensucat sektörü ikinci ve % 5,90 oranıyla her nevi makine ve

ekipmanlar sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Küçükçekmece ilçesi 2006 yılı yatırımlarının il içindeki oranı; % 8,27 ile her nevi makine ve ekipmanlar sektörü birinci sırada, % 6,34 ile şehir içi insan taşımacılığı sektörü ikinci ve % 5,58 ile mensucat sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Avcılar ilçesi 2006 yılı yatırımlarının ilçedeki tüm sektörler içerisinde; % 18,05 oranıyla inşaat sektörü birinci sırada, % 6,46 oranıyla mensucat sektörü ikinci ve % 5,99 oranıyla hazır giyim ve konfeksiyon sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Avcılar ilçesi 2006 yılı yatırımlarının il içindeki oranı; % 3,76 ile petrol arama-rafineri ve satış sektörü birinci sırada, % 3,28 ile örme sektörü ikinci ve % 2,45 ile inşaat sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Büyükçekmece ilçesi 2006 yılı yatırımlarının ilçedeki tüm sektörler içerisinde; % 25,11 oranıyla inşaat sektörü birinci sırada, % 4,40 oranıyla mensucat sektörü ikinci ve % 4,00 oranıyla kooperatifçilik sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Büyükçekmece ilçesi 2006 yılı yatırımlarının il içindeki oranı; % 10,74 ile kooperatifçilik sektörü birinci sırada, % 7,63 inşaat sektörü ikinci ve % 5,71 ile plastik sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Çatalca ilçesi 2006 yılı yatırımlarının ilçedeki tüm sektörler içerisinde; % 16,46 oranıyla inşaat sektörü birinci sırada, % 6,70 oranıyla mensucat sektörü ikinci ve % 5,77 oranıyla her nevi makine ve ekipmanları sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Çatalca ilçesi 2006 yılı yatırımlarının il içindeki oranı; % 1,59 ile kooperatifçilik sektörü birinci sırada, % 1,44 ile sanayi mamulleri ihracatçıları sektörü ikinci ve % 0,95 ile odun, kömür ve maden kömürü sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Bölge İstanbul ekonomisi içerisinde aktif bir rol oynamaktadır. Küçükçekmece göl havzası sınırları içerisinde kalan ilçeler tarih boyunca sürekli olarak birçok medeniyetin önemli yerleşim yerleri olmuştur.

Grafik 6: Küçükçekmece Göl Havzasında Yer Alan Yerleşmelerin Ekonomik Faaliyetleri

Kaynak: DIE verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Küçükçekmece ilçesi Küçükçekmece göl havzası içerisinde yaklaşık 75 hektarlık alanı ile en büyük ilçe olmasının yanı sıra, en fazla nüfusu ve konut alanını barındırmaktadır. İlçenin 2000 yılı verilerine göre nüfus yoğunluğu 5.556 kişi/ha ile 1928 kişi/ha olan il nüfus yoğunluğu ortalamasının çok üzerindedir. İlçe önceleri Çatalca'nın bir köyü iken 1908'de Bakırköy ilçesine bağlanmıştır. Daha sonra 04.07.1987 tarihli resmi gazetede yayınlanan 3397 sayılı kanunla bir köy ve 25 mahalle olmak üzere toplam 26 yerleşim yeri Bakırköy ilçesinden ayrılarak kurulmuş bir ilçedir. Türkiye'nin bilinen en eski yerleşim yerlerinden biri olan Yarımburgaz Mağarası, Küçükçekmece ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Yarımburgaz Mağaraları'ndan çıkan ve Tuna Suyu adı verilen kaynak suları, Bizans ve Osmanlı Döneminde şehrin su ihtiyacını karşılayan en önemli kaynak olmuşlardır. İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinden sonra 1453'ten 1755'e kadar süren on yedi adet "*Halkalı Su Yolları*"nın hepsi menbaa sularıdır. Günümüzde sadece Gaziosmanpaşa civarına su taşıyan "*Kırkçeşme isalesi*" halen çalışır durumda olup, diğer on altı suyolu harap olmuştur. En eski yerleşmelerden biri de bugünkü Küçükçekmece ilçe merkezinin çekirdeğinde yer almakta olan "Rhegion"dur. 1878 yılı Salnamesi'nde nüfusu 1 824 kişi olan Küçükçekmece ilk Dünya savaşına kadar yarı Türk, yarı Rum halkı olan ufak bir kasaba iken 1912' den itibaren nüfus dalgalanmalarına sahne olmuştur. Balkan savaşı ile 1912 de Bulgaristan'dan gelen göçmen Türkler yerleşmiş, 1923' den sonra ise mübadele ile giden Rumların yerlerini Yunanistan'dan gelen Türkler almıştır. 19. yy.ın sonunda bugünkü ilçe sınırları içindeki en önemli yerleşme merkezi, 1878 salnamesinde "Çekmece-i Sagir" adıyla geçen Küçükçekmece köyüdür. O zamanlar Çatalca Kazası'na bağlı olan bu yöre, 1908'de Makriköy (Bakırköy) kazasının sınırları içine katılmıştır. 1935'te ilçenin bugünkü sınırları içindeki başlıca yerleşim merkezleri Küçükçekmece, Safra ve Halkalı köyleridir. 1953'de ikinci bir dalga olarak Yunanistan'dan yeni göçmenler gelmiştir. 1954'te Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerden bir bölümünün ve 1960'da Kastamonu çevresi Ermenilerin buraya gelip, bu yöreye yerleşmesiyle nüfusta ve yeni yerleşim alanlarının oluşmasında bir artış gözlemlenmiştir. Uzun süre sakin bir tarımsal bölge olarak varlığını sürdüren Halkalı yöresi 1950'lerden itibaren hızla başlayan sanayileşme ve yapılaşma hareketlerinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Halkalı Bölgesi, etrafındaki İkitelli ve Habibler gibi yerleşimlerle birlikte önemli bir yerleşim ve sanayi merkezi niteliğindedir. Küçükçekmece gölünün etrafında öteden beri varlığını sürdüren pek çok çiftliklerin hemen hepsi günümüzde ortadan kalkmış, yerleşim yeri olmuştur. İstanbul genelinde yaşanan kırdan kente yoğun göç olgusunun Küçükçekmece Gölü kenarındaki eski çiftliklerin parcellenerek arsa olarak satılması ve belediye sınırları dışında yer alan bu arazilerin üzerinde alabildiğince düzensiz bir yapılaşmanın oluşmasına neden olmuştur (Küçükçekmece Belediyesi, 2008).

İlçe yerleşim alanının erişilebilirliği açısından TEM otoyolu 1980lerin başında, ardından da mevcut E-5 otoyolu ve TEM arasındaki bağlantı yolları yapıldı. Otoyollar boyunca çekilen sanayi kullanımları ise ilçe yerleşim alanının nüfusunun daha da artmasına neden oldu. Bu sürecin sürükleyici gücü niteliği taşıyan iki kilit proje bulunmaktadır; İkitelli Organize Sanayi Sitesi (İOSS,1988) ve de 40 000 adet genellikle yüksek konut bloklarından oluşan etap etap yapılan Halkalı Konutları. İOSS kurulmasının nedeni ise tarihi yarımada da var olan imalathanelerin desantralize edilmesi idi. Ancak bu hedef Küçükçekmece'nin sit alanı da olan su havzası oluşu ile çelişmekte idi. Bu nedenle de, İOSS küçük sanayi ile sınıflandırıldı, fakat Nükleer Araştırma merkezi ile birlikte ele alındığından daha da göç çekmeye devam etti (Kocabaş,2006:128). İstanbul kent merkezinde tarihi yarımada ve çevresinde bulunan küçük ve orta büyüklükteki sanayi faaliyetlerinin çevreye verdikleri zararlar nedeniyle kent çeperlerine çıkartılarak, daha organize bir şekilde bir araya toplamak amacıyla kurulan organize sanayi bölgelerinden İkitelli OSB beraberinde birçok yatırımları da çekmektedir. İkitelli OSB bölgesine komşu olan bölgeler, yeni özel ve kamu toplu konut projeleri ile yapılaşmaktadır. İlçenin batısında yer alan ve İkitelli OSB yakınında bulunan bir diğer önemli gelişme aksı da Basın-Ekspres Yolu'dur. Erişilebilirliğin yüksek olması nedeniyle bu aks ve çevresi gelişerek kısa sürede önemli bir ticaret ve hizmet aksına dönüşmüştür.

Metropolün batı kanadında önemli bir düğüm ve ulaşım noktasında yer alan ilçe diğer yanda da sahip olduğu doğal değerler, üzerinde konumlanmış olduğu rezerv alanlar koridoru, kıyı alanları içinde ve çevresinde yer alan metropolün kimlik alanları (Olimpiyat Parkı, Hava Alanı, Organize Sanayi Bölgesi, Toptan Ticaret Alanları vb.) nedeniyle metropol bütününe oldukça önemli girdiler aktarmaktadır (Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm El Kitabı,2007:8). 2001 yılı verilerine göre Küçükçekmece ilçe bütününde 45.813 adet bina, 190.000 adet bağımsız bölüm bulunmaktadır. İlçede 4.175 tane gecekonuda 21.000 kişi yaşamaktadır. Küçükçekmece Belediyesi dinamik ve hızlı gelişen ilçenin plansız gelişiminin önüne geçmek, bu alanları planlı bir şekilde rehabilite etmek ve İstanbul metropolü içerisinde önemli bir alt merkez olarak kuvvetlenmesi yönünde aktif girişimlerde bulunmaktadır. Bununla beraber günümüzde depreme dayanıklı konut, sosyal konut ve kentsel dönüşüm temaları kapsamında ilçede TOKİ (Başbakanlık Toplu Konut İdaresi) nin projeleri hayata geçirilmektedir.

Avcılar ilçesi; uzun yıllar Bakırköy İlçesine bağlı kalmış, 04.07.1987 tarihinde Küçükçekmece ilçesine bağlanmış ve sonra da müstakil bir ilçe olmuştur. Avcılar ilçesi 27.05.1992 tarih ve 3806 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Küçükçekmece ilçesinden ayrılarak Merkez, Denizköşkler, Ambarlı, Cihangir, Mustafa Kemal Paşa, Firuzköy, Üniversite, Gümüşpala, Yeşilkent ve Tahtakale Mahallelerinin birleşmesi ile kurulmuştur. İlçe 12.10.1992 tarihinde

hizmete açılmıştır. İlçeye bağlı belde, bucak ve köy bulunmamakta olup, 10 mahalle bulunmaktadır.

Bugünkü Avcılar'ın çekirdeğini oluşturan yerleşim yeri, Cumhuriyetten önce küçük bir Rum köyüydü. Bu köy, Ambarlı civarındaydı. Cumhuriyet sonrası devirde, 1924 yılında Ambarlı köyü Rumları 40-50 hane olarak Türkler ile değiştirildi. Rumlardan boşalan yerlere askeri ambarların yerleştirilmesi nedeniyle bu mezkun yere Ambarlı denildi. Buraya Türklerin yerleşmesiyle tarımcılık daha önem kazanmıştır (Avcılar Kaymakamlığı,2008). 1928 yılında 35 hanelik yeni bir göçmen grubu, Ambarlı'nın kuzeyinde bulunan 12.000 dönümlük Amindos Çiftliği'ni satın alarak (şimdiki Avcılar) çiftliğin binalarına yerleşmişlerdir. 1934 yılında çiftliğin nüfusu artarak köy hüviyetini almıştır. Ambarlı köyünün İstanbul'a yakınlığı nedeniyle önemi gittikçe arttı çünkü ülkenin kalkınma seyri gittikçe artarken şehirlere yakınlık sebebiyle enerji ve petrol tesisleri kuruluyordu. Böylece İstanbul'un önemli bir enerji üretim merkezi olmuştur. 1938 yılından sonra Mustafa Kemalpaşa Mahallesi'nde askeri birlikler yerleşmiş ve uzun seneler burada kalmışlardır. Hatta o günlerde burada birde havaalanı bulunmaktaydı. Ambarlı'nın tarihinin, önemli yerleri bir bir kaybolmaya başlar. Rumlardan kalan bazı evler yok edilmiş yerlerine beton yığıntılar yapılmıştır. Oysa 1950'li yıllarda sakin bir dinlenme yeri olan bu yerin denizi, buraya ziyaret için gelen gemilerin pislikleriyle kirlenmiş, ayrıca kıyıları talan edilmiştir. Avcılar merkezine Bulgaristan'dan getirilen Türkler yerleştirildi. Burası kısa zamanda büyük bir yerleşim merkezi oldu. Daha sonra burada bulunan küçük çiftliklerin köy halini alıp yerleşim alanların çoğalmasıyla buraya Avcılar denmiştir. Av hayvanlarının bulunduğu sonbaharda özellikle kuzeyden gelen bıldırcın sürüleri çok sayıda avcının ilgisini çekmiştir. 1970 yılından sonra Avcılar çok hareketli bir dönem geçirir. İstanbul da başlayan istimlak olayı ile insanlar bu bölgeye akın etmeye başlamıştır. Bu bölgede çok hızlı bir nüfus artışı görülmüştür. Kısa zamanda köylüler ellerindeki tarlaları emlakçılar tarafından parselleterek satmışlardır. Satılan arsalar üzerinde konutlar yapılmaya başlanmış, yeni yeni mahalleler oluşmuş ve Avcılar çok geniş bir alana yayılmıştır (Avcılar Belediyesi,2008).17 Ağustos 1999 yılında yaşanan Marmara depreminde İstanbul'da en çok zarar gören ilçelerin başında Avcılar gelmektedir. Birçok binanın hasar gördüğü ve yıkıldığı ilçede bu tarih itibariyle nüfus artışı yavaşlamıştır. 2000 yılı verilerine göre ilçenin nüfus yoğunluğu 5.994 kişi/ha olup il ortalaması olan 1.928 kişi/ha'ın çok üzerindedir. 2001 yılı verilerine göre Avcılar ilçesinde 13.861 adet bina ve 82.253 bağımsız bölüm bulunmaktadır. 2004 yılı sonrasında depreme dayanıklı olmak koşulu getirilerek yeniden imara açılan ilçede TOKİ başta olmak üzere yeni projeler uygulamaya geçmektedir.

Bahçeşehir ilk kademe belediyesi, bir belde belediyesi yapılanması olarak Nisan 1999'da kurulmuştur. Daha önceleri Büyükçekmece ilçesi-Esenyurt beldesi ve Kiraç beldelerinin

mücvir alanı içerisinde yer alan Bahçeşehir; yeni yönetsel yapısı ile beldenin gelişme dinamiklerini çağdaş kentleşme açısından yönlendirmede yeni bir ivme kazanmasına olanak sağlamıştır (İBB,2001:20). Bahçeşehir alanı içerisinde ilk yerleşim alanı Hoşdere köyü merkezidir. Yerleşimin tarihi gelişimi ile ilgili yazılı bir kaynak yoktur. Köyün yerlilerinin verdiği bilgilere göre ilk olarak yerleşime 1900'de Bulgaristan ve Yunanistan göçmenleri,1920'de ise çingeneler gelmiştir. O dönemlerde adı Boğdar olan yerleşme kurtuluş savaşında askeri olarak kullanılmıştır. Savaş sonrası orada konuşlanan askeri birliklere 1937'de teftişe gelen Fevzi Çakmak yerleşmenin ismini Hoşdere olarak değiştirmiştir (Hoşdere Plan Raporu,1994). Bölgenin tarihi ve sit özelliklerine ilişkin bilgilere göre iki kaynaktan yararlanabiliyoruz. Birincisi İspartakule Mevkii olarak anılan bölgenin tarihi özellikleri ve bulunan arkeolojik kalıntılar, ikincisi ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nce yapılan kazıda (İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.3.1999 gün ve 5114 sayılı yazısına istinaden hazırlanan ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün 8.2.2000 tarihli B.16.AMG.4.34.00.00.720-/2000 sayılı sondaj raporuna göre) ve hazırlanan raporda belirtilen Roma dönemine ait kayaya oyulmuş kaya mezarlarının varlığıdır. Müze uzmanlarınca yapılan araştırmalar sonucunda Roma İmparatorluğu'nun en önemli ana yollarından biri olan Avrupa'yı Byzantion'a (İstanbul) bağlayan Via Egnatia'nın (ticaret yolu) buradan geçtiği, ayrıca trak yolları olarak bilinen Belgrad-İstanbul yolu üzerinde bulunan Çatalca'dan sonra gelen İspartakule=Spradon antik kentinin de buralarda olduğu görüşü belirtilmektedir. Bölgede çeşitli zamanlarda yapılan araştırmalar Bahçeşehir çevresinde prehistorik dönemlerden başlayıp günümüze kadar gelen önemli bulguların varlığını ortaya koymaktadır (İBB,2001:15). Bahçeşehir belediyesi ve çevresi doğal oluşumu ve konumu İstanbul'un en eski prehistorik yerleşmelerinden biri olan Yarımburgaz mağarasına yakınlığı nedeniyle önemli değerlere sahiptir.

1988 yılında da Türkiye Emlak Bankası inşaat ve inşaat malzemesi endüstrisinin gelişmesine katkıda bulunmak, ülkede yapı ve onarım işleri ile evi olmayan yurttaşlara ucuz mesken yaptırmakla görevlendirilir. İstanbul'da Mimaroba, Sinanoba, Ataşehir, Bahçeşehir projeleri; Gebze'de Mutlukent Projesi gibi. Bahçeşehir, Hoşdere Köyü merkez alınarak tasarlanmıştır. Toplam proje alanı 4.701.420 m² ve yaklaşık 16 bin konut olarak planlanmış ve yapımına 1990 yılında başlanmıştır. 300 bin metrekaredir rekreasyon alanı içerisinde 26.000 m² lik suni göleti bulunmaktadır (Bahçeşehir Belediyesi,2008). 1990 yılında Emlakbank tarafından başlanmış ve 1994 yılına kadar da yaklaşık olarak 6 bine yakın konut üretilerek yerleşime açılmış Bahçeşehir Projesi, Emlakbank'ın içine düştüğü sıkıntılar, inşaat sektöründeki durgunluk gibi çeşitli nedenlerle devam edilememiş, tamamlanmamış bir proje olarak zamanımıza kadar gelmiştir. Emlakbank'ın tasarrufunda bulunan alanların Başbakanlık Toplu

Konut İdaresi'ne (TOKİ) devri ile başka bir süreç başlamıştır. TOKİ Bahçeşehir'de yeni konut üretimlerine devam etmektedir.

Esenyurt ilk kademe belediyesi; XIX. yy. başlarında Ekrem Ömer Paşa'ya ait çiftlik toprağında kurulan yerleşme buranın hissedarlarından olan Eşkinozgiller'den 'Eşkinoz' adını almıştır. 1967 yılında Esenyurt adını alan bölge, Eşkinoz Çiftliği'nde çalışanların oluşturduğu yerli halka 1920-1938 yıllarında Romanya ve Bulgaristan'dan göçenlerin katılımı ve son yıllarda iç ve dış göçlerle (Bulgaristan, Almanya, Kars, Artvin v.s.) gelen nüfus, etnik yapının bugünkü halini almasını sağlamıştır. İlk yerleşim, Merkez Mahallesi'nde Köyiçi Mevkii'nde oluşmuştur. 1920-1938 yıllarında bölgeye gelen Romanya ve Bulgaristan göçmenlerinin ikamet ettiği Merkez Mahallesi'nin kuzey kesiminde bulunan göçmen mahallesi de yerleşmenin en eski bölgesidir. (Esenyurt Kolektifi,2008). Daha önceleri Büyükçekmece belediyesine bağlı olan Esenyurt ilk kademe belediyesi; 1989 yılında belediye olma niteliği kazanmıştır. Esenyurt idari olarak Büyükçekmece ilçesine bağlıdır ve 6 adet mahallesi bulunmaktadır.

Hadımköy ilk kademe belediyesine bağlı olarak 2007 yılı verilerine göre İstasyon, Hastahane, Yeşilbayır, Ömerli, Derinlikaya, Sazlıbosna, Dursunköy, Nakkaş olmak üzere 6 adet mahalle ve Yassıören ile Kızılcaali olmak üzere 2 adet köy muhtarlığı bulunmaktadır. Çatalca ilçesinde yer alan Hadımköy beldesi çevresindeki fazla miktarda Rum köyüne karşılık Padişah Fatih Sultan Mehmet'in emri ile o dönemde yaşamış olan 'Hadım Baba' adındaki bir zatın bağışladığı topraklar üzerine kurulmuştur. İlk sakinlerini, civar yerleşim yerlerinden ve Anadolu'dan getirilen Türkler teşkil eder. 1800'lü yılların sonunda, demiryolunun işlemeye başlamasından sonra civar Rum köylerinden 8-10 Rum ailesi Hadımköy'e yerleşmiştir. Bunlar, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Ankara Antlaşması'na kadar buradaki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Şimdiki subay lojmanlarının bir bölümü, Rumlardan hazineye intikal eden araziler üzerine kurulmuştur. Hadımköy coğrafi konum nedeniyle Büyükçekmece-Terkos gölleri arasın da yer alan Çatalca müstahkem mevkiilerinin hemen arkasında bulunduğundan eskiden beri büyük askeri birlik karargâhlarının konuşlandığı bir yer olmuştur. Hadımköy'de 1959 yılına kadar 3. Kolordu, 1974 yılına kadar 1. Zırhlı Tümen karargâhı faaliyette bulunmuş, bu tarihten itibaren de 1. Zırhlı Tugay karargahı burada faaliyetini sürdürmektedir. Gerek Hadımköy içinde gerekse civarında ki bölgelerde bu gün kalıntılara rastlanan askeri yapılar buralarda daha önce konuşlanmış bu birliklerin ve bu birliklerde hizmet görmüş komutanların çabalarını gözler önüne sermektedir. Bölgede biri Hadımköy'ün içinde diğeri ise yakın çevreye yapılmış Balkan Savaşı Şehitlerini sinesinde barındıran birçok şehitlik mevcuttur. Bunlardan bilinen bazıları Gaziler, Çifte Nöbetçiler ve Alahiye Taburu Şehitlikleridir (Hadımköy Belediyesi,2008). Daha önceleri Hadımköy'ün

sosyal ekonomik ve kültürel yaşamına renk katan ve olumlu katkıları bulunan İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan demiryolu ulaşımı Hadımköy'den geçmekte iken bu hattın kısaltılarak kapasitesinin genişletilmesi sonunda, Ömerli-Yeşilbayır arasına inşaa edilen tünelin 14 Kasım 1980 tarihinde hizmete açılmasıyla Hadımköy'den geçen demiryolunun kullanılmasına son verilmiştir.

Bölgede, 1996 yılında sadece 1 adetken, bugün 400'ü aşan sayısı ile kendini gösteren son derece hızlı bir endüstrileşme vardır. Endüstrileşmeyle beraber, toprak sahipleri, arazilerini genelde endüstri sahiplerine satmayı tercih etmiş; bu durum azalan tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile sonuçlanmıştır. Araziye olan talep, arsa değerlerini arttırmış; toprak sahipleri, arazilerini satınca kısa zamanda zengin olmuşlardır (Ağcıoğlu,2004). Hadımköy'ün talep görmesinde, İkitelli OSB'deki rakamların çok yükselmesinin payı bulunmaktadır. İkitelli'de çok değerlenen yerini satan firmaların Silivri ve Hadımköy'deki firmalara yönelmeye başladığı belirtiliyor. İkitelli'nin şehrin çok içinde kalması, burada arsa sıkıntısı Hadımköy'e talep oluşturdu. Daha 1-1,5 yıl önce metrekaresi 150 dolara kadar olan arsaların metrekaresi bugün 300 dolara kadar çıkıyor (Hürriyet Emlak Dergisi,2008:42). İstanbul Hadımköy'de birbiri ardına yeni projeler hayata geçirilmektedir. Türkiye'nin ilk insan odaklı sanayi bölgesinin ve iki tekno-kentin kurulacağı bölgede, TOKİ ve KİPTAŞ yaklaşık 6 bin konut inşaa ediyor. İstanbul Ticaret Üniversitesi de Hadımköy'e taşınmaya hazırlanıyor. (Yoldaş,2008).Hadımköy; farklı sektörlerde artan endüstri ve konut sayısı ve çeşitli dönemlerde göç almasından ötürü İstanbul kentsel bölgesi ve Küçükçekmece göl havzası içerisinde hızlı gelişen bir yerleşmedir.

Osmanlı döneminde Mahmutbey nahiyesi içerisinde birer Rum yerleşim yeri olan Litros ve Avas köylerinin etnik yapısı, Lozan Antlaşması'yla değişmiştir. Cumhuriyet döneminde Rum kökenli halkın Yunanistan'a göç etmesiyle boşalan köylere, Doğu Makedonya'dan gelen Türkler iskân ettirilmiştir. Bölge, Bizanslılardan kalma bir yerleşim alanıdır. Daha sonraları Rumların Litros (Esenler) veya Avas (Atışalanı) köylerini terk etmeleriyle, Devlet bu köyleri iskân yeri olarak kabul etmiş, bilahare Yunanistan'dan gelen mübadele göçmenlerini bu köylere yerleştirmiştir. (İstanbul Valiliği,2008). Esenler ilçesinin 1992 yılına kadar toprakları Bakırköy İlçesi toprakları dahilinde bulunuyor ve bu ilçe tarafından yönetiliyordu. 17.12.1992 tarihinde Güngören ilçesine bağlı olarak teşkilatlandırılmıştır. Her gün çoğalan toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunları ile ilçe nüfusu büyümüş, yöre olarak gelişmiş ve Güngören ilçesine bağlı kalmayacak duruma geldiğinden, 29.12.1993 tarih ve 21803 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3949 sayılı kanun ile Esenler ilçesi adıyla İstanbul ilinin 32'nci ilçesi olarak kurulmuş ve 15.12.1994 tarihinden itibaren faaliyete geçirilmiştir. İstanbul İli Esenler İlçesine bağlanan ve ilçe merkezi ihdas edilen mahalle sayısı 18'dir. Bağlı

köy olmayıp, İstanbul Büyükşehir sınırları içerisinde yer almaktadır (Esenler Kaymakamlığı,2008).

4.4.2. Küçükçekmece Göl Havzasındaki Doğal Alanların Durumu

Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın son yıllarda yaptığı çalışmalarla, İstanbul'un iki yarımadasında doğa koruma açısından en önemli noktalarından biri olarak sayılan Küçükçekmece Gölü, dünyada bulunan iki lagün gölünden bir tanesidir. Zamanında içme suyu kaynağı olarak kullanılmasına rağmen günümüzde bu özelliğini kirlilik nedeniyle kaybetmiştir. Bu nedenden günümüzde havzanın koruma kriteri bulunmamaktadır. Son derece verimli tarım toprakları üzerinde yer alan havza aynı zamanda Batı İstanbul Meraları Önemli Bitki Alanı (ÖBA) içinde kalmaktadır.

Batı İstanbul Meraları Önemli Bitki Alanı (ÖBA) İstanbul'un kuzeybatısında Esenyurt, Hadımköy (Boyalık), Arnavutköy ve Gaziosmanpaşa illeriyle çevrelenmiş büyük kireç taşları ve asit karakterli mera parçalarını içerir. (ÖBA) yaklaşık 200 m yüksekliğe ulaşan hafif dalgalı bir plato ve bunu kesen bir dizi akarsu ve küçük nehir vadilerinden oluşur. Bu akarsular güneyde Küçükçekmece Gölü ve biraz daha ilerde Büyükçekmece Gölü'ne dökülür. Küçükçekmece Gölü'nün sucul ve sulak alan habitatları ÖBA'ya büyük bir çeşitlik katar Alanda bulunan beş bitki türü (*Amsonia orientalis*, *Cyclamen coum*, *Onosma proponticum*, *Thymus aznavourii* ve *Veronica turrilliana*) Bern Sözleşmesi Ek Liste l'de yer alır. Buna ek olarak ÖBA'da *Bupleurum pendikum*, *Cirsium polycephalum*, *Gypsophila glomerata*, *Heptaptera triquetra* ve *Linum tauricum* ssp. *bosphori* gibi küresel ölçekte Tehlike Altında bulunan ve/veya Türkiye'de üç ya da daha az yerde kayıtlı nadir bitkiler de bulunur. *Amsonia orientalis* Türkiye'de altı ve Yunanistan'da yalnızca bir yerde kayıtlı, nesli tehlike altında bir türdür. (ÖBA)inde, vadi tabanlarında bazı yerlerde rastlanan az miktarda *Corylus* ve diğer baltalık orman ağaç türlerinin bulunduğu küçük bölümler dışında orman topluluğu pek görülmez. (ÖBA)'nın doğal habitatlarının uzun yıllar karşı karşıya bulunduğu tek ve en büyük tehlike, mera ve çalılıkların tarım arazisine dönüştürülmesidir. Plato düzlüklerindeki balçık topraklar üzerinde gelişmiş meraların Trakya'da yaygın olarak görüldüğü gibi büyük ölçüde hububat ve ayçiçeği tarlalarına dönüştürülmesi nedeniyle bugün alanın yalnızca %10'dan daha az bir kısmı orijinal halini korumaktadır. Meraların giderek daha küçük parçalara bölünmesi, doğal bitki örtüsünün devam için gerekli geleneksel otlatmanın tamamen sona ermesi ya da tam tersi, bazı bölümlerde çok yoğun otlama yapılması sonucu alan büyük ölçüde zarar görmüştür. Hızla genişleyen İstanbul şehrinin hemen kenarında yer alan ÖBA, yerleşim ve sanayi tesisleri nedeniyle büyük bir baskı altındadır. Alanın

güneyindeki ve batısındaki geniş mera parçaları gecekondular nedeniyle tahrip edilmiştir. Ayrıca, büyük yerleşim kompleksi Bahçeşehir ve İkitelli arasındaki geniş mera habitatlarının da planlı bir yapılaşmayla aynı şekilde tahrip edilmesine devam edilmektedir. 1990'lü yılların ortalarında Küçükçekmece Gölü'nün kuzey kıyılarındaki sazlıkların yarısı bir su arıtma tesisine yer kazanmak amacıyla doldurulmuştur. Buna karşın, bu tesisin yapılmasına hiç başlanmamıştır. Son zamanlarda da, Sazlıdere setlenerek çevresindeki küçük bataklıklar doldurulmuştur (Özhatay N., Byfield A., Atay S.,2003).

Doğal zenginlikleri yıllar içerisinde hızla azalan bölge, çeşitli uluslararası organizasyonların geliştirdiği *Hassaslık* ve *Benzersizlik* gibi kriterlerin projeksiyonunda Türkiye'nin 266 Önemli Doğa alanından biridir. Havza endemik çeşitlilik açısından dünyada birçok ülkeden daha zengin olması ve kuş çeşitlerinin göç yolları üzerinde olması sebebiyle kuş çeşitleri açısından da zenginlik taşımasına rağmen herhangi bir koruma statüsüne sahip değildir. Sürekli gelişen ve büyüyen İstanbul'da, şehir merkezinin dışında olmasına rağmen, bağlantı yollarına yakınlığı, çevre ilçelerde barındırdığı ucuz işgücü potansiyeli ve coğrafi zenginlikleri ile çeşitli sektörlerdeki sanayi tesis yatırımlarının gözde mekânı olan Küçükçekmece Gölü havzası günbegün artan bir kirlilik yükü ile karşı karşıyadır (Yüzbaşıoğulları,A.,2004).

Küçükçekmece Gölü ve yakın çevresinin sahip olduğu ekolojik potansiyelleri son derece önemlidir. Küçükçekmece Gölü ve çevresinde insandan kaynaklanan etkilerden dolayı mevcut olan doğal ekosistem değiştirilerek yapay bir ekosistemde ortaya çıkmıştır. Küçükçekmece Gölü ve yakın çevresinin ekolojik potansiyeli ve insanlardan kaynaklanan etkiler sonucu ekolojik yapının nasıl etkilendiği ve ne derecede değiştirildiğini altı ana başlık altında toplamak mümkündür.

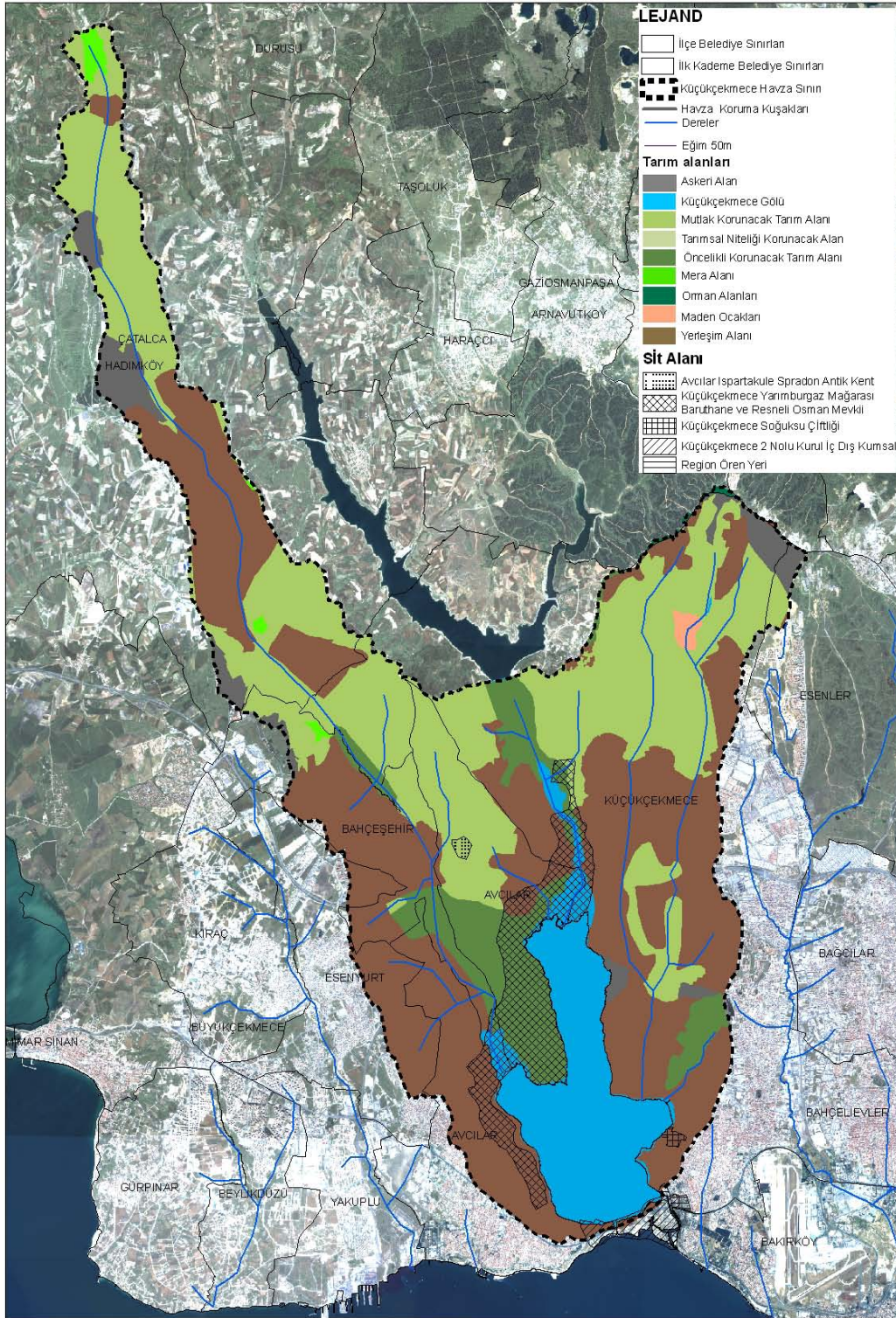
- 1) Lagün Gölü Potansiyeli
- 2) Göl ve Havza Potansiyeli
- 3) Vadi Potansiyeli
- 4) Yarımburgaz Mağarası Potansiyeli
- 5) Endemik Bitki Türü ve Kuş Cenneti Potansiyeli
- 6) Sazlıdere Potansiyeli (Aksoy,Y.;Turan,Ç.;Aygün,K.B.;Ören,L.;Bölük,C.N.,2008). Aynı zamanda kıyı yerleşim bölgesi olarak kıyı potansiyeli ve İç-Dış Kumsal Alanı ile çok özel bir konuma sahiptir.

Küçükçekmece-Avcılar İç-Dış Kumsal Alanı ekolojik oluşumu bakımından özel bir alandır. Göl, deniz seviyesinde ve denizden kıyı boyunca taşınan kum ve çakılların oluşturduğu sığ bir dille ayrılmaktadır. Denizle gölü bağlayan kanal, gölün fazla suyunu denize boşaltmaktadır. Denizin kabardığı zamanlarda da deniz suyu göle aktığından, suyu, orta tuzluluktadır. Bu morfolojik oluşumundan dolayı Küçükçekmece Gölü, dünyada sayılı örnekleri olan bir yalığölü /lagoon dur. Göl ile Marmara Denizi arasında kalan kısım da Doğal Sit alanıdır. Mevcut yapılaşmanın olduğu alanlar 3. derece iken bugün yapılaşmanın olmadığı alanlar 1. derece doğal sit olarak kabul edilmekte ve yeni bir yapılaşmaya izin verilmemektedir (Barışkın,E.,2007). Ayrıca havza içerisinde Türkiye'nin bilinen en eski yerleşim yerlerinden biri ve I. derece doğal ve arkeolojik sit alanı olan Rhegion ve Yarımburgaz Mağarası Küçükçekmece ilçesinde ve Spradon Antik Kenti Avcılar ilçesinde yer almaktadır.

Gölün deniz ile bağlantısı bulunmasına rağmen suyunun az tuzlu oluşu, bitki ve hayvan popülasyonlarında büyük bir çeşitliliğe sebep olmuştur. Örneğin Nakkaşdere'nin göle döküldüğü alanda yaşayan ve benekli su kaplumbağası olarak bilinen bir tatlı su kaplumbağa topluluğu buna verilebilecek iyi bir örnektir (Akşehirli,İ.,2005). Çok büyük çeşitliliğe sahip kuş, balık ve bitkilerin en önemlileri lagün gölü ve çevresinde bulunmaktadır. Alan ayrıca kumulları, sulak alanları, ağaçlıklar ve çayır alanları gibi nadir ve hassas habitatları barındırmaktadır. Ancak Küçükçekmece'nin eşsiz florası ve doğal yaşam alanları, özellikle 50 yılı aşkın bir süredir büyük bir tehdit altındadır ve hızla azalmaktadır (İMP,2007). Küçükçekmece Gölü su toplama havzasındaki çevre kirlenmesinin en önemli nedeni hızlı nüfus artışı, konut artışı ve alt yapı tesislerinin yetersizliğidir. Özellikle katı atık (Halkalı Çöplüğü), sanayi ve evsel atık sular ve kanalizasyon etkisiyle göl suyu kullanılamaz hale gelmiştir (Aksoy,Y.;Turan,Ç.;Aygün,K.B.;Ören,L.;Bölük,C.N.,2008). İlçedeki hızlı nüfus artışı, çarpık yapılaşma yarattığı görsel çirkinliğin yanı sıra büyük bir çevre kirliliğine sebep olmaktadır. Altyapıdan yoksun veya yetersiz altyapıya sahip bu tarz yapılaşmalar, evsel atıklarını derelere vermek suretiyle gölü kirletmektedir. Bunun yanı sıra bu çarpık yapılaşmanın görüldüğü yerleşmelerde kullanılan kalitesiz yakıtlar da ısı kayıplarına ve çevresel kirlenmeye neden olmaktadır. 2004 yılı verilerine göre Küçükçekmece Göl Havzası'nın Küçükçekmece İlçesi sınırları içerisinde kalan kısmında 21.685 adet kaçak yapı mevcuttur. Bunların 2.742 tanesi mutlak mesafeli, 9.848 tanesi kısa mesafeli, 7.072 tanesi ise orta mesafeli koruma kuşaklarında kalmaktadır. Dere koruma kuşaklarında ise 2.023 adet kaçak yapı bulunmaktadır. Havza sınırları içerisinde plansız olarak gelişmiş, altyapısız ve çarpık yapılaşmalar en fazla Firuzköy, Ayazma ve Altınşehir dolaylarındadır. Havzada, planlı gelişmesine rağmen yoğun ve sıkışık yapılaşmanın, kaçak kat çıkma probleminin söz konusu olduğu yerleşmelere ise Kanarya, Cennet ve Gümüşpala örnek verilebilir. Bu alanlardaki yoğun yapılaşma Küçükçekmece Gölü üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır (İMP,2007).

Harita 10: Küçükçekmece Gölü Havzası Arazi Kullanım

Kaynak: IMP verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Küçükçekmece Gölü ve çevresinin kirliliğindeki başlıca nedenler:

- Hızlı nüfus artışı ve altyapı yetersizliği,
- Bölgenin 1984-1997 yılları arasında havza koruma alanı dışında tutulması,

- Bölgedeki evsel ve endüstriyel atık suların arıtılmadan göle akması,
- 1995 yılında kapatılan Halkalı çöplüğü sızıntı sularının, çöplük aktif dönemdeyken yeraltı suları ile göle ulaşma olasılığı ve çöplüğün kapatılmasıyla beraber havza üzerindeki olumsuz etkilerinin hemen kaybolmaması,
- Su havzasındaki Sazlıdere üzerinde bir barajın yapılması ve giderek kirlenen gölün, en büyük besleyicisi Sazlıdere'den yoksun bırakılmasının yanısıra barajın da giderek kirlenmekte olması,
- Göl kıyısında kıyı genişletmek, park yapmak veya başka amaçlar için gölün doldurulması,
- Göl kıyısında, kirlenme nedeniyle oluşan sazlıklardan dolayı göl hacminin azalması,
- Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Laboratuvarları sıvı atıklarının 1997 yılının sonuna kadar göle boşaltılması şeklinde sıralanabilir (Tuncer, M.,1999).

Küçükçekmece Gölü ve çevresinin kirliliğindeki diğer nedenler bir başka bakış açısıyla;

- Göle doğrudan ve dolaylı olarak yapılan kaçak evsel ve endüstriyel atıksu deşarjları ve İSKİ atık su kolektörlerinin tamamlanamaması,
- Gölü besleyen derelerden kaynaklanan kirlilikler,
- Göl etrafına kaçak olarak dökülen hafriyat ve diğer katı atıklar,
- Gölün havadaki kirletici emisyonlardan kirlenmesi (Kullanılan yakıtlardaki serbest veya bileşik halindeki kükürt, azot ve karbon yanma sırasında yükseltgenerek, SO₂, NO, NO₂, CO₂ gibi gazlara dönüşmekte ve bu gazlar su buharı ile birleşerek asit yağmurlarına neden olmaktadır),
- Göle yapılan yoğun evsel ve endüstriyel atıksu deşarjları sonucunda, gölün insan sağlığını tehdit eder duruma gelmesidir.

Bu durumda bu bölgedeki kuşaklama kollektörlerin tamamlanarak atıksuların biyolojik arıtma tesisine iletilmesi ve dereye yapılan atıksu deşarjların kesilmesi ile Küçükçekmece Gölü'ne açılan dere ağızı ve çevresindeki mevcut katı atıkların temizlenmesi gerekmektedir (Oktar,A.,2004). Hadımköy; özellikle son yıllarda artan endüstri sayısı ve buna bağlı olarak ve göç alması ile konut sayısının artmasından ötürü İstanbul kentsel bölgesi ve Küçükçekmece göl havzası içerisinde hızlı gelişen bir yerleşmedir. Küçükçekmece Gölü'nü besleyen önemli derelerden biri olan Eşkinöz, Hadımköy'de artan endüstriyel ve evsel atık sular nedeniyle kirlenmektedir.

Sahip olduğu boş araziler (hazine arazileri) nedeniyle büyük bir kentsel gelişim potansiyeline sahip olan bölge, bunun hızlı ve plansız gerçekleşmesinden dolayı çevre kalitesini gün geçtikçe yitirmektedir. Alanın kuzey kesiminde kaçak yapılaşma sonucu oluşmuş çok geniş gecekondu bölgeleri mevcuttur. Planlı gelişen kısımlarda ise çok sıkışık bir yapılaşma söz konusudur. Özellikle kıyılarda oluşturulan dolgu alanlar ve yapılaşmalar, göl ve çevresinin en

önemli değerlerinden olan sulak alanların tahribi ile ilgili en büyük tehdit unsurlarından birisidir. Yarımburgaz Sazlığı'nın bir kısmının İSKİ tarafından arıtma tesisi yapılması amacıyla doldurularak tahrip edilmesi ve Sazlıdere Barajı'nın hizmete girmesinden sonra Sazlıdere (Azatlıdere)'nin kenarında oluşturulan dolgular nedeni ile dere kenarındaki ıslak alanların büyük bir değişime uğraması yapılan yanlış uygulamalara sadece birkaç örnektir (Akşehirli,İ.,2005).

Küçükçekmece Havzası, yüzey suları açısından oldukça geniş bir beslenme alanına sahip olup, bu sular, havzanın kuzeyinde yer alan ve geçirimsiz ortamı oluşturan kumtaşları (grovak) ve killi formasyonlar üzerinden, derelerle kısa zamanda Küçükçekmece Gölü'nü ulaştırılırlar. Küçükçekmece Gölü ve çevresinde, sanayi ve evsel atıklar nedeniyle yerüstü ve yeraltı suları kirlenmektedir. Yörenin yerüstü ve yeraltı yapısını oluşturan çatlaklı ve karstik kaya ortamları ile, geçirimli ve geçirimsiz çok farklı litolojilerin sık sık tekrarlanması, geçirimliliğin yanal-düşey yönde değişkenlik göstermesine neden olmakta ve bu durum Göl Havzası'nın korunması ve kontrol edilebilmesini güçleştirmektedir. Yamaçlara dökülmüş atık ve hafriyat gibi kontrolsüz dolgular ve taş ocakları, çevre kirliliği yanında heyelan ve kaya düşmesi gibi kitle hareketlerini oluşturan duraysız alanları oluşturmaktadır. Bu tür yerlerin iyileştirilmesi ve çevreye uygun düzenlenmesi ile hem stabilite sağlanacak, hem de yağışlar nedeniyle oluşacak yüzey ve yeraltı sularının kirlenmesine engel olunabilecektir. Bölge'den, ekonomik ve çevre sorunları açısından en efektif şekilde yararlanılabilmesi, bölgenin yüzey ve yeraltı jeolojisinin iyi bilinmesine bağlıdır. Bu nedenle yöre, çevresel açıdan incelenirken, mühendislik jeolojisi haritalarından ve mühendislik jeolojisi parametrelerinden yararlanılması gerekmektedir (Yıldırım,M.;Adatepe,Ş.,2004).

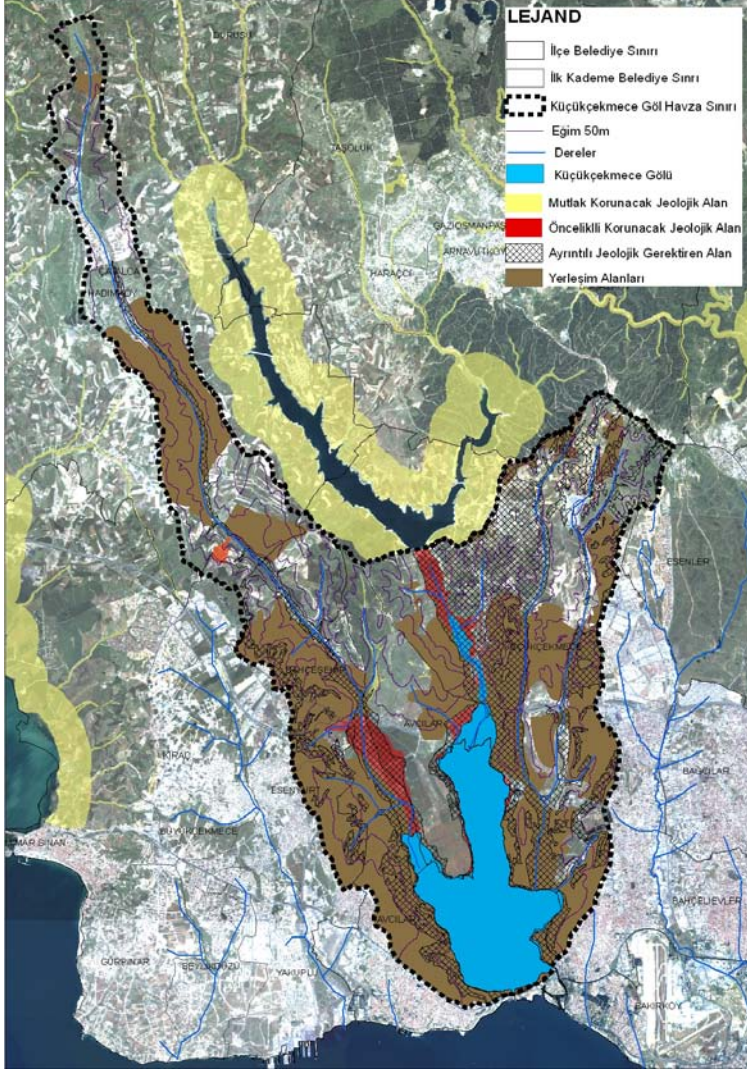
Havza birinci ve ikinci deprem kuşağında yer almaktadır. Bu bağlamda doğadan gelebilecek olumsuzluklara karşı önlem alınarak planlanması gerekmektedir. Havzada ayrıntılı jeolojik etüd isteyen alanlar yaklaşık 46 ha. dır ve havzanın yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Havzada mutlak korunacak alanlar 1.3 ha ve öncelikli korunacak jeolojik alanlar yaklaşık 12 ha'dır. Bu bağlamda gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir (Bkz.Harita 11).

Yerleşimin kuzey-güney ve doğusundan geçen I. ve II. derece yollar ile demiryolu güzergahı, gürültü kirliliği oluşturan kaynakların başında gelmektedir. Yoğun yerleşim alanlarının günlük yaşam fonksiyonlarının yarattığı gürültü de mevcuttur. Yoğun yerleşim alanları arasında yer alan sanayi de bir gürültü kaynağıdır. Ayrıca vadi alanları da yankı alanlarını oluşturmakta, vadide yer alan yanlış kullanımlarda gürültü etkisini arttırmaktadır. Tüm bu gürültü kaynaklarının çevresinde, gürültüyü engelleyen yeşil kuşak ve ormanlar yer almamaktadır (Aksoy,Y.;Turan,Ç.;Aygün,K.B.;Ören,L.;Bölük,C.N.,2008). Havzanın kuzey kısmında yaralan

Şamlar Ormanlık alanının bir kısmı havza içerisinde kalmakla beraber, yok denecek kadar azdır.

Harita 11:Havza Zemin Etüdü

Kaynak: IMP verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Hem merkezi hükümet, hem de yerel yöneticiler, ilçe'nin, kentin ulusal ve uluslar arası yatırımları çekecek önemli bir konumu olduğunda aynı fikirdedir ve burasının Olimpiyat Stadı ile ilgili yapılaşma için seçilmiş olması da bu durumu yansıtmaktadır (Kocabaş,2006:128). Alanda yapılması önerilen toplam 540 ha Olimpiyat Parkı için 1997 yılında Çevresel Etki Değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada söz konusu yerin 417 ha'lık bölümünün doğa koruma bakımından önemli maki ve mera habitatlarından oluştuğu saptanmıştır. Bu nedenle alanda uygulanması planlanan peyzaj düzenlemelerinin (bir botanik bahçesi, gençlik ormanı ve Trakya'nın nadir bitki türlerinin sergileneceği bir bölüm) henüz yapılaşmamış alana zarar vereceği, yapılacak spor ve sosyal tesislerin de alanın en az %60'ını tahrip edeceği

belirlenmiştir. DHKD henüz yapılaşmamış alanın bir kısmının koruma altına alınması amacıyla girişimlerde bulunmuştur (Özhatay N., Byfield A.,Atay S.,2003).

Bölgede İstanbul metropolün kimlik alanları ve Olimpiyat Parkı, Hava Alanı, İkitelli Organize Küçük Sanayi Bölgesi, Halkalı Konutları, Toptan Ticaret Alanları, otoyollar vb. önemli büyük kentsel projeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Küçükçekmece Gölü'nün temel kirlilik kaynaklarından biri olan Hadımköy'de endüstri ve lojistik faaliyetlerinin sayısının giderek artması, havzadaki doğal kaynakların taşıma kapasitesinin üzerinde bir kullanıma sebep olmaktadır.

4.4.3.Küçükçekmece Göl Havzasının Planlanma Süreci

Bu bölümde Küçükçekmece göl havzasına ilişkin planlama ve yönetim süreci üst ölçekli planlar ve yerel yönetimlerin planlama çalışmaları bağlamında incelenecektir.

4.4.3.1. Üst Ölçekli Plan Kararları

İstanbul için 1980, 1995 ve 2006 tarihlerinde hazırlanmış olan üst ölçekli planların Küçükçekmece göl havzasını kapsayan başlıca kararları değerlendirilecektir.

1980 yılı planı planının amacı; *"metropolitan İstanbul'un ülke ve dünyaca bilinen öz değerlerini yitirmeden uluslar arası düzeydeki öneminin ülke yararına artırılması bu arada, ülke kalkınmasına uyumlu olarak, metropolün büyüme ve gelişmesinde gerekli fonksiyon ve hizmetlerin yaratılmasıdır"* şeklinde ifade edilmiştir. Planda doğal alanları ve su havzalarını korunması yönelik kararlar ana hedefler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda plan hedeflerinin ikincisi; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasıdır. Bu hedefe yönelik politikalar ise; kamulaştırarak aktif koruma ve özendirerek aktif korumadır. Plan hedeflerinin üçüncüsü; İstanbul'un içme suyu kaynaklarının behemehal (herşeye rağmen) korunmasıdır. Bu hedefe yönelik politikalar; kamulaştırarak aktif koruma, yasal düzenlemeler yoluyla korumayı kolaylaştırma ve korunamayan su kaynaklarının uzun vadede temizlenmesi ve alternatif kaynaklar aranması, araştırılmasıdır.

Planda Küçükçekmece Gölü'nün hemen kuzeyi fuar alanı olarak, TEM otoyolu üzerini olimpiyat köyünü olarak, TEM otoyolu ile Sazlıdere barajı alanı arasında, kuzeyde yer alan mevcut orman alanlarının devamında gölün kuzeyi ile birleştiren aksta, ağaçlandırma alanı

olarak tasarlanmıştır. Gölün güneyinde iç ve dış kumsal alanında kıyıda rekreatif alanlar, gölün hemen doğu kıyısında ve yakın çevresinde mevcut ve öneri sanayi ve küçük sanayi alanları önerilmiştir. Plan hedeflerinin sekizincisi; ülkenin istihdam politikasına uygun olarak - metropolitende çalışma alanlarının dengelenmesi bağlamında- sanayinin metropolden desantralizasyonu ve eğilimlerin yönlendirilmesidir. Planın dokuzuncu hedefinde sanayinin fonksiyonel kirliliği dikkate alınarak sanayi alanlarının planlanması, buna ilişkin kirletici nitelikli sanayinin metropoliten içinde kurulmaması politikaları bağlamında, Küçükçekmece Göl Havzası ve yakın çevresine yoğun sanayi faaliyetleri öngörülmektedir. Bu bağlamda sekizinci ve dokuzuncu hedefler, başta sıralanan ikinci ve üçüncü hedef ve politikalarla tutarlı olmamakta, birbiriyle çelişmektedir. Küçükçekmece gölü ve çevresinin gerek otoyol, gerek raylı sistem, deniz ulaşımı ve hava ulaşımı ile erişilebilirliği oldukça yüksektir. Bölgede göle yakın Ambarlı Limanı bulunmaktadır. Planda önerilen konut, sanayi alanları ve liman kararlarını desteklemek ve geliştirilmesi için güçlü bir ulaşım mekanizması öngörülmüştür. Dolayısıyla Küçükçekmece göl havzasının ve çevresinin erişilebilirliğinin son derece arttıran bu kararlar, alanın cazibesini arttırmaktadır.

1995 tarihli ve 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı incelendiğinde planın amacı; *"2010 yılına kadar olan süreçte İstanbul'un evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal öz değerlerine sahip çıkılarak, tarihi kültürel kimliği ile özdeş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dünya kenti statüsü kazandırmak üzere, ülke ve bölge kalkınması ile uyumlu büyümesi ve gelişmesi sağlanırken, dünyadaki ekonomik gelişme sürecinde dünya metropoller kademelenmesi içinde yerini alarak, dünya ve bölge ülkelerinin (Ortadoğu, Balkanlar, Avrupa ve İslam Ülkeleri) ekonomik yapıları ile bütünleşen, bölgesel fırsatları iyi kullanan ve bu yapılanmada öncü rol üstlenen tarih, kültür, bilim, sanat, siyaset, ticaret, hizmet, ağırlıklı bir metropoliten kent olarak koruma ve gelişme dengesinin kurulmasıdır"*.

Bu amaç kapsamında İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı'nın temel stratejileri;

- İhtisaslaşma kuralı; Metropoliten alan alt bölge bütününde özellikle yeni yerleşmelerin konut-iş ilişkilerinin rasyonel bir biçimde çözümlenerek planlanması ve eski dokuda sağlıklı olmayan bu ilişkilerin bir program çerçevesinde iyileştirilmesi.
- Merkezler kademelenmesi kuralı; bu kapsamda Metropoliten alan alt bölge bütününde nüfus desantralizasyonunun sağlanabilmesi için kanat çekim merkezleri önerilerek, bunların 1. derece merkezler olarak gelişmelerinin sağlanması. Kent makroformunun lineer ve belirli bir kademelenme ile çok merkezli gelişiminin oluşturulması.

- Yoğunluk kademelenmesi kuralı; İstanbul bütünü içinde yapılan analizler doğrultusunda yaşanabilir yoğunlukların merkezden dışa doğru tedricen azaltılması ve ortalamanın mutlaka düşürülmesidir.

Bu bağlamda hedefler ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesine ilişkin her hedefin alt açılımı olarak bir dizi politikalar belirlenmiştir.

1995 tarihli ve 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölgesi coğrafi konumu gereği Boğaziçi su yolu ile birbirinden ayrılan, Asya ve Avrupa kıtalarının her ikisine de yerleşmiş bir kentsel dokuya sahiptir. Metropolitanin bu iki ana parçasının nüfusları arasındaki oran, tüm tarihi süreç içinde daima çok farklı seviyede kalmıştır. Metropolitan Alan Bölge bütününde nüfusun belirlenmesinde aşağıdaki kriterler esas alınmıştır.

- Yoğunluk kademelenmesi,
- Havzaların ve ormanların korunması,
- Yeni kentsel ve doğal koruma alanlarının önerilmesi,
- Beşiktaş-Maslak aksındaki yüksek yapıların dondurulması,
- Ekonomik durgunluk ve yatırımın yapılamaması (Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için Güneydoğu illerinde yatırımların arttırılması),
- Nüfus ve sosyal donatı ihtiyaçlarının dengelenmesi,
- III. Boğaz Köprüsü'nün yapımının önlenmesi (Alternatif olarak boğaz tüp geçit önerilmesi),
- Sanayinin desantralizasyonu, Haydarpaşa Limanı'nın desantralizasyonu.

Metropolitan Alan Alt Bölge bütününde bir kriterler doğrultusunda, 2010 yılı projeksiyon nüfusu 13 milyon kişi olarak hesaplanmıştır. 1995 yılında batı ve doğu yakaları arasındaki dağılım oranları %65 ve doğuda %35 oranlarında kalacağı kabul edilmiştir.

Bu kabullere bağlı olarak, mümkün olduğunca kendi kendine yeter dinamiğe sahip M.İ.A.' ya bağımlılıkları azaltılmış yeni kentsel alt merkezler ve gelişme alanları önerilmektedir. Nüfus yoğunluğu, planda üç kademeye (düşük, orta ve yüksek yoğunluk) ayrılmıştır. 1995 yılında orman sınırı ile çerçevelenmiş olan metropolitende yerleşmeye uygun potansiyel alanlar ile Boğaziçi su toplama havzalarındaki kaçak yapılaşmalar sonucunda doğu ve batı yakasında lineer gelişme aksları yanında konstantrik bir makroform gelişimi de kuvvetlenmeye başlamış olup, bu eğilimlerin belirli ölçüde düzenlenerek yönlendirilmelerinin gerekli olduğu 2010 yılı hedef yılına kadar, yarı kompakt ve lineer karışımı TEM otobanını sınır kabul eden (I. ve II.kuşak) bir makroform gelişimi öngörülmektedir.

Planda belirtildiği üzere; sanayinin gelişmesini sağlayacak şartlar açısından mekânsal yetersizlik ve çok kısıtlı maden kaynaklarına sahip olması dışında, İstanbul, bünyesinde bulundurduğu altı üniversite ve çeşitli bilimsel ve teknolojik araştırma ve geliştirme merkezleri ile çok farklı bir konuma sahiptir. Bu nedenlerle, İstanbul'da kurulmaları, ileri-ileri teknoloji kullanan bilgi üreten ve beceri-yoğun sanayileri gelişiminin teşvik edilmesi, gerek İstanbul, gerekse kendileri için iyi ve yararlı olacaktır. Standart-teknoloji, vasıfsız işgücü yoğun birimlerle fazla sanayi suyu ve enerji tüketici sanayilerin İstanbul metropoliten alan alt bölgesi dışında oluşturulacak ihtisaslaşmış organize sanayi bölgelerine ve küçük sanayi sitelerine desantralize edilmesi gereklidir. Metropoliten alan alt bölgenin dış kesiminde yer alan, kentin lineer ve çok merkezli gelişme formunu destekleyen, kent merkezinden nüfus desantralizasyonu sağlayacak nitelikte "kanat çekim merkezleri" önerilerek (III. Bölge) ihtisaslaşma ve merkezler kademelenmesi gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

1995 tarihli ve 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı için belirlenen amaç, temel stratejiler ve hedeflerin tümü dolaylı ve dolaysız olarak "*Küçükçekmece Göl Havzası*"nı ilgilendirmektedir. Bu kararlar arasında en önemlisi sanayinin desantralizasyonu ve merkez kademelenmesi kararları, kent çeperlerinde yer alan su havzalarını doğrudan ilgilendirmektedir. Kent merkezlerindeki sanayilerin kurulan organize sanayi bölgelerine ve küçük sanayi sitelerine desantralizasyon kararına bağlı olarak Küçükçekmece göl havzası içinde kalan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması ve daha geç dönemde Hadımköy sanayi alanları bu plan kararı doğrultusunda planlanan alanlardır. Ancak bu alanların Küçükçekmece ve Büyükçekmece göl havzalarının havza ekosistemi ve taşıma kapasitesi üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler göz ardı edilmiştir.

Mevcut konut alanlarına ek olarak; Küçükçekmece Göl Havzası'nda ağırlıklı olarak planlı orta yoğunlukta gelişme alanları ve toplu konut gelişme alanları önerilmiştir. İstanbul'da plansız ve sağlıksız yapılaşmış alanlarda öncelikle pilot bölgeler belirlenerek, gecekondular ve kaçak yapılaşmış alanların sıhhileştirilmesi ya da metropoliten konut gelişme alanlarına nakledilmesi gibi planlı yapılanmaların organize edilmesi ve metropoliten konut gelişme alanlarında alternatif toplu konutlar ile iskân alanları oluşturulması için bu alanların alt ölçekli planları öncelikle yapıp metropoliten nazım plan hedefleri doğrultusunda tatbikata geçirilerek kaçak yapılaşmaya ve gecekondulaşmaya en kısa zamanda alternatifler üretileceği belirtilmiştir.

Planda; Küçükçekmece ilçesinde Soğuksu Çiftliği ve İç - Dış Kumsal'ın doğal sit alanı olduğuna ve arkeolojik sit alanının varlığına değinilmektedir. Bu bağlamda Küçükçekmece

Gölü'nün kuzeyinde yer alan jeolojik ve arkeolojik sit alanlarının korunabilmesi için bu alana fonksiyon kazandıracak aktif yeşil alanlar önerilmesi ve bu alanların dışında kalan bölgede ise geçeköndü önleme bölgeleri için uygun noktalar tespit edilerek kaçak yapılaşmanın önlenmesi öngörülmektedir. Desantralizasyon şartlarında belirlenen kirlenici nitelikli büyük sanayilerin şehrin içinde kurulmasına izin verilmeyecektir. Desantralizasyon edilen sanayi tesislerinin İstanbul dışında organize sanayi bölgelerine gitmeleri özendirilecektir. Planda organize sanayi bölgelerine koruma niteliğinde yeşil bant şartı getirilecektir.

1/50.000 ölçekli Nazım Planı'nda var olan su toplama havza sınırının iptal edilmesi ve göl çevresinde sadece 200 metre genişlikte bir yeşil rekreasyon bandının oluşturularak gölün korunması kararı alınmıştır. Doğal bir havza sınırı olmamakla birlikte, eski havza sınırının iptal edilmesi sadece 200 metrelik bir koruma kuşağının yerleşime ve bu tür kentsel fonksiyonlara kapatılabileceği önerisi, bunun dışında hiçbir tedbir getirilmemesi, gölün korunmasını nasıl sağlayacaktır ki 200 metre genişliğinde bir rekreasyon kuşağı ancak açık denizler, sınırlı kıyı alanları için, zorunlu durumlarda uygun olabilir. Kapalı bir göl için yeterli olamaz (Aksoy, Y.; Turan, Ç.; Aygün, K. B.; Ören, L.; Bölük, C. N., 2008).

Planda 2010 yılına kadar oluşacak toplam 13 000 000 kişilik bir nüfusa yönelik olarak; merkezden kanatlara doğru azalan bir yoğunluk kademelenmesi doğrultusunda Küçükçekmece Göl Havzası içerisinde yer alan Avcılar ilçesi 2. derece merkez olarak planlanmıştır. Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölü havzasının hemen yakınında yer alan Bağcılar 3. derece merkezler olarak planlanmıştır. 1995 plan kararlarının Küçükçekmece göl havzası ile ana hatlarıyla ilişkilendirildiğinde; planda İstanbul'da hasar yapabilecek bir depremin M_s6 oluşması ihtimalinin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. Böyle bir depremde oluşabilecek sayısız kötü sonuçlar doğurabileceğini sıralanmıştır. Bu bağlamda depreme karşı alınacak tedbirlere değinilmiştir. Nitekim 17 Ağustos 1999 yılı depremi yaşanmış, maalesef gerekli önlemler alınamamıştır. Depremin en olumsuz etkileri İstanbul'da kuzey Anadolu fayının kuzey ucunda, Marmara Denizi'nin doğusunda Avcılar ve çevresinde yaşanmıştır. Küçükçekmece Göl Havzası birinci ve ikinci derece deprem kuşağı içinde yer almaktadır.

Küçükçekmece gölü havzasının sınırları içerisinde ve kuzeyde Sazlıdere Barajı'na yakın bir alanda açık ve yeşil alanların korunarak, geliştirilmesine yönelik olumlu bir karar olan "Bölge Parkı" öngörülmektedir. Ayrıca İstanbul Olimpiyat Oyunları'na yönelik için Kayabaşı Köyü'nden başlayarak T.E.M. otoyoluna kadar devam eden 484 ha büyüklüğünde bir alan Olimpiyat Parkı olarak ayrılmıştır. Olimpiyat oyunları bünyesinde oluşturulacak spor ve kültürel tesisler, İstanbul gibi kalabalık ve kentsel donatı yönünden yoksul durumda olan bir

kent için oldukça önemlidir. Kentin bu vesile ile yeni yeşil alanlara ve sosyal donatı alanlarına kavuşması amaçlanmaktadır. Bu donatı alanlarının olimpiyat kullanımı dışında kentsel sosyal altyapı ile bütünleşmesi, oyunlardan sonra başka kullanımlara açılabilmesi, dönüştürülebilir olması, bu alanların olimpiyatlardan sonra da kentli tarafından kullanılabilmesinin gerekliliği belirtilmiştir.

Plana göre; rekreasyon amaçlı düzenlenen alanlarda, sadece halkın eğlenme ve dinlenme gereksinimlerini karşılamaya dönük (piknik, plaj, spor alanları, botanik parkları vb.) mekan düzenlemeleri, gününbirlik kullanışa yönelik alanlarda ise (plaj tesisleri, kafeterya, lokanta, kabin, iskele vb) toplum yararına ayrılan hafif yapıli tesisler yapılabilir. Bu alanların düzenlenmesi ile ilgili kararlar alt ölçekli planlarla belirlenecektir. Üniversite alanı doğusunda fuar alanı belirlenmiştir. Kıyıya ve yöreye özgü özellikleri ön plana çıkartılarak, rekreasyon potansiyeli değerlendirilecek alanlardır. Küçükçekmece Gölü ile Marmara Denizi arasındaki bölge kıyı kullanımı kapsamında prestij, rekreasyon alanı olarak alt ölçekli planlarda düzenlenecektir. Halkalı katı atık depolama alanı, sıhhileştirilecek, spor amaçlı alan olarak düzenlenecektir. Çekmece Gölleri'nin E-5 karayolundan merkez yönünde yaklaşırken denizle birlikte görünümü, siluet ve doğal peyzaj değerlerinin korunması önemle vurgulanmaktadır. Küçükçekmece Gölü ve çevresinin; doğal sit alanı olarak korunması ve kentsel rekreasyon amacıyla kullanımı öngörülmektedir.

Küçükçekmece'de kentsel hizmetler kararı da getirilmiştir. Bu alanlar, E-5 üzerinde batıda Dünya Ticaret Merkezi-Şirinevler ile doğuda Göztepe-Bostancı kavşağı arasındaki akslar olup, bu alanlar, büro hizmetlerinin ağırlık kazandığı, kısmen yönetim ve ticaret fonksiyonlarının yer aldığı alanlardır şeklinde tanımlanmıştır. Kent çeperlerine yönelik desantralizasyon kararlarını destekleyen ve bölgenin erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik mevcut karayolu ulaşımını destekleyen deniz taşımacılığına yönelik Avcılar ve Ataköy'de deniz otobüs iskelesi, Ataköy'de yat limanı, Yeşilköy, Yeşilyurt ve Küçükçekmece'de balıkçı barınakları önerilmiştir. Yeşilköy'de araba vapuru iskelesinin yer alması da plan kararlarındandır.

Ayrıca Küçükçekmece gölü havzasında, TEM'in kuzeyinde patlayıcı ve parlayıcı madde depo alanları belirtilmiştir. 2001 yılı verilerine göre Avcılar ilçesinde 4, Küçükçekmece ilçesinde 9 ve Esenler ilçesinde 1 adet tüp deposu bulunmaktadır. Küçükçekmece'de aynı zamanda 4 adet kimyevi depo bulunmaktadır. Ayrıca Küçükçekmece'de 11 adet ve Avcılar'da 6 olmak üzere boya imalatı yapan tesis bulunmaktadır. Bu bağlamda günümüzde yerleşmeler içerisinde kalan Küçükçekmece ve Avcılar ilçelerini İstanbul Büyükşehir Belediyesi birinci derecede risk taşıyan alanlar olarak belirlemiştir.

1995 yılında hazırlanan 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitlen Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı'nı 3030 sayılı yasa gereği İstanbul Büyükşehir Başkanlığı'nın sadece Belediye sınırları içinde planlama yetkisi bulunduğundan, bu sınırın dışında kalan kısımlarda geçersiz sayılmaktaydı. 3030 sayılı yasa gereği İstanbul Büyükşehir Başkanlığı'nın sadece Belediye sınırları Küçükçekmece gölü havzasının içerisinde geçmekteydi. Bu bağlamda havzanın bir kısmında İstanbul Büyükşehir Başkanlığı'nın sadece Belediye sınırları içinde planlama yetkisi bulunmaktayken, bu sınırın dışında kalan kısımlar Valilik ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının, belde belediyelerinin ve merkezi idarenin özel yasalarının yetkisi altında kalmıştır.

13.02.2009 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından oyçokluğuyla onaylanmış olan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın temel amacı; *"2023 yılı hedef alınarak ilçe sınırlarının ve belde belediyeleri sınırlarının il sınırına kadar tamamını kapsayacak şekilde haritasında belirlenmiş sınırlar içerisinde, Türkiye'nin kalkınma politikası kapsamında sektörel gelişme hedeflerine uygun planlama ilkeleri çerçevesinde oluşturulacak alt ölçekli planlar ile koruma-korunma-kullanma dengesinin sağlanacağı gelişme hedeflerine yönelik potansiyellerin ve stratejilerinin belirlenmesini ve ekolojik dengenin korunarak yaşanabilir bir çevre oluşturulmasıdır"*. Bu bağlamda planlama amaçları, politikalar ve stratejiler;

- İstanbul'un küresel sistemin dinamiklerine ve Avrupa Birliği katılım sürecine uyumunun sağlanması,
- Ekolojik dengenin korunması, sürdürülebilir ve afete duyarlı kentsel gelişmenin sağlanması,
- İstanbul'a bir Dünya Kültür Kenti standardında metropol statüsü kazanması,
- İstanbul'un dünya ve bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi, dünya metropollerinde arasında yetkinliğini arttırması ve küresel ve bölgesel merkez olması
- İstanbul'da yaşam kalitesinin yükselmesidir.

Kent merkezi ve MİA'da yer alan sanayi ve üretim alanlarının desantralizasyon edilerek dönüştürülmesini öngören plan, kentin il sınırlarına doğru batıda Silivri ve doğuda Tuzla kanat çekim merkezlerine doğru gelişmesini destekleyerek Avrupa yakasını dört ve Asya yakasını iki alt bölgeye ayırmaktadır. Bunlar Avrupa yakasında;

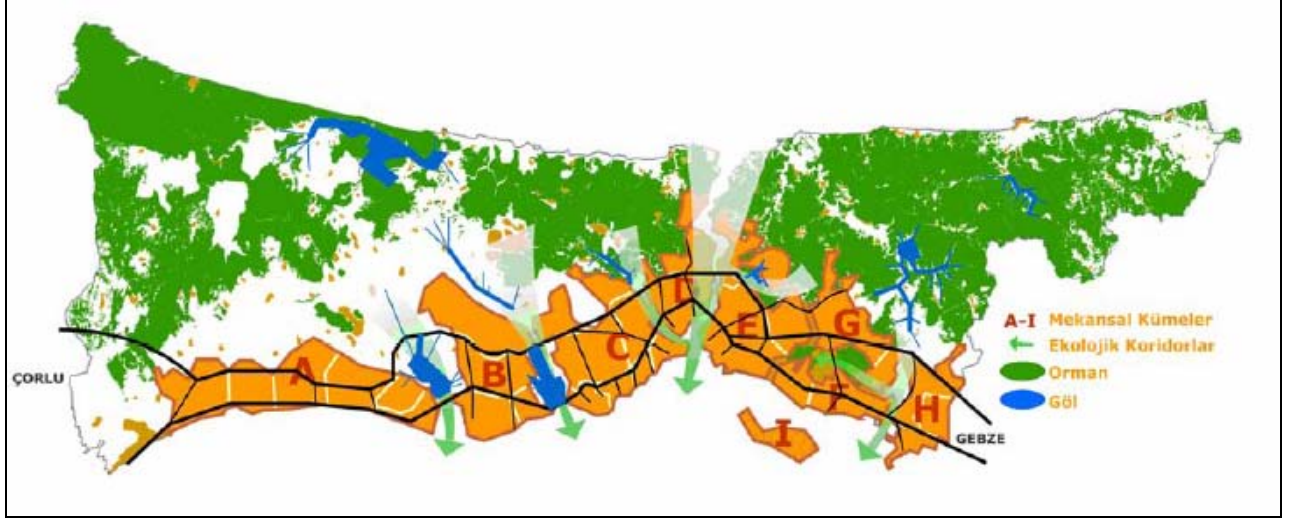
1. Zeytinburnu-Tarihi Yarımada ve Ayazağa Ekseni,
2. Küçükçekmece Gölü ve Zeytinburnu Arası
3. Göller arası: Büyükçekmece Gölü ile Küçükçekmece Gölü Arası
4. Batı Koridoru

Anadolu yakasında ise;

1. Kadıköy-Üsküdar
2. Kartal-Pendik-Tuzladır.

Harita 12:İstanbul'un Ekolojik Koridorları

Kaynak: IMP,2006

Bu planda Küçükçekmece göl havzasını başlıca ilgilendiren önemli kararlar;

- *Turizmi metropolün bütününe yaymak: "mavi kaçış/yeşil kaçış" stratejisi:*

İstanbul'un Karadeniz kıyıları, Marmara kıyıları ve Boğaziçi kıyılarının sunduğu farklı kıyı kültürleri ile kuzey ormanları yerli ve yabancı turistlerin yanı sıra, kentlinin günlük yaşam stresinden kurtulmasına olanak veren potansiyel alanlardır. Bu alanlardaki günübirlik rekreasyonel kullanım olanakları geliştirilmeli, eko-turizm temelli bir turizm anlayışıyla bütünleştirilmelidir. Yaşam kalitesinin yükselmesinin yanında nüfus artışının da etkisi ile kentin içme ve kullanma suyu gereksinimi hızla artmaktadır ve artan gereksinimi artık İl sınırları içindeki kaynaklardan sağlama olanağı kalmamıştır. İstanbul yerleşiminin su gereksiniminin artan oranda İl dışından, örneğin Istranca ya da Melen'den sağlanması zorunlu olmuştur. Bu durum, birim su maliyetini hızla yükseltecek olup, iletim hatlarının yapımı sırasında İl sınırları içindeki su havzalarının doğal dokusuna da zarar verebilecektir. Bu nedenle, su havzalarında hiçbir koşulda plansız yapılaşmaya izin verilmemesi gerekmektedir. İstanbul içinde son derece özel konumu bulunan Boğaziçi, engebeli topografyası ve vadiler arasında yer alan su havzaları bir doğal yapı sunmaktadır. Kentsel gelişmelerde bu çok özgün doğal yapı potansiyelinin korunarak, sürdürülebilir geliştirilmesi bağlamında mavi ve yeşil akslarla bütünleşen, açık ve yeşil alan sisteminin varlığı önemlidir. Bu bağlamda İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu'nun yapmış olduğu çalışmalarda İstanbul'un hava sirkülasyonunun sağlanabileceği en önemli ekolojik koridor aksında Küçükçekmece göl havzasının yer alması, son derece önemli bir üst ölçekli stratejik yaklaşımdır.

- *Göller arası: Büyükçekmece Gölü ile Küçükçekmece Gölü Arası*

Büyükçekmece Gölü ile Küçükçekmece Gölü arasına ilişkin kararları içermektedir. Büyük ve Küçükçekmece Gölleri arasında yer alan ve Sazlıdere Havzası'nı içeren bu coğrafya, İstanbul'un büyük ölçekli sanayi yatırım taleplerinin ve yerleşme baskısının oldukça yoğun olduğu bir bölgedir. Diğer taraftan, TEM'in kuzeyinin sanayi alanlarından arındırılması ve kentin doğal kaynaklarının yoğunlaştığı kuzey bölgesine kentsel gelişme baskısının önlenmesi, İstanbul'un kentsel sürdürülebilirliğinin bir gereğidir. Bu nedenle, bu alt-bölgenin güneyinde yer alan Kıraç yöresindeki sanayi alanları, Hadımköy'e odaklanan yatırım eğiliminin yönlendirildiği bölge olarak Plan'da ele alınmaktadır. Kıraç sanayi alanlarındaki mevcut üretim altyapısının niteliğinin artırılması; Hadımköy'ün ise lojistik sektörlerde uzmanlaşması ve metropoliten ölçekte üretim sonrası yük hareketlerinin yönlendirilmesine imkân verecek altyapı tesisleri ile işlevlendirilmesi hedeflenmektedir.

Marmaray Projesi ile hat iyileştirilmesi ve kapasite artırımına konu olan demiryolu ulaşımında Ispartakule'nin yük ve yolcu aktarma merkezi olarak bir ana istasyon özelliği kazanması ve Hadımköy'de öngörülen lojistik faaliyetlerinin Metropoliten Alan'daki karayolu ulaşım şebekesinden ayrıştırılarak; demiryolu ve raylı sisteme yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. İstanbul Metropolü'nün batıda Silivri'ye doğru uzantısı üzerinde bulunan Yakuplu, Büyükçekmece, Gürpınar, Mimarsinan, Kumburgaz, Celaliye, Selimpaşa, Kavaklı, Silivri ve Gümüşyaka yerleşmelerinin oluşturduğu Batı Koridoru'nun gelişimi, İstanbul'un Büyükçekmece ve Küçükçekmece Havzaları ile kuzeydeki orman alanlarına olan kentsel gelişme baskısının bertaraf edilmesine hizmet etmek üzere planlanmaktadır. Diğer taraftan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırlarına 5216 sayılı Yasa uyarınca yeni dâhil olan ilk kademe belediyelerinin imar planlarının Metropol'e getirmiş olduğu yeni yerleşim alanları baskısının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Batı yakasında Küçükçekmece ve Büyükçekmece Gölleri arasında kalan bölge; eğitim, sağlık, vb. toplumsal hizmetlerin yanı sıra iş hizmetleri yönünden de İstanbul'un en yetersiz bölgesidir. 1.400.000 nüfusun bulunduğu bu bölgede 150 000-200 000 nüfuslu alt bölgelerin belirlenerek ticaret, kültür ve toplumsal hizmet faaliyetlerini içeren alt bölge merkezlerinin planlanması, "*kentsel dönüşüm*" çerçevesinde eylem planlarının hazırlanması bölgedeki hayat standardını yükseltecektir. Bu bölge, iş hizmetleri yönünden de İstanbul'un desteklenmesi gereken bir bölgesidir. İstanbul'da merkezi iş alanının artan yükünü hafifletmek üzere gelişme potansiyeli yüksek mevcut bazı merkezlerin yeni yatırımlarla desteklenmesinin yanı sıra, yeni merkezlerin geliştirilmesi zorunlu görünmektedir. Anılan bölgenin, havaalanı ile üst orta ve üst gelir grubu konutlarına yakın olması, coğrafi olarak

prestijli bir bölge olması, TEM'e kolay erişim sağlaması gibi özellikleri nedeniyle, yeni merkez gelişimi için de uygun bir bölgedir şeklinde tanımlanmıştır.

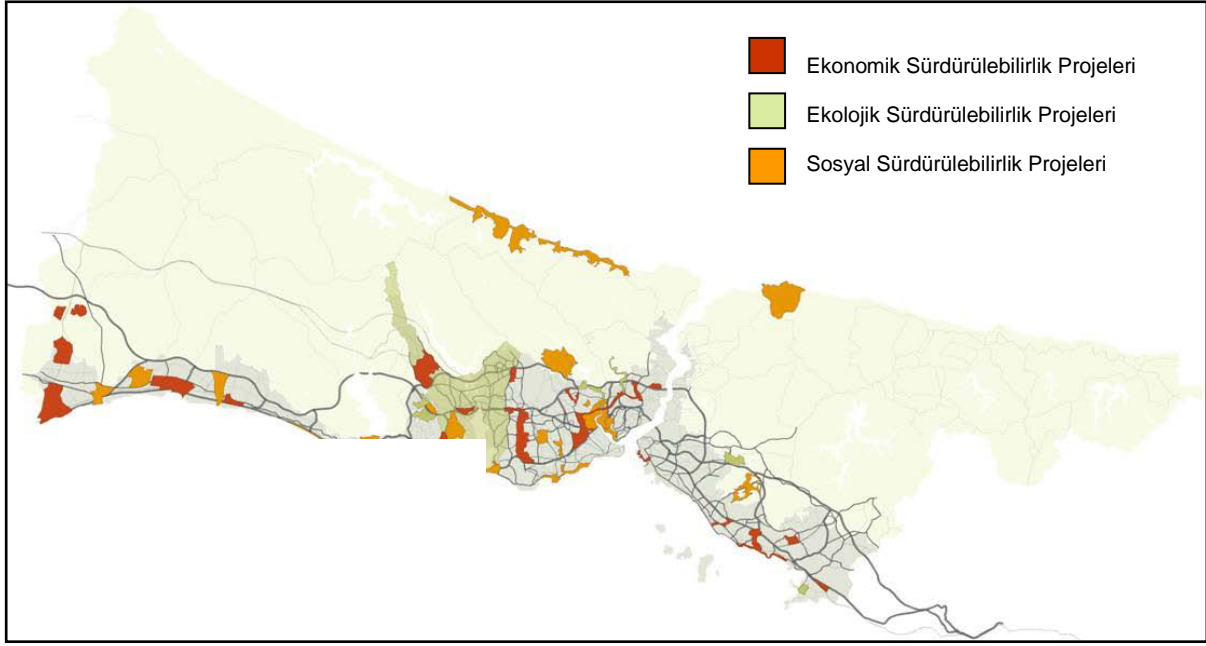
- *Küçükçekmece Gölü ve Zeytinburnu Arası*

Küçükçekmece Gölü ile Tarihi Yarımada arasında Atatürk Havalimanı, İkitelli Sanayi Bölgesi ve Yenibosna Yolu'nun oluşturduğu eksen yer almakta olup, bu eksen ile Bayrampaşa Sanayi Alanı arasında yüksek yoğunluklu yapı stoku bulunmaktadır. Kapasitesinin yarısını bile dolduramayan ve nitelikli sanayi üretimine konu olamayan İkitelli Sanayi Bölgesi'nin sıhhileştirilmesi ve kademeli olarak hizmet sektörüne yönlendirilmesi ve Metropol'ün çok merkezliliğe kavuşmasına hizmet etmek üzere, İkitelli'de bir alt-merkezin gelişmesine imkân verecek raylı sistem önerileri Plan'da yer almaktadır. Ayrıca Esenler, Bağcılar, Bahçeli, Gaziosmanpaşa, Güngören ve Bayrampaşa İlçeleri'nin oluşturduğu yerleşme sisteminin hem mekansal, hem sosyal, hem de ekonomik rehabilitasyon sürecine girmesi gereği vurgulanmaktadır.

Önerilen ulaşım şeması ile söz konusu alt-bölgenin, mevcut MİA ile ilişkisi kurulmakta, havaalanı ve sahil üzerinden Metropol'ün tümüyle işlevsel entegrasyonu sağlanmakta, doğu-batı yönündeki demiryolu hattına Halkalı, Küçükçekmece, Bakırköy ve Kazlıçeşme olmak üzere 4 farklı noktada bağlantı yaparak, tüm metropole hitap eden alt-merkezlerin gelişmesine hizmet etmesi öngörülmektedir. Bu alt-bölgenin doğusunu tanımlayan Zeytinburnu ilçesi ise, konumu itibarıyla metropolün merkez faaliyetlerinin güneyden batıya aktarılmasına imkan verecek ulaşım ağının düğüm ve aktarma noktası olma özelliği taşımaktadır. Böylelikle, metropoliten düzeyde bir alt-merkez niteliği gösteren Bakırköy'ün, bu işlevini yerine getirebilmesi için tamamlayıcı nitelik taşıyan yeni mekânsal organizasyonların kentin batısında geliştirilmesi olanağı oluşturulmak istenmektedir. Ayrıca, merkezi işlevlerin Haliç'in kuzeyinden, Kağıthane üzerinden önerilen raylı sistemler yardımıyla batıya kaydırılması ve ardından; güneye Bayrampaşa Sanayi Alanı'nın dönüşümüne de katkı verecek şekilde yönlendirilerek, Kazlıçeşme'de ana demiryolu ve denizyolu sistemine bağlanması hedeflenmektedir.

Çevre Düzeni Planı'nın hazırlanması aşamasında İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu'nun yapmış olduğu detaylı analizler sonucunda "*Küçükçekmece göl havzası özel proje alanı*" olarak belirlenmiştir (Bkz. Harita 13). Bu bağlamda havzanın öncelikle ve stratejik olarak ele alınması ve planlanması gerektiği bilincinin oluşmuş olması son derece önemli bir adımdır.

Harita 13: İstanbul'un Özel Proje Alanları

Kaynak: IMP, 2006

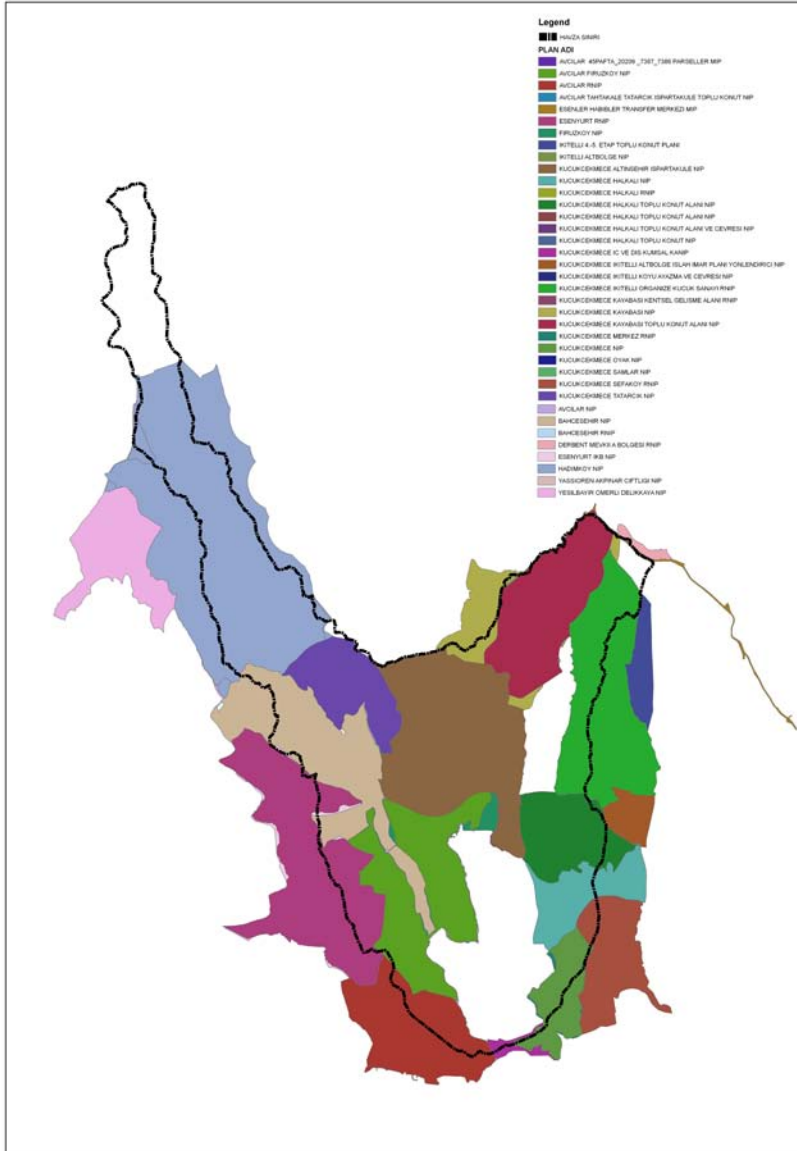
4.4.3.2. Yerel Yönetimlerin Planlama Yaklaşımları

Küçükçekmece göl havzasındaki yerleşmelerin gelişme sürecine ilişkin ilçeler tarafından hazırlanmış planlar incelendiğinde; nitelik ve işleyiş itibarıyla esasen İstanbul Metropolitan Alanı genelindeki yaşanan planlama sorunlarının tipik örneği olarak tanımlanabilecek bir planlama süreci yaşanmıştır. Yerel yönetimlerin kendi ilçe sınırlarında parçacıl ve genellikle havza bütününe göz ardı eden imar planları, son yıllarda hızla gelişen ve değişen kentsel dinamikler karşısında üst üste revize edilerek geliştirilmeye çalışılmıştır. Havza içerisinde alansal olarak en büyük paya sahip olan Küçükçekmece ilçesi, aynı zamanda en fazla yapılaşmış alana sahiptir. Bu nedenle Küçükçekmece ilçesi özelinde planlama süreci daha detaylı incelemek havzadaki yerel yönetimlerin planlama yaklaşımları hakkında fikir verecektir. Küçükçekmece ilçesinde yapılan ilk plan 18.10.1976 tarihli Safra Nazım İmar Planı'dır. İlçede 1976 yılından bu yana yapılan 30 plandan 14'ü yürürlüktedir.

1976-1985 yılları arasında ilçede yapılan planlar ilçenin en eski yerleşim alanlarında yapılan planlardır. Bu yıllarda Ziya Gökalp, Mehmet Akif ve Halkalı mahallelerinde de planlar üretilmiştir. 1986-1995 yılları arasında üretilen planlar çoğunlukla ilçenin kuzeyinde, nüfusun artmaya başladığı dönemde yeni yerleşmeler için yeni alanlarda üretilen planlardır. 1996-2005 yılları arasında ise, özellikle ilçenin doğusunda planlar üretilmiştir. İlçede plansız alan çok az olup bu alanlar TEM otoyolunun kuzeyinde bulunan mahallelerdedir. İlk planı 1976

yılında yapılan Küçükçekmece ilçesinde 2005 yılına kadar 30'un üzerinde plan yapılmıştır ve ilçede 14 adet 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı yürürlükte bulunmaktadır. Kentsel alanları, kentsel mekânları şekillendirmesi gereken ve şartlarına uyulması zorunluluğu olan nazım planlar yapıldıkları alanlarda bir bütün halinde ele alınmalı ve verilen plan kararlarının kentsel alanlarda sürekliliği sağlanmalıdır. İlçede yapılmış planlar mahalle bazında ya da mekânda oluşturdukları kullanım fonksiyonlarına göre oluşan alanlarda bir bütün halinde ele alınmamış, plan çalışmaları birbirini takip edecek ve uyum gösterecek şekilde çalışılmamıştır. Bunun sonucunda kentsel alanlarda üst ölçekte başlamayan plan çalışmaları etap etap, alan alan yapılarak kimi zaman birbirinden bağımsız kararlar alınmış ve daha önceden yürürlükte olan plan kararları yeni plan kararlarının gelmesi ile iptal edilmiş ya da plan kararları revize edilmiştir (İMP, 2007).

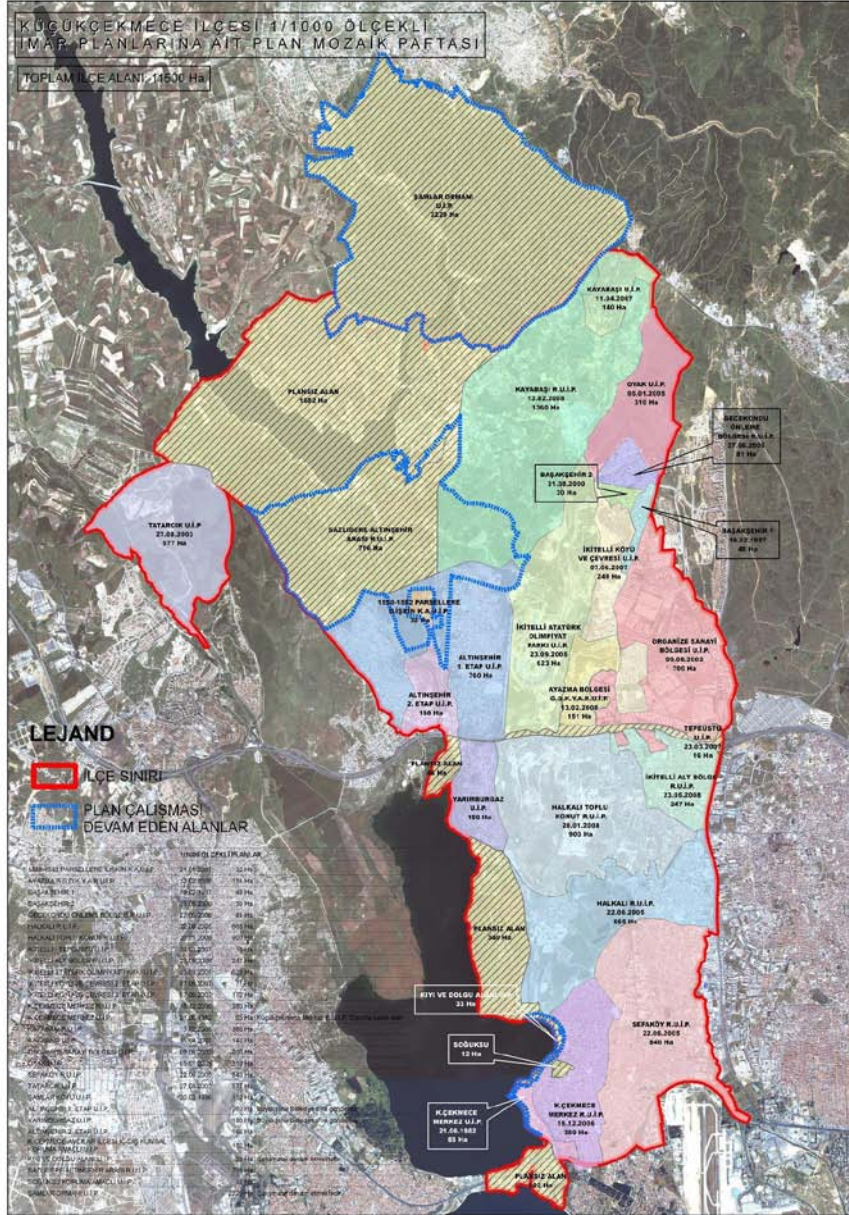
Harita 14: Küçükçekmece Göl Havzası Plan Mozaïği (2008)

Kaynak: IBB verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Harita 15: Küçükçekmece İlçesi 1/1000 ölçekli İmar Planlarına Ait Plan Mozaik Paftası (2008)

Kaynak: Küçükçekmece Belediye Başkanlığı, 2008

Küçükçekmece Belediyesi kaynaklarına 2004 ve 2008 tarihleri arasında planlama çalışmaları tamamlandığında, 2008 yılı sonunda ilçe genelinin %81.5' inin, 2009 yılı sonunda %97'sinin ve 2010 yılı sonunda tamamının planlanmasının hedeflendiği belirtilmiştir.

1. Tamamlanmış imar planı çalışmaları; 2004 yılında ilçe genelinin %38.5'i planlı iken; söz konusu planların da tamamlanması ile 2008 yılı itibariyle ilçe genelindeki planlı alanlar %65 olmuştur. 2004 yılında İlçe genelinde belirlenen plan revizyonu yapılması gereken 3.088 hektarlık alanın 2008 yılı itibariyle tamamının revizesi gerçekleştirilmiştir.

2. Toplam imar planı çalışmaları; 2004 yılına kadar 4.553 hektar alanda plan çalışması yapılmış olup, 2007 yılına kadar 5.827 hektar alan planlanmıştır, 2008 yılı sonu itibariyle toplam plan çalışması yapılan alan 10.502 hektara yükselmiştir. Ayrıca Küçükçekmece Belediyesi 2007 yılında “Küçükçekmece Mekânsal Stratejik Planı” adlı çalışmayı hazırlayarak ilçenin gelişmesini planlı ve bütünsel bir şekilde yönlendirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada Küçükçekmece ilçesinin vizyonu; 2026 yılına kadar kentsel yenileme ve sağlılaştırma sürecini tamamlamış doğal yapısı, ekolojik dengesi ile fizik mekan koşullarını çağdaş standartlara ulaştırmış, güvenli bunun yanı sıra sosyo- kültürel ve ekonomik yapılanmasında da çağdaş ve gelişen bir gelişim çizgisine ulaşmış Küçükçekmece ve Küçükçekmeceliyi tanımlamaktadır. Özetle; planlı, güvenli, çağdaş ve örnek bir cazibe merkezi yaratmaktır şeklinde ifade edilmektedir. Hedeflenen bu vizyona ulaşmak amacıyla kentsel dönüşüm projelerinden de faydalanılmak istenmektedir. Bu anlamda ilçede turizm-rekreasyon kuşağı, konut alanları kuşağı ve ekonomik yoğunlaşma kuşakları belirlenmiş, etaplar halinde uygulamak istenmektedir.

Bu kapsamda yasadışı konutların bulunduğu Ayazma ve Tepeüstü mevkiilerinde kentsel dönüşüm çalışmalarına başlanmıştır. Bu iki yerleşim toplam 144,6 ha'lık bir alanı kaplamakta ve 10.625 kişinin yaşadığı 1.625 binayı kapsamaktadır. Ayazma mevkiindeki yapılaşma yoğunlukla bir ve iki katlı binalardan oluşmaktadır. Bu binaların % 78'i yığma yapılarıdır. Alanın yarısı özel mülkiyet, diğer yarısı ise hazine arazisinden oluşmaktadır. Tepeüstü mevkiinde hemen hemen tümü tek katlı ve yığma yapılardan oluşmaktadır. Alanın %20'si özel mülkiyete, %20'si kooperatife ve diğer kalanı da hazineye aittir. Her iki bölgede uygulamalara başlanmıştır. Bu çalışmada Küçükçekmece Belediyesi İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ ortak çalışmaktadır. İlk etapta bu alanda mülk sahibi olan kimselerle anlaşmaya varılarak ve TOKİ Halkalı Bezirganbahçe Toplu Konutları'na yerleştirilmesiyle alan boşaltılmıştır. Bu kimselere TOKİ'nin teknik altyapısını hazırlamış olduğu bu konutlara uygun taksitlendirmelerle sahip olma imkânı tanınmıştır.

Kentsel dönüşüm projeleri havzada deprem olgusu ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında açık ve yeşil alanların yeniden kazanımına yönelik bir fırsat sunmaktadır. Küçükçekmece göl havzasının taşıma kapasitesinin üzerinde yoğun kullanımlardan arındırılması ve ekolojik merkezli planlanmasında ve ekosistemde yitirilen değerlerin tekrar kazandırılarak havzanın restore edilmesinde son derece önemli fırsat olarak adil bir şekilde değerlendirilmesi ve sürece yayılarak uygulanması gerekmektedir. Küçükçekmece ilçesi İstanbul ili içerisinde kıyı yerleşimi potansiyelini kullanarak farklılık yaratmak, yeni ve modern

bir çehreye kavuşmak arzusu içerisindedir. Bu bağlamda da kentsel dönüşüm projelerini önemli bir araç olarak değerlendirmek arzusundadır.

Gelişime ilişkin finansman modellerini de içeren, tamamlanmış bulunan pek çok araştırma çalışması, gecekonduların, yöre sakinleri büyük ölçekte yerinden etmeye gerek kalmadan, yeniden yapılandırılmalarının olası olduğunu göstermektedir. Mahalle yenileştirme seçkinleştirme ile eş anlamlı düşünülmemelidir. Bu modeller artık rafine hale getirilip, yeni ve/veya çıkması beklenen yasalar da esas alınarak, uygulanmalıdır. Gecekonduların sürekli ve dengeli yenileştirilmeleri gerçekleştirilebilecek bir hedef olmakla birlikte, kamu kaynaklarının aktarımının sürekli kılınmasına ilişkin politik irade gerektirmektedir. Ancak bu koşul ile bir sonraki depremin yıkıcı ekonomik ve insani sonuçlarını önleyecek ve sosyal adalet esaslı olacak biçimde bu görevin yerine getirilmesi için her ölçekte paydaşlar arasında görüş birliğinin sağlanmasını içeren bu sürece çok daha yüksek miktarlarda özel sektör kaynaklarının katılması sağlanabilir (Kocabaş,2006:130).

Havza içerisinde alansal olarak ikinci büyük yerleşme olan Hadımköy İlk Kademe Belediyesi yapılaşma hızıyla dikkat çekmektedir.

Hadımköy'de sanayi ve depolama arsalarına olan talep hızla artıyor. Hadımköy iki ana bölüme ayrılıyor. Biri depolama bölümü, bir de Atatürk Sanayi Sitesi. Depolama bölümünde imar oranları yüzde 20; metrekafe fiyatlar ise 60-130 dolar arasında değişiyor. Yılbaşında depolama imarlı arsaların metrekaresi maksimum 80-90 civarındaydı. Atatürk Sanayi Sitesi'nde ise arsaların metrekaresi 100-300 dolar aralığında. Yılbaşında metrekaresi 200 dolar olan arsalar bugün 250 dolara çıktı. Sanayi arsalarında yüzde 50 imar var (Hürriyet Emlak Dergisi,2008:42). Bölgedeki artan endüstri sayısının, işsizliğe karşılık bir çözüm olacağı düşünülmüştür. Ama, tesislerini bölgeye taşıyan endüstri sahiplerinin, genelde, önceki tesislerinde çalışan işçilerini çalıştırmayı tercih etmelerinin bir sonucu olarak bölge insanı için işsizlik problemi devam etmiştir. Hadımköy'deki artan nüfus ve endüstrileşme, var olan altyapı sistemini yetersiz kılmış, kapasitesi artırılmış altyapı için artan bir ihtiyaç söz konusu olmuştur. Genelde ev ve endüstriyel tesisler gibi binalar yasa dışı ve plana aykırı şekilde inşa edilmiştir. Endüstri, çevre açısından pek çok olumsuz etkiye sebep olmasına rağmen, genç nüfusun istihdamı için bir fırsat olarak görülmesinin sonucu olarak, hakkında açık bir şikayet yoktur. Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerden gelecek havzadaki tesislerde çalışmaya başlayan kadınların etkisiyle bölge kadınının hayat tarzında bazı değişimler ortaya çıkmıştır (çalışmaya başlanması ve kıyafet). Hadımköy Belediyesi'ndeki bazı kurum yöneticilerinin yaptıkları faaliyetlerle dava konusu oldukları öğrenilmiştir (Ağcıoğlu,B.,2004).

İstanbul Hadımköy'de birbiri ardına yeni projeler hayata geçirilmektedir. Türkiye'nin ilk insan odaklı sanayi bölgesinin ve iki teknokentin kurulacağı bölgede, TOKİ ve KİPTAŞ yaklaşık 6 bin konut inşaa ediyor. İstanbul Ticaret Üniversitesi de Hadımköy'e taşınmaya hazırlanıyor. İstanbul'un yeni cazibe merkezleri arasında yer alan Hadımköy'de birbiri ardına yükselen toplu konutlar ve sanayi merkezleri, bölgedeki arsa fiyatlarının son bir yıl içinde yüzde 100 artmasına neden oldu. 400'den fazla sanayi kuruluşu ve 12 bin sabit nüfusun bulunduğu bölgede, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve KİPTAŞ'ın temelini attığı yaklaşık 6 bin konutun inşaaı halen devam ediyor. İnsan odaklı ve çevreci bir sanayi bölgesinin yanı sıra iki ayrı teknokent de yakında hayata geçecek. 3. Boğaz Köprüsü'nün güzergâhının Hadımköy üzerinden geçecek olması ve sınırlı sayıdaki bağlantı yollarından birinin burada yer alacağı beklentisi de bölgeyi cazip hale getiriyor (Yoldaş,B.,2008).

17.04.2007 onanlı Hadımköy Nazım İmar Planı 27.08.2007 tarih ve 15564 sayılı İSKİ tarafından yapılan itiraz yazısı nedeniyle durdurulmuştur. Bahse konu planlama sahası, Sazlıdere Baraj Gölü'nün kısmen orta, kısmen uzun, Büyükçekmece Barajı Gölü'nün kısmen uzun mesafeli koruma alanında, kısmen Çekmece Deresi'nin mutlak koruma alanında, kısmen havza dışında kalmaktadır. İstanbul'un su ihtiyacını karşılayan içme suyu havzalarının sürdürülebilir su kaynakları olarak korunabilmesi için İSKİ İçme Suyu Havzaları Koruma Yönetmeliği'nin 6c maddesince imar planları bu yönetmelik doğrultusunda hazırlanıcaya kadar ve revize edilinceye kadar yapılaşmaya izin verilemez hükmünde olup, içme suyu havzalarında İSKİ'nin görüşü bulunmaması nedeniyle itiraz edilerek, durdurma kararı alınmıştır. Küçükçekmece göl havzasında yer alan yerleşmelerin bazı kısımları Hadımköy örneğinde olduğu üzere diğer havzaların sınırları içerisinde ve ortak dereler üzerinde yer alabilmektedir. Bu bağlamda planlama kararları komşu havzalarla olan ilişkilerin de göz önünde bulundurulduğu bütünsel bir ele alışı gerekmektedir.

Avcılar ilçesi, havzanın yaklaşık 30 hektarlık alanını kaplayan üçüncü büyük bir ilçedir. Hızlı ve plansız bir şekilde gelişen ilçe bu gelişmenin bedelini 1999 yılı depreminde acı kayıplar vererek ödemiştir. Belediye bu alanları bir yandan planlı bir şekilde rehabilite etmek ve İstanbul metropolü içerisinde önemli bir alt merkez olmak yönünde girişimlerde bulunmaktadır. İlçenin havza içerisinde yer alan kısımlarından gölün kenarında yer alan ve güneyde İç-Dış Kumsal'ından kuzeye doğru uzanan aksın çoğunluğu 1. derece doğal sit kapsamındadır. Ayrıca doğal ve arkeolojik bir sit alanı olan Spradon Antik Kenti de Avcılar-Ispartakule mevkiinde bulunmaktadır. Gölün batı kıyısında geniş bir alan İstanbul Üniversitesi kampüsüne tahsis edilmiştir. Yeşilkent ve Tahtakale mahalleleri havza içerisinde yer alan yerleşim yerleridir.

İlçenin büyük bölümünde yapılaşması imar planına ve teknik şartlara uygundur. Yeşilkent ve Tahtakale Mahallelerinde imar planı olmadığından, mevcut binalar imar kanununa göre kaçak inşaat durumundadır. Buralarda yaşayanların hemen hepsi son yıllarda Anadolu'dan gelen insanlar olup, işsiz insanlardır. Bunun sonucunda bir takım sosyal problemler yaşanmaktadır (Avcılar Kaymakamlığı,2008). Tahtakale mahallesin karşısında TOKİ İspartakule evleri yapımına başlamıştır. Avcılar Belediyesi, Toplu Konut İdaresi işbirliği ile Tahtakale mahallesinde başlattığı ve 45 bin konut olarak planlanan 'İspartakule Evleri' hızla yükseliyor Yaklaşık 200 bin kişinin yaşayacağı İspartakule'de inşaatların çevre düzenlemesi ile alt ve üst yapı çalışmalarına başlanmıştır (Avcılar Belediyesi,2008).

Havzada yer alan ve planlı bir yerleşme örneği olan Bahçeşehir İlk Kademe Belediyesi Küçükçekmece Gölü'nün kuzeybatısında yer almakta ve havzanın yaklaşık 15 hektarlık alanını kaplamaktadır. Yaklaşık 16 bin konut üzerinden planlanan Bahçeşehir Uydu Kent Projesi'nin yapımına 1990 yılında Emlakbank tarafından başlanmış ve 1994 yılına kadar da yaklaşık olarak 6 bine yakın konut üretilerek yerleşime açılmıştır. Havzada yer alan Bahçeşehir İlk Kademe Belediyesi planlı gelişmiş bir yerleşmedir. Bahçeşehir 1/5000 Revizyon Nazım İmar Planı Raporu'na göre Bahçeşehir Belediye sınırlarını kaplayan alan; güneyde 500m'lik kuzey kıyı kesimi ve Küçükçekmece Gölü'nü, kuzeyde zırlı tugayın bulunduğu Askeri alanı, doğuda Eşkinöz deresi ve vadisi ile batıda Esenkent toplu konut alanı ve sanayi alanını içermektedir. Yaklaşık 2000 ha'lık bu alanın fiziksel ve sosyal ve ekonomik olgular mevzii plan çalışmaları planlamanın veri tabanını oluşturmaktadır. Planlamada yerleşim alanının makroformunu belirleyecek fiziksel çevre verileri ile birlikte bölgenin mevcut kentsel dokusu dikkate alınarak karar üretilmiştir. Bu bağlamda havza sınırların içinde kalan alanın ekolojik hassasiyeti göz önünde bulundurularak, Küçükçekmece Gölü'nü besleyen dere yatakları, uzun-orta-kısa mesafe kuşaklarının yapılanma koşulları, askeri alan içinde ve sınırlarında yer alan parsellerle ilgili tahdit durumu, bölgede yaptırılan jeolojik-jeoteknik rapor değerlendirmesine göre belirlenen uygun alan kullanım kararları dikkate alınarak planlama kararlarının alındığı belirtilmektedir. Projelendirme süreci 1986'da başlayan Bahçeşehir toplu konut uygulaması, Boğazköy toplu konut alanı uygulaması, Kapadık Mevkii Ardıçlı Evler I.Etap uygulaması, Sanayi Bölgesi uygulamaları, Hoşdere Köyiçi bölgesi gibi önceleri planlanmış ve uygulama etaplarının bir kısmını gerçekleştirmiştir. Bahçeşehir Projesi, Emlakbank'ın içine düştüğü sıkıntılar, inşaat sektöründeki durgunluk gibi çeşitli nedenlerle devam edilememiş, Emlakbank'ın tasarrufunda bulunan alanlar Başbakanlık Toplu Konut İdaresi'ne (TOKİ) devredilmiştir.

Bölüm IV Sonucu

Türkiye ekonomisinin lokomotif rolünü üstlenen İstanbul kentsel bölgesi, Marmara Bölgesi'nde komşu illerle kaynaşmış bir yapıda mekânsal gelişmesini sürdürmektedir. 1950'li yıllardan itibaren sanayileşme ile beraber göç olgusu, özel otomobil sayısının artması, otoyolların ve köprülerin inşası, sanayi alanlarının kent merkezinden desantralizasyonu vb. nedenlerle kent dışı doğru gelişmiştir. Bu oluşumların yanı sıra 1980li yıllarda 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile büyük ölçekli toplu konut alanlarının teşvik edilmesi, kent çeperlerindeki yapılaşmaları hızlandırmış, bu alanlarda giderek artan arazi rantı, kaçak yapılaşmalar ve spekülatif hareketlerin gelişmesine neden olmuştur.

İstanbul'a yönelik 1980 yılında hazırlanmış olan planının çok çabuk bir sürede yetersiz kaldığı nedeniyle 1995 yılında İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. Ancak il bütününde hazırlanan bu plan mahkeme kararı ile sadece Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde geçerli olmuştur. Bu bağlamda ildeki planlar bütünlük arz etmemekte, Valilik, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında eşgüdümsüz biçimde planlanmakta ve yönetilmekteydi. Ayrıca 3030 sayılı yasa ile merkezi hükümet ilde bağımsız olarak plan ve yatırım kararı alabilmekteydi. Kent dışı alanların kullanımına dayalı kararlar, gelen talepler doğrultusunda kentsel gelişmeyi öngören mevzii planlar ile verilmekteydi. Bu sürece paralel kaçak yapılaşmalar devam etmiş, bu sorun dönem dönem imar aflarıyla çözülmeye çalışılmıştır. 3290 sayılı İslah İmar Planı ise bu alanlarda kimliksiz, kır-kent arası yeni yerleşme dokularına ve ikili yapıya neden olmuştur. Ayrıca ilde 1580 sayılı yasa ile nüfus artışına bağlı olarak Büyükşehir Belediyesi'nden bağımsız olarak plan yapma ve onama yetkisine sahip belde belediyeleri kurulmasına izin verilmiştir. Genellikle kent çeperlerinde ve ağırlıklı olarak su havzaları etrafında yoğunlaşan bu belediyeler günümüzde ilk kademe belediyesi olarak adlandırılmaktadır. İl bütününe yönelik tutarlı bir plan olmamasının yanı sıra, meri planlarla ve bağımsız belediyelerin geliştirdiği kararlarla kentin planlanması sonucunda kent çeperlerinde yağ lekelerini andıran yerleşme formları oluşmuştur. İstanbul ilinde üst ölçekli ülke ve bölgesel planların olmadığı bir düzen içerisinde imar planlarıyla sorunlar çözülmeye çalışılmış, ancak üretilen çözümler yeni sorunlar üreterek katmerleşmiştir. 1950li yıllardan itibaren gelişen bu süreçte ilin sahip olduğu eşsiz doğal yapısı planlama kararlarıyla pek korunamamıştır. Ayrıca ilde deprem gerçeği göz ardı edilmiştir. Bu durum 1999 yılı Marmara Depremi'nde özellikle ilin güney sahillerinde acı kayıplara sebep olmuştur. Depremden sonra ilde depreme daha dayanıklı zemine sahip olan ve orman ve su havzalarını barındıran kuzey alanlarına yönelik yerleşme talebi artmıştır. Ayrıca yaşanan bu acı deneyim planlama disiplininin kendini revize etmesini gerektiği bilincini arttırmış, deprem odaklı çalışmalar başlatılmıştır.

İlin planlanmasında karmaşıklığın azaltılmasına yönelik 2004 yılında 5216 sayılı yasa ile İstanbul ilinin bütününe ilişkin 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın yapılması konusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkili kılınması olumlu bir adımdır. Ancak 2009 yılının mart ayında onaylanan Çevre Düzeni Planı günümüzde il sınırlarının ötesine taşarak, komşu illerle kaynaşan İstanbul kentsel bölgesinin planlanmasında yetersiz kalacaktır. Bu planı desteklemeye yönelik üst çerçeveyi ortaya koyan, İstanbul kentsel bölgesini etki alanıyla beraber ele alan, bölgesel stratejik plan ve politikaları içeren ve yerelle ilişkilendirebilen daha konsept bazında, esnek bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca mevcut yasal ve yönetsel yapı planlamayla bütünlük arz etmemekte ve kentsel bölgedeki planlama sorunlarının çözümünde sorunlar taşımaktadır. Kamu yönetiminin genel yapısı itibarıyla birçok merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlar, kendi yetki alanları içerisinde hareket etmektedir.

Bu durum kendini doğal çevrenin planlanması ve korunması konusunda da göstermektedir. Bu bağlamda doğal çevreye ilişkin planlama ve denetleme vb. faaliyetler genellikle diğer birimlerden bağımsız olarak gerçekleştirilmektedir. Küresel ölçekte çevre koruma bilincinin artması paralelinde ülkemizde bu konuda duyarlı yaklaşım örneği olarak çeşitli uluslar arası anlaşmalar imzalanmış olmakla beraber, mevcut sistemimize adaptasyonu ve uygulanmasına yönelik araçlar eksiktir. Bu bağlamda 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanunu, Belediye, İl Özel İdaresi ve Büyükşehir Belediyesi Kanunları ile nüfusu 50.000'in üzerinde olan belediyeler, tüm il özel idareleri ve 5018 sayılı kanunla kamu idarelerine stratejik planlama yükümlülüğü getirilmiş olması, bölgesel ölçekte sosyo-ekonomik ve fiziki plan kararları bütünsel olarak içeren, genel çerçeveyi çizen, konsept bazında, yol gösterici nitelikte planların hazırlanmasının önünü açmaktadır.

İstanbul'un özetlenmeye çalışılan hızlı kentsel gelişme dinamikleri karşısında imar planı niteliğindeki fiziki planlarla doğal çevre yeterince korunamamıştır. Özellikle su havzalarındaki yoğun yapılaşmanın önüne geçilememiştir. Bu durum havzaların tahribatına, çevre sorunlarına, yaşam kaynaklarının yitirilmesine ve artan talebe yönelik ilin su temininde komşu illerden karşılamaya yönelik maliyeti yüksek çözümlerin aranmasına sebebiyet vermiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan İSKİ su havzalarını korumak, içme suyu temin etmek, atık suları toplamak, arıtmak ve uzaklaştırmak ve dereleri ıslah etmek ile sorumlu kuruluştur. Planlama disiplinini ilgilendiren bir konuda İSKİ; havzaları mutlak, kısa, orta ve uzun mesafeli koruma alanları ve bu kategorilerde geliştirdiği standart yapılaşma koşullarıyla planlamaya ve korumaya çalışmaktadır. Kaynak suları ve yeraltı suları için sabit bir koruma kuşağı tanımlanmazken bu konuda koruma alanları oluşturmaya, gerekli

önlemleri almaya İSKİ yetkili kılınmıştır. Yeraltı su kaynakları DSİ ve Köy Hizmetleri'nin kontrolü altındadır. İstanbul'un içme suyu havzalarında aynı zamanda Çevre ve Orman Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı vb. merkezi idare birimleri ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İlçe ve İlk kademe Belediyeleri, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü vb. yerel idareler de kanunların kendilerine tanımlamış olduğu çerçevede görevlerini yerine getirmektedirler. Dolayısıyla su havzalarındaki kontrolsüz gelişmelerin başlıca sebebi; doğal kaynakların korunmasına yönelik idari yapının farklı birimlerce birbirinden bağımsız, yürütmeleridir. Bu bağlamda havzalarda tutarlı planlama kararları alınamamakta, kontrol ve denetim sağlanamamaktadır. Su ve toprak kaynaklarının planlanmasında kurumlar ve politikalar arasında eşgüdümü sağlamaya yönelik olarak görevli olan Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapısının aktif hale getirilmesi ve gerekli yasal-yönetmelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Doğal çevre, mekânsal ve bölgesel konuları bir bütün olarak ele alan yasal-yönetmelik yapı revize edilerek oluşturulmalı, politikaların birbiriyle ve diğer sektörlerle tutarlılığı sağlanmalıdır.

Araştırmada Küçükçekmece göl havzası örnek uygulama alanında kentsel gelişme dinamikleri karşısında doğal kaynakların korunmasına yönelik planlama ve yönetim yapısı incelenmiştir. MÖ. ilk yerleşmeleri barındıran, Bizans ve Osmanlı döneminden beri şehrin su ihtiyacını karşılayan, zengin su kaynaklarına ve verimli topraklara sahip olan havza bugün kirlilik nedeniyle içme suyu niteliğini kaybetmiştir. Bu durumun başlıca sebepleri arasında havzadaki hızlı yapılaşma, evsel ve endüstriyel atık suların derelere ve göle arıtılmadan boşaltılması, Sazlıdere barajının yapılması, Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi Laboratuvarları'nın sıvı atıklarının bir dönem göle boşaltılması, tarımsal kirlilik, kapalı çöp dökme alanlarından sızıntılar, cadde ve otoyollardan kaynaklanan hava kirliliği vb. kirleticiler başlıcaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet tarihinde dönem dönem mübadelelerle gelen göçmen vatandaşların ağırlıklı olarak yerleştiği bölgede, 1980li yıllardan itibaren nüfus artışı yaşanmıştır. E-5 ve TEM otoyollarının yapımı ile beraber çeşitli sanayi faaliyetlerinin desantralizasyonu ve 1986 yılında İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması beraberinde bir çok yatırımı da çekmiştir. Bu duruma bağlı olarak bölgede kaçak yapılaşmalar ve birçok özel ve kamu toplu konut projelerinde artış yaşanmıştır. Havza bütününde ve koruma kuşaklarında birçok kaçak yapı olduğu bilinmektedir. Nüfus artışına bağlı olarak 1987 yılında Bakırköy ilçesinden ayrılarak kurulan Küçükçekmece, havzada en fazla alanı, en fazla nüfusu ve konut alanını barındıran ilçedir. Küçükçekmece ilçesinin nüfus yoğunluğu il ortalamasının üzerindedir. İstanbul İstihdam Raporu (2007)'unda TUİK' in 2002 genel sanayi ve işyerleri sayımı geçici anketleri sonuçlarına göre Küçükçekmece ilçesi üçüncü sırada yer alan en yüksek değere sahip

ilçelerdendir. İlçenin batısında yer alan bir diğer önemli gelişme aksı da Basın-Ekspres Yolu'dur. Erişilebilirliğin yüksek olması nedeniyle bu aks ve çevresi gelişerek kısa sürede önemli bir ticaret ve hizmet aksına dönüşmüştür. Ayrıca havzada Olimpiyat Parkı ve toplu konut alanları vb. büyük kentsel projeler yer almaktadır. 1992 yılında nüfus artışına bağlı olarak Küçükçekmece ilçesinden ayrılarak kurulan Avcılar ilçesi ikinci en fazla nüfusa sahip olan ilçedir. Yeni gelişen Avcılar 1999 yılı Marmara Depremi'nde İstanbul'da en çok zarar gören ilçelerin başında gelmektedir. 1988 yılında Emlakbank tarafından planlı ilk yerleşme örneği olarak kurulan Bahçeşehir beldesi, havzanın içinde kaldığı alanda ekosisteme duyarlı bir yerleşme yapısı oluşturmuştur. Ancak günümüzde Emlakbank tasarrufunda bulunan alanlar Başbakanlık Toplu Konut İdaresi'ne (TOKİ) devr edilmiştir. TOKİ'nin havzada aynı hassasiyeti göstermesi gerekmektedir. Zira TOKİ havzada ve çevresinde son dönemlerde büyük toplu konut projelerini hızlı bir şekilde hayata geçirmektedir. Havzada ikinci büyük alana sahip olan Hadımköy beldesi Eşkinöz deresi üzerinde son dönemlerde artan endüstri faaliyetleri ve yapılaşma ile dikkat çeken bir diğer yerleşmedir. Havza içerisinde az bir paya sahip Esenler ve Esenyurt ilçeleri de bölgedeki diğer yerleşmelerle eş dönemli yeni gelişen ilçeler olup, sanayi faaliyetlerinin bulunduğu alanlardır. Havza kent merkezi ve çevresine erişilebilirliğinin yüksek olmasından dolayı cazibesini korumaktadır. Dolayısıyla havza taşıma kapasitesinin üzerinde yoğun olarak kullanılmaktadır. Havzada 1963 yılında tarım ve açık/yeşil alanlar havza bütünü % 98'ini, konut alanları % 1'ini oluşturur ve endüstri alanları ise hiç bulunmazken, 2004 yılında havza içerisinde tarım alanlarının oranının % 42.2'ye düştüğü, konut alanlarının oranının % 24'e ve endüstri ve ticaret alanları % 3.7' e yükseldiği görülmektedir. 2008 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden alınan verilere göre Küçükçekmece göl havzasının yaklaşık % 46'sı yerleşik alandır.

İstanbul'un son üç dönem üst ölçekli planları incelendiğinde havzaların korunması gerektiği ilk baştaki hedeflerde yer almakla beraber, bu hedefin plan kararlarına zayıf bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir. 1980 yılı planı sanayi desantralizasyonunu ve az yoğunluklu yapılaşma ile beraber, Küçükçekmece gölü çevresinde rekreatif faaliyetleri öngörmektedir. 1995 yılı planında yaşanan kentsel dinamiklerin paralelinde sanayilerin kent çeperlerine desantralizasyon kararı kuvvetlenmektedir. Ancak çeperlerde yer alan havzaların korunmasına ilişkin etkin kararlar getirilememektedir. Gölün ve derelerin korunmasında yeşil bantlar ve koruma kuşaklarının oluşturulması öngörülmektedir. Ancak bu tarz bir yaklaşım göl çevresine ve havzaya yüklenen yoğun kentsel faaliyetlerin karşısında korumaya yönelik bilimsel açıdan yetersiz bir planlama yaklaşımıdır.

1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı kentin özgün doğal yapı potansiyelinin korunması bağlamında mavi ve yeşil akslarla bütünleşen, açık ve yeşil alan sisteminin varlığını üst karar

olarak almaktadır. Bu bağlamda Küçükçekmece gölü vadi potansiyeli ile kentin önemli açık hava koridoru olarak tasarlanmaktadır. Bu planda desantralizasyon kararları doğrultusunda Silivri ve Tuzla da kanat çekim merkezleri yaratmak öngörülmektedir. Batıda Silivri'ye doğru uzanan aksta Batı Koridoru'nun gelişimi ile İstanbul'un Büyükçekmece ve Küçükçekmece Havzaları ile kuzeydeki orman alanlarına olan kentsel gelişme baskısının bertaraf edilmesine hizmet etmek üzere planlanmaktadır. Sanayiden hizmet kentine dönüştürülmesi hedeflenen İstanbul'da havzayı ilgilendiren önemli ve olumlu kararlar İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin sıhhileştirilmesi ve zamanla hizmetler sektörüne tahsisini öngörülmesi ve Hadımköy'de ise sanayi yerine lojistik faaliyetlerinin toplanması tasarlanmıştır. Ayrıca İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu'nun yapmış olduğu detaylı analizler sonucunda Küçükçekmece göl havzası bütünü ekolojik merkezli sürdürülebilirlik özel proje alanı olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım havzanın tekrar koruma statüsünü kazanarak bütünsel ele alınışına yönelik önemli bir adım olarak görülebilir.

Havzanın bütününe özel hazırlanmış bir plan bulunmamaktadır. Havzada yer alan yerel yönetimlerin kendi ilçe sınırları içerisinde birbirlerinden habersiz, parçacıl bir biçimde, imar planı anlayışıyla kentsel dinamikler karşısında havzanın özgün ve hassas ekosistemini koruyamamaktadırlar. Havzanın bütüne yönelik taşıma kapasitesini göz önünde bulunduran, ekolojik merkezli planlama yaklaşımına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda bu süreci destekleyecek mevcut yasal ve yönetsel yapının da revize edilerek, tutarlılığı sağlanmalıdır. Küçükçekmece göl havzasının çağdaş planlama yaklaşımlarını içeren, genel çerçeveyi ortaya koyan, stratejik olarak hazırlanmış, üst ve alt ölçekli planlarla tutarlılığı sağlayacak bir plana ihtiyacı bulunmaktadır. Bu plan ancak yerelden gelen bir oluşumla ve katılımcı süreçleri içeren yönetim yapısının varlığıyla sağlıklı olarak oluşturulabilecektir.

Genel Değerlendirme ve Küçükçekmece Göl Havzası Planlama ve Yönetim Yaklaşımına Yönelik Öneriler

Bu bölümde daha önce bölüm sonuçlarında ortaya konan kuramsal çerçeve ışığında genel bir değerlendirmeye varılarak, İstanbul kentsel bölgesinde yer alan havzaların planlanması ve yönetimine yönelik yaklaşım Küçükçekmece göl havzası örneğinde irdelenecek ve önerilerde bulunulacaktır.

Sürdürülebilir gelişme kavramının dünya gündemine girmesiyle birlikte mekânsal planlamanın birçok kazanımları olmuştur. Bu bağlamda devletlerin küresel düzlemde vermiş oldukları politik taahhütlerin hayata geçirilmesinde çevre, ekonomi ve toplumsal konuların bütünleşik ele alınmasını ve dolayısıyla geniş kapsamlı mekânsal planlamanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilirliğin hayata geçirilmesine yönelik başlıca oluşum olan Gündem 21 eylem planı, çevre ile kalkınma arasında denge kurulmasını hedefleyen bir dokümandır. Bu dokümanın planlanma sistemimize olan başlıca katkısı, sürdürülebilir gelişmenin uygulanmasına yönelik stratejilerin ve politikaların oluşturulmasının gerekliliğini ortaya koymasıdır.

Böylelikle Gündem 21 daha esnek bir yaklaşımla "*stratejik planlama*" kavramının önemini gündeme sokan bir eylem planıdır. Gündem 21'in başarıyla uygulanmasından öncelikle ve esas olarak hükümetlerin sorumlu olacağı belirtilmekle birlikte, bu sürece, halkın ve hükümet-dışı kuruluşlarla diğer grupların etkin bir biçimde katılımının sağlanması gereği vurgulanmakta, böylelikle demokratikleşme sürecine katkıda bulunmaktadır. Daha sonra gündeme gelen Yerel Gündem 21 ise, Gündem 21'in yerel düzlemle ilişkilendirebilme ve yerinden yönetim anlayışının güçlendirilmesini öngörmesiyle yerel demokrasinin geliştirilmesinde önemli bir adımdır. Bu bağlamda uzlaşılı ortamının önemini ortaya koyan ve yerinden yönetim anlayışını katılımcı, şeffaf, etkin ve hesap verebilir bir süreç ile tarif eden bu yaklaşım aynı zamanda "*yerel yönetişim*" dir. Böylelikle Gündem 21 ve Yerel Gündem 21 mekânsal planlama gündemimize "*stratejik planlama ve yönetişim*" kavramlarının girmesini sağlayan en önemli oluşumlardandır.

Gündem 21'in sürdürülebilir gelişmeye yönelik küresel ölçekte işbirliği içerisinde üzerinde çalışılması gerekliliğini ortaya koyduğu önemli konulardan biri; "*tatlı su kaynaklarının temini ve kalitesinin korunması: su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında bütünleşik yaklaşımların uygulanmasıdır*". Konunun ciddiyeti bu kaynakların küresel ölçekte korunmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Su kaynaklarının yeryüzünde dengesiz dağılımının bölgelerarası dengesizlikleri arttırmasının, suyun metalaşmasının ve su

kaynaklarının yitilmesinin önüne geçmek üzere küresel ölçekte ortak önlemler alınması gerekliliği üzerinde, ülkemizin de içinde yer aldığı birçok uluslar arası toplantıda uzlaşmıştır. Suyun sürdürülebilir korunmasına ve kullanımına, mekansal ve sektörler arası planlama ve yönetimin entegre edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu bağlamda havzalar stratejik bir planlama ve yönetim birimi haline gelmiştir.

Ancak günümüzde havza planlama ve yönetimi yaklaşımı su kaynakları yönetiminin ötesine geçen, çevreyi bir bütün olarak gören, doğal sistemlerle, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik sistemleri bir arada değerlendiren, havza ölçeğinde bütünsel bir ele alıştır. Bu bağlamda havza planlama holistik bir yaklaşımla doğal kaynaklara ilişkin birçok farklı disiplinin entegrasyonu ve aynı zamanda mekânsal gelişme ile çevre koruma arasında uzlaşma ortamını sağlayan ekolojik merkezli planlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın ekolojik bütünlük ve sosyo-ekonomik amaçların birleştirilmesine odaklı bütünlük mekansal ve sektörel bilim ve politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Mekânsal planlamanın bir alt kolu olan havza planlamanın da sürdürülebilir gelişme kavramından kazanımları olmuştur. Bu kazanımların en başında havzaların planlanmasında sadece fiziki plan üretmenin yeterli olmadığına anlaşılması ile, havza ölçeğinde ilgili tüm paydaşların katılımıyla, müzakere süreçlerinde uzlaşma ortamının sağlandığı, stratejik planlama sürecini içeren bir yapıya dönüşmesidir. Bütünsel ele alışla, konsept bazlı stratejik planların varlığı sağlıklı fiziki planların üretilmesine ışık tutacaktır. Ayrıca bu süreci destekleyecek olan yerinden yönetim yapısıyla havzaların demokratik yönetimini sağlamak arayışı çağdaş yaklaşımlardır.

Dünya üzerinde başta küreselleşme, teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler ve buna bağlı olarak üretim-tüketim yapılarındaki değişimlere bağlı olarak yaşam koşulları, yerleşme yapıları ve kentsel sistemler hızla değişmekte ve dönüşmektedir. Bu süreci özellikle büyük ve metropoliten kentsel bölgeler daha çarpıcı bir biçimde yaşamakta, bu alanlarda hızlı kentsel gelişme dinamikleri karşısında sürdürülebilirlik kaygıları artmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel bölgelerin mekânsal yayılma sürecinde yeni alt bölgeler oluşmakta, genellikle tek merkezlilikten, çok merkezli yapıya geçmektedir. Bu durumda yakın kırsal alanların barındırdığı doğal kaynaklar yerleşmeye açılmaktadır. Kentsel sistemlerin yapısının değişmesiyle beraber kır ve kent arası yeni bir yerleşme dokusu ortaya çıkmaktadır. Bu dokuda ortaya çıkan ikili yapı ekolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapılarda yeni sorun alanları oluşturmaktadır. Kentsel dinamiklerin devingen yapısıyla eklenen yeni sorun alanları, mekânsal planlamanın daha da karmaşık sorunlara çözüm üretebilmesini gerektirmektedir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak küresel gelişmeleri çok hızlı yaşamakta ve mekânları tüketmekteyiz. Ülkemizin sahip olduğu eşsiz zenginlikteki doğal kaynakların korunması gerektiği bilincine varılamamıştır. 2008 yılı TÜİK verilerine göre ülkemiz nüfusunun % 75'i il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Özellikle batı alanlarımızda yoğunlaşan büyük kentlerimizde göçle birlikte bir yığılma yaşanmaktadır. Küresel sisteme eklenme yarışında olan kentlerimizin ekonomik anlamda büyüme hırsı, özellikle ekolojik değerler üzerinde olumsuz etki yapmakta, sürdürülebilirlik eşikleri zorlanmaktadır. Günümüzde gelişen ve büyüyen kentlerimizde yerel yönetimlerce halen klasik planlama yaklaşımı ile fiziki mekâna dair, genellikle kentsel gelişmeyi öngören, mevzii imar planı tekniği ile, parçacıl planlar üretilmekte, ancak bu planlar çoğu kez hazırlanma aşamasında hızlı gelişen kentsel dinamiklerin gerisinde kalmaktadır. Çağın gerektirdiği gelişme süreçlerini göz önünde bulundurmayan mevcut planlama ve yönetim sistemimizdeki boşluklardan ve yetki karmaşasından dolayı çözüm üretmede yetersiz kalınmakta, bu süreç içerisinde genellikle doğal kaynaklarımız yitirilmektedir. Bu durum hiyerarşik düzende ve merkezi yönetime dayalı olan planlama sistemimizde ülke ve bölge planlarımızın yeterince oluşturulmadığının yanı sıra, yerel düzlemde geliştirilen planların üst ölçekli düşey ve ayrıca yatay düzlemlerle olan ilişkilerinin yeterince kurulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla planlama kademeleri arasında kopukluk bulunmaktadır. Kentsel dinamiklerin kentler üzerinde yarattığı baskı karşısında sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik olanakları çağdaş biçimde değerlendirme, sorunlara yaratıcı çözümler üretme koşullarından yoksun mevcut bir planlama sistemimiz bulunmaktadır.

Bu durumun ülkemizde en çarpıcı örneğini teşkil eden İstanbul kentsel bölgesi sınır tanımaz yayılışıyla birlikte, yakın kırsal alanları içine katmaktadır. İstanbul'u sadece il sınırları içerisinde planlama birimi olarak değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda konürbativ bir biçimde büyüyen İstanbul kentsel bölgesini kapsayan, üst ölçekli bölgesel planlama ve yönetim yapısına ve ülke ve bölge planlama sistemi içerisinde yerini almasına yönelik örgütsel yapının kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Kentsel bölge ölçeğindeki bu oluşum üst ve alt ölçekler arasında bağlantı kurulmasını sağlayacaktır.

Günümüzde adeta “*iktisadi bir havza*” konumuna dönüşen İstanbul kentsel bölgesinde ekonomik gelişmeler karşısında ekolojik değerler baskı altındadır. Bu bağlamda öncelikle kır ve kent sürekliliğini sağlayacak bölgesel ölçekli, çevreye duyarlı, konsept bazlı, ekolojik merkezli planlama yaklaşımlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Gelişmiş ülke uygulamalarında bu bağlamda planlama stratejisi olarak ekolojik bir birim olan havza ölçeğinde bölgesel planlama ve yönetiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak böyle bir sistem içerisinde fiziki eşiklere dayanan havza ölçeğinde planlama yaklaşımının planlama ve yönetim sistemimize

uyarlanmasıyla, sık sık idari sınırların değiştiği kentsel bölgede ekolojik değerler korunarak, sürdürülebilir gelişmeye yönelik tutarlı planlama kararları üretilebilecektir.

Ülkemizde yenilikçi havza planlama ve yönetim yaklaşımlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Su kaynaklarının planlanması ve yönetimi görevi ağırlıklı olarak Devlet Su İşleri'nde toplanmıştır. Ancak İstanbul örneğinde olduğu üzere Büyükşehir sınırları içerisinde kalan alanlarda su havzalarının korunması belediyenin bünyesinde bulunan Su ve Kanalizasyon İşleri Müdürlüğü sorumluluğundadır. Yeraltı su kaynakları DSİ ve Köy Hizmetleri'nin kontrolü altındadır. Kamu yönetimimizin teşkilat yapısından kaynaklanan nedenlerle havzalarda merkezi idare birimlerine ait çeşitli Bakanlıklar ile Büyükşehir Belediyesi, İlçe ve İlk kademe Belediyeleri, Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü vb. yerel idareler de kanunların kendilerine tanımlamış olduğu çerçevede görevlerini yerine getirmektedirler. Esasen ülkemizde su ve toprak kaynaklarının kalkınma hedefleri doğrultusunda planlanmasında kurumlar ve politikalar arasında eşgüdümü sağlamaya yönelik olarak görevli kuruluş esasen "*Devlet Planlama Teşkilatı*"dır. Ancak bu kurum bu tarz bir örgütlenme yapısını sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda teşkilat yapısının entegre örgütlenmenin sağlanmasında aktif hale getirilmesi, çağdaş yaklaşımları içeren bir yapıya kavuşturulması, yerelle ilişkisinin kurulması bağlamında gerekli yasal-yönetimsel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Gelişmekte olan bir toplum olarak demokratikleşme yolunda vatandaşların havza ölçeğinde planlama ve yönetim süreçlerine katılımını teşvik etmek son derece önemlidir. Planlama sürecinin seçilmiş temsilciler yoluyla yürütülmesinin yanı sıra, bu sistemde doğrudan demokrasi hakkının kullanılmasına imkân verilmelidir. Böylelikle yasal boşluklardan dolayı kentsel gelişmelerin bazı çıkar grupları lehine işlemesinin önüne geçilebilmekle beraber, bu durum karşısında seyirci konumuna düşen kimselerin sürece dâhil edilmesi ile yaşadığı çevreye sahip çıkması sağlanabilecektir. Ayrıca havzalardaki gelişmelerin herkes tarafından üstlenilmiş bir vatandaşlık görevi olarak izlenmesi ve kontrol edilmesi sağlanabilecektir. Bu bağlamda eğitim ve iletişim son derece önem taşımaktadır. Havzanın sahip olduğu özgün ekosistemler hakkında havzada yaşayan, çalışan vb. tüm kimselerin bilinçlendirilmesine yönelik eğitimin verilmesi ve planlama süreçlerinde iletişim halinde olunması önemlidir.

Havzalarda planlama mevzuatımızdaki boşlukların ve yetki karmaşasının önüne geçmek, planlama sistemimizdeki düşey ve yatay ilişkilerin kurulmasını sağlamak, katılımcı süreçleri harekete geçirmek, yerelden gelen potansiyelleri dikkate almak, doğal kaynaklarımızı korumak ve planlama sürecini izleme-değerlendirme yoluyla geri beslemek amacıyla gerekli kurumsal mekanizmaların kurulması ve uygulama araçlarının üretilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmada havzaların planlanması ve yönetiminden sorumlu Havza Ajansları'nın

kurulması ve bu mekanizmada uygulama aracı olarak havza ölçeğinde alan yönetim planlarının hazırlanması önerilmektedir.

İstanbul kentsel bölgesi içerisinde yer alan Küçükçekmece göl havzası öncelikli ve stratejik planlama yaklaşımlarıyla acilen ele alınması gereken bir alandır. Kentsel gelişme dinamiklerinin çok yoğun olduğu bu alanın zengin doğal ve kültürel değerlerinin korunması gerekmektedir. Havzadaki sosyo-ekonomik gelişmeler doğal taşıma kapasitesini zorlamaktadır. Özellikle son yıllarda büyük kentsel projelerin bu alanlarda yer almasıyla birlikte kamu ve özel teşebbüsün havzaya olan ilgisi giderek artmaktadır. Bu durumda yerel yönetimler son derece karmaşık ve dinamik bir yapı içerisinde geleneksel planlama yaklaşımlarla, kendi içine kapalı mekanizmalarda, parçacıl, imar planları hazırlanması ve/veya revize edilmesi şeklinde mekâna dair hızlı çözümler üretmeye çabalamaktadır.

Araştırmada İstanbul kentsel bölgesi içinde yer alan Küçükçekmece göl havzasının sürdürülebilir gelişmesi bağlamında planlanmasına ve yönetimine ilişkin bir planlama süreci önerilmektedir. Bu yaklaşım havza ölçeğinde alan yönetim planının hazırlanmasını ve bu bağlamda örgütlenme yapısını öngören süreci tanımlayan bir yol haritası niteliğindedir. Mevcut planlama ve yönetim sistemimizdeki kopukluklar ve beliren ihtiyaçlar doğrultusunda, var olan yasal ve yönetsel yapıdaki potansiyellerin değerlendirilmesi ve uyarlanması şeklindedir. Böylelikle mevcut sistemde ortaya çıkan aksaklıkların azaltılması istenmektedir.

Bu bağlamda araştırma bulgularına dayanarak havza planlama ve yönetimine yönelik gerekli mekanizmalar ve araçlar üzerine öneriler geliştirilmiştir.

Öneri 1: Mevzuat

Öncelikle mevzuatımızdaki havzaların tanımının yeniden yapılması ve planlama birimi olarak tanımlanması gerekmektedir. Havzalar; üzerinde beşeri yaşamı ihtiva eden ve koruma-kullanma dengesinin entegre bir biçimde planlanması gereken stratejik birimlerdir. Bu nedenle havzaların sadece içme suyu kaynağı olarak değerlendirilmesi yetersiz kalmaktadır. Böylelikle Küçükçekmece göl havzası vb. özellikli hassas ekosistemlerin de havza ölçeğinde ele alınması ve koruma statüsü kazanması sağlanabilecektir. Mevzuatımızda havza tanımının yeniden yapılması ve planlama birimi olarak tanımlanması gerekmektedir.

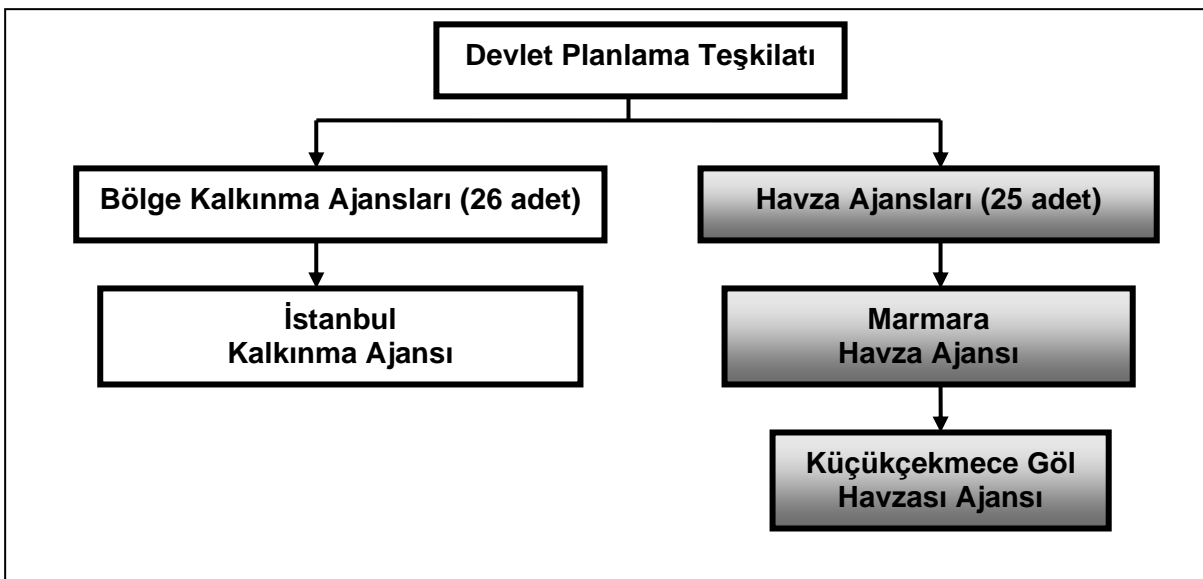
Öneri 2: Havza Ajanslarının Kurulması (Küçükçekmece Göl Havzası Ajansı)

Günümüzde havzalarda merkezi ve yerel birçok farklı kurum ve kuruluş yetkilidir. Her bir birim kendi yetki alanı içerisinde, kendi bakış açısıyla konuya yaklaşmaktadır. Bu durum yetki karmaşasına ve çelişiklere neden olabilmektedir. Havza bütününde işbirliğine dayalı bütünsel

bir planlama yaklaşımı bulunmamaktadır. Havzaların entegre planlanmasına ve yönetimine ilişkin uygun politik ve yasal ortamın oluşturulması gerekmektedir. Sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik bu farklı kurum ve kuruluşları bir araya getirecek bir yapı ve bu yapıyı yönetebilecek üst bir idari birime ihtiyaç bulunmaktadır. Araştırmada geliştirilen modelde ülkemizdeki yasal yönetsel yapının sunduğu olanaklardan faydalanarak yeni bir örgütsel yapı tasarlanmıştır. Gelişmiş ülke örneklerinde havzalara yönelik kurulan birimler merkezî yönetimde toplanmıştır. Bu durum ağırlıklı olarak doğal kaynaklara bütüncül yaklaşım zorunluluğundan dolayıdır. Ancak ele alışıta yerel düzlemin karar alma süreçlerine dahil edilmesine imkan vermektedir. Bu bağlamda çalışmada farklı kurumlar ve politikalar arasında eşgüdümü sağlayacak ve havza ölçeğinde stratejik planların hazırlanmasını yürütecek olan Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde "Havza Ajansları"nın kurulması önerilmektedir. Havza Ajansları ülke genelinde DSİ tarafından hidrolojik sınırlara göre belirlenmiş olan 25 adet havzada ve alt havzalarda (örn: Küçükçekmece Göl Havza Ajansı) kurulması tasarlanmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı olarak stratejik çerçevenin oluşturulmasına yönelik ülkemizde yeni bir bölgesel oluşum olan Bölge Kalkınma Ajansları'nın kurulmakta olduğu bilinmektedir. Avrupa Birliği'ne uyumun bir gereği olarak bölgesel farklılıkları azaltmak ve sürdürülebilir kalkınma hedefinde AB istatistikî sınıflandırması (NUTS)'a uygun olarak ülkemizde yeni İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır ve Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de 26 adet Kalkınma Ajansı'nın kurulmaya başlanmıştır. Bu birimlerin bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde esas alınması kararlaştırılmıştır.

Şekil 28: Küçükçekmece Göl Havzası Yönetim Modeli Önerisi

Hale Mamunlu tarafından geliştirilmiştir.

Havza Ajanslarının Bölge Kalkınma Ajansları ile eşgüdümlü ve koordinasyon içerisinde çalışması öngörülmektedir. Bu bağlamda Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları, il düzeyinde yürütülen uygulama plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekânsal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacağı düşünülmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı kaynaklarınca 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Genel Gereğçeleri Raporu incelendiğinde; Kalkınma Ajanslarının bölgesel ölçekte sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik görevlerinde sosyo-ekonomik konuların ağırlıklı olarak tanımlandığı, doğal çevre boyutunun zayıf kaldığı görülmektedir. Modelde Havza Ajansları'nın tasarlanmasının nedeni doğal çevre boyutundaki bu açığı kapatmak üzeredir. Bir havza ajansı ve/veya alt havza ajansı, bulunduğu alandaki idari dağılıma göre birden fazla Kalkınma Ajansı'yla birlikte çalışabilir. Ayrıca Havza Ajansları sınır komşusu olduğu ve bağlı bulunduğu üst Havza Ajanslarıyla koordinasyon içerisinde olmalıdır. Ayrıca eşgüdümlü bu çalışmanın sonuçlarının Kalkınma Planları'na yansması istenendir.

5449 sayılı kanun uyarınca 10.11.2008 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla "İstanbul Kalkınma Ajansı'nın kurulması kabul edilmiş ve 22.11. 2008 tarihli resmi gazetede ilan edilmiştir. İstanbul Kalkınma Ajansı, 100 üyenin oluşturduğu, 97 kuruluşu temsil eden bir kalkınma kuruluyla faaliyetlerine başlamıştır. Bu bağlamda mevcut bir oluşum bulunmaktadır. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın kurulması önerilen Marmara Havza Ajansı ile eşgüdümlü ve koordinasyon içerisinde çalışarak sürdürülebilir bölgesel gelişmeye yönelik üst düzey politikaların geliştirilmesi, çalışmaların koordinasyonu, izlenmesi ve denetlenmesinde tutarlı bir şekilde hareket edilmesini sağlayacaktır. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın aynı zamanda sınır teşkil ettiği komşu havza ajanslarıyla da işbirliği içerisinde çalışması gerekmektedir. İletişim ve işbirliği içerisinde koordine edilen bu sistem içerisinde İstanbul kentsel bölgesi gelişmesi daha sağlıklı bir şekilde sağlanabilir.

Havza Ajansları yatay ve düşey (çok düzlemlili) ilişkilerin kurulduğu bir örgütlenme yapısına sahip olmalıdır. Bu sistem içerisinde havzalarda mekânın özgünlüklerini algılayan, kimliğini geliştirecek, kendi yerel kapasitesinin diğer mekânlarla ilişkilerinin örgütlenmesini sağlayacak, işbirlikçi eyleme yönelik havza ölçeğinde mekansal yönetim yapısı sürdürülebilir gelişme bağlamında planlama sürecini tamamlayacaktır.

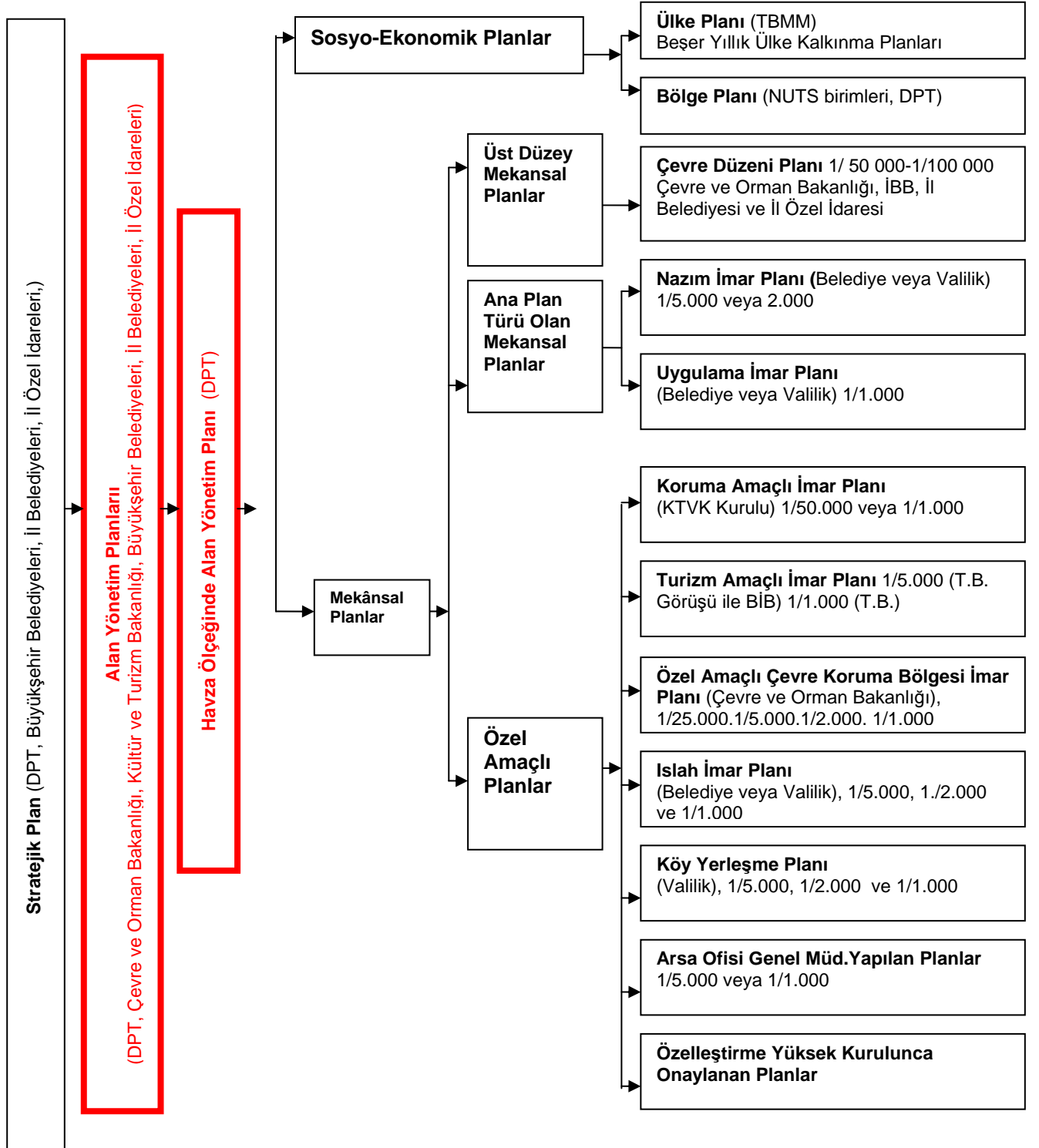
Öneri 3: Havza Ölçeğinde “Alan Yönetim Planları”nın Hazırlanması

Havzanın koruma statüsünün kaldırılması sonucu bu özellikli alan tanımsız kalarak, yitirilmektedir. Bu hassas ekosistemin planlanmasına ve yönetilmesine yönelik alan yönetim planına ihtiyaç bulunmaktadır. Havzalarda stratejik planlama ve mekânsal yönetim sürecini sağlayan ve bu süreci yasal bir dayanağa oturtan “Alan Yönetim Planları”nın hazırlanması önemli bir araçtır. Alan yönetim planlarının diğer üst ve alt ölçekli planlarla etkileşim halinde olması gerekmektedir.

Böylelikle havzada eksik olan ve ihtiyaç duyulan doğal kaynakların korunmasına yönelik tedbirler belirlenecektir. Alan yönetim planı aynı zamanda havzanın sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik değerleri ortaya çıkararak sürdürülebilir gelişme hedeflerini ortaya koyan bir rehber niteliğindedir. Kamu, özel, sivil toplum örgütleri ve vatandaşlarla müzakere süreçlerinde yasal-yönetimsel mevzuatımızda havzanın sürdürülebilir gelişme bağlamında planlanması ve yönetimindeki boşlukların tespit edilmesi ve çözüm geliştirilmesi hedeflenmektedir. Alan yönetim planı aynı zamanda havzadaki yöneticilere ve yönetişime davet edilen kimselere uygulamalarda neyi, neden yapılacağı hususunu anlamalarında yardımcı olacaktır. Ülkemiz 1994 yılında Ramsar-Sulak Alanlar Sözleşmesi’ni imzalamıştır ve bu kapsamda sulak alanların sürdürülebilir kullanımı amacıyla “Sulak Alanlarda Yönetim Planlaması Rehberi” kabul edilmiştir. Türkiye’nin önemli sulak alanlarından biri olan Küçükçekmece gölüdür. Çok zengin ekosistemlere sahip olan sulak alanların etkileşim alanını da göz önünde bulunduran bir biçimde ve havza ölçeğinde korunmasının gerektiği uluslararası toplantılarda kabul edilmiştir. Ayrıca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun ek ikinci maddesine dayanılarak hazırlanmış olan 26006 sayılı “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” 2005 yılında kabul edilmiştir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı olarak “İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıkları Alan Yönetimi Müdürlüğü” kurulmuştur. Bu bağlamda alan yönetimi kavramının gündemimize girmiş olması son derece olumlu bir adımdır.

Planlama sistemimize yeni giren “stratejik plan” yaklaşımı, sosyo-ekonomik ve mekansal kararların birbiriyle tutarlılığını sağlamaya yönelik bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda alan yönetim planları çerçeve kararları içeren stratejik planlamanın bir aracı olarak yerini almaktadır. Mevzuatımızda havza ölçeğinde alan yönetim planlarının hazırlanmasının gerekliliği tanımlanmalıdır.

Şekil 29: Havza Ölçeğinde Alan Yönetim Planlarının Planlama Sistemimizdeki Yeri

Kaynak: Ünal,Y. (1999); aktaran Ünsal,F (2000)'den güncellenerek Hale Mamunlu tarafından öneri olarak geliştirilmiştir.

Öneri 4: Havza Ölçeğinde Alan Yönetim Planı Hazırlanmasına Yönelik Havza Ajansı Birimleri ve Görevleri

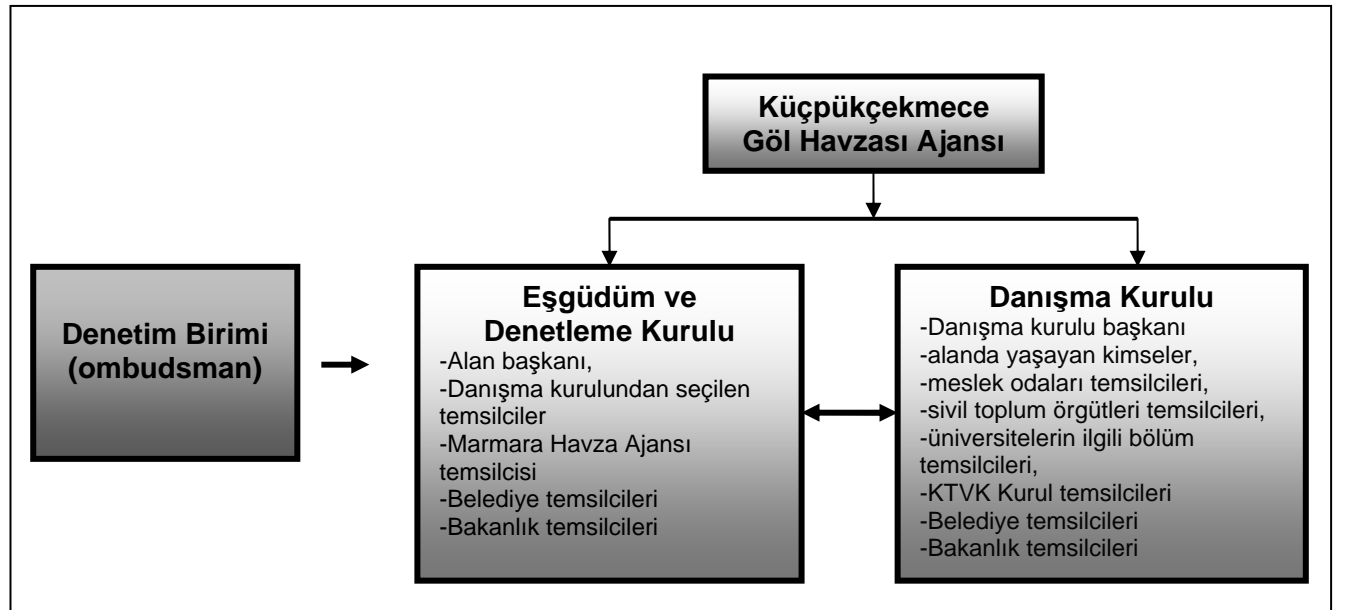
Alan yönetim planlarının üretilmesi sürecini havza ajansları başlatır. Havza ajansının yürütücüsü alan başkanıdır ve bağlı bulunduğu DPT tarafından atanır. Küçükçekmece göl havzasında alan yönetim planının hazırlanmasına ilişkin yönetim planı taslağının, yetkili idare tarafından atanan alan başkanının eşgüdümünde, alanın niteliğine bağlı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzman ve danışmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından başlatılıp, tasarlanması öngörülmektedir.

Danışma Kurulu: Alan yönetimine ilişkin yönetim plan taslağının karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla oluşturulan kuruldur. Bu kurulda Danışma Kurulu başkanı, alanda yaşayan kimseler, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölüm temsilcileri, KTVK Kurul temsilcileri, Belediye temsilcileri ve Bakanlık temsilcileri bulunacaktır.

Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu: Yönetim planını onaylamak ve uygulanmasını denetlemekle yetkili ve görevli kuruldur. Bu kurulda alan başkanı, danışma kurulundan seçilen temsilciler,- Marmara Havza Ajansı temsilcisi, Belediye temsilcileri, Bakanlık temsilcileri bulunacaktır.

Denetleme birimi: Eşgüdüm ve denetleme kurulunun denetim görevini yürütmek üzere kurulacak bağımsız birim (ombudsman) önerilmektedir.

Şekil 30: Alan Yönetim Planı Hazırlama Birimleri Önerisi

Hale Mamunlu tarafından geliştirilmiştir.

Ombudsman; anayasa veya yasa ile kurulmuş idareyi yasama organı tarafından denetleyen, taraf tutmayan bağımsız bir görevlidir. Ombudsman, haksızlığı, adaletsizliği, idarenin kötü işleyişini dile getiren özel şikâyetleri ve yakınmaları izler. Bu kurumun soruşturma açmak, eleştirmek, idarenin aksayan yönlerini kamuoyuna açıklamak yetkisi vardır. Ancak kötü davranış ve işleyişleri düzeltmek yetkisi yoktur (Parlak,B.;Sobacı,Z.,2008:283).

Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Havza Ajanslarının kurulması aynı zamanda doğal çevrenin korunmasına yönelik mevzuattaki kanun ve yönetmelikler arasındaki çakışmaların ve eksikliklerin tanımlanarak revize edilmesine, diğer sektörel kararlarla uyumlulaştırılmasına ve birimler arası eşgüdümün sağlanmasına yöneliktir.

Bu bağlamda Havza Ajansları öncelikle havzanın doğal taşıma kapasitesini hesaplamak üzere bir çalışma yapmalıdır. Böylelikle Havza Ajansları havzalarda gerçekleştirilmek istenen her türlü (kamu/özel) plan ve projelerin doğal taşıma kapasitesi ve doğal yapı üzerinde olan etkilerini irdeleyebileceklerdir. Mekânsal ve sektörel plan ve programları havzanın özel karakteristik koruma amaçlarını göz önünde bulunduran bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve temel ilkelerle çelişmemesini sağlayacaktır. Bu bağlamda bir plan veya projenin sebep olabilecekleri olumsuz etkileri birbiriyle ilişkilendirilerek ve yasal duruma bakarak belirlenebilecektir.

Havzada gerçekleştirilmesi düşünülen bir projenin Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (SÇED) yapılması zorunludur. Bu projenin havzanın hassas doğal yapısını göz önünde bulundurması ve diğer proje alanlarını olumsuz anlamda tehdit etmemesi gerekmektedir. Aynı zamanda havzada gerçekleştirilecek plan ve projelerin uygulanması sırasında ekosisteme verilecek zararların azaltılması, biyoçeşitliliğin korunması ve ekolojik restorasyonun gerçekleştirilmesine yönelik telafi/denge önlemleri zorunlu kılınacaktır. Üst ölçekli doğal koruma alanlarının birbirleriyle tutarlı bir şekilde ekolojik ağ oluşturulması ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlaması amaçlanmaktadır.

Öneri 6: Küçükçekmece Göl Havzasına Yönelik Alan Yönetim Planı Hazırlama Süreci

Havza yönetim planlarının, mevzuatımızda stratejik planlar için öngörülen süreye paralel olarak 5 yıllık olarak hazırlanması önerilmektedir. Süreç içerisinde plan revize edilmelidir. Havza yönetim planının hazırlanmasına yönelik altı aşama önerilmektedir.

Bunlar;

1. Paydaşları bir araya getirmek ve müzakere süreçlerini oluşturmak
2. Havzanın analizi ve tanımlanması

3. Ortak vizyon-hedef-strateji ve politikalar geliştirmek

4. Uygulamaya yönelik eylem planı

5. İzleme, değerlendirme ve geri besleme

6. Yönetim planının onaylanması.

Havza ölçeğinde alan yönetim planı sürecinin Küçükçekmece Göl Havza Ajansı tarafından başlatılıp, tasarlanması öngörülmektedir.

1. Aşama paydaşları bir araya getirmek ve müzakere süreçlerini oluşturmak:

Alan yönetim planının başlıca kullanıcıları; alanının yöneticileri ve onların üst organizasyonları ile havzada yaşayan ve/veya havzayı kullanan paydaşlardır. Alan yönetim planının hazırlık sürecinin en başından itibaren tüm paydaşlarla iletişim kurulmalı ve plan hazırlama sürecine davet edilmelidir. Bu anlamda önemli/anahtar paydaşları belirleme ve onların katılımını teşvik etme yollarının bulunması gerekir.

Küçükçekmece göl havzasında alan yönetim planının hazırlanmasına yönelik paydaşlar;

1. Havzada yaşayan yerel halk (ikamet edenler, çalışanlar, okuyanlar ve ziyaretçiler)
2. Yerel yönetim temsilcileri (eski idari sınırlara göre);
  - Küçükçekmece Belediyesi,
  - Avcılar Belediyesi,
  - Esenler Belediyesi,
  - Esenyurt Belediyesi,
  - Bahçeşehir İlk Kademe Belediyesi,
  - Hadımköy İlk Kademe Belediyesi,
  - İstanbul Büyükşehir Belediyesi

(Şehir Planlama Müdürlüğü, Planlama Müdürlüğü, İmar Müdürlüğü, Harita Müdürlüğü, Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıkları Alan Yönetim Bölümü, İSKİ vb. ilgili temsilciler)

3. Küçükçekmece Göl Havzası Belediyeler Birliği temsilcisi (kurulması önerilen)
4. Havzaya komşu olan Havza Ajans temsilcileri (Sazlıdere, Büyükçekmece ve Alibey havzaları)
5. Marmara Havza Ajansı temsilcisi (kurulması önerilen)
6. İstanbul Kalkınma Ajansı temsilcisi
7. İstanbul Valiliği temsilcisi
8. Kaymakamlıkların temsilcileri;
  - Küçükçekmece Kaymakamlığı,
  - Avcılar Kaymakamlığı,
  - Esenler Kaymakamlığı,

- Esenyurt Kaymakamlığı,
- Bahçeşehir Kaymakamlığı,
- Hadımköy Kaymakamlığı,
- 9. İl Özel İdaresi temsilcisi
- 10. Bakanlıklar
  - Bayındırlık ve İskân Bakanlığı temsilcisi,
  - Çevre ve Orman Bakanlığı temsilcisi,
  - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı temsilcisi,
  - Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi,
  - Sağlık Bakanlığı temsilcisi,
  - Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı temsilcisi,
  - Ulaştırma Bakanlığı temsilcisi,
  - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcisi,
  - Milli Savunma Bakanlığı temsilcisi,
  - Milli Eğitim Bakanlığı temsilcisi,
  - Adalet Bakanlığı temsilcisi,
  - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı temsilcisi,
  - Maliye Bakanlığı temsilcisi,
- 11. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu temsilcileri,
- 12. Köy ve Mahalle muhtarları,
- 13. Uluslararası çevre organizasyonlarının Türkiye sorumluları (WWF-Türkiye, Doğal Hayatı Koruma Vakfı vb.),
- 14. Kamu Meslek Kuruluşlarının İstanbul temsilcileri: Ticaret ve Sanayi Odaları, Ziraat Odaları, Esnaf Odaları, Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası vb.
- 15. Sendika, dernek ve birlik temsilcileri,
- 16. Kamu ve özel yatırımcılar (TOKİ, KIPTAŞ, vb.),
- 17. Sivil Toplum kuruluşları
- 18. İstanbul Üniversitesi Avcılar kampüsü temsilcisi,
- 19. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi temsilcisi,
- 20. Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi temsilcisi,
- 21. İlgili bilim adamları ve uzmanlar,
- 22. İlgili üniversite temsilcileridir.

Çalışmanın işleyişinde yeni paydaşlar gündeme gelebilecektir. Bu paydaşların da sürece dâhil edilebilmeleri gerekir. Küçükçekmece göl havzasında alan yönetim planının hazırlanmasına yönelik katılacak paydaşların sayıca fazlalığı, bu paydaşlarla çalışma süresince alt tematik gruplara ayrılarak, daha küçük gruplar şeklinde, yuvarlak masa ve

çalıştaylar vb. metotlarla çalışmak bu karmaşıklığı azaltacaktır. Bu alt gruplardan seçilecek temsilciler, plan hazırlama süresince yapılacak olan genel toplantılarda sözcülük yapabilirler.

Planı kullanacak olanlar, bu plandan yakinen etkilenecek olanlar ve konuya ilgililer kesinlikle yönetim en başından itibaren planının tasarlanması sürecinde olmalıdırlar. Planın hazırlanma amacı baştan herkese açık ve net olarak açıklanması önemlidir. Havzada yaşayan kimselerle beraber ortak bir gelecek kurgulama bağlamında doğa koruma gerekliliği ve ekosistem fonksiyonların önemi konusunda tüm paydaşların bilgilendirilmesi gerekir. Bu bağlamda koruma alanının yöneticileri hazırlık sürecinin en başından itibaren bilimsel verilere dayalı olarak doğa koruma amaçları olarak neleri gördüklerinin iyi anlaşılmasını sağlamalıdır. Bu bağlamda bilgilendirme toplantılarında herkesin anlayacağı basit bir dille havzanın sahip olduğu doğal ve kültürel değerler anlatılmalıdır. Havzada hazırlanması tasarlanan yönetim planında amaçların üzerinde en erken aşamadan itibaren anlaşma ve uzlaşmanın sağlanmış olması gerekmektedir. Bu durum davet edilen geniş katılımcıların onayını almış, sonuç planın sahiplenilmiş ve alan için mümkün olan en iyi sonucun gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

Geleneksel anlamda koruma alanına ilişkin amaçların sıralanması ve doğal korumanın değerlendirme sürecine rağmen karakteristik önemine, nadirlik/seyreklik ve çeşitlilik kriterlerine göre alan belirlenebilir. Bu metot genellikle uzun ve zaman alıcı olmakla beraber paydaşlar tarafından anlaşılabilirliği pek kolay olmamaktadır. Üstelik bu sosyal ve ekonomik perspektifin amaçlarını sağlamakta uygun değildir. Daha pragmatik bir yaklaşım paydaşlarla diyalog sürecinin aynı düzeyde entelektüel öğeleri içine almak daha yardımcı olabilecektir. Paydaşlarla yönetim planı hazırlamak amacıyla amaçlar daha basit bir yolla belirlenebilir. Örneğin öncelikle birinci derecede doğa koruma amacının yanı sıra;

- kamusal beğeni ve bilinç,
- alanı yorumlama ve eğitici kullanım,
- rekreasyon,
- araştırma,
- iç ve ekonomik aktiviteler (Eurosite,2004)..

Alanı hangi özelliklerin özgün ve önemli kıldığını, sosyal-ekonomik ve alan kullanımının tarihsel gelişimi nasıl gerçekleştiği üzerine çalışılmalıdır. Paydaşlarla çalışma üzerinde birlikte anlaşmaya varılmış “temel prensipleri” oluşturmak, ilk toplantıdan itibaren rollerin paylaşılması ve takvimin belirlenmesi ve çalışmanın “takım-çalışması” olarak görülmesi gerekir. Hazırlık sürecine bağımsız bir yönetici ya da yardımcı birisi seçilebilir. Bu aşama yönetim planının içeriğinden çok diyalog süreciyle ilgilenen konusunda uzman bağımsız bir yardımcı bir kimseyle çok daha kolaylaşacaktır.

2. Aşama havzanın analizi ve tanımlanması:

Mevcut duruma ilişkin analiz ve tanımlama çalışmanın sürecini belirleyecek önemli bir aşamadır. Havzanın öncelikle doğal taşıma kapasitesi hesaplanmalıdır. Kendi ekolojik taşıma kapasite limitlerini tanıyarak, temel kaynakları üzerindeki etkilerini azaltmaları ve kendi çevreleri başta olmak üzere yeryüzündeki diğer alanları etkileyeceklerinin bilincinde olarak alanın taşıma kapasitesinin bilimsel olarak ortaya konması, bu öncelikler arasında seçim yapma koşullarını belirleyecektir. Ekosistemin ve sistemi oluşturan özellikler (biyolojik çeşitliliğin muhafazası, doğallık, nadirlik, kırılganlık, tipiklik durumu) tespit edilmeli, onarım ve/veya restorasyon potansiyeli ve önemli diğer hidrolojik, jeolojik, jeomorfolojik vb..fiziki unsurlar analiz edilmelidir. Havzanın sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısı da analizler sonucu karakterize edilecektir. Bu çalışma birçok farklı disiplinden ilgili bilim adamları ve konusunda uzman kimselerden oluşan uzmanlar tarafından gerçekleştirilmelidir. Havzaya ilişkin mevcut veri ve bilgilerin bir araya getirilerek, derlenmesi ve irdelenmesi gerekmektedir. Envanter oluşturarak, verilerdeki eksiklikler belirlenmelidir. Eksik verilerin hazırlanmasına yönelik çalışma başlatılmalıdır. Bu yapı içerisinde planlama ve yönetim yapısındaki problemler ve buna yol açan nedenler belirlenmelidir. Alanın sürdürülebilir gelişmesine yönelik ilerlemeleri izleme ve değerlendirebilme anlamında göstergelerin hazırlanmaya başlanması gerekmektedir. Bu verilerin Coğrafi Bilgi Sistemler vb. programlardan ve modellerden faydalanarak hazırlanması yoluyla ileride çeşitli çapraz sorgulamalar yapılabilir.

Havzaya ilişkin alan yönetim planı alanın tümünü içermektedir. Ancak yapılan analizler sonucunda içerdiği farklı özelliklere göre daha özel tanımlamalara, düzenlemelere, politik kısıtlamalara ve fırsatlara yönelik alt ölçekte alan yönetim planı hazırlanması gerektiren alanları içerebilir. Bu bağlamda genel ana plana bağlı kalmak şartıyla ayrı bir alan yönetim planı hazırlanabilir. Alanın Ramsar veya Biosfer Rezerv alanı olmasına bağlı olarak koşullar değişebilir. Alanın özgün yapısına göre belirli kriterler doğrultusunda havza zonlara ayrılarak bölgeleme ve tampon bölgeler yaratılabilir. Bu süreç alandaki paydaşlarla paylaşılmalıdır.

Tiplerine ve amaçlarına bakılmaksızın, zonlar oluşturulurken dikkat edilmesi gereken genel kurallar şunlardır;

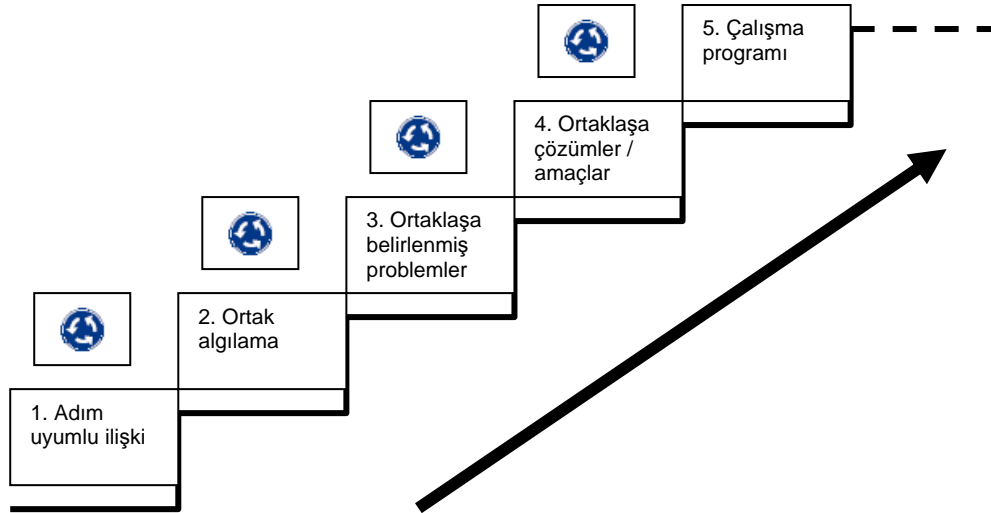
- Zonlama, yerel topluluklar ve yerel halkın da dahil olduğu ilgi gruplarının tam katılımı ile yapılmalıdır.
- Zonların oluşturulma sebepleri açıklanırken tam ve detaylı bir mantık işletilmelidir. Bu husus tampon bölge sınırları belirlenirken çok büyük bir önem arz etmektedir.
- Yönetim planının bir parçası olarak, her zon için, uygulama koşulları ve/veya işlevleri tanımlanmalıdır.

- Zonlar tek ve eğer mümkün ise anlamlı bir kod veya isimle adlandırılmalıdır. Bazı durumlarda sayısal kod daha uygundur.
- Tüm zonları ve sınırlarını gösteren bir harita mutlaka hazırlanmalıdır.
- Eğer mümkünse zon sınırları arazide kolaylıkla ayırt edilebilecek şekilde belirlenmelidir. En iyi sınırları yol, set gibi fiziksel yapılar oluşturur. Dinamik yapılara göre belirlenen (nehirler, geçici habitatlar, yumuşak kumullar) sabit noktalarla belirtilmelidir.
- Büyük, yekpare veya homojen bir habitata sahip alanlarda GPS (Küresel Konumlandırma Sistemi) yardımıyla harita üzerinde sabit işaretleme yapılmalıdır (Çevre ve Orman Bakanlığı,2005).

3.Aşama ortak vizyon-hedef-strateji ve politikalar geliştirmek:

Arzu edilen ortak geleceğin kurgulanmasına yönelik vizyon, hedef ve stratejilerin havzada yaşayan yerel paydaşlar tarafından geliştirilmesi gerekmektedir. Havzanın kendi iç dinamiklerinden çıkan potansiyellerin uzlaşma yoluyla değerlendirilmesi istenen bu süreç, havza ajansı yetkililerince yürütülecektir.

Şekil 31: Uzlaşma Yoluyla Amaçları Belirleme Adımları

Kaynak: Eurosite, 2004

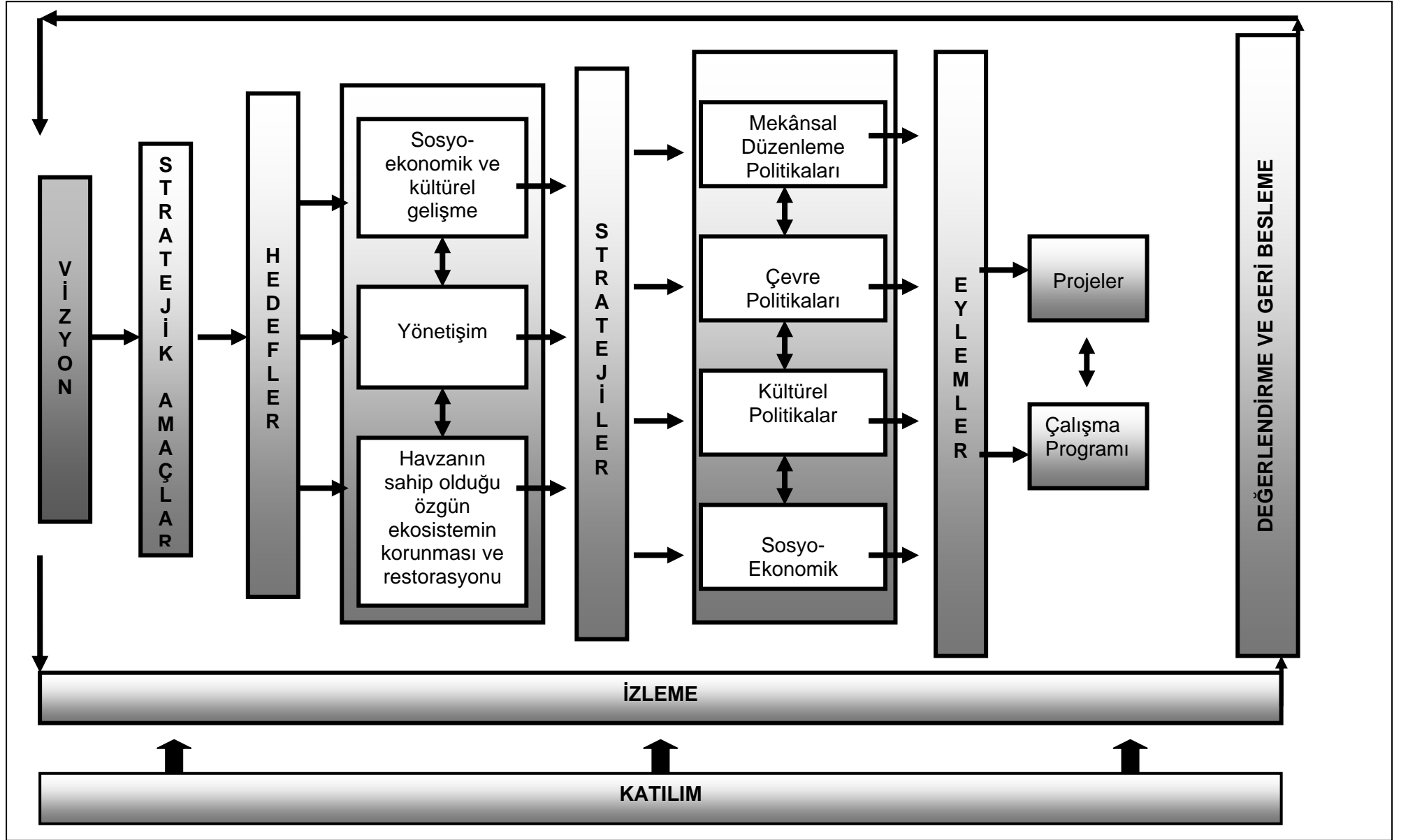
Havzaya ilişkin geliştirilecek vizyon sürdürülebilir gelişme bağlamında doğal kaynakların ve biyoçeşitliliğin korunması konusunda taviz vermeden koruma-kullanma dengesini yakalamaya yönelik olmalıdır. Bu bağlamda havzayı hangi özelliklerin özgün kıldığı belirlenmelidir. Havzada yaşayan paydaşların değerlerinin ve duygularının anlaşılması, havzanın geleceği hakkında ne düşündükleri ve ileride nasıl görmek istediklerinin belirlenmesi gerekir. Çalışma grupları oluşturarak müzakere ortamında havzaya ilişkin

başlıca problem ve zorluklar olarak neleri düşündükleri ve havzanın fırsatlar/meseleler/tehditler/problemler üzerinde yüksek derecede uzlaşmaya varmaya çalışılmalıdır. Bu anlamda alan yönetim planı hazırlıkları stratejik planlamanın metotlarının kullanılmasına imkân vermektedir. Bu bağlamda çalışma gruplarında SWOT-(strengths, weaknesses,opportunities,threats) tekniğinden faydalanılarak alanın güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditleri ortaklaşa belirlenebilir. Bu müzakere süreçlerinde tüm paydaşlar tarafından desteklenen hedefler belirlenebilir. Alan yönetim planı diğer plan türleriyle karşılaştırıldığında bir eylem programının sonuçlarının üretilmesini amaçlamaktadır. Ancak etkin bir biçimde hazırlanmış analizler ışığında uzun-orta ve kısa vadeli hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için yararlanılabilecek stratejiler ve politikalar belirlenebilecektir. Ortak bir geleceğe yönelik üzerinde uzlaşılmış vizyon üretmek, hedefler, stratejiler ve politikalar geliştirmek uzun bir süre alabilir. Burada önemli olan temel biyoçeşitlilik konusunda taviz vermeden mümkün olabildiğince konular üzerinde hiç kimsenin ödün vermediği bir şekilde hem fikir kalarak *“işbirliği”* yapabilmektir. Havzaya ilişkin ortak olarak uzlaşma yoluyla belirlenecek hedeflerin ve eylemlerinin paylaşılmış olması, her düzlemde (özellikle politik açıdan) güvenilir olmasını kılarak, uygulamada karşılaşılan sorunları azaltacaktır.

Çalışmada alan yönetim planının oluşturulmasına yönelik gelişmiş ülke deneyimlerinin kuramsal gelişmeleri ışığında bir akış işleyişi önerilmektedir. Araştırma bulgularına dayanarak havzada sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik sosyal adalet, hakkaniyet, kamusal yarar ve eşitliğin sağlanması temel stratejik amaçlar arasında olmalıdır. Havzanın İstanbul kentsel bölgesinden bağımsız düşünülmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda kentsel bölge bütünü için tasarlanmış sürdürülebilirlik gelişme amaçlarının varlığı önem taşımaktadır. Ayrıca imzalanan uluslar arası anlaşmalar ve Avrupa Birliği'ne uyum süreci göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Havzanın kısa vadeli hedefleri arasında gölün tekrar Ramsar alanı kapsamına, orta-uzun vade de Avrupa Birliği Natura 2000 kapsamına alınmasını sağlamak olmalıdır. Küçükçekmece göl havzasının sürdürülebilir gelişmesi bağlamında geliştirilecek hedefler arasında; havzanın sahip olduğu özgün ekosistemin korunması, ekolojik restorasyon yoluyla geri kazanımı, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme ve bu yapıyı destekleyecek yönetim yapısının sağlanması ana hedefler arasında olmalıdır. Bu hedeflerin sayısı artırılabilir. Bu hedeflerin eyleme geçirilmesine yönelik stratejileri hayata geçirecek birbiriyle tutarlı mekânsal, çevresel, kültürel ve sosyo-ekonomik politikaların geliştirilmesi son derece önemlidir. Bu süreçte ihtiyaç duyulan verilerin ve bilginin hazır olması, sorunu ya da ihtiyacı ele almada eylem seçeneklerinin üzerinde düşünülmüş olması ve farklı seçeneklerin uygulama maliyetlerini bilmek zamanı doğru kullanmada faydalı olacaktır. Yerelden çıkan bu çalışmanın sonuçlarının ülke ve bölge kalkınma planlarına yansması istenmektedir.

Sekil 32: Küçükçekmece Göl Havzası Alan Yönetim Planı Vizyon-Amac Geliştirme Aşaması

Hale Mamunlu tarafından geliştirilmiştir.

Batı İstanbul Meraları içinde yer alan havzanın sahip olduğu zengin endemik bitki türü varlığı, nadir ve hassas türleri içerdiği, sucul ve sulak alan habitatları, lagün gölü oluşu, kuş göç yolları üzerinde olduğu, doğal ve arkeolojik sit alanları ,(Yarımburgaz Mağaraları, İç-dış kumsal alanı vb.) bakımından zenginliği, bir kıyı yerleşmesi olduğu, yeraltı ve yerüstü su kaynakları bakımından zenginliği, morfolojik yapısı ve vadi yapısının sunmuş olduğu potansiyelleri korunarak, değerlendirilmelidir. Bu doğal alanların havza bütününde birbirleriyle ilişkisini ve sürekliliğini sağlayacak kararlar alınabilir. Havzanın birinci ve ikinci derece deprem kuşağında yer aldığı unutulmamalıdır. Ayrıca havzada bulunan Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi ve sanayi alanları yer altı ve yerüstü doğal kaynaklar açısından tehlike teşkil etmektedir.

Havzada yer alan İç-Dış Kumsal ve Soğuksu Çiftliği doğal sit alanları ile Spradon, Region ve Yarımburgaz vb. arkeolojik sit alanları yer almaktadır. Bu bağlamda havzada hazırlanacak olan alan yönetim planı, bu alanları da kapsayarak doğal bütünlüğü içerisinde entegre biçimde yönetimine yönelik olmalıdır. Havzada kurumlar arası koordinasyon, yasal planlama süreçleriyle bağlantılar, izleme ve raporlama konuları ayrıntılarıyla tartışılıp, karara bağlandıktan sonra her hedef için ayrıntılı uygulama stratejileri, politikalar ve eylemler belirlenebilir. Stratejiler kapsamında alanın yerel özelliklerini bölgesel ölçekte ortaya koymak, deprenselliği göz önünde bulundurmak, yeniden yapılanma alanlarının (örn:gecekondu alanları) farklı kullanımlara geçmeden önce mümkün olduğunca yeşile dönüştürmek, yeşil tampon alanlar yaratmak, kompakt yerleşme yapısını kurmak düşünülebilir.

4. Aşama: Uygulamaya Yönelik Eylem Planı Hazırlanması:

Bu aşamada eylemlerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışma programının hazırlanması gerekmektedir. Eyleme yönelik kamu-özel vb. ortaklıklar kurulabilir. Koruma-kullanma ve korunma dengesini göz önünde bulunduran uygulamaya yönelik kısa-orta ve uzun vadeye ilişkin çalışma takviminin geliştirilmesi, projelerin belirlenmesi ve bunların nasıl, ne kadar zamanda, kimin sorumluluğunda gerçekleşeceği, teknik ve finans boyutuyla analiz edilerek “eylem plan” nın hazırlanması gerekmektedir.

Planın senelik çalışma programları halinde uygulanması ile açık, net ve kolay takip edilebilir olması açısından önemlidir. Mali işlerin paylaşılması, muhasebesi ve kullanımı şeffaf olmalıdır. Sonuçlarının değerlendirilmesine ihtiyaç duyulan çalışma programının işlemesi periyodik olarak izleme (monitoring) yoluyla gözden geçirilmelidir.

Tablo 23: Eylem Planı İçin Kullanılacak Tablo Örneği

KONULAR	Gereken Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Finans Kaynakları	Hedef Tarihi
Konu 1				
Konu 2				
Konu 3				
Konu 4				
Konu 5				
Konu 6				
Konu 7				

5. Aşama: İzleme, Değerlendirme ve Geri Besleme:

Alan yönetim planının uygulamasının izlenmesi, değerlendirilmesi ve geri beslemelerin yapılarak planın revize edilmesini sağlar. Alan yönetim planının hazırlanması havzayı süreç içerisinde izleme ve değerlendirme yoluyla amaca ulaşmada hangi bilgi ve veriye ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesine imkân sağlayacaktır.

Küçükçekmece Göl Havzası'na yönelik sürdürülebilirlik göstergelerinin oluşturulması izleme sürecinde başlıca önemli ve farklı temaları bir arada ve sistematik bir biçimde ele alarak değerlendirebilme ve ölçebilme açısından faydalı olacaktır.

Etkin bir yürütme ve izlemenin en önemli hususlarından biri raporlama ve kayda almaktır. Böyle bir dokümantasyonun hazırlanması ileride çalışma performansının değerlendirilmesine de yardımcı olacaktır. Gelişmeleri paydaşlarla basit terimlerle nelerin yapıldığı ve plan sürecinde kararlaştırılmış yolda ilerlemeleri paylaşmak gerekir. Hazırlanan çalışma yerel kurumlara ve yerel topluluğa inceleme ve yorumlama için sunulmalıdır.

6. Aşama: Havza Ölçeğinde Alan Yönetim Planının Onaylanması:

Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu havzada alan yönetim planını onaylamak ve uygulanmasını denetlemekle yetkili ve görevli kuruldur.

Bu bağlamda onaylama listesine ilişkin sorular aşağıdaki gibi olmalıdır (Eurosite,2004):

- Alanın seçim nedeni neydi ve sınırları nasıl belirlendi?
- Alan yeterince tanımlanıyor mu, yönetim özelliklerine uygun mu?
- Hangi ulusal ve uluslar arası birimler alana bağlı bulunmaktadır&buna bağlı olarak hangi sorumluluklar bulunmaktadır?
- Amaçlar açık ve net olarak belirlenmiş ve gerçekleştirilmiş mi?
- Alandaki yönetim politikaları uygun mu, yoksa değişim gerekli mi?

- Plan üretim sürecine tüm paydaşlar davet edildi mi?
- Paydaşlar plana sahip çıkıyorlar ve uygulamaya eşlik ediyorlar mı?
- Alan yönetimi uygun bir şekilde bölgelendi mi?
- Uygulamaya yönelik uygun stratejiler mevcut mu?
- Yönetim planı programları gerçekçi olarak belirlendi mi?
- İzleme (monitoring) ve veri toplama / analiz etme prosedürleri örtüşmekte mi?

Yönetim planı üretildikten sonra kullanımda bir anlamda kontrol listesi niteliğindedir. Alan yönetim planı aynı zamanda bir süreç planıdır. Gelişmelere açık olarak geri beslemelerle revize edilmesi gerekmektedir. Oluşturulan yönetim planı her türlü kimsenin görüşüne ve gelişmelere açık bir sürece dayanmaktadır. Bu bağlamda plan izlemelerle ve değerlendirmeler sonucu geri beslemelerle devamlı kendini yenilemektedir. Alan yönetim planlarının uygulanmasındaki başarı havzada yaşayanların bu plana bilinçli bir şekilde sahip çıkmasıyla mümkün olacaktır. Bu süreç havzadaki tüm paydaşların eğitilmesini de kapsamalıdır.

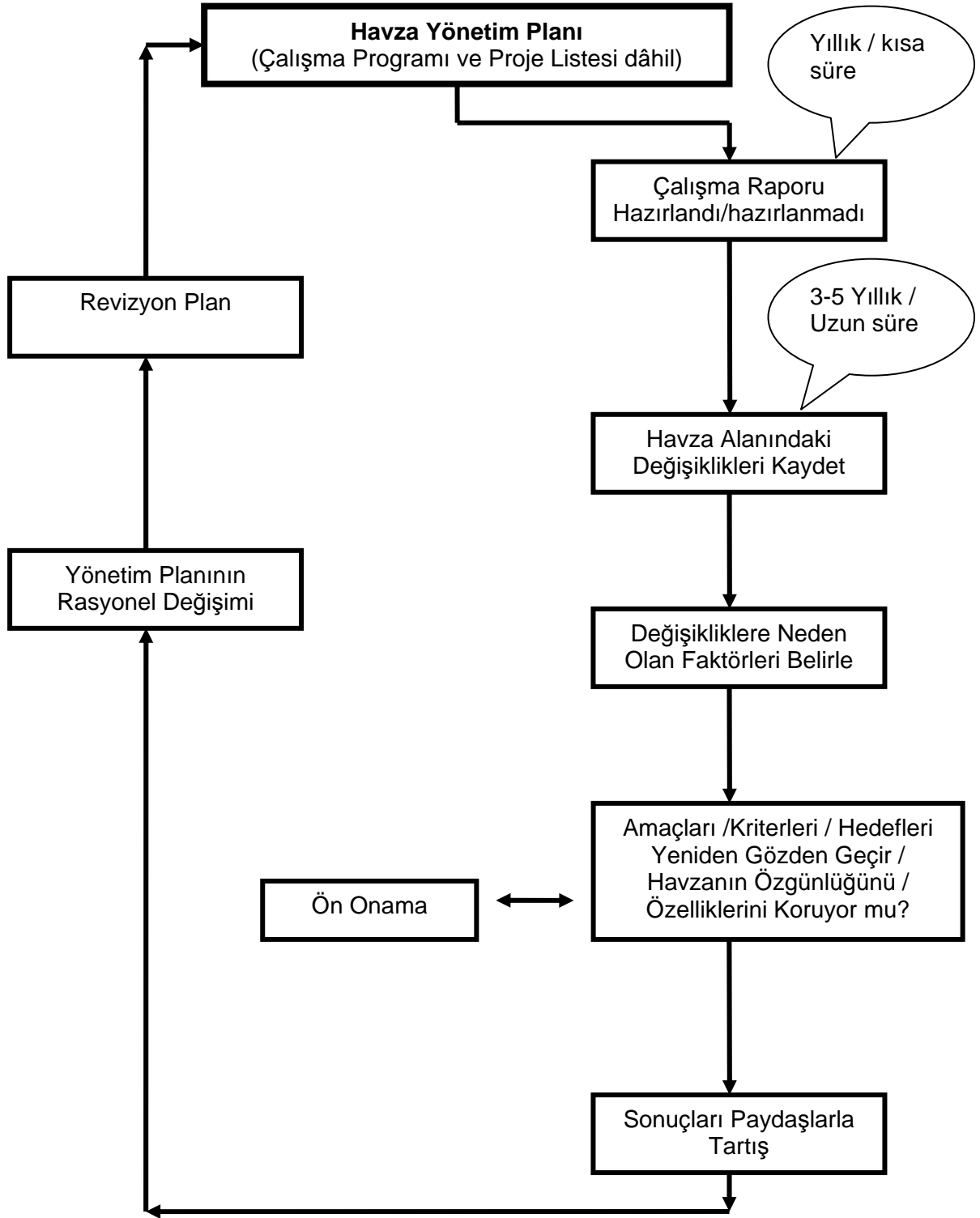
Alan yönetim planı herkesin anlayabileceği açık ve net bir dille yazılmalı ve ilan edilmelidir. Havzanın paydaşlarla işbirliği ve uzlaşma ortamı içerisinde alan yönetim planı rehberliğinde planlanması ve yönetiminin sağlanması sürecinde bilgiye erişim ve iletişim en önemli faktörlerdendir.

Öneri 8: Eğitim Merkezleri

Havza Yönetim Planı'nın hazırlık sürecinde yerel halkın eğitilmesi temel amaçlardandır. Havzada yaşayan kimselerin içinde buldukları doğal ekosistemin farkında olmalarını ve koruma konusunda bilinçlenmelerini sağlayacak bir eğitim merkezinin varlığı yerel halkın konuya sahiplenmelerinde ve katılımında önemli rol oynayacaktır.

Bu bağlamda Küçükçekmece göl havzasında yer alan Halkalı Ziraat Mektebi havzanın sahip olduğu ekosistem değerlerini çeşitli uzmanlarla düzenlenecek seminerler, konferanslar, workshoplar, internet ve medya ortamında yayınlar, açık hava yürüyüşleri vb. metotlarla havzanın taşıdığı doğal ve kültürel değerleri halka ve yöneticilere öğreten ve yönetim planının geliştirilmesi konusunda iletişim kurulmasını sağlayan bir eğitim merkezi olarak düşünülebilir. Ayrıca İstanbul Üniversitesi de bu havza planlanması ve yönetimi konusunu destekleyecek olan bölümlerde gençleri eğiterek üzerinde yer aldığı havzada araştırma ve incelemeler yaparak bu sürece destek verebilir.

Şekil 33: Yönetim Planının Yeniden Gözden Geçirilmesi Süreci

Kaynak: Eurosite, 2004'ten geliştirilerek düzenlenmiştir.

Şekil 34 : Havza Ölçeğinde Alan Yönetim Planı Rapor Yazım Taslağı

1. Giriş
2. Koruma alanının tanımlanması
Koruma alanının seçim nedeni
Konum, sınırlar, idari dağılımı, mülk sahipliği
Tarihi,
Sosyo-ekonomik yapı,
Arazi kullanımı (rekreasyon, turizm, ormancılık, avcılık vb. dahil)
Doğal değerler
Kuşlar
Diğer fauna
Flora ve vejetasyon
Jeolojik yapı
Kültürel tarih & nesnelere (arkeolojik)
vb.
3. Belirlemeler (Bu belirlemelerden ortaya çıkan sorumluluklar, yükümlülükler)
4. Fırsatlar ve tehditler: Fırsatlar ve tehditler & koruma alanında koruma/geliştirme anlamındaki kısıtlamaların belirlenmesi
5. Hedefler: Yönetime ihtiyaç duyulan "üzümlü koruma ölçütleri"
6. Çalışma planı: Çalışmanın zaman planı, kaynaklar, zaman dağılımı, izleme ve görevlilerin sorumlulukları.
7. İzleme ve yeniden gözden geçirme: Gerekli verileri derleme ve uygulamanın yeniden gözden geçirilmesi
8. Ekler: Koruma alanını gösteren bir dizi haritalar (sınırlar, mülkiyet, jeolojik yapı, toprak yapısı, habitatlar, türler-çeşitler).
Türlerin listesi
Detaylıca doğal değerlerin gösterimi
Ekosistem fonksiyonları
Paydaşlar listesi ve çalışma grubunun kompozisyonu
Belgeler
Toplantıların yasal kayıtları, imzalı sonuçlar.

Kaynak: Eurosite, 2004'ten geliştirilerek düzenlenmiştir.

Öneri 9: Küçükçekmece Göl Havzası Belediyeler Birliği'nin kurulması

Küçükçekmece göl havzası için hazırlanan alan yönetim planı sosyo-ekonomik, ekolojik ve politik kararları içeren bir konsept planıdır. Alan yönetim planı sektörel konseptlerle ve fiziki planların tutarlılığını sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda alan yönetim planı havzada yer alan yerel yönetimlere planlama çalışmalarında bir rehber olacaktır. Hazırlanan alan yönetim planı havza ölçeğinde bölgesel gelişme stratejileri ile ilçe düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Havzada fiziki planların birbirleriyle tutarlı olması bağlamında modelde Küçükçekmece Gölü Belediyeler Birliği'nin kurulması önerilmektedir. Anayasa'nın 127. maddesine dayanarak mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile kendi aralarında Bakanlar Kurulu'nun izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenebilir. Bu bağlamda hizmetlerde ortak çalışılmanın yanı sıra planlamaya yönelik olarak bir birliğin kurulması önerilmektedir. Bu nedenle mevzuatın

geliştirilmesi gerekmektedir. Havzaya ilişkin oluşturulacak olan konsept bazlı alan yönetim planlarında havzada ortak oluşturulmuş hedeflerin fiziki mekâna ve uygulamalara yansıtılmasında da yerel yönetimlerin ortak hareket etmesi faydalı olacaktır. Bu bağlamda modelde havzada yer alan ilçe belediyelerinin bir araya gelerek Küçükçekmece Göl Havzası Belediyeler Birliği'nin kurulması önerilmektedir. Bu birlik havza ölçeğinde alan yönetim planlarıyla ortak vizyon, hedef ve stratejileri içeren Küçükçekmece Göl Havzası Gündem 21 eylem planını hazırlamaları, havza belediyelerinin birbirleriyle tutarlı hareket etmesini pekiştirecektir.

Öneri 10: İstanbul Kentsel Bölge İdaresi ve Planlama Birliği'nin kurulması:

Aynı şekilde Marmara Havza Ajansı tarafından hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri, il sınırlarına taşan İstanbul kentsel bölgesinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır. Bu bağlamda hem bölgesel planlarla, hem de Küçükçekmece göl havzası vb. alt bölgelerle tutarlı fiziki planların hazırlanmasının, yönetimin ve koordinasyonun sağlanmasına yönelik "İstanbul Kentsel Bölge İdaresi" ve bu idareye bağlı olarak "Kentsel Bölge Planlama Birliği"nin kurulması önerilmektedir. Bu birimler Bölge Kalkınma Ajansları ve Havza Ajanslarıyla birlikte çalışacaklardır. Böylelikle planlama ve yönetimde yatay ve düşey düzlemde tutarlı ilişkiler kurulabilecektir. Bu oluşum Anayasa'nın 126. maddesi birden fazla ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabileceğini öngörerek, mülki idareleri taksimatını oluşturan il, ilçe ve bucağın yanı sıra, "Bölge İdarelerinin" kurulabileceği ifadesine dayandırılmaktadır. Bu kapsamda planlama birliğinin kurulmasına yönelik mevzuatın geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda Küçükçekmece Göl Havzası örneğinde geliştirilen planlama sürecinin, ülkemiz sistemine adapte edilmesi istenmektedir. Havza ajansları birimi yönetiminde sürdürülebilir gelişmeye yönelik havza ölçeğinde, müzakereye dayalı karar alma süreçlerini içeren rehber niteliğindeki alan yönetim planlarının hazırlanması, bu alanlarda planlama sorunlarının erkenden farkına varılarak daha gerçekçi çözümlerin üretilmesini ve ortak sürdürülebilir geleceğin oluşturulmasını mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA:

AB Haber ve Politika Portalı, Avrupa Birliği Haber ve Politika Portalı Resmi Web Sayfası, <http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/link-dossier/srdrelebilir-ehirler> (10.10.2008)

AB Su Direktifi, (2003): "Avrupa Birliği Su Direktifi Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması", Uygulama El Kitabı, İnternet kaynağı, web.adu.edu.tr/akademik/odurdu/absudirektifi.pdf, (04.10.2008)

ADALET BAKANLIĞI (2008): T.C. Adalet Bakanlığı Resmi Web sayfası, www.adalet.gov.tr

ADAM, Brigitte (2002): "Raumentwicklung in Stadtregionen ", Informationen zur Raumentwicklung, Heft: 9, 2002, http://www.bbr.bund.de/nn_23470/DE/Veroeffentlichungen ,(10.09.2008)

AĞCIOĞLU, A. Beyza (2004): "Küçükçekmece Gölü ve Havzasının Çevre Sorunları ile Çevre Yönetim Biriminin Gerekliliği", Küçükçekmece Gölü ve Havzası İçin Çevre Yönetim Biriminin Oluşturulma Süreci ve Bölgeye Katkıları Çalıştayı,20-22 Ekim 2004, İstanbul içinde

AKSOY, Yıldız; TURAN, Çelik; AYGÜN, K.Burcu; ÖREN, Levent; BÖLÜK, C.Nazım (2008): "Küçükçekmece İlçesinde Risk ve Afet Yönetimi Kapsamında Mevcut ve Öneri Yeşil Alanların Deprem Öncesi ve Sonrası Değerlendirilmesi-Yeşil Koridor Dönüşüm Projesi", IBB Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, BIMTAŞ, İstanbul

AKTAN, Can (2002): "Yönetişim", İnternet kaynağı, Can Aktan Web Sayfası, <http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/tanim.htm>, (12.02.2008)

AKŞEHİRLİ, İke (2005): "Küçükçekmece Gölü ve Yakın Çevresinde Ekolojik Planlamaya Yönelik Peyzaj Analizi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul

ALTABAN, Özcan (2005): "Kentleri Paylaşmak", UIA 2005 İstanbul Kongresi, Mimarlık Dergisi,<http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=41&RecID=1015>, (01.03.2008)

ALBRECHTS, Louis (2006): "Stratejik (Mekansal) Planlamaya Yeniden Dönüş", Makale, Kent Gündemi; S: 50-64,TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını,İstanbul

AYSU, Emre (1990): "İstanbul Anakent Alanında Kent içi Devingenlik Örüntüsü", İstanbul, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu (1995) içinde, S:55-56 içinde

AVCILAR BELEDİYESİ (2008): Avcılar Belediyesi Resmi Web Sayfası, www.avcilar.bel.tr, (10.09.2008)

AVCILAR KAYMAKAMLIĞI (2008): Avcılar Kaymakamlığı Resmi Web Sayfası, www.avcilar.gov.tr,(12.09.2008)

AVRUPA KONSEYİ TÜRKİYE (2009): Avrupa Konseyi Türkiye Resmi Web Sayfası, www.avrupakonseyi.org.tr.

ARING, Jürgen (2004): "Stadtregionen: Neue Herausforderungen, Neue Aufgaben, Thesenpapier zum Vortrag in Saarbrücken", 21.09.2004, http://bfaq-aring.de/pdf-dokumente/Aring_2004_Saar_Vortrag.pdf (21.09.08)

BAFU (2003): Bundesamt für Umwelt, Umwelt für Europa: Wasser im Fokus, Schweiz, <http://www.bafu.admin.ch>

BAHÇEŞEHİR BELEDİYESİ (2008): Bahçeşehir Belediyesi Resmi Web sayfası, www.bahcesehir.bel.tr, (21.11.2008)

BARIŞKIN, Emine (2007): "Küçükçekmece-Avcılar Marmara Denizi Kıyılarının Kullanım Değerleri", İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi-Yarışmalar Grubu Çalışması Raporu, İstanbul

BAYCAN LEVENT, Tüzin (1999): "Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma: Marmara Havzası İçin Bir Yöntem Denemesi", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI, (2008): T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Resmi Web Sayfası, www.bayindirlik.gov.tr

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI, (2007): "Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektörel Politikalara Entegrasyonu Projesi, *Kentleşme Tematik Grubu*, 2. Raporu, Kentleşme Alanında Sürdürülebilirlik Çözümülemesi: Yaklaşımlar, Modeller, Temel Alanlar, Göstergeler, Uygulama Örnekleri", Bayındırlık Bakanlığı Resmi Web Sayfası içinde, www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/4surdurulebilirkentlesmegostergeleriraporu.doc

BEATLEY, Timothy (2000): "Green Urbanism and the Lessons of European Cities: The Vision of Green Urbanism and Creating Green and Sustainable Cities in the United States Lessons from Europe", Island Press

BENZ, Arthur (2004): "Governance. Modebegriff oder nützlich sozialwissenschaftliches Konzept", in Benz, Arthur (Hg.): Governance - Regieren in komplexen Regelsystemen. Eine Einführung. Wiesbaden. VS Verlag für Sozialwissenschaften, S: 11-28.

BİLEN, Özden (2007): "Avrupa Birliği'nin Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirmesi", Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.asam.org.tr>

BOUSTEDT,Olaf (1975): "Stadtregionen in der Bundesrepublik Deutschland", Hannover 1950 und 1961

BRYANT C.R., RUSSWURM L.H., MC LELLAN A.G. (1985): "The City and The Countryside",Longmann's Group, London.

CAMPBELL, Scott (1996): "Green Cities, Growing Cities, Just Cities?: Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development",Journal of the American Planning Association,62:3,296-312

ÇAKILCIOĞLU, Mehmet; DEVECİ, Filiz (2002): "Planlama ile İlgili Yasa ve Yönetmeliklerde Varolan Çelişkiler ve Boşluklar", İnternet kaynağı, www.kentli.org/makale, (08.10.08)

CHANGWON, (2008): "Changwon Deklarasyonu", Ramsar Sulak Alanlar Sözleşmesi 10. Taraflar Konferansı, http://www.ramsar.org/cop10/cop10_changwon_turkish_wwf.pdf

ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI, (2005): "Sulak Alanlarda Yönetim Planlaması Rehberi",Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı Sulak Alanlar Şube Müdürlüğü Resmi Web Sayfası içinde, www.milliparklar.gov.tr

ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI, (2006): "2009-2013 Dönemi Stratejik Plan Hazırlık Programı, Özel Çevre Koruma Kurumu, <http://www.sp.gov.tr/documents/OCKKBhazirlikprogrami.pdf>

ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI (2009): T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Resmi Web Sayfası, <http://www.cevreorman.gov.tr>

ÇINAR, Tayfun (2006): "Su Yönetimi ve Finansmanında Strateji, Model ve Aktörler", Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri içinde, S:43-94, Editörler: Tayfun Çınar, Hülya K. Özdingç, Memleket Yayınları, I. Baskı, Ankara

ÇİÇEK Nermin; KARAASLAN Yakup; ASLAN Veysel; YAMAN Cevat; AKÇA Lütfü (2008): "Türkiye'de AB'ye Uyumlu Su Havzası Yönetim Stratejisi ve Su Çerçeve Direktifi", Fatih Üniversitesi Resmi Web Sayfası, cevre.club.fatih.edu.tr/webyeni/konfreweb/2008_pdf/sayfa170.pdf, (27.09.08)

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2001) : “European Governance: A White Paper”, Brussels, 2001, s:10 -11, Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sayfası içinde, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kamuyone/öik674.pdf>

ÇUBUK, Mehmet (1980): “Beşeri Yerleşmelerde Mekan Organizasyonu ve Ülkesel Kalkınmayı Bir Mekan Organizasyonu İçinde Yaratmak”, İDGSA Mimarlık Fak., Şehircilik Kürsüsü Yayını, İstanbul

ÇUBUK, Mehmet (1996): “İstanbul Üzerine Bütünleşmiş Düşünceler ve Bir Kentsel Gelişme Senaryosu”, Bildiri, IRCICA Architectural Heritage Today İstanbul toplantısı kapsamında 1. Çalışma Atölyesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, İstanbul

ÇUBUK, Mehmet (1999): “3. Bin Yılda Beşerileştirilmiş Şehircilik Ütopyası” Bildiri, 23.Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

ÇUBUK, Mehmet (1999a):”İmar Mevzuatından Şehircilik Mevzuatına Türk Şehirciliğine Sistemik Bir Yaklaşım Denemesi”, MSÜ, MF, ŞBPB, İstanbul

DAVOUDI, Simin (2008): “Governance Polycentric Urban Regions: The Challenge of Collective Action, in the Image and the Region- Making Mega-City Regions Visible”, Edited by Alain Thierstein, Agnes Förster, Lars Müller Publishers

DAVOUDİ,S; EVANS,N.;GOVERNA,F.;SANTANGELO,M. (2008): “Territorial Governance in the Making, Approaches, Methodologies, Practies”, <http://age.ieg.csic.es/boletin/46/19-TERRITORIAL.pdf>

DEMİRCİ ALİ, MCADAMS M. ANDREW, ALAGHA OMAR, KARAKUYU MEHMET (2006): “The Relationship Between Land Use Change and Water Quality in Küçükçekmece Lake- Küçükçekmece Göl Havzasında Arazi Kullanım Değişimleri ve Su Kalitesi İlişkisi”, Bildiri- İngilizce, 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, Fatih Üniversitesi, İstanbul

DEZA, (2009): Department für Entwicklung und Zusammenarbeit-Schweiz, <http://www.deza.admin.ch/>

DİE-Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Nüfus Sayımı Verileri

DİNÇER, İclal (2009): “Tarihi Yarımada-Yönetim Planı Kavramı ve Planlamanın Meşruiyet Krizi”, Planlama.Org Yazıları, <http://www.planlama.org/new/planlama.org-yazilari/>

DPT (2000): “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sayfası, Ankara

DPT (2000a): “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

DPT (2007): “IX. BYKP Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Toprak ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sayfası, Internet <http://ekutup.dpt.gov.tr/imalatsa/tastopra/öik671.pdf>

DPT (2007a): “IX. BYKP Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sayfası, www.dpt.gov.tr

DPT (2008): Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sayfası, www.dpt.gov.tr

DPT (2009): **Kamuda Stratejik Yönetim**, Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sayfası, <http://www.sp.gov.tr/yerel.html>

DSİ (2009): Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Resmi Web Sayfası, <http://www.dsi.gov.tr>

DSİ (2009a): “Su ve DSİ”, 5. Dünya Su Forumu& Farklılıkların Suda Yakınlaşması, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Resmi Web Sayfası, http://www.dsi.gov.tr/pdf_dosyalar/dsi_hakkinda.pdf

EARTH TRENDS (2001): Earth Trends Environmental Information, <http://earthtrends.wri.org/>

EEA (2009): European Environment Agency's, <http://www.eea.europa.eu/de>

EKE, Feral; GÜRER, Nilüfer; ÜÇER, Aslı (2007): “Sürdürülebilir Kalkınmanın Bölgesel Düzeyde Ölçülebilmesine Yönelik Olarak Göstergelerin Tanımlanması”, Makale, 12.Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar, S:309-320, 25-26 Ekim 2007, İTÜ, İstanbul

EPA: United States Environmental Protection Agency, <http://www.epa.gov>

ERDEM, Osman (2009): “Sulak Alanlar- Önemi, Temel Sorunları, Türkiye'nin Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanları”, Kuş Araştırmalar Derneği, <http://www.kad.org.tr/files/makale/sulakalanlar.pdf>

ERSOY, Melih (2007): “Planlama Kavramı Üzerine”,Makale, Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara

ESENLER KAYMAKAMLIĞI (2008): Esenler Kaymakamlığı Resmi Web Sayfası, www.esenler.gov.tr, (09.11.2008)

ESENYURT KOLEKTİFİ, (2009): Esenyurt Kolektifi Web Sayfası, http://esenyurtkolektifi.blogspot.com/2007/07/blog-post_10.html

ESPON, 2005: “ESPON Project 2.3.2 ,”Governance of Territorial and Urban Policies From EU To Local Level, Second Interim Report, Submitted by University of Valencia, Lead Partner for ESPON 2.3.2”, European Spatial Planning Observation Network, http://www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/243/374/index_EN.html

EUREK (1999): “Europaisches Raumentwicklungskonzept, Auf dem Wege zu einer räumlich ausgewogenen und nachhaltigen Entwicklung der Europaeischen Union “, (Hrsg.) Europaeischen Kommission, ISBN:92-828-7656-X, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_de.pdf, (01.02.2008)

EUROPEAN COMMISSION (2000): “The EU Water Framework Directive - Integrated River Basin Management for Europe”, European Commission Resmi Web Sayfası, <http://ec.europa.eu/environment/water>

EUROPEAN COMMISSION (2008): “Governance in Europe, European Commission“, http://europa.eu.int/comm/governance/index_en.htm, (02.02.2008)

EUROSITE (1999): The European Network of Site Management Organizations, www.eurosite.org

EUROSITE (2004): “Eurosite Management Planning Toolkit, Complementary Guidance, A Handbook for Practitioner”, www.eurosite.org

EUROMETREX (2008): The Network of European Metropolitan Regions and Areas, <http://www.eurometrex.org/>, (28.12.2008)

FOSTER, S.; HIRATA, R.;GOMES, D.; D'ELIA, M.,PARIS, M. (2002): “Groundwater Quality Protection – a guide for water utilities, municipal authorities, and environment agencies“, GWMATE in association with GWP, 112 p. (DOI:10.1596/0-8213-4951-1) (www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/12/14/000094946_02112704014826/Rendered/PDF/multi0page.pdf lvOct05).

FÖRSTER, Agnes; THIERSTEIN, Alain (2008): “Calling for Pictures, The Need for Getting a Picture of Mega-City Regions, in the Image and the Region- Making Mega-Ciy Regions Visible”, Edited by Alain Thierstein, Agnes Förster, Lars Müller Publishers,S:9-37

FREY, L. Rene (2005): Von der Wirtschaft lernen? Governance als Managementaufgabe, Informationen zur Raumentwicklung, Heft 9/10.2005, www.bund.bbr.de, (22.01.2008)

FREY;L. Rene,(2003): “Regional Governance zur Selbststeuerung territorialer Subsysteme; Informationen zur Raumentwicklung”, Heft 8/9,S: 457, www.bund.bbr.de (22.01.2008)

FREY, L. Rene (2002): “Regional Governance, Avenir Suisse Workshop, Think Tank for Economic and Social Issues”, Internet Kaynağı,

www.gfk-ooe.at/research/stadtraum/regional_governance_01.pdf, (28.09.08)

FUERST, Dietrich (1993): "Raum-die politikwissenschaftliche Sicht", *Staatswissenschaften und Staatspraxis, Heft 4*: 293-315

GAP (2009): T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Resmi Web Sayfası, www.gap.gov.tr

GEDİKLİ, Bahar (2007): "Stratejik Mekansal Planlama: Planlamada Yeni Arayışlar, Yöntemler, Teknikler", Makale, Kentsel Planlama Kuramları, S:229-279, Derleyen: Melih Ersoy, İmge Kitabevi, Ankara

GEOGRAPHIEBLOG (2008): "Megastaedte II: Megastaedte und Klimawandel", Geographieblog, <http://geographie.wordpress.com/2008/07/08/megastadte-ii-megastadte-und-klimawandel/>, (02.08.2008)

GERAY,Uçkun;KÜÇÜKKAYA,İsmail:"Havza Yönetim Modeli Üzerine Düşünceler", kelkit.gop.edu.tr/txt/havzayonetimmodeli.doc

GIDDENS, Anthony (2000): "Üçüncü Yol-Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi", 1. Baskı, Bireysel Yayıncılık, İstanbul

GIFFINGER, Rudolf; KALASEK, Robert; WONKA, Erich (2006): "Ein Neuer Ansatz zur Abgrenzung von Stadtregionen: Methodische Grundlagen und Perspektiven zur Anwendung", TU Wien, CORP 2006&Geomultimedia06 Vienna, Feb.13-16 2006, www.corp.at

GOVERNA, FRANCESCA; SANTANGEL, MARCO (2006): "Territorial governance and territorial cohesion in the European Scenario", International Conference Shaping EU Regional Policy: Economic, Social and Political Pressures 8th and 9th June 2006 – University of Leuven, <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/leuven06/Governa.pdf>

GÖKSU, Sezai (2006): "Bir Demokrasi Projesi Olarak Çok Aktörlü Planlama Yönetimi Üzerine Düşünceler, Kamu Yönetiminden Planlamaya Yeniden Yapılanma", TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul, S:123-125

GÖNENÇ, Ethem (2006): "Sürdürülebilir Havza Yönetimi: Havzalarda Doğal ve Sosyoekonomik Sistemin Özellikleri", Cilt I, Kayhan Matbaası, İstanbul

GÜLERSOY, Nuran Zeren (2008): "Alan Yönetim Planı Tartışıldı", haber, Yapı Dergisi Web Sayfası içinde, <http://www.yapi.com.tr>, yazar:Filiz Yavuz/İşıl Göreci (30.01.2008).

GWP (2000): "Global Water Partnership, Technical Advisory Committee Tac Background Papers", No:4, Integrated Water Resources Management, <http://www.eucc-d.de/plugins/kuestenmanagement/ikzmdokument.php?inford=45>

GWP (2004): "Global Water Partnership, Technical Committee, Catalyzing Change: A Handbook for Developing Integrated Water Resources Management (IWRM) and Water Efficiency Strategies", <http://www.bvsde.paho.org/bvsacg/fulltext/handbook.pdf>

HADIMKÖY BELEDİYESİ (2008): Hadımköy Belediyesi Resmi Web Sayfası, www.hadimkoy.bel.tr, (09.12.2008)

H E A L E Y, Patsy, (2004): "Creativity and Urban Governance", ETH DISP 158, S:11-20, (COAFFEE, J. and HEALEY, P. (2003): "My Voice: My Place": Tracking Transformation in urban governance. Urban Studies, vol. 40, no. 10, pp. 1979–99. ve HEALEY, P. (2004): The New Institutionalism and the Transformative Goals of Planning. Institutions and Planning, N. Verma, Rutgers,NJ

HERRSCHEL,Tassilo; NEWMANN,Peter (2002): "Governance of Europe's City Regions, Planning, Policy and Politics", Routledge, Taylor& Francis Group, London and Newyork,2002

HOŞDERE PLAN RAPORU (1994): İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bahçeşehir Beldesi,"1/5000 Revizyon Nazım İmar Planı Raporu", 2001, S:15

HUTHER, Jeff and ANWAR Shah (1998): "Applying a Simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization" (unpublished mimeo), World Bank Research Paper, No: 1894. Washington DC: World Bank.

HÜRRİYET EMLAK DERGİSİ (2008): Hürriyet Emlak Dergisi, Aralık Sayısı, Doğan Ofset, İstanbul

HÜRRİYET GAZETESİ, (2004): Hürriyet Gazetesi, İnternet Kaynağı, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/09/06/517603.asp>

IULA-EMME (1999): "Yerel Gündem 21 Planlama Rehberi", Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği-Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı Yayını, 1999, ISBN 975-7741-42-6, Ofset Yayımevi, İstanbul

IULA-EMME (2005): "Türkiye Yerel Gündem 21 Programı, Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı El Kitabı", Hazırlayan: Sadun Eralp,IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını,ISBN 975-7741-51-5,Şubat 2005,İkinci Baskı, İnternet Kaynağı, <http://www.la21turkey.net> (14.02.2008)

İBB (1995): "İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu", İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul

İBB (2001): "İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bahçeşehir Beldesi,1/5000 Revizyon Nazım İmar Planı Raporu", İstanbul

İBB (2006): "İstanbul Çevre Düzeni Planı Özet Rapor", İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İBB (2006a): "İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu", İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Basılmamış Yayın

İBB (2006b): "İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2007-2011 Stratejik Plan Raporu", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sayfası içinde,stratejikplan@ibb.gov.tr

İBB (2008): "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Görsel Günlüğü", Büyükşehir Belediyesi Resmi Web Sayfası içinde, <http://sunumer.ibb.gov.tr/istanbul-metrex-programina-katiliyor/>, (10.10.2008)

ICCROM (1998): "Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites", (B. M. Feilden; J.Jokiletho), International Centre for the Studyof the Preservation and Restoration of Cultural Property, İtalya

İÇOM (2006): "İstanbul 2005 Yılı İl Çevre Durum Raporu", İstanbul Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, İstanbul, 2006

İMP (2006): "İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu- Doğal Yapı Grubu Çalışmaları", İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu, İstanbul

İMP (2007): "Küçükçekmece Deprem Merkezli Dönüşüm Projesi Analitik Rapor", İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu, Bimtaş Grubu, İstanbul

İNCEDAYI, Derya (2004): "Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak Sürdürülebilirlik", Mimarlık Dergisi, Sayı:318, İnternet Kaynağı, <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi>, (10.02.2008)

İSKİ, (2006): "İstanbul Faaliyet Raporu", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul

İSKİ, İçme suyu Havzaları Yönetmeliği, 2006

İSKİ, (2008): İstanbul Kanalizasyon ve Su İşleri Resmi Web Sayfası, www.iski.gov.tr

İSTANBUL VALİLİĞİ (2007): "İstanbul İstihdam Raporu", T.C. İstanbul Valiliği, İl İstihdam Kurulu, Hazırlayanlar:Hürrem Aksoy, Muammer Çoşkun, Hasip Kurt, Ebru Dicle, Şeyma İpek Köstekli, Recep

Seymen, Kenan Göçer, Meryem Koray, Aziz Çelik, Asalettin Arslanoğlu, Tezer palacioğlu, Gökhan Akman, Hanlar Matbaacılık, Aralık, 2007,İstanbul

İSTANBUL VALİLİĞİ (2008): İstanbul Valiliği Resmi Web Sayfası, www.istanbul.gov.tr

JESSEL,B.;TOBIAS K.(2002): “Ökologisch Orientierte Planung”, Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart

KALKAN S.; ÇETİZ S.;AKAY Z., (2004): “Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge”, Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokiyumu,ODTÜ, Ankara, Bildiri Kitabı Cilt II, S:804

KARAMAN, Aykut (1995): “Sürdürülebilir Planlama-Ekolojik Planlama, Ekolojik Yaklaşım”, MSÜ-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, İstanbul, S:258

KARASU, Mithat Arman (2007): “Bölge Planlamasında Havza Ölçeği”, Yerellik ve Politika, Küreselleşme Sürecinde Yerel Demokrasi içinde, Editör Ayşegül Mengi, İmge Kitabevi

KASTENHOLZ, Hans, (2002): “Kooperative Planung“, Ders Notları, ETH Zürih

KEATING, Michael (1993): “Agenda Für eine Nachhaltige Entwicklung, Erdgipfel 1992”, Bundesamt für Umwelt, Wald und Landschaft Dokumentation,Bern

KEINER, Marco (2001): “Neue Formen der Planungsbeteiligung als Folge des lokalen Agenda-21 Prozesses, ETH Zürih, <http://e-collection.ethbib.ethz.ch/view/eth:26730>, (0.02.2008)

KEINER, Marco (2005): “Nachhaltige Entwicklung”, Ders Notları, ETH Zürih

KEINER, Marco (2005a): “Planungsinstrument einer nachhaltigen Entwicklung“, Indikatorenbasieretes Monitoring und Controlling in der Schweiz, Österreich und Deutschland, Innsbrucker Geographische Studien, Band:35, Geographie Innsbruck Selbstverlag,2005

KELEŞ Ruşen; HAMAMCI Can (2005): “Çevre Politikası”, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 5. Baskı

KELEŞ, Ruşen (2006): “Kentleşme Politikaları”, İmge Kitabevi Yayınları,9. Baskı, Ankara

KOCABAŞ, Arzu (2006): “Kentsel Dönüşüm (/Yenileş(tir)me): İngiltere Deneyimi ve Türkiye’deki Beklentiler”, Literatür Yayınları, İstanbul

KOÇ, Gül Şimşek (2008): “Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi, Entegre Havza Yönetimi ve Türkiye, Avrupa Birliği Su ve Çevre Politikalarına Uyumu Çalıştayı”, 20-21 Kasım 2008, Bursa,İnternet kaynağı, www.wwfegitim.org/pdf/4.pdf, (10.12.2008)

KORKANÇ, Selma Yaşar (2004): “Sulak Alanların Havza Sistemi İçindeki Yeri”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:6, S.117-126, <http://bof.karaelmas.edu.tr/journal/1302-0056/2002-03-04/2004/Cilt6/Sayi6/117-126.pdf>

KÜÇÜKÇEKMECE BELEDİYESİ, (2008): Küçükçekmece Belediyesi Resmi Web Sayfası, www.kucukcekmece.bel.tr

KÜÇÜKÇEKMECE BELEDİYESİ BAŞKANLIĞI VERİLERİ

KÜÇÜKÇEKMECE KENTSEL DÖNÜŞÜM EL KİTABI (2007): Küçükçekmece Belediyesi Resmi Web Sayfası içinde, www.kucukcekmece.bel.tr, (27.03.2008)

KÜÇÜKÇEKMECE MEKÂNSAL STRATEJİ PLANI (2007): Küçükçekmece Belediye Başkanlığı, Kentsel Dönüşüm ve AR-GE Şefliği Çalışması, İstanbul

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI,(2008): T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Resmi Web Sayfası, www.kultur.gov.tr

KÜRESEL ISINMA VE ETKİLERİ (2009): İnternet Kaynağı, Küreselisinmaveetkileri.com

MAHALLİ İDARELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008): T.C. İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Resmi Web sayfası, www.mahalli-idareler.gov.tr

MAJER, Helge (2004): "Nachhaltigkeit – was bedeutet das? ",Ulmer Initiativkreis nachhaltige Wirtschaftsentwicklung e.V., http://www.unw-ulm.de/pdf/unw_n12S23_29.pdf, (18.02.2008)

MAMUNLU, Hale (2000): "Kırsal Alanlar ve Kent İlişkinde İstanbul İl Bütünü Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

MEGA,Voula; PEDERSEN,Jørn (1998): "Urban Sustainability Indicators", <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/1998/07/en/1/ef9807en.pdf>, (10.10.2008)

MSGSÜ;İBB (2004): "İstanbul Eylem Planına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Raporu", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi&İstanbul Büyükşehir Belediyesi,İstanbul

MÜLLER-IBOLD, Klaus (1996):"Einführung in die Stadtplanung-1", Kohlhammer Verlag, Stuttgart

OECD (2001): "OECD Territorial Outlook", Organisation for Economic Co-operation and Development, ISBN 92-64-18602-6 (04 01 05 1),Paris

OKÇU, Murat (2007): "Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor?",Makale, İnternet Kaynağı, iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2007-3-17.pdf, S:299-312, (21.02.2008)

OKTAR, Ali (2004): "Küçükçekmece Gölü'nün Kirliliğine Neden Olabilecek Etkenler", YTÜ, Çevre Yönetimi Sempozyumu, İstanbul

ORBAŞLI, Aylin (2007): "İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Sorumluluğu Toplantıları I: Tarihi Yarımada'nın Alan Yönetimi", haber, Arkitera Dergisi Web Sayfası içinde, <http://www.arkitera.com> içinde,yazan: Gökçe Aras

ORBAŞLI, Aylin (2008): "Alan Yönetim Planı Tartışıldı", haber, Yapı Dergisi Web Sayfası içinde, <http://www.yapi.com.tr>, yazan:Filiz Yavuz/Işıl Göreci (30.01.2008).

ÖZDEN, Pınar (2004): "Kentsel Gelişim Politikaları ve Su havzaları: İstanbul Metropolitan Alanına Yansımaları", İstanbul ve Su Sempozyum Bildiriler Kitabı, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, İstanbul

ÖZDEN, P.Pınar; TURGUT, Sırma (2006): "Stratejik Plan Üzerine Birkaç Not", Makale, Kent Gündemi, S:21,TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını,İstanbul

ÖZDİNÇ K., Hülya (2006): "Avrupa Su Çerçeve Direktifi, Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri", Memleket Yayınları içinde, Ankara, S:158-159

ÖZER, M. Akif (2008): Yönetişim Üzerine Notlar", Sayıştay Dergisi, Sayı:63, S:59–89, İnternet Kaynağı, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der63m4.pdf>, (22.01.2008)

ÖZHAN, Süleyman (2004):"Havza Amenajmanı" İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını No: 4510, Orman Fakültesi No:481,İstanbul

ÖZHATAY,Neriman;BYFIELD,Andrew;ATAY, Sema(2003): "Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları", WWF Türkiye, (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), İstanbul, ISBN: 975-92433-0-x

ÖZTUNALI KAYIR, Gülser (2005): "Sosyolojiden Eko-sosyolojiye Doğru Değişen Kuramsal Temeller", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (9) 2005, 154-176, <http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/dergi/Sayi09/12Kayir.pdf>

PARLAK, Bekir; Sobacı,Zahid (2008): "Kuram ve Uygulamada Kamu Yönetimi Ulusal ve Küresel Perspektifler", 2. Baskı, Aktüel Yayınları,İstanbul

RANDOLPH, John (2003): "Environmental Land Use Planning and Management",Island Press

REC-Türkiye (2006): "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü", Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye Yayını, İnternet Kaynağı, <http://www.ttgw.org.tr/UserFiles/File/REC.pdf>

SALİHOĞLU, Serhat (2006): "Küresel Su Siyaseti Nedir?", Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri' içinde, S:3-35, Editörler: Tayfun Çınar, Hülya K. Özding, Memleket Yayınları, I. Baskı, Ankara

SAZAK, Şaduman (1990): "Belediye ve Mücavir alanlar Dışında Kırsal Alanlarda Planlama Süreci Üzerine Bir Araştırma ve Planlama İçin Ussal Bir Yöntem Denemesi", M.S.Ü. M.F. Ş.B.P.B., Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul

SCHMID A.W.;BAECHTOLD H.; GFELLER M.; KIAS U.; SAUTER J.; SCHİLTER R. (1995): "Grundzüge der ökologischen Planung, Methoden und Ergebniss dargestellt an der Fallstudie Bündner Rheintal ",ORL-Bericht 89/1995, ORL-Institut für Orts-, Regional- und Landesplanung,ETH Zürich

SCHMID, A.W. (2003): "Raumplanung als Instrument der Nachhaltigkeit", Ders notları, ETH Zürich

SCHNEIDER, T. (2003): "Raumentwicklung im Zeichen der Nachhaltigen Entwicklung ", Forum für Wissen, WSL Birmensdorf, 6. November

SCHRETZENMAYR K., Martina (1996): "Was führt zum Scheitern raumplanerischer Konzepte?, Raumforschung und Raumordnung, Heft 6, S: 397-410

SCHRETZENMAYR K., Martina (2003): "Die Welt ist ein Dorf-und die Stadt wird zur Stadtregion", DISP 152, Hrsg:NSL-ETH Zürich,S:3

SEASONS, M., 2003: "Indicators and Core Area Planning: Applications in Canada's Mid-Sized Cities, Planning Practice and Research", Vol. 18, No:1, S: 63-80,

SELLE, K.(1996): "Was ist bloss mit der Planung los? Erkundungen auf dem Weg zum kooperativen Handeln", Dortmund

STOKAR, von Thomas; STEINEMANN, Myriam ; RÜEGGE, Bettina; SCHMİLL, Jörg (2006): "Ökologische Fussabdruck der Schweiz und Nachhaltigkeit", Report, in BAFU, <http://www.bafu.admin.ch/php/modules/shop/files/pdf/phplvYLOM.pdf>

ŞANLISOY, ADEM (2002): "İstanbul'daki Su Toplama Havzalarında Yaşanan Sorunlar, Nedenleri ve Çözüm Önerileri", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

T.C. Anayasası: Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi Web Sayfası içinde, <http://www.tbmm.gov.tr>

TDK (2008): Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğü, Resmi Web sayfası, <http://www.tdk.gov.tr> (21.09.2008)

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI, Resmi Web Sayfası, www.zmo.org.tr, (10.04.2008)

TEKELİ, İlhan; TÜRE; Ali; ERAYDIN, Ayda; BERKMAN, Gülden; ŞENGÜL, Tarık; BABALIK, Ela (2004): "Yerleşme Bilimleri Çalışmaları İçin Öngörüler", 1. Taslak Çalışma, TÜBA-Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara

TEKELİ, İlhan (2004): "Türkiye'de Kent Bölgeleri Üzerine Düşünmek", Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu, Prof. Dr. İlhan Tekeli Onuruna, ODTÜ, Ankara, S:75

TEKELİ, İlhan (2005): "Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi", Cumhuriyetin Ankarası (Özcan Altaban'a Armağan), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, (baskıda)

THE RAMSAR CONVENTION ON WETLANDS: <http://www.ramsar.org/>

THIERSTEIN, Alain (2004): "Urbane Kulturlandschaften-Metropolitan Governance als Chance für nachhaltige Raumentwicklung", Müller, Bernhard; Löb, Stephan; Zimmermann, Karsten (Hrsg.) (2004): Steuerung und Planung im Wandel. Festschrift für Dietrich Fürst. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, S:277-296

THIERSTEIN, Alain; WALSER, Manfred (1996): "Stein der Weisen oder Mogelpackung? Sustainable Development als Strategie für Regionen", DISP 125, 32. Jahrgang, Zürich, S:10-17

THIERSTEIN, Alain; WALSER, Manfred (1997): "Hoffnung am Horizont? Nachhaltige Entwicklung im ländlichen Raum", Zeitschrift für Kulturtechnik und Landentwicklung, 38 (5), S:198-202

TÜİK Verileri: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu; Ankara

TUNCER M. (1999): "Doğal Çevre Koruma Öncelikli Bir Eylem Alanı: İstanbul Küçükçekmece Gölü", Türkiye'de Çevre Kirlenmesi Öncelikleri Sempozyumu III

TÜMERTEKİN, Erol (1985): "Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kolokyumu", Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, S:53-54

TÜMERTEKİN, Erol (1999): "Ekonomik Coğrafya - Küreselleşme ve Kalkınma", Çantay Kitabevi, İstanbul

TOKSÖZ, Fikret (2008): "İyi Yönetişim El Kitabı", Tesev Yayınları, İnternet Kaynağı www.tesev.org.tr, (10.10.2008)

UĞURLAR, Aysu (2005): "Havza Esaslı Bölge Planlaması", Şehircilik Çalışmaları, Editör: Tahir Çalgüner, Nobel Yayın, Ankara

UN (2001): "Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies", United Nations Sustainable Development Commission, <http://www.un.org/esa/sustdev/publications/indisd-mg2001.pdf>

UN (2003): The United Nations World Water Development Report, Executive Summary, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/129556e.pdf>

UN (2003a): The United Nations World Water Development Report, <http://www.unesco.org/water>

UNDP (2005): United Nations Development Programme Turkey, Resmi Web Sayfası, Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, <http://www.undp.org.tr/publicationsdocuments/mdg05tr.pdf>

UNDP (2008): United Nations Development Programme Turkey, <http://www.undp.org.tr> (27.09.08)

UN (2006): World Water Report, http://www.unesco.org/water/wwap/wwdr/wwdr2/table_contents.shtml

UN (2008): United Nations Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, SDS Global Map (2008), http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/nsds/nsds_map2008.pdf

ÜNSAL, Fatma (2000): "Türkiye'de Planlamaya Kentsel Siyaset Çerçevesinde Bir Yaklaşım", MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Doktora Tezi, İstanbul

ÜNAL, Yücel (1999): "Türk Hukuku'nda Plan Türleri, Planlar Sıradüzeni, Planlamada Yetki ve Büyükşehir Belediyelerinde Planlamalar", Bildiri Metni, Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası Kongre

YILDIRIM Mustafa; ADATEPE Şenol (2004): "Küçükçekmece Gölü ve Çevresi Kayaçlarının Mühendislik ve Hidrojeolojik Özelliklerinin İrdelenmesi", Küçükçekmece Gölü ve Havzası İçin Çevre Yönetim Biriminin Oluşturulma Süreci ve Bölgeye Katkıları Çalıştayı, 20-22 Ekim 2004, İstanbul

YOLDAŞ, Bülent (2008): "Hadımköy Yeni Cazibe Merkezi Oldu", Arsa Fiyatları Yüzde 100 arttı", Makale, Arkitera İnternet kaynağı içinde, <http://www.arkitera.com>, 5 Mart 2008

YÜZBAŞIOĞULLARI, Arıkan (2004): “Bilgi ve Verilerin Çevre Yönetiminde Değerlendirilmesi”, Küçükçekmece Gölü ve Havzası İçin Çevre Yönetim Biriminin Oluşturulma Süreci ve Bölgeye Katkıları Çalıştayı, 20-22 Ekim 2004, İstanbul

WILSKE, Sebastian (2007): “Flächenmanagement in Verdichtungsraeumen-zur Rolle Regionalplanung in der Innenentwicklung”, Dissertation, Karlsruhe Universitaet, Karlsruhe

WRI (2009): World Resourches Institute, www.wri.org

WWW-GERMANY (2008): World Wild Fund for Nature-Germany (www.wwf.de).

WWF-TÜRKİYE (2009): World Wild Fund for Nature-Turkey; Doğal Hayatı Koruma Vakfı- Türkiye Resmi Web Sayfası, <http://www.wwf.org.tr>

WWF-SWITZERLAND (2009): World Wild Fund for Nature-Switzerland, (www.wwf.ch.,16.02.2009).

5449 SAYILI KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN GENEL GEREKÇESİ; DPT Resmi Web Sayfası içinde, www.dpt.gov.tr

27/11/2005 RESMİ GAZETE TARİHLİ ALAN YÖNETİMİ İLE ANIT ESER KURULUNUN KURULUŞ VE GÖREVLERİ İLE YÖNETİM ALANLARININ BELİRLENMESİNE İLİŞKİN USUL VE ESASLAR HAKKINDA YÖNETMELİK, Kültür ve Turizm Bakanlığı Resmi Web Sayfası içinde, www.kultur.gov.tr

17/05/2005 RESMİ GAZETE TARİHLİ SULAK ALANLARIN KORUNMASI YÖNETMELİĞİ; Çevre ve Orman Bakanlığı Resmi Web Sayfası içinde, www.cevreorman.gov.tr

1/50 000 ÖLÇEKLİ İSTANBUL METROPOLİTEN ALAN NAZIM İMAR PLAN (1980); İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Metropoliten Planlama Bürosu Arşivi Dokümanı

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad: Hale MAMUNLU

Doğum Yeri, Tarihi: İstanbul,04.06.1975

Eğitim Bilgileri:

- 2002-2003** Doktora ders aşaması
ETHZ- İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü Zürih,
IRL Enstitüsü'nde tamamlandı.
(İsviçre Hükümeti tarafından verilen bilimsel araştırma bursunu kazanarak).
- 2003-2004** ETHZ- İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü Zürih,
IRL Enstitüsü'nde bilimsel araştırma
- 2002-2009** Doktora
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Tez Konusu: "İstanbul Kentsel Bölgesinde Sürdürülebilir
Gelişme Bağlamında Havza Planlama ve Yönetim
Yaklaşımı: Küçükçekmece Göl Havzası Örneği".
- 2000-2001** Yüksek lisans
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Tez Konusu: "Kırsal Alanlar/Köy Yerleşmeleri ve
Planlama İlişkisinde İstanbul İl Bütünü Örneği".
- 1994-1999** Lisans
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Tez konusu: "Kırsal ve Kentsel Alanlar Etkileşiminde
Bolu İli Örneği"
- 1985-1993** Üsküdar Anadolu Lisesi
- 1980-1985** Ortaköy İlkokulu
- Yabancı Dil Bilgisi:** Almanca (çok iyi)
İngilizce (orta)